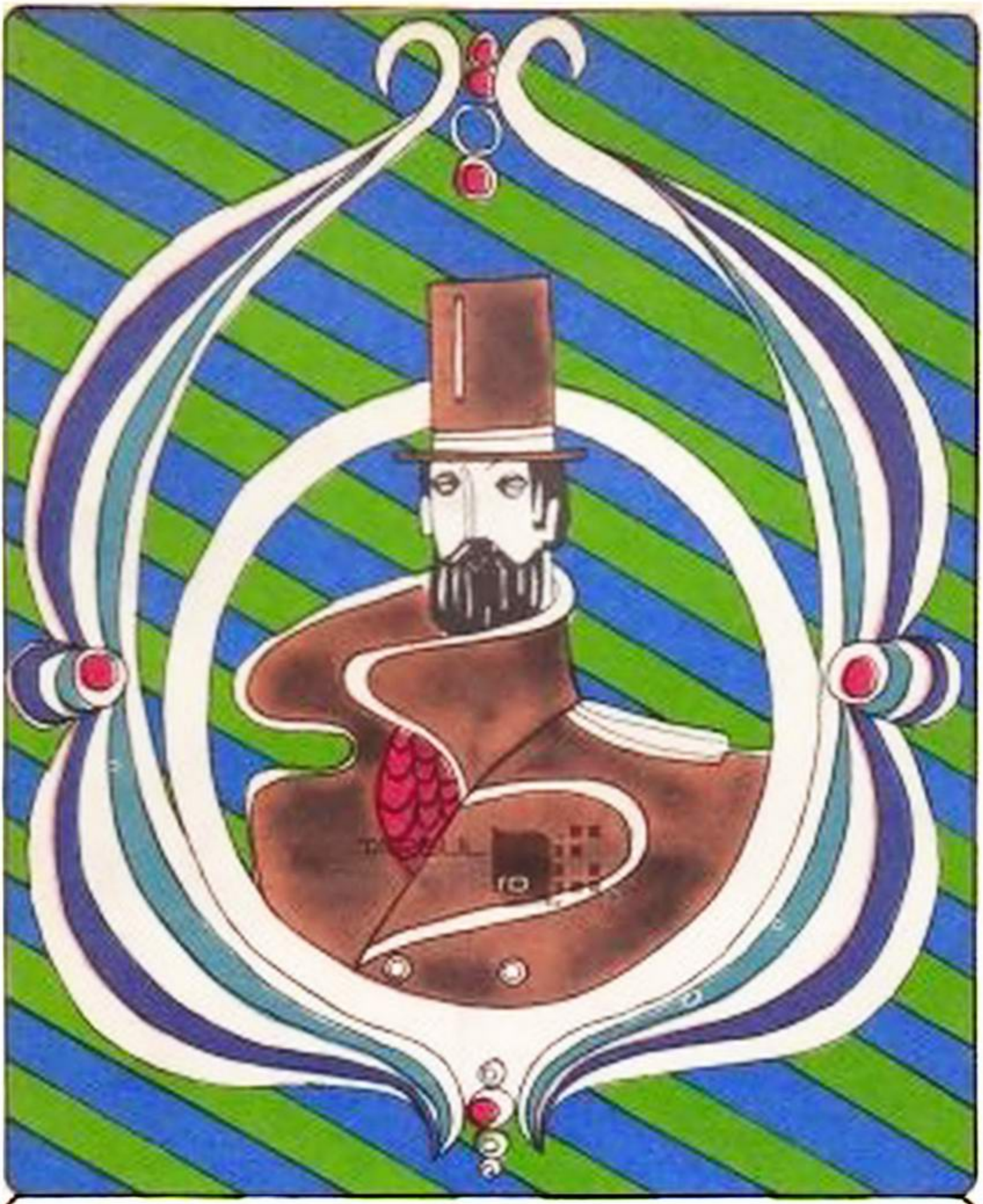

IOAN SLAVICI

CEL DIN URMĂ ARMAȘ

editura eminescu

CEL DIN URMĂ ARMAȘ

ROMAN

PARTEA ÎNTÎI

PORTRETUL ALINEI

I

„München, 4 noiemvrie 1874

Verişoară dragă,

Am ajuns, în sfîrşit, şi eu să mă pot întoarce în ţară. Sunt o viaţă-ntreagă cei noauă ani pe care i-am petrecut în străinătate, şi o bucurie nespusă mă cuprinde cînd mă gîndesc că în curînd o să văd iar Valea-Boului, cu lunca cea înfloritoare, largă şi luminoasă, cu rîuleţul ce şerpuieşte de-a lungul ei printre ţarini şi livezi, cu pădurile umbroase de pe coastele de la dreapta şi de la stînga ei, cu sătenii voioşi şi harnici şi cu vechea curte părintească, lumea plină de soare în care mi-am trăit anii copilăriei şi-ai tinereţelor şi-n care am avut noi amîndoauă atîte zile plăcute.

Visul meu a fost, precum ştii, şi e şi acum, ca Iorgu să chiverniséască Valea-Boului, moşia de zestre, pe care am scăpat-o cu atîta greutate şi pe care arendaşii o secătuiesc. El a şi terminat Academia agricolă de aici cu foarte frumos succes. A ţinut însă să mai facă şi studii de drept, lucru cuminte, căci e bine ca agronomul să fie dumirit asupra legilor, şi împregiurările pot să vie aşa ca el să ia parte şi la viaţa politică. Zilele aceste şi-a luat doctoratul în drept şi nu ne mai reţine nimic aici. Arde şi el de dorinţa de a se stabili la Valea-Boului, pe care numai în treacăt a văzut-o de cîteva ori. Îl văd mereu studiind planul moşiei şi făcîndu-şi planuri de exploatare raţională. Deoarece însă contrac-

tul arendaşului expiră abia de Sf. Dumitru anul viitor, am luat hotărîrea de a petrece cîteva luni la Paris, ca să cunoască şi felul de exploatare agricolă al francezilor.

Te vei fi mirînd, poate, că-l duc la Paris, unde nenorocitul lui tată a luat apucăturile pe urma cărora a risipit în destrăbălări marea avere moştenită de la părinţii lui. Ai însă-n vedere că el a avut parte de cu totul altă educaţiune şi că-l însoţesc şi eu. Nu că-mi e fiu, dar ai să fii încîntată de dînsul. Seamănă, ce-i drept, şi la statură, şi la faţă cu tatăl său, deşi e mai bălan şi are ochii albaştri — ca ai mei — chiar mai frumos de cum îl ştii din timpul copilăriei. Se deosebeşte însă de tatăl său în cele sufleteşti. E om de o fire potolită şi duioasă, totdeauna cumpenit, parcă prea bătrîn pentru vîrsta lui, şi nimic nu-i este mai presus de gîndul de a duce cu mare cinste mai departe neamul Armaşilor, din care au ieşit atîţi fruntaşi ai ţării. Un om ca dînsul nu caută-n Paris decît ceea ce e bun şi frumos.

Gîndul meu e ca de Paştile viitoare să fim la Bucureşti şi să rămînem acolo pînă cînd nu ne vom fi putut muta la moşie.

Te rog acum, dragă verişoară, să umbli, cînd n-ai altă treabă, pe ici, pe colo, ca să cauţi de Sf. Gheorghe o locuinţă pentru noi, cel puţin trei şi cel mult cinci încăperi mai largi şi luminoase, nu însă singuri în curte. Vorba e adecă să luăm locuinţa pentru mai mulţi ani, ca să mînem în ea cînd venim de la moşie cu treburi la Bucureşti. Rău n-ar fi dacă am găsi în aceeaşi curte şi grajdi pentru patru cai. Grabă mare nu e deocamdată, şi cartierul mi-e indiferent.

Dac-ar fi să găseşti vreo locuinţă deşartă, o închiriem chiar de pe acum.

Îţi voi mai scrie de la Paris, ca să-ţi dau adresa mea.

Deocamdată multe şi călduroase îmbrăţişări pentru tine şi pentru ai tăi.

Elena Văleanu"

II

„București, 4 ianuarie 1875

Scumpa mea Lenuță,

Cele două scrisori ale tale și mai ales cea de la München au trecut din mînă în mînă și au stîrnit o adevărată revoluțiune în familia noastră. Mare bucurie că ni-l aduci, în sfîrșit, pe Iorgu, cu care toți se fălesc, dar părerile sunt foarte împărțite în ceea ce privește planurile voastre pentru viitor. Sunt lucruri la care eu, femeie, nu mă prea pricep; mă tem însă și eu că n-o să puteți suporta viața de la țară! E frumos și bine la Valea-Boului, așa, cîteva săptămîni, mai ales toamna, în timpul culesului și cînd se adună prunele și poamele de tot felul. Să stai însă mereu acolo, asta nu face pentru oameni ca noi!

Dar, mai-nainte de toate, afacerile.

Locuință vi-am găsit, nu tocmai cum mi-ai scris, dar, după părerea noastră, foarte potrivită pentru voi; un antreu larg și luminos, în care dau patru uși: la dreapta un salon și un biurou pentru Iorgu, amîndouă aceste cu ferestrele spre stradă, iar la stînga o odaie foarte potrivită pentru sufragerie și un iatac pentru Iorgu, aceste cu ferestrele spre curte. Pentru tine se află un iatac frumușel pe coridorul unde mai sunt, lîngă bucătărie, încă două odăițe pentru servitori. Casele sunt în stare bună. Pînă-n decemvrie a stat în ele un englez de la fabrica de tutunuri, care a plecat în America. Pivniță și pod sunt. Proprietara, văduva unui profesor de curînd răposat, stă în aceleași case, are însă intrarea despre altă stradă. Chiria, trei mii de lei — un bagatel pentru voi.

Te rog cu tot dinadinsul să le închiriați, căci sunt potrivite chiar și pentru cazul că nu vă stabiliți deocamdată la moșie.

Jean rîde cînd vine vorba de Valea-Boului. Cine are moșie de opt mii de pogoane ca Valea-Boului, zice el, peste două mii de pogoane stejăriș copt și sănătos, întinse livezi de pruni, fînațe printre luminișuri, vie mare și mii de pogoane arate-n pămînt mănos — nu

mai are nevoie să gospcdărească el însuşi. De cînd cu căile ferate şi cu şoselele pietruite, arenzile au crescut, încît arenda e azi mai mare de cum era vreo douăzeci de ani în urmă preţul moşiei. Un om cu două diplome şi cu legături întinse în cele mai bune cercuri, cum este Iorgu, comite o adevărată crimă dacă se surghiuneşte la ţară.

Regret, scumpa mea, că nu mă pricep, dar te încredinţez că în timp dė nouă ani, de cînd ai plecat tu, toate s-au schimbat: altă lume, alte stări; alte obiceiuri, cu totul alt fel de a vedea lucrurile. Vei rămînea uimită după ce te vei fi întors şi te vei fi uitat împregiurul tău. Mult m-aş mira dacă tot ai mai stărui ca Iorgu să rămîie la ţară.

Multe sunt, scumpa mea, farmecele vieţii de la ţară, şi eu te-nţeleg, dar între numeroşii noştri cunoscuţi numai pe ici, pe colo a mai rămas cîte un excentric care are gust pentru ele. Şi acesta se tînguieşte mereu mai că ploile sunt prea multe, mai că seceta e prea îndelungată, mai că vînturile sunt prea aspre, mai că gerul e cumplit ori că bruma e prea tîrzie, mai că s-au sporit prea tare şoarecii, gîndacii ori viermii de tot felul. Nu e de mirat dacă cei mai mulţi lasă pe capul arendaşilor grijile aceste.

Dealtminteri — iar mă amestec în lucruri la care nu mă pricep — o să le descurce bărbaţii ei între ei.

Răspunde-mi, te rog, cît mai curînd, ca să ştim, ce avem să facem în ceea ce priveşte locuinţa. Păcat ar fi să pierdem ocaziunea.

Te sărut şi-mbrăţişez pe Iorgu al nostru.

Ana"

III

„Iubita mea mătuşă,

Nu te vei supăra, sunt încredinţat, că mama mi-a dat mie plăcuta însărcinare de a răspunde la sugestiva scrisoare ce i-ai adresat la 4 ale lunii curgătoare.

Vă suntem foarte recunoscători pentru că vi-aţi dat osteneala de a ne găsi locuinţă şi vă rugăm s-o închiriaţi fără de-ntîrziere pentru noi. Aşa cum ni-aţi ales-o, ne vom simţi foarte bine în ea.

Îmi iau acum voie să vă dau cîteva deslușiri în ceea ce priveşte hotărîrea mea de a mă stabili la Valea-Boului.

Vă rog, mai nainte de toate, să fiţi pe deplin încredinţată că nu în urma stăruinţelor mamii am luat hotărîrea aceasta. Am luat-o din simţămînt de pietate către părinţii, bunii şi străbunii mei, care toţi şi-au petrecut viaţa trăgînd brazde în ogorul strămoşesc. Încă-n timpul copilăriei mă ademenea gîndul acesta, şi azi el e cu atît mai vîrtos idealul vieţii mele, şim-aş simţi nemîngîiat dacă multiubita mea mamă n-ar împărtăşi vederile mele.

Vorbiţi în scrisoarea d-voastre despre schimbările prin care a trecut ţara în timpul celor din urmă vreo zece ani. Tocmai în noaua stare de lucruri viaţa de la ţară va lua un avînt nemaipomenit în ţara noastră, ale cărei izvoare de bogăţie sunt nesăcate.

Greutăţile cu care se luptă agricultorul pentru bărbat nu pot să fie decît un puternic îndemn la lucrare stăruitoare.

Se zice că omul e reprezentantul lui Dumnezeu pe pămînt. Eu o-nţeleg aşa, că omul e menit a desăvîrşi prin purtarea lui de grijă ceea ce natura pervertită poceşte. Nu e bucurie mai omenească decît aceea pe care o simţi urmărind creşterea unei fiinţe puse sub purtarea ta de grijă, fie om, fie animal, fie pom, fie copac, fie orice plantă. Iai parte la necurmata creaţiune, care premeneşte mereu cele de pe faţa pămîntului. Aceasta e ceea ce mă încîntă pe mine, şi visul meu e să fac din Valea-Boului o grădină de frumuseţe, în faţa căreia urmaşii să se oprească cuprinşi de mulţumire şi să zică: Pe aici a trecut Iorgu Armaş, fiul lui Radu, nepotul lui Stroe, strănepotul lui Vintilă, odraslă din vechea viţă a Armaşilor.

Ştiu că voi avea dezamăgiri, dar prin dezamăgiri are să treacă omul orişicare i-ar fi cărările vieţii.

Pe mine nici dobînda nu mă adimeneşte, nici paguba nu mă înspăimîntă: caut numai mulţumirea de a face tot ceea ce după convingerea mea trebuie să fac.

Nu mă îndoiesc că nenea Jean vede lucrurile potrivit cu stările de azi ale ţării şi numai binele meu îl voieşte, dară eu, aşa cum sunt, nu-mi pot închipui teren de activitate pentru mine mai potrivit decît plugăria. Trăind în oraş, m-aş pierde eu însumi pe mine.

Vom mai discuta, dealtminteri, cu nenea Jean după ce ne vom fi întors şi sunt încredinţat că-mi va da dreptate. Ţiu în tot cazul să nu nesocotesc sfaturile ce-mi va fi dînd.

Noi avem să plecăm de aici pe la începutul lunei aprilie şi pînă la toamnă îmi rămîne destul timp de răzgîndire.

Mama şi eu ne bucurăm de pe acum gîndindu-ne că în curînd o să ne revedem şi vă rugăm să primiţi cele mai călduroase îmbrăţişări din partea noastră.

Al d-voastre devotat nepot.

Iorgu Armaş

P.S.

Plecăm zilele acestea în Champagne, unde am să fac un *tour* mai înainte de a fi părăsit Franţa."

IV

„Bucureşti, a treia zi după Paşti

Soră, surioară,

Vin tîrziu, chiar prea tîrziu, dar beau cafele ca un turc şi fumez tutun de contrabandă, puindu-mă la masă ca să-ţi ticluiesc o scrisoare lungă, din care te vei dumeri de ce adecă nu m-am ţinut de vorbă şi abia acum le trimit micuţilor tăi ceea ce le făgăduisem de sfintele sărbători.

O să afli, multe lucruri dureroase, dar încă mai multe bune şi frumoase.

Ştii că dau lecţiuni de desemn într-un pensionat de domnişoare. Mai dau cîtorva domnişoare mai mari lecţiuni de pictură, adecă lucrăm în tovărăşie, eu trei

părţi şi ele una, şi prezentăm părinţilor operele drept numai corectate de mine, ca să se bucure şi ei. Cei mai de căpetenie dintre clienţii mei sunt însă *Scrînciobul*, pentru care fac caricaturi, şi polcovnicul Papazoglu, care publică tablouri istorice desemnate de mine.

Apropiindu-se Floriile, mă aşteptam să-mi curgă banii din toate părţile, încît să nu-i mai pot prididi. Am şi primit cîte 40 lei de la doauă dintre domnişoarele măiestre-n ale picturii. Atît însă şi numai atît. Văzînd că timpul trece fără ca bunul exemplu să aibă imitatori, mi-am luat paltonul în spinare şi inima-n dinţi şi-am început să cer — nu să cerşesc, draga mea, ci să-mi caut cele ce mi se cuveneau. Doauă dintre domnişoare plecaseră la ţară cu familiile lor, ca să petreacă Sfintele Paşti la aer şi pe iarbă verde. Altă domnişoară nu se afla, din întîmplare, acasă cînd m-am dus s-o văd. M-am dus de a doaua, ba chiar şi de a treia oară: aceeaşi întîmplare fatală. M-am dus la directoarea pensionatului, de la care aveam să cer chiar o anticipaţiune. Cerul mi s-a-ntunecat însă mai-nainte de a-mi fi dat pe faţă gîndul. Simţind, se vede, că am să mă reped la punga ei, a început să mi se plîngă că cele mai multe dintre fete au plecat în familiile lor fără ca părinţii să fi achitat ceea ce datorau pentru trecut. Spune, te rog: mai puteam eu să stric sărbătorile respectabilei cocoane spuindu-i că tot cam la fel am păţit-o şi eu?

M-am dus la Ghedem Tecdorescu, redactorul *Scrînciobului*, un tînăr frumuşel, deştept şi foarte simpatic. De ce folos îmi era însă deşteptăciunea lui dacă n-avea niciodată gologani?!

«De! — mi-am zis — poate tocmai acum el mi-e scăparea.»

M-am dus. El a început să rîdă.

«Tocmai acum te pune păcatele să vii?! mi-a zis. Nu-ţi dai seamă că tipograf, negustor de hîrtie, proprietarul localului, toţi din toate părţile dau năvală asupra mea?»

Haid'!... la polcovnicul, de la care aveam să iau peste două sute de lei.

Polcovnicul acesta era cel mai bine cunoscut om în Bucureşti: un bătrîn scurt şi cu pasul apăsat, cu mus-

taţa ţepoasă, iute la vorbă şi pripit la gesturi. Fusese polcovnic în timpul împăratului Nicolae şi purta uniformă de croi rusesc — şapcă lătăreaţă cu cozoroc mare şi tunică lungă cu bumbi de alamă. 'Ţi înşira toţi voivozii pe degete şi alerga pe la mănăstiri ca să le găsească portretele şi să le reproducă în tablouri. Dacă se-ntîmpla să-i lipsească pe ici, pe colo cîte unul, îl plăsmuia după cele mai ingenioase analogii. Făcea genealogii bătrînul acesta, şi nu era între contimporani nici unul care ştia deopotrivă cu dînsul să facă istorie naţională. Pe lîngă toate aceste, mai era şi om darnic. Nu se putea să-i ceri fără ca să-ţi deie. Mi-a dat şi astă dată doi galbeni, galbeni adevăraţi, cu zimţii nepiliţi.

Patruzeci şi încă patruzeci de lei adăugaţi ia doi galbeni erau parale frumoase, dar lăptăreasa era neplătită, neplătită era şi spălătoreasa, îi mai eram dator şi chelnerului de la cafeneaua „Labes", precum şi băiatului din colţ: ce-mi mai rămînea?

Mă ştii că mai sunt şi scriitor. Am pană foarte asascuţită. Colaboram la *Reforma* lui Valentinianu, celebrul Valentinianu, ginerele polcovnicului, fost ofiţer în oastea română, iar acum publicist multlăudat în coloanele *Reformei*, bun prieten al meu şi om care trăieşte noaptea şi doarme ziua. Aveam să iau şi de la el. Nu ştiu cît, căci nu ajunsesem niciodată să ne răfuim.

M-am dus la el: m-a rugat să-l împrumut cu zece lei, că mi-i dă mîine, cînd are să încaseze subvenţiunea ce-i fusese asigurată.

Te-ntreb acum, draga mea surioară: ce-mi mai rămînea să fac?

Beam cafele şi fumam tutun de contrabandă, foarte bun tutun din Dobrodja, cu cincisprezece lei ocaua, beam şi fumam şi-mi prăpădeam hîrtia făcînd caricaturi: ici domnişoare care pleacă la ţară, colo domnişoară care nu e niciodată acasă, redactor de foaie umoristică cu buzunările goale, directoară mofluză, ba polcovnic, ba giuvaer de ginere. Dă-le dracului griji, că de ele nu scapi nici de Sfintele Paşti!

Nu ştie însă omul de unde îi vine norocul.

Te rog să citeşti cu toată evlavia, căci tatăl tău şi-al meu a fost faţă bisericească, paracliser şi psalt, la nevoie ucenic al marelui Anton Pann, ba pînă chiar şi zugrav de icoane.

Era marţi, înainte de Florii, şi mă aflam în toiul caricaturilor. Deodată se deschide uşa iatacului şi intră foarte ceremonios gazda mea, o boemoaică grasă, care vorbea prost româneşte, soţia unui tîmplar care lucra cu săptămîna în marele atelier al lui Olbrich. Mă întreabă femeia cum îmi mai merge, cum stau cu sănătatea, ce ştiri mai am de acasă, cum e obiceiul persoanelor binecrescute. I-am răspuns: «Bine!» iar: «Bine!», tot: «Bine!» Văzînd că toate sunt bine, ea a schimbat vorba şi-a început să mi se plîngă de greutăţile vremurilor, mai ales acum înainte de sărbători. I-am înţeles cîntecul chiar din clipa intrării ei ceremonioase.

«Madam — i-am zis dar — vă sunt şi eu dator chiria pe doauă luni. S-a întîmplat să rămîn în întîrziere. Să fiţi însă liniştită. Am să iau din multe părţi mai mult decît destul şi, dacă nu chiar azi, mîne neapărat vă achit şi pe o lună-nainte.»

A plecat femeia foarte mulţumită şi încă mai ceremonios.

Am plecat şi eu în drumurile pe care le ştii şi am obţinut rezultatele pe care le cunoşti. A trecut deci şi marţea, şi miercurea, şi joia fără ca boemoaica să-şi fi văzut visul cu ochii.

Vineri beam alte cafele, fumam acelaşi tutun şi făceam caricaturile asupra cărora eşti luminată.

Iar intră madama, acum mai puţin ceremonios. N-avea nevoie să-mi spună de ce anume, nu mă mai întreabă de sănătate.

— Madam — i-am zis — sunt dezolat. Toată lumea a plecat chiar mai nainte de Florii la ţară, unde acum e bine şi frumos.

Nemulţumită cu lămurirea aceasta, ea s-a uitat de sus în jos la mine.

— D-ta — mi-a zis — bei prea multe cafele şi fumezi tutun prea scump.

— Nu, madam — am răspuns eu — cafelele mi le fac eu însuşi, nu le plătesc, iar tutunul e de contrabandă, cinci lei ocaua.

— Prea mult! — repetă dînsa — şi cine bea atîtea cafele şi fumează asemenea tutun trebuie să muncească.

— Dar muncesc şi eu! am întîmpinat. Ce să-mi fac, însă, dacă au plecat la ţară cei ce au să-mi deie?!

— Bărbatul meu munceşte — grăi dînsa — şi Olbrich îl plăteşte la sfîrşitul fiecărei săptămîni pînă la cea din urmă para. Dacă e să plece la ţară, plăteşte mai nainte de a fi plecat. Acum de sărbători i-a dat şi un adaos.

— Meseria mea e cu totul altfel, am zis eu.

— Proastă meserie! a strigat dînsa.

Aceasta era o insultă grosolană. Îmi venea s-o dau afară, şi aş fi făcut-o aceasta dacă n-ar fi fost la mijloc temerea că are să mă deie dînsa pe mine afară tocmai acum, de Sfintele Paşti.

Mi-am stăpînit deci firea şi m-am făcut că nu înţeleg. La urma urmelor, ea tot pleca şi fără s-o mai poftesc eu să iasă.

Ea venise însă cu un plan de mai nainte croit.

— Domnule — îmi zise, schimbîndu-şi tonul în mai dulceag — d-ta eşti zugrav. Nu-i aşa?

— Da — i-am răspuns — aşa ceva, un fel de zugrav.

— Bărbatul meu — urmă dînsa — are să instaleze nişte mobilă şi să facă oarecare reparaturi într-o locuinţă închiriată de un boier. Tot acolo lucrează un zugrav, prieten al lui. Lucrarea e zorită, căci boierul vrea să intre cel mai tîrziu de Vinerea Paştilor în casă. El plăteşte dar bine. Zugravul se teme, însă, că n-o să poată fi gata şi caută un ajutor. Plăteşte şi el bine. Du-te d-ta, că iei 20—25 lei pe zi. Aşa chilipir rar se găseşte.

Îmi venea să rîd. Ucenic, cel mult calfă de zugrav De ce nu?! Cînele boierului a mîncat şi el — la mare nevoie — pere pădureţe.

M-am dus, şi foarte bine am făcut: lasă că ţi-am trimis mai mult decît cele făgăduite, dar cu totul altfel îmi beau acum cafelele şi pot să mă întind pînă la tutunul „Bectemis".

Era vorba de un iatac, un salonaş, o sufragerie, un biurou şi un mare antreu. Iatacul era gata: tavan şi pereţi o singură faţă, coloarea laptelui în ulei. Celelalte, în stil pompeian. Boierul, om subţire, care se-ntorcea de la Paris, dăduse pentru ele modele alese de dînsul, toate simple, dar foarte frumoase, mai ales tavanele. Cîmpurile erau gata, tavanurile de asemenea, şi Volcec, zugravul, lucra cu două calfe la decoraţiunile de pe margine. Marele antreu rămînea să fie zugrăvit după ce vor fi fost gata celelalte.

— Acesta să-l laşi în seama mea! i-am zis lui Volcec.

El stetea pe gînduri. Nu mă cunoştea omul şi se temea ca nu cumva să fac o lucrare cu care boierul n-are să fie mulţumit. Am luat deci modelele alese de boier, am ales din ele ceea ce mi se părea potrivit şi am făcut desemnuri pentru tavan şi pentru pereţii de la dreapta şi de la stînga, în care se aflau cîte două uşi.

Patronul era încîntat, dar se temea că n-are să fie gata la timp.

— Am să lucrez la nevoie şi noaptea, i-am zis.

— Dar cu fund[al]ul cum rămîne? întrebă dînsul.

— Am să-ţi aduc desemnul, i-am răspuns.

Era un perete lat de vreo patru metri şi pînă-n tavan de aproape cinci. Păcat ar fi fost să nu-l utilizez.

Propietăreasa caselor, văduva unui profesor, venea de mai multe ori pe zi ca să vadă cum înaintează lucrările şi înota-n fericire. Venea cu dînsa şi fiica ei, Alina, o fată subţirică şi înaltă, bine dezvoltată pentru vrîsta de vreo cincisprezece ani, nu atît frumoasă, cît plină de o dulce duioşie, încît mă sfiam să mă uit la ea.

— Domnişoară — i-am zis — am de gînd să zugrăvesc aici în fund ceva: îmi stai model?

Ea a-nceput să rîdă.

— Eu, model?! mi-a răspuns ea. Cum să stau?

Mama ei era-ncîntată de gîndul meu.

Mi-am închipuit o vale bătută de soare. La dreapta şi la stînga, dealuri acoperite de păduri, în fund munţii perduţi în zarea albăstrie, la un loc mai ridicat o curte boierească, sub ea sat cu case perdute printre grădini

cu pomi, în luncă, pe ici, pe colo, vite ieşite la păşune. iar în primul plan o ţărăncuţă, care paşte noauă gîşte şi-un gînsac, care scutură din aripi.

De! ce să-mi fac?! Păcatul din născare lecuire n-are: trebuia să-mi dau în petec şi ca zugrav.

După ce mi-am schiţat valea, dealurile, munţii din fund, curtea boierească şi lunca, am lucrat cu tot dinadinsul la păstoriţă şi la gîşte.

Miercuri pe la amiazăzi a venit boierul, un oarecare Iorgu Armaş, să vadă cum înaintează lucrările. Eram în toiul lucrării şi cîntam şi eu ca şi ceilalţi, cînd m-am pomenit cu el în dosul meu.

Un om aproape bălan, înalt şi spătos, tînăr de vreo doauăzeci şi patru de ani, cu obrajii plini şi rumeni, cu mustaţa scurtă şi cu barba mătăsoasă, mare frumuseţă de om. Fiind neobişnuit de cald, era-mbrăcat în haină de pănură albă şi subţire, prin cutele căreia ieşea la iveală o muşculatură pentru care l-ar fi pizmuit şi măiestrul Moceanu.

— Ce vrea să fie aceasta? mă întrebă el.

— E o improvizaţiune, i-am răspuns.

— D-ta eşti zugrav? întrebă iar.

— Da — îi răspunsei iar — amator, zugrav de ocaziune.

— Ceea ce ai început însă aici — grăi dînsul zîmbind — nu seamănă a lucrare de zugrav.

— Sunt, d-le, şi amator de pictură, îl dumirii tot zîmbind.

El se mai depărtă, ca să-şi deie seama despre proporţiuni, despre grupare şi despre perspectivă.

— Diletant vrei să zici, mă corectă el.

— Nu — răspunsei — amator. Îmi place mai mult ceea ce fac alţii decît ceea ce mă încerc însumi a face.

El rîse cu poftă.

— Amator — urmă apoi — sunt şi eu. Îmi place ceea ce faci d-ta şi te rog — adăugă cu seriozitate — să nu-mi strici peretele dînd zor ca să termini de mîntuială.

— Sunt angajat de Volcec pînă vineri — îl dumirii eu — şi pîn-atunci am să fiu gata.

El dete din cap.

— Celelalte da; aceasta însă poate să mai aştepte, grăi dînsul. Te angajez eu mai departe să lucrezi liniştit, numai cît te trage inima. Cît îţi plăteşte Volcec ziua?

— Doauăzeci şi cinci de lei ziua! îi răspunsei.

El izbucni în rîs cu hohote.

— Eu te plătesc cu bucata, îmi zice apoi şi bägă mîna în buzunar, scoase punga cu baiere şi numără în palmă doauăzeci de galbeni. Fiindcă suntem în ajunul sărbătorilor, nu te superi dacă-ţi dau o anticipaţiune. Iată!

Înţelegi, draga mea, că nu l-am refuzat, ba i-am şi mulţumit.

El se apropie din nou şi se uită cu tot dinadinsul la păstoriţă şi la gîşte.

— Frumoasă concepţiune şi frumoasă copilă! zise peste cîtva timp. Ţi-a stat fără îndoială cineva model.

— Nu, i-am răspuns cam cu jumătate de gură. E o fantezie.

Spuneam un neadevăr, dar nu mă ierta slăbiciunea să dau de gol pe domnişoara Alina.

Iată cum se schimbă soarta omului în învălmăşeala vieţii.

Vă îmbrăţişez cu dragoste pe toţi.

Emil"

V

„Valea-Boului, 21 aprilie 1875

Buna mea,

N-am fost, de cînd mă ţiu minte, nicicdată atît de trist cum sunt acum, cînd iau pana ca să-ţi scriu. Mi-e parcă mă deştept dintr-un vis frumos, afară din cale frumos, şi mă pomenesc în mijlocul unei lumi urîte. Îmi văd răsturnate planurile ce-am croit în timpul celor din urmă cîţiva ani şi-mi vine să rîd de mine însumi cînd îmi aduc aminte de iluziunile ce-mi făceam.

M-am încîntat atîta timp socotindu-mă om bogat, şi de trei zile, de cînd cutreier moşia în lung şi-n lat, mă-ncredinţez mereu că sunt sărac.

Nu trebuia să-mi petrec tinereţele în Germania, ba să mai fac şi călătoria prin Franţa. Deprins cu cele de acolo, sunt înspăimîntat de cele ce văd aici.

Ştiam că avem aici un arendaş. Am găsit un om care n-are nici vite, nici unelte agricole, nu se pricepe la plugărit şi petrece partea cea mare a anului la Bucureşti, de unde nu vine decît acum, de Sf. Gheorghe, ca să facă învoielile agricole, de seceriş şi toamna, ca să-şi ieie partea din recolte. El nu exploatează în adevăr moşia, ci pe sătenii care o muncesc. Iar aceştia n-au vite, cu care ar putea să facă plugăria cu destul folos, nu se pricep deloc şi sunt despuiaţi fără de milă.

Ani şi iar ani de-a rîndul va trebuie să ostenesc cu stăruinţă încordată ca să-i îndrumez, şi capitaluri însemnate am să bag în moşie ca să prăsesc vite pentru mine şi pentru dînşii, să croiesc drumurile neapărat trebuincioase şi să-nzestrez gospodăria cu grajdiuri, cu magazii, cu maşini şi cu unele agricole de tot felul.

Curtea noastră e cu desăvîrşire ruinată. Grajdiuri, şoproane, grînare şi pătule au stat aproape totdeauna deşerte. Nu s-a gîndit nimeni la întreţinerea lor. Azi nu mai pot să fie reparate.

Din frumoasele noastre case boiereşti aşa-zisul arîndaş şi-a oprit iatacul tău, biuroul şi odaia turcească, unde trage cînd vine pe la moşie. În celelalte-ncăperi păstrează grîu, porumb, orz, ovăz, rapiţă şi fasole de sămînţă. Podelele sunt roase de şoareci şi de guzgani, tencuiala de pe tavane şi de pe pereţi e pe ici, pe colo căzută, căci acoperişul e în mare parte prost cîrpit, scocurile sunt pline de buruieni şi burlane de scurgere nu mai sunt.

Jale mare m-a cuprins cînd am văzut odinioară frumosul nostru pomăt: uscături şi iar uscături, crăci rupte, uluci răsturnate de vînt. N-a mai intrat aici ferăstrău, nici foarfeci, nici topor, decum sapă, iar bălăriile şi mormanele de gunoi putred sunt la fel cu cele din curtea cea largă.

M-am coborît la balta de peşte, unde notau gîştele şi raţele cele albe la care ţineai atît de mult. A mai rămas o mlaştină plină de papură, de şovar şi de pipirig.

Via e cu desăvîrşire sălbăticită, încît abia va mai fi rămas a patra parte din ea, plină de costrei şi de pir şi cu vitele întinse pe jos. Nimeni nu s-a mai gîndit să scoată butucii uscaţi şi să-i înlocuiască cu butaşi, nici s-o tundă la timp. Au cules rodul, pe care l-a dat Dumnezeu, şi de acolo-nainte nici o purtare de grijă. Butoaie, zăcătoare, care stau necercuite şi cu doage scorogite, linul şi teascurile sunt lăsate-n bătaia soarelui şi a ploilor, iar în pivniţă toate sunt mucegăite.

M-am dus, mamă, să văd livezile noastre cele întinse. Pe drumurile dintre ţarini treci din hop în hop, din groapă-n groapă, din baltă-n baltă, încît săteanul îşi omoară boii şi-şi sfîramă carul, iar în timp de ploaie nu mai e chip să cari ceva pe ele.

Din livezi n-a mai rămas decît pe ici, pe colo cîte un prun părăginit, cîte un păr bătrîn ori cîte un măr cu ramurile îndesuite. Mîncaţi ani şi ani de-a rîndul de omizi şi plini de muşchi, cei mai frumoşi pomi s-au uscat. Singuri nucii au mai crescut şi sunt tot frumoşi.

Rămîne pădurea, fala noastră şi cea mai mare din nădejdile mele, stejărişul, în care de cel puţin cincizeci de ani n-a intrat securea.

N-a intrat, dar tocmai aceasta e nenorocirea.

Pădurea e bogăţia îngrămădită de părinţi pentru copii, dar numai fiind bine cultivată. Pădurea sălbatică, părăginită, lăsată-n voia naturii oarbe, e o adevărată pacoste.

Mai ales ştejarul cere multă purtare de grijă.

Cîtă vreme e tînăr, el are nevoie de adăpostul altor copaci, care cresc mai repede decît el, salcie, plop, răchită, arin, mai ales ulm şi frasin, mai rar carpen şi fag. După ce s-a mai împuternicit, aceste esenţe au să fie curăţite, ca să nu-i mai ieie aerul, lumina şi hrana din pămînt. Dacă curăţirea nu se face la timp, el se opreşte-n creşterea lui, îmbătrîneşte fără de vreme, se cîrceşte şi se usucă în cele din urmă. Stejărişul nostru n-a fost curăţit nicicdată şi e înăbuşit de esenţe care nu sunt bune nici măcar ca lemn de foc, buruiană, gunoi. Sunt, ce-i drept,

mulți stejari frumoși la vedere, dar mare parte din aceștia au început să se usuce de la vîrf, iar uscătura pe care o vezi numai la vîrf se coboară de-a lungul inimii pînă la rădăcini și se-ntinde-ncetul cu încetul pînă la scoarța plină de mușchi.

Ici ștejărișul e apoi prea rar și copacii au trunchiul gros, dar prea scurt și plin de crăcărie. Colo pădurea e prea deasă și copacii sunt bine crescuți și trunchiul drept și înalt, dar mulți dintre ei au început să se usuce de la vîrf, unii s-au uscat chiar pînă-n rădăcini. Numai rar am găsit cîte un petec de lemn bine crescut și pe deplin sănătos.

Fă-ți, buna mea mamă, socoteala cît costă tăierea, așezare-n stîngeni, scoaterea din pădure și cărarea pînă la cea mai apropiată gară a unui stîngen de lemn de foc. Mai adaugă transportul pe calea ferată, încărcarea și descărcarea și așezarea în magazie. Puțin de tot mai rămîne pentru lemnul din pădure. Ar rămînea mai mult dacă drumurile ar fi bune și săteanul ar avea vite cum se cade; avem însă să ne facem socoteala după starea în care se află țara.

Pădurea noastră ar fi bogăție mare dacă am putea să scoatem din ea lemn fasonat, grinzi și scînduri pentru construcțiuni și pentru tîmplărie, doage, obezi și traverse încît numai rămășițele să le dăm pentru foc. La noi sunt aproape numai rămășițe, din care abia putem scoate cheltuielile făcute cu munca și cu transportul.

Eu am să mai stau aici vreo zece zile, ca să-mi adun date pentru planul de exploatare și să-mi fac socoteala cheltuielilor neapărate pe care am să le fac în timpul verii cu reparaturi și cu dregerea drumurilor. Să nu te sperii, dar teamă mi-e că cincizeci de mii de lei nu-mi vor fi destul.

Sunt adînc mîhnit, dar tocmai greutățile pe care am să le înfrunt sunt pentru mine un puternic îndemn să pornesc lucrarea cu toată rîvna.

Doreai să vii și tu. Mă bucur că n-ai venit. Sunt și eu în gazdă la administratorul moșiei, un fost primar, acum om cu stare frumoasă, Stan al Saftei, de care-ți vei mai fi aducînd, poate, aminte. Vei veni după ce

voi fi curăţit prin curte şi prin grădină şi voi fi pus în stare bună cel puţin două odăi din casă.

Vom mai vorbi, dealtminteri, după ce mă voi fi întors; deocamdată te rog să ai răbdare şi-ţi sărut mînile.

Iorgu"

VI

„Bucureşti, 26 aprilie 1875

Iubite nepoate,

Zilele aceste mă-ta a trecut pe la noi şi mi-a arătat scrisoarea ce i-ai trimis de la Valea-Boului. Sunt în ea multe lucruri care m-au pus pe gînduri, dar nu am căderea de a-ţi da îndrumări, mai ales fiind vorba de lucruri care te privesc numai pe tine şi la care te pricepi fără îndoială mai bine decît mine, om din lumea veche.

Ca om mai bătrîn şi ca rudă apropiată, mă socotesc însă dator să-ţi spun părerea mea, şi treaba ta e dacă ai ori nu să ţii seama de ea.

Nu înţeleg, înainte de toate, graba cu care te avînţi în treburile tale. Întors abia de cîteva zile în ţară, îţi faci planuri şi eşti gata să te bagi în cheltuieli mari. E cestiune de cumpănească să te uiţi mai nainte împregiurul tău, să te dumireşti asupra stării în care se află ţara şi să cunoşti oamenii, pentru ca nu cumva mai tîrziu să te căieşti de a fi făcut ceea ce acum ţi se pare potrivit cu interesele şi cu înclinările tale.

Ca senator şi ca vechi membru al partidului, am legături cu toţi oamenii mai însemnaţi ai ţării şi am vorbit în ceea ce te priveşte cu mulţi dintre dînşii. Părerea generală e că un om cu averea ta, cu destoiniciile tale şi mai ales cu cultura ta nu are dreptul de a se îngropa 'ntr-un sat uitat de toată lumea. Unul singur e de altă părere, Petre Carp, care mi-a vorbit în pilde, spunîndu-mi că cel ce vrea să cunoască ţara se înfundă în vreun sat şi se uită de acolo la cele se petrece prin

oraşe. Toderiţă Rosetti, care era de faţă, a rîs de paradoxul acesta şi-a zis că cel ce cunoaşte astfel ţara nu mai iese viaţa lui toată din sat. Carp e însă ştiut de toţi ca om care le ia toate în zeflemea.

Cu totul altfel Titu Maiorescu, ministru de Culte şi Instrucţiune Publică. Deşi cel mai tînăr dintre noauăle elemente cu care s-a întărit partidul, e cel mai cumpenit, om cu cultură foarte întinsă, muncitor neobosit şi cu deosebire doritor de a lăsa urme însemnate ale trecerii lui prin ministeriu. El ţine foarte mult să te cunoască şi să te aibă colaborator. Un om cu studiile tale, mai avînd şi poziţiunea ta socială, e menit să joace un rol frumos în viaţa ţării, care are atîta trebuinţă de puteri bine pregătite. El ar fi mulţumit dac-ai primi vreo însărcinare în ministerul său ori dacă ai candida pentru un post de profesor la Universitate.

Iar alţii sunt de părerea că, pentru tinerii de seama ta cea mai potrivită carieră e cea de judecător, şi n-ai decît să voieşti pentru ca să fii numit procuror la tribunalul de aici, chiar şi dacă n-ar fi loc, ţi se face.

Încă o dată, tu faci ce vrei, te rog numai să nu te pripeşti. Sunt foarte frumoase planurile tale în ceea ce priveşte Valea-Boului, dar ele pot să fie puse-n lucrare şi mai tîrziu. Deocamdată ai să-ţi faci rost de sumele destul de însemnate despre care vorbeşti în scrisoarea ta, ceea ce nu e lucru atît de uşor cum vrei fi crezînd tu.

Avem acum, ce-i drept, Credit Fonciar, încît noi, proprietarii, găsim bani în condiţiuni priincioase; sunt însă o mulţime de forme, care cer mult timp şi multă alergătură. Directorul, Mitică Sturdza, e om conştincios, care stăruie asupra tuturor amănuntelor, şi mult m-aş mira dacă-n timp de un an ai ajunge să pui mîna pe bani. Teamă mi-e, îndeosebi, că n-o să fie acceptat planul moşiei, care e învechit, şi-o să fii nevoit să faci o nouă măsurătoare, ceea ce cere nu numai cheltuieli mari, ci totodată şi timp îndelungat.

Eu, dac-aş fi în locul tău, aş mai prelungi contractul de arîndă pe vreo doi ani şi aş pune o parte din pădure

în tăiere. Despre aceasta vom mai vorbi însă. Deocamdată te rog să nu iei hotărîri în urma cărora ai fi nevoit să faci cheltuieli.

La revedere cît mai curînd.

Iancu Talpă"

VII

„Bucureşti, 8 mai 1875

Scumpă surioară,

M-am ars, soro dragă, rău de tot m-am ars.

A rămas precum ştii, să nu grăbesc, ci să lucrez pe-ndelete, numai cînd am dispoziţiune. Aşa am şi făcut. După Paşti, adecă, Armaş a plecat la moşie şi a stat acolo vreo două săptămîni, iar cocoana Elena, mama lui, a mai stat la verişoara ei, doamna Talpă. Puteam deci să lucrez în toată tigna. Aş fi lucrat toată ziua, dar modelul meu, domnişoara Alina, e elevă la Şcoala Centrală şi nu putea să-mi steie decît de la patru înainte, cînd scăpa de la şcoală. Lucram deci şi eu numai cîte două cesuri pe zi, căci după şase nu prea aveam lumină.

Chiar şi acele două ceasuri treceau însă foarte iute, deoarece domnişoara Alina e un fel de sticlete, care cîntă mereu şi te-ncîntă, şi tu ştii că nu sunt nici eu om care nu stă bucuros de vorbă cînd are cu cine.

Am petrecut oare foarte plăcute, dar pictura n-a prea înaintat, şi o singură parte din ea a ieşit bine, de tot bine, gîştele, gînsacul şi păstoriţa, mai ales păstoriţa, tot atît de frumoasă ca-n aievea.

Gurile rele zic chiar mai frumoasă.

Fiind femeie, domnişoara Alina era încîntată şi n-a iertat-o firea să nu se laude la şcoală cu portretul ei. Ieşind deci într-una din zile dimpreună cu colegele ei de clasă sub conducerea domnişoarei Elisa Săvescu, profesoara lor, la plimbare, au trecut pe la casa închiriată, ca să admire portretul.

N-am nevoie să-ți mai spun că efectul produs asupra gîscuțelor a fost în adevăr fenomenal. Într-o clipă am fost declarat cel mai mare portretist al țării. Îndeosebi domnișoara Săvescu, invenționsă mare minune, a pus chiar acolo la cale un portret al doamnei Băicoianu, directoara școlii, pentru clasa pe care o conduce. Deoarecc domnișoara Alina stăruia și dînsa să fac portretul acesta, m-am pus cu toată rîvna pe lucru, și greu nu mi-a fost să reușesc, căci doamna Băicoianu, o elvețiană, pare-mi-se, are cap foarte caracteristic, încît cel mai prima nîzgălitor reușește și el să-i facă portretul. Ei bine, dragă, lucrarea nu e încă gata și curg puhoi cotropitor comenzile, încît nu mai știu unde-mi stă capul și mîne, poimîne o să fac drumul în clasa I pînă la voi.

Bine — vei fi zicînd tu — dar dacă e așa, nu te-ai ars, frățiorule.

Să vezi reversul medaliei.

Într-una din zile, doamna Văleanu, adecă cucoana Elena, mama lui Armaș, care e, precum se vede, divorțată de tatăl acestuia, a venit să vadă cum înain-tează lucrarea. Era cam pe la trei și m-a găsit acolo. Venisem, ca de obicei, mai devreme, pentru ca nu cumva modelul să fie nevoit a mă aștepta.

A stat cucoana și s-a uitat mult la vale, la dealuri, la munții din fund, la curtea boierească de pe deal, dar încă mai mult s-a uitat la gîște, la gînsac și la păstoriță. Se vedea că vine și ea tot de la München și de la Paris.

— Foarte frumos, grăi dînsa în cele din urmă. Te felicit, tinere. Grupul din față e bine conceput și lucrat cu adevărată măiestrie. Valea-Boului lasă însă mult de dorit.

Aflasem că Armaș se dusese la Valea-Boului, dar n-am văzut niciodată moșia aceea și nici cu gîndul n-am gîndit vrecdată să-mi pun păstorița în ea.

— Dar nu e, doamnă, Valea-Boului, i-am răspuns. E o vale ca toate văile, o închipuire a mea.

Ea se uită uimită la mine.

— Nu se poate, îmi zise. Cu cîteva mici corecturi, e întocmai Valea-Boului. Uite — urmă arătînd aspre perete — casa boierească vine ceva mai la deal, po-

ieniţa e mai spre vîrf, iar muntele din fund e mai prelungit. D-ta ai trecut pe la Valea-Boului şi nu-ţi mai aduci bine aminte. Reproduci din memorie fără ca să-ţi dai seamă.

— Nu, doamnă — am stăruit eu — niciodată pe la Valea-Boului n-am trecut.

— Atunci — răspunse ea — e un fel de minune la mijloc, o telepatie în pictură. Dar această păstoriţă atît de frumoasă, cu gîştele ei?

— Tot o fantezie a mea, răspunsei eu, cum mai răspunsesem o dată.

Ei bine, soro! omul nu poate să mintă nepedepsit, şi eu nici n-am să mai spun în viaţa mea cee ce ştiu că nu-i adevărat.

Nu-mi rostisem bine vorbele, cînd domnişoara Alina a şi intrat şi i-a făcut cucoanei cumplimentul reverenţios pe care-l învăţase de la totdeauna ceremonioasa domnişoară Săvescu.

Cocoana Elena a dat cum se cuvenea din cap, apoi s-a-ntors cuprinsă de indignaţiune spre mine.

Ea n-a zis nimic, dar nici nu mai avea nevoie să zică, căci destul mi-a fost căutarea ei pentru ca să mă sîmt strivit, parcă s-ar fi năruit asupra mea vreun munte ca cel din fundul văii.

Aş fi vrut să cad în genunchi la picioarele ei şi să-i cer de o mie de ori iertare, dar ea mi-a întors spatele şi a plecat.

Domnişoara Alina, care nu-nţelegea nimic, a rămas cîtva timp buimăcită, apoi, văzînd starea în care mă aflam a-nceput să plîngă.

— Ce-a fost acesta? Ce s-a întîmplat? De ce s-a supărat atît ce rău? întrebă dînsa.

Ce puteam să-i răspund?

Se zice că din rău tot mai rău purcede şi că omul care a minţit o dată tot minţind caută să scape de ruşine. Eu m-am ferit de aceasta. După ce m-am ars o dată minţind, m-a cuprins groaza de minciună şi i-am spus adevărul.

Încă mai rău m-am ars.

— Care va să zică eu sunt de vină, ticăloasa de mine! s-a tînguit ea. Eu ţi-am făcut-o! Nu vrea cocoana

aceea să vadă portretul meu de cîte ori intră și iese pe ușă!

Era în stare să se repezească-n zidul acela ca să-l dărîme, pentru ca să nu mai rămîie nici o urmă din cele zugrăvite pe el.

Zadarnice au rămas silințele mele de a o' îmbuna, încredințînd-o că vinovat sunt eu, care n-am spus adevărul, căci ea a plecat chiar mai supărată decît cocoana Elena.

Am rămas singur.

Gîndește acum ce face orișicare om cu minte cînd în asemenea împregiurări rămîne el singur.

Stă cît stă zbuciumîndu-se fără de rost, apoi zice: «*Ce-mi pasă?!*» își ia pălăria și pleacă.

Așa am făcut și eu.

Nici c-avea de ce să-mi pese. Chiar supărarea cocoanei era dovadă foarte viuă că lucru prost nu era ceea ce am zugrăvit pe peretele acela. Unde mai pui și comenzile ce-mi curgeau puhoi cutropitor. Pățise, ce-i drept, omul o rușine, dară artistul era mîndru de succesele ce avuse, iar eu, ca să scap de rușinea omului, mă sîmțeam mai mult artist. Tot minciună era însă și aceasta. Adevărul țipa mereu din mine și nu mă lăsa nici să-mi caut de treburi în timpul zilei, nici să dorm în timpul nopților de mai, care-mi păreau foarte lungi. Nu doară că-mi mai făceam mustrări pentru că-i spusesem cocoanei aceleia o minciună, la urma urmelor nevinovată, dar era la mijloc supărarea domnișoarei Alinei, fără îndoială cea mai nevinovată ființă. Mințeam cu cea mai sfruntată nerușinare cînd ziceam că nu-mi pasă nici de aceasta. Ca om cinstit și cu inima deschisă, trebuia deci să mă duc, și m-am dus peste două zile ca să-i dau cuvenitele lămuriri. Ea m-a-nțeles și mi-a dat dreptate. Era atît de-nvederat că cocoana aceea e o zănatică înfumurată, care nici cu soțul ei n-a putut să se nărăvească. Se temea, se vede, ca [nu ![cumva fiul ei, admirînd portretul, să prindă slăbiciuni de model.

«Proasta de ea!» zicea Alina.

«Afară din cale proastă, nu!» ziceam eu în gîndul meu.

Vorbă e că ne-am împăcat și a rămas să-i dau lecțiuni de pictură, iar de celelalte în adevăr prea puțin îmi pasă și sunt mai vesel decît orișicînd.

Vezi tu, draga mea, cum se-nvîrte roata lumii și unde ajunge omul pe negîndite cînd n-are în ajunul Sfintelor Paști de unde să-i plătească gazdei chiria? Nu știe nimeni de ce sunt bune nevoile vieții.

Vă-mbrățișez cu multă dragoste.

Emil"

VIII

„Ploiești, 12 mai 1875

Scumpul meu Emil,

Îți vei mai fi aducînd și tu aminte de zilele copilăriei noastre atît de fericite. Rar se-ntîmplă ca frate și soră să se iubească atît de mult cum ne iubeam noi și cum fără îndoială ne iubim și acum.

N-am să uit niciodată și nu vei fi uitat nici tu întîmplarea cu vasul cel chinezesc, pe care mama-l primise între altele ca dar de nuntă de la cocoana mare, nașa ei și a noastră. Mama ținea mult la el nu numai pentru că i se părea foarte frumos, ci și pentru că era un deosebit semn de iubire din partea nașei. Tu, copil neastîmpărat, te-ai urcat pe un scaun, ca să iei ceva de pe dulapul din casa cea mare, unde stătea vasul, și l-ai răsturnat pe acesta, încît el a căzut de pe dulap și s-a spart. Eu am început să plîng amarnic, căci știam că mama are să fie foarte supărată și te va certa.

Auzind plînsetul meu, mama a intrat în casă și, văzînd cioburile vasului risipite pe jos, a rămas îngrozită și cu ochii plini de lacrămi.

— Iartă-mă, mamă! am strigat eu. L-am spart din nebăgare de seamă.

Tu te-ai uitat mînios la mine.

— Minți! ticăloaso! ai strigat și mi-ai tras o palmă. Minte, mamă: eu am spart vasul.

Mama și-a șters lacrămile, a întins brațele spre noi, ne-a cuprins pe amîndoi cu ele și ne-a sărutat de multe ori.

— Nu plîngeți, copii, ni-a zis cu alte lacrămi în ochi. Vase cum a fost acesta mai sunt destule, dar mai rar copii ca voi.

Multe de acestea s-au mai petrecut în timpul copilăriei noastre, și de toate mi-am adus aminte cînd am citit scrisoarea ta.

«Nu știe nimeni — zici tu la sfîrșitul scrisorii tale — de ce sunt bune nevoile vieții.»

«Nu știe nimeni — zic eu — cîte rele pot să purceadă din bucuriile neașteptate.»

Încă citind scrisoarea ce mi-ai trimis de Paști am fost cuprinsă de temerea că te perd. Acum sunt chinuită de temerea că te perzi și tu însuți pe tine.

Să nu iei drept plîngere această mărturisire făcută de sora ta mai mare. E în viață un timp cînd își perd mumele copiii și surorile frații și cu toate aceste se bucură atît unele, cît și altele. M-aș bucura și eu dacă din cele ce mi-ai spus în scrisorile tale nu aș fi primit simțămîntul că e pentru tine foarte primejdios jocul în care ai intrat. Tu zici așa, mai în glumă, că te-ai ars; eu îți spun în toată seriozitatea că o să te arzi dacă nu bagi bine de seamă.

Eu îl cunosc bine pe frățiorul meu Emil. El nu e om care zboară ușuratec ca fluturele din floare-n floare, ci stă unde s-a oprit o dată și se dă întreg, cu trup, cu suflet. Întrebarea e deci: cui se dă.

Mie nu mi se pare deloc acea domnișoară Alina potrivită pentru tine. Ea poate să fie un neprețuit model, dar după cele ce-mi scrii ea nu e pentru tine numai model.

Iar dacă sunt adevărate cele ce mi-ai scris, ea numai ca model face pentru tine.

Nu mă-ndoiesc că-ți sunt plăcute lecțiunile ce-i dai. Plăcute vor fi și pentru dînsa. Vă bucurați amîndoi, și bucuria vă este fără îndoială nevinovată. Te întreb însă: unde vă duce bucuria aceasta?

Supărarea cocoanei e cel mai învederat semn că domnișoara Alina e una din fetele care îi scoate pe tineri din

minți, și dau cu socoteală că dînsa se și teme ca nu cumva să-și piardă fiul, cum eu mă tem ca nu cumva să-mi perd fratele, bucuria și mîndria vieții mele.

Adu-ți aminte de zilele copilăriei noastre, scumpul meu Emil, adu-ți aminte de mama noastră cea bună și gîndește-te bine la urmările plăcerilor de care ai parte astăzi.

Domnișoara aceea e fiica unui profesor, trăiește la București și umblă la Școala Centrală, e frumoasă, deșteaptă și răsfățată, are toate apucăturile fetelor din București, mai poate să aducă și zestre cel puțin casele, în care stă azi cu mama ei, mai luînd și chirie frumoasă: cum rămîi tu dacă azi-mîne ea se mărită după altul, căci după tine n-are să se mărite?

Tu nu ești omul slăbiciunilor mici: știi să-ți calci pe inimă, dar nu ești în stare să uiți, ci rămîi, dacă te-ai dat o dată, legat pe toată viața.

Nu te da, iubitul meu! Calcă-ți pe inimă acum, cînd e mai ușor. Dă-mi liniștea sufletească pe care am perdut-o!

Tu mă știi cît de mult țin eu la Ilie, omul harnic și inimos, care trăiește numai pentru familia sa, și cît de mult iubesc pe cei trei copilași ai noștri. De cînd am primit scrisoarea ta, uit mereu că-i am și nu mai port grija de dînșii. Gîndul mi-e neîncetat la tine și nu mai pot depărta de la mine credința că iubirea adevărată dă inimii puterea de a presimți cele viitoare, iar presimțirile mele sunt grozave și n-o să pot scăpa de ele cîtă vreme te știu la București. Vino, te rog, de o mie de ori te rog, aici la Ploiești, cel puțin pentru un timp oarecare. Ai tu și aici ce să faci. Vino, ca să te văd în fiecare zi.

Aurora"

IX

„Iubita mea Auroră,

Scrisoarea ta e o adevărată minune. Sunt pătruns acum și eu de gîndul că iubirea dă inimii puterea de a

presimți cele viitoare: mi s-a întîmplat în adevăr o mare nenorocire, deși nu aceea de care te temeai tu.

Nici că se putea să mi se întîmple, căci e cu desăvîrșire greșită ideea ce ți-ai făcut despre domnișoara Alina.

Închipuiește-ți o fată trecută de cincisprezece ani, crescută-n timpul din urmă prea repede, deci subțirică, înaltă și cam șubredă. E aproape blondă și cu fața prelungită, cu buzele subțiri, cu obrajii rumeni și cu ochii de un albastru de tot deschis. Ceea ce te atinge în întreaga ei ființă nu e nici frumusețea, nici vioiciunea, ci duioșia vocii și căutarea oarecum îndurerată. Chiar și cînd rîde, ochii ei plîng, parcă viața ei întreagă n-a fost și n-are să fie decît un șir de suferințe.

Cu totul altfel sunt fetele din București despre care-mi vorbești tu, și ar fi destul s-o vezi pentru ca să-ți pară rău de a o fi pus în rînd cu cele multe și să-ți fie dragă cum îmi este mie, în adevăr nu numai ca model.

Temerile tale sunt deci lipsite de temei, căci mie îmi este dragă tot cum îmi ești tu. Eu cred că nici nu sunt în stare să iubesc altfel de cum m-ai îndrumat tu a iubi, fără ca să mă aștept la altăceva decît la dulceața ce-mi revarsă-n suflet iubirea.

Nu încape dar nici un dacă: orișice s-ar întîmpla, mie iubirea aceasta nu poate să-mi amărască viața.

Tocmai de aceea sunt adînc mîhnit pe urma celor petrecute în timpul de cînd ți-am scris.

Întors adecă de la Valea-Boului, d-l Armaș a avut, precum se vede, greutăți mari cu mama sa, căci doauă zile în urmă a venit la mama Alinei să-i spună că, luînd hotărîrea de a rămînea deocamdată la București, are să-și închirieze o casă mai încăpătoare și astfel e nevoit să renunțe la contractul de închiriere, rămîind păgubaș cu cheltuielile făcute pentru reparaturi și cu chiria pînă la Sf. Dumitru.

Văduva i-a răspuns că dînsa nu poate să renunțe la contract deoarece averea e și a minorei.' Rămîne deci ca dînsul să închirieze casa pe riscul său.

— Aveți toată dreptatea, doamnă, a zis el. O să mă mai gîndesc și vă voi da cît mai curînd răspuns.

Cu aceasta treaba ar fi fost pusă la cale. Din întîmplare însă, se afla de față și Alina, care, închipuindu-și că din vina ei s-a ivit greutatea aceasta, nu și-a putut stăpîni plînsul.

D-l Armaș, om duios, precum se vede, și el, s-a sîmțit atins și, vroind s-o mîngîie, a făcut un gest după părerea mea foarte greșit ...

— Să nu fiți mîhnită, domnișoară — i-a zis — căci lucrurile se vor aranja spre mulțumirea d-voastre. În pagubă n-o să rămîneți.

Alina, aducîndu-și aminte și de felul în care cocoana răspunsese la complimentul ei reverențios, l-a măsurat cu ochii ei plîngăreți de jos pînă sus.

— Să nu vă închipuiți, domnule — i-a zis apoi — că ținem atît de mult să vă avem chiriaș. Nici o pagubă nu-i!

El a rîs și s-a închinat cu plecăciune, dar plăcută nu era starea sufletească în care se afla cînd a venit la mine.

Mă aflam pe schelă și luam cu pensula din paletă, ca să mut curtea boierească ceva mai la deal și să mai prelungesc muntele din fundul văii. Mi-a fost destul să mă uit la el pentru ca să văd că-și stăpînește firea: se ținea drept, înainta cu pași măsurați, și m-a salutat foarte politicos, dar rece ca gheața, parcă s-ar fi aflat pe terenul de luptă-n doi.

Tu mă știi că nu sunt om care să mă dau înapoi. Dacă aș fi știut cele petrecute dincolo, la proprietăreasa casei, m-aș fi stăpînit și eu; le-am aflat însă numai în urmă, prea tîrziu. Acum vedeam în urma lui pe cocoana cea supărată și am răspuns la salutarea lui tot atît de politicos și, dacă se poate, chiar mai rece.

El a scos punga, a dezlegat băierile ei și a numărat pe masă cinci șîruri de cîte zece galbeni.

— Pentru ostăneala d-voastre, a zis apoi fără ca să lege băierile pungii. E bine?

— Chiar mai mult decît mi se cuvin — am răspuns eu — dar lucrarea nu e încă gata.

— Nu e nevoie să o dați gata! a zis el.

Înțelegeam acum de ce e vorba și sîngele a-nceput să-mi fiarbă.

— Eu nu am obiceiul de a lăsa-n urma mea lucrări neisprăvite. Vă rog să vă luaţi banii! i-am răspuns.

Apoi am tras pensula de cîteva ori peste paletă şi-am început să mînjesc gîştele şi faţa frumoasei păstoriţe. Îmi era parcă mi-e peste putinţă să nu sar la el, ca să-l omor.

El s-a săltat dintr-o singură săritură pe schelă, m-a cuprins în braţe şi m-a ridicat ca pe o păpuşă umplută cu paie, apoi s-a coborît cu mine jos.

— Îmi faci — mi-a zis apoi — o mare nedreptate. Ştii prea bine ce s-a petrecut aici cînd a venit mama mea să-ţi vadă lucrarea. Cu drept ori fără drept, ea s-a simţit adînc jicnită. Îmi era ori nu-mi era iertat să-i refuz satisfacţiunea pe care o cere? Ai şi d-ta ori ai avut mamă: ce ai fi făcut aflîndu-te în starea în care mă aflu eu?! Îţi cer iertare, dar iartă şi d-ta!

Am rămas strivit în faţa lui.

— D-ta să mă ierţi pe mine, i-am răspuns. A fost o clipă de năvălnicie. Ia, te rog, banii şi dă-i vreunei văduve ori vreunui orfan.

El a luat cei cincizeci de galbeni, i-a băgat iar în pungă, a legat foarte binişor băierile pungii, pe care a trecut-o în buzunar, apoi mi-a întins mîna.

— Noi avem să ne mai întîlnim în viaţa aceasta — mi-a zis — şi nu mă îndoiesc că numai ca prieteni.

Ce mai rămînea să fac, iubita mea soră?

Am trecut dincolo ca să spun cele petrecute şi să cer iertare, altă iertare.

Le-am găsit pe amîndoauă plîngînd, mama pentru că nu-şi mai cunoştea fata, pe care o ştiuse blîndă şi sfiicioasă, încît nu-nţelegea cum s-a făcut deodată atît de-ndrăzneaţă, iar fata pentru că mama ei nu ştiuse să-l pună ea la locul lui pe-nfumuratul acela.

— Pentru că e bogat şi se mai crede şi frumos — zicea dînsa — n-are să-i ieie pe alţii parcă n-ar fi şi ei oameni.

N-a mai rămas decît să le mai spun şi eu ce-am făcut şi ce-am păţit pentru ca toate să mi se prăbuşească-n cap.

Era-nvederat că vinovat de întreaga nenorocire sunt eu şi numai eu, care, intrat calfă de zugrav, nu

am putut să mă lepăd de apucăturile mele de diletant în ale picturii şi-am închipuit pacostea aceea de vale cu gîştele ei, ba m-a pus Necuratul s-o mai iau şi pe nevinovata aceea de copilă model.

Am, soră, să plec, cum ai zis tu, la Ploieşti. Aici nu mai e chip să rămîn. Mi-e greu să ies din casă, căci mi se pare că toţi oamenii pe care-i întîlnesc ştiu ruşinea ce am păţit şi mă arată cu degetul, şi greu mi-e pentru că mă tem ca nu cumva să mă pomenesc faţă-n faţă. fie cu el, fie mai ales cu ea.

La revedere în Ploieşti.

[Emil]

P. S.

Ai avut mare dreptate cînd ai zis că a bine nu era că n-aveam de Sf. Paşti cu ce să-mi plătesc chiria."

PARTEA A DOUA

VERIȘOARA ZOE

I

— Cum vine că anul acesta plecați atît de curînd? întrebă d-na Grădeanu. Avem cele mai frumoase zile de mai, și după toate semnele, mai va pînă la căldurile cele mari, care fac la București nesuferită viața.

— Grăbim, dragă, răspunse d-na Anica, venită să-și facă vizita de adio. Sesiunea corpurilor legiuitoare s-a închis, și Iancu nu mai are nici o treabă în țară. Orișiunde ne vom fi ducînd, lucrul de căpetenie e atît pentru mine, cît și pentru Iancu viața regulată și rațională. Iancu ține una și strună: că medicii de aici nu i-au cunoscut boala; a rămas deci să ne oprim la Viena. E acolo un tînăr medic român, Sterie Ciurcu, care a deschis un sanatoriu și are legături cu toate celebritățile medicale. O să ne instalăm pe un timp oarecare la el și vom vedea cum ne vor îndruma celebritățile din Viena.

— E fără îndoială cel mai cuminte lucru, grăi d-na Grădeanu. Așa, numai după vorba medicilor noștri, nu te poți avînta cînd e vorba de sănătate. Ca să nu uit, cum rămîne cu verișoara-ta Elena? Aud că Iorgu tot și-a schimbat gîndul și rămîne la București.

— Soră dragă, e o poveste nu numai lungă, ci și foarte încurcată, zise d-na Talpă, răsuflînd din greu, ca omul care vrea să spună multe. O știi pe Elena. Sănătoasă nu era nici cînd s-a divorțat de Raul, iar

de atunci și pînă acum numai din rău în mai rău a dus-o.

— Ceea ce e și mai rău — adăugă d-na Grădeanu — nu vrea nici să consulte vreun medic, nici să se supună la o cură potrivită.

— Zice că boala ei e incurabilă, urmă d-na Talpă. Ei, nu-i așa. Cura, chiar și dacă n-ar fi vindecînd boala o mai calmează. Așa, cum se lasă, e de nesuferit, toate-o supără, nimic nu-i este pe plac; chiar cînd n-are de ce să se mîhnească, își face fel de fel de gînduri negre.

— Așa e omul cînd sufere de o boală ascunsă, stărui d-na Grădeanu; boală fără inimă rea nu se poate.

— Nu se poate! zise și-d-na Talpă. Înțeleg că-și temea bărbatul; înțeleg că-și iubește fiul; nu s-a mai pomenit însă mamă care-și teme fiul. Închipuiește-ți: iau cu chirie o casă foarte potrivită pentru dînșii; mai fac o mulțime de cheltuieli ca s-o repareze și s-o zugrăvească după gustul lor; cînd e apoi să se mute-n ea, nu-i rămîne lui Iorgu decît să ceară rezilierea contractului. Știi de ce? Pentru că proprietăreasa are o fată, care mamei lui îi pare prea frumoasă.

D-na Grădeanu rîse cu toată inima.

— Nu cumva crede c-o să și-l poată ține fată mare la casă! grăi dînsa. Fete frumoase îi ies în București la tot pasul în cale.

— Așa i-am zis și eu, urmă d-na Talpă. De asta nu scapă nimeni! Natura-și are drepturile ei, și tocmai cînd te ferești dai în gropi. Dar să-ți spun alta și mai frumoasă. Știi că Zoe, Gîrleasca, ne este nepoată de verișoară. A crescut, așa-zicînd, în casa noastră. Bunacuviință cere ca, întoarsă din străinătate, să se ducă s-o vadă, că e femeie la casa ei. Ei, nu vrea și nu vrea. Zice că n-are să intre în relațiuni cu o femeie care la vîrsta de douăzeci și opt de ani e de a doua oară divorțată.

D-na Grădeanu iar rîse cu toată inima.

— Dar — zise ea — ea e primită-n toate casele, și orișiunde s-ar duce, poate s-o-ntîlnească. Fata, biata de ea, nu e vinovată dacă a avut nenorocirea de a da mereu peste bărbați cu care n-a putut să trăiască.

— Degeaba i-o spui, întîmpină d-na Talpă. Eu sunt cu cîţiva ani mai în vîrstă decît dînsa, şi asculta mai nainte de mine. Acum ea ar voi ca şi aici să fie toate ca-n Germania ei.

— Altă ţară, alţi oameni, alte obiceiuri! exclamă d-na Grădeanu. Lasă, că nici germanii n-o fi tocmai cum i se par ei. Le fac şi ei, dar mai cu perdea.

— Îi spun şi eu! stărui d-na Talpă. Noi suntem oameni de o fire mai deschisă, ceea ce nu e dealtminteri un păcat. Nu unul pare mai şi mai de cum în adevăr este. Dar i-a mai găsit şi alta. Îi fi auzit vorbindu-se despre Philippart, marele financiar belgian, pe care prinţul Nicolae Bibescu l-a adus în ţară ca să organizeze o societate pentru exploatarea zăcămintelor de la Baia-de-Aramă. Eu nu mă pricep la asemenea lucruri, dar bărbaţii spun că e vorba de o întreprindere cu mare viitor. Dealtminteri, oameni ca Philippart nici nu se pun în fruntea unei întreprinderi riscate. Ei! bine! Philippart acesta a întîlnit-o pe Zoe chiar în saloanele prinţului, care nu e orişicine, şi se zice că-i face curte. Minune nu-i, căci Zoe nu e numai frumoasă, ci are şi toate calităţile unei dame din lumea mare. Elena nu vrea să ştie de aşa ceva. După părerea ei, purtarea Zoei e scandaloasă, o ruşine pentru familie. Prea se afişează! Adevărul e că-şi teme băiatul: nenorocitul acela nu poate să facă un singur pas în lume fără ca mama lui să cadă în pandalii.

D-na Grădeanu rîse de a treia oară cu toată inima.

— De ce nu-l însoară, ca să scape odată de grijile acestea?! grăi dînsa.

— Ai nimerit-o! strigă d-na Talpă. Aceasta e cea mai nouă fază. De ani de zile aiurează mereu că sănătatea şi fericirea omenească numai la ţară se poate şi că Iorgu al ei la ţară are să-şi petreacă viaţa. Acum deodată a cuprins-o temerea ca nu cumva, trăind la ţară, Iorgu să se încurce cu cine ştie cine.

D-na Grădeanu rîse de a patra oară cu încă mai multă poftă.

— Dar de aceasta nici un bărbat nu scapă! zise iar.

— Ea crede că da — întîmpină d-na Talpă — dacă-l însoară mai nainte de a se fi stabilit la ţară. Iată-l

pe Iorgu candidat în însurătoare, şi iată-ne pe noi puse pe drumuri ca peţitoare.

— Grea sarcină, o încredinţă d-na Grădeanu. Mult o să alergaţi pînă ce veţi fi găsit o fată de seama lui, care se-mpacă cu gîndul că are să-şi petreacă toată viaţa la ţară.

— Să vezi acum, urmă d-na Talpă. După ce l-a făcut pe Iorgu să se ducă la proprietăreasa casei ce închiriaseră şi să ceară rezilierea contractului, aleargă prin tot oraşul să-şi găsească altă locuinţă mai încăpătoare, în care ar fi loc şi pentru însurăţei, dacă ar fi să fie.

— Acum, pe la sfîrşitul lunei mai?! grăi d-na Grădeanu. Mare minune ar fi dacă nu în zadar ar alerga.

— Aşa zic şi eu, dar dînsa vrea, şi lui Iorgu nu-i rămîne decît să alerge.

— Lucru de toată frumuseţa ar fi — zise d-na Grădeanu — dacă în cele din urmă nu li-ar rămînea decît ca tot la văduva cu fată frumoasă să se mute.

— Aşa crede şi Iorgu, răspunse d-na Talpă.

D-na Grădeanu stete puţin pe gînduri.

— Adecă tot ar fi cu putinţă, grăi dînsa. Cu schimbările aceste politice, acum, după închiderea sesiunii, unul pleacă prefect, altul preşedinte de tribunal, iar altul consilier la vreuna din curţile de apel. Rămîn locuinţe; vorba e numai să le ştii. Uite, aici tot Zoe poate să le vie într-ajutor. Ea e cronica vieţuitoare a Bucureştilor: îi cunoaşte pe toţi şi le află toate. Am să i-o fac Elenei — urmă rîzînd iar — am s-o poftesc într-una din zile la ceai cînd o să fie şi Zoe aici, şi Zoe e destul de-ndemînatică pentru ca să-i răsucească şi ei capul.

— Ideea e minunată. exclamă d-na Talpă. Nici peţitoare mai bună decît ea nu poate găsi.

II

— Mama ta are, la urma urmelor, dreptate, grăi d-l senator Iancu Talpă: ce caută Valea-Boului pe pereţii din casele văduvei din Bucureşti, şi ce caută fata văduvei în Valea-Boului?

— Îți spusei că nu mai e nici Valea-Boului pe perete, nici fata cu gîștile în Valea-Boului, răspunse Iorgu. Păcat, mare păcat, dar nu mai e.

— Atunci nu mai umblați cu mofturi, întîmpină d-l Talpă. Samsarul pe care vi l-am recomandat e om vrednic de toată încrederea: dacă spune el că nu se află în București de-nchiriat casă cum doriți voi, zadarnic cutrierați orașul. El știe ce zice: aceasta îi este meseria și are totdeauna lista caselor de închiriat. Nu vă rămîne decît să dați peretelui cu pricina o vopsea mai întunecată și să vă mutați deocamdată acolo.

— Aceasta o vrea, pare-mi-se, și mama, a zis Iorgu cam supărat. Mie îmi este însă nesuferit gîndul acesta. Orișice vopsea i-am da peretelui aceluia, eu nu pot să văd, cînd mă uit acolo, decît ceea ce a fost pe el, valea cu gîștele și cu păstorița, toate atît de bine lucrate, și văzîndu-le-n gîndul meu, îmi aduc aminte de rușinea ce am pățit — și la proprietăreasă, și în fața tînărului aceluia.

— Vorbești alandala! strigă d-l Talpă. Aceasta se dă uitării. N-ai decît să te duci să-i spui văduvei că tot vă mutați, și ai să vezi cît de mult se va bucura că scapă de o grijă. Iar tînărul acela cine este? Ce-ți pasă de el?!

— Uite, mie-mi pasă, grăi Iorgu, în gîndul căruia tînărul pictor era cineva.

— Dar — urmă d-l Talpă — pe mine capul n-are să mă doară orișice veți fi făcînd. Noi plecăm azi-mîne și-o să ne pară bine dacă-n lipsa noastră stați aici și ne păziți casa.

— Despre aceasta nu poate să fie vorba, întîmpină Iorgu. Mama ține să iasă cît mai curînd la moșie, ca să vadă iar secerători, să steie la arie și să se uite la cei ce umplu sacii de grîu ca în timpul copilăriei sale. Cele trei încăperi pe care le-am ales pentru dînsa sunt, așa cred, acum gata. Iar eu trebuie neapărat să mă apuc cît mai curînd de lucrările care-n timpul secerișului nu se mai pot face și să fac pregătirile pentru cele de toamnă.

D-l Iancu Talpă, om scurt, prea bine hrănit și cu obrajii îmbujorați, se uită cuprins de mirare la el.

— Care va să zică, tu tot te mai încăpăţinezi! îi zise. Te arde să te uiţi mereu la cer: ba că ploile nu mai încetează şi buruiana-ţi încalcă sămănăturile, ba că seceta e prea-ndelungată şi toate le usucă arşiţa, ba că se ivesc nori de grindină pe cer şi vîntul îţi culcă lanurile, ba că bruma-ţi strică via şi livezile, ba că gerul aspru a găsit cîmpul neacoperit de zăpadă. Băiete! aceste nu sunt pentru oameni ca noi, care putem să le avem toate de-a gata, lăsînd pe alţii să-şi bată capul. Dar o să te saturi şi tu, cum atîţi alţii s-au săturat. Vorba e, însă c-o iei prea repede, căci împrumutul n-o să-l poţi face nici la toamnă, nici anul viitor, iar cîştiul din arendă, pe care l-ai luat de Sf. Gheorghe, ţi se duce ca suflat din palmă.

— Toate aceste le ştiu foarte bine, îi răspunse Iorgu. Mi le-a spus chiar Mitiţă Sturdza, la care am fost, precum ştii, zilele aceste. Mai ales după îndemnurile primite de la dînsul stărui în hotărîrea mea.

— Aşa sunteţi voi, cei ieşiţi din şcoala germană, cînd vă intră ceva-n cap, nu e chip să vă dezmeticiţi, îi zise d-l Talpă. Mi-l închipuiesc pe coconul Mitiţă: nu mai puteai să scapi de el.

— Aşa-i nene, stărui Iorgu. M-a primit parcă i-aş fi nepot, pe care l-a purtat în braţe, şi nu găsea cuvinte, ca să-mi laude hotărîrea.

D-l Talpă dete rîzînd din cap.

— Dar el însuşi nu face ca tine — îi zise — ci-şi dă moşiile în arendă, ca să poată sta la Bucureşti.

— Tocmai aceasta e ceea ce-l face bun sfătuitor, stărui iar Iorgu. Nimeni mai bine decît el nu poate să ştie ce pierde proprietarul dacă-şi dă moşia pe mîna altuia şi cît ar cîştiga ţara dacă proprietarii şi-ar gospodări ei înşişi avutul. Creditul Funciar a fost, zice el, anume înfiinţat pentru ca să li se dea proprietarilor putinţa de a-şi face cuvenitele instalaţiuni agricole.

— Vorbă şi asta! exclamă d-l Talpă. Cei mai mulţi se împrumută ca să-şi poată petrece iarna la Paris, la Nizza ori chiar la Monaco.

— Cu alte cuvinte — replică Iorgu — avea coconul Mitică dreptate cînd se bucura că eu nu tot aşa vreau să fac.

— Dar bani tot nu-ţi dă! grăi d-l Talpă rîzînd.

— Ba-mi dă, să vezi că-mi dă! urmă Iorgu. Ai, te rog, puţintică răbdare. Mai întîi şi mai întîi, mi-a dat chiar acolo un inginer, care-mi face hotărnicia cu preţurile stabilite de direcţiunea Creditului şi, cum se zice, pe aşteptare, ca să fie achitat după ce se va fi realizat împrumutul. Acesta e un lucru la care nu m-aş fi aşteptat, pe care îl credeam chiar peste putinţă. După ce i-am arătat apoi că vreau să dreg drumurile, să fac poduri, să întregesc plantaţiunile şi să zidesc grajduri, şoproane şi magazii, el a înţeles numaidecît graba pe care o pun să încep lucrările. A făcut socoteala pagubelor pe care le sufere moşia dacă un pom ori o viţă se plantează cu un an mai tîrziu. Şi-a dat seamă despre pierderile împreunate în transportul pe drumuri proaste şi prin lipsa de instalaţiuni. M-a sfătuit deci să fac un împrumut provizoriu, cu procente mai mari, se înţelege, dar care se rentează prin foloasele lucrărilor ce am de gînd să fac. Mai mult, nene! Ştii că Creditul Fonciar e instalat deocamdată în casele bancherului Zerlendi. A intervenit deci ca Zerlendi să-mi deschidă un cont curent cu zece la sută, pînă la suma de o sută de mii de lei. Te-ntreb acum, nene Iancule: mi-a făcut ori nu mi-a făcut rost de bani?

D-l senator Iancu Talpă se uită sperios la el, apoi începu să se plimbe cu paşi mari prin casă.

Îi era parcă şi-a pierdut nepotul, l-a pierdut pentru totdeauna.

— Uite, vezi, aşa — zise apoi ca vorbind cu sine însuşi — aşa prind ei oamenii şi-i trag în partea lor, ca să-i aibă legaţi-ferecaţi. Şi tu — urmă oprindu-se în faţa lui Iorgu — tu crezi că de dragul tău a făcut-o?!

— Ba n-o cred deloc aceasta, răspunse Iorgu. Ce-i sunt eu şi ce-mi este el mie?! A făcut-o pentru că aşa e bine. Valea-Boului e o părticică din ţara aceasta, şi ţării îi faci un bine ajutînd pe cel ce vrea să dreagă cea mai mică parte din ea.

— Mofturi de ale lui Rosettache! strigă d-l Talpă, apoi se întoarse spre uşa de la dreapta, pe unde intră din întîmplare cocoana Elena.

— Închipuieşte-ţi, cocoană — urmă el — omul acesta i s-a dat legat de mîni şi de picioare.

Cocoana Elena, femeie înaltă şi bine făcută, care, deşi cu faţa lipsită de sînge, nu părea deloc cum ţi-ai fi închipuit-o după vorbele cocoanei Anichii, se uită nedumerită cînd la unul, cînd la altul.

— Cui adecă i s-a dat atît de rău legat? întrebă dînsa foarte liniştită.

— Cui? Lui Mitiţă Sturdza, pe care-l ştii că e om zăcaş, răspunse d-l Talpă.

— Şi cum i s-a dat legat? întrebă iar cocoana Elena.

— Cum? răspunse iar d-l Talpă mai aprins. Aşa cum i s-a dat. E uşor să te împrumuţi azi cu o mie, mîne cu două mii de galbeni şi te bucuri cînd pui mîna pe ei. Vin însă termene de plată, şi iar te bucuri că nu-ţi vine şi somaţiunea. Dar peste cîtva timp sunt alegeri ori roşii ţin o mare întrunire la circul din piaţa Sf. Constantin. Acum te pomeneşti cu somaţiunea şi nu-ţi rămîne decît să-ţi dai votul ori să mergi la întrunire, ca să te păsuiască. Le ştim noi acestea, căci ne-am ars nu o dată.

— Bine, întîmpină Iorgu zîmbind. Boala aceasta are leac, nene Iancule: n-ai decît să plăteşti cînd îţi vine terminul şi nu-ţi mai vine nici o somaţie.

— Să plăteşti?! strigă coconul Iancu. Prostie! Plăteşti dacă poţi! Ce faci, însă, dacă nu-ţi dă mîna?

— Mă iartă, întîmpină Iorgu. Cel ce nu ştie dacă va putea ori nu să plătească nu se împrumută, sau cel ce se împrumută ştie foarte bine cînd are termen de plată şi face socoteala aşa ca să poată plăti.

— Toate acestea vor fi adevărate cînd e vorba de neguţător — grăi coconul Iancu — noi, ceilalţi, avem cheltuieli neprevăzute, care ne încurcă socotelile.

— Nu are nimeni să cheltuiască ceea ce nu are — îi replică Iorgu — şi nici cel mai mare boier nu are ceea ce e dator a le da altora.

— Palavre nemţeşti! zise coconul Iancu cam scos din răbdare.

— Nici palavre, nici nemţeşti, răspunse Iorgu. Dacă e vorba ...

— Lasă — interveni cocoana Elena — că la aceasta o să-i răspund eu, care cu boieria fără de măsură mi-am mistuit viața.

Ea și luă un scaun și se așeză.

— Cu de aceste vă prăpădiți voi, urmă apoi întorcîndu-se spre d-l senator Iancu Talpă. Vă întreceți în cheltuieli fără de rost, năzuind care de care să pară mai mult decît ceea ce în adevăr este. Azi mobilă de Paris ori cel puțin de Viena, mîne armăsari ruseşti și trăsuri scumpe, poimîne covoare persiene, goblenuri, tablouri, vase și fel de fel de bibelouri, iar pe deasupra slugi și iar slugi îmbrăcate ca la Paris și ținute-n belșug. După ce vi le-ați făcut toate, lume poftită la mese, la serate și la baluri, ca să le vadă toate și să le admire, joc de cărți, cancanuri și aventuri galante. Unde mai ajungeți să faceți socoteli? Dintre zece e unul care pune ceva la o parte, sunt doi care cheltuiesc cît au, iar ceilalți șapte se-nglobează în datorii ori fac fel de fel de mișelii, ca să poată arunca nisip în ochii lumii. Le știu toate, că le-am pățit și-am suferit atît pe urma lor.

Coconul Iancu stătea în fața ei și se uita cu ochii lui cei mărunți la ea, răsucindu-și din cînd în cînd mustața cea groasă.

— Mai ai multe? întrebă el în cele din urmă.

— Eu cred că pot să-ți fie destule și acestea, răspunse ea.

— Mai ales fiind toate adevărate, adăugă Iorgu cam cu jumătate de gură.

— Multe, puține, adevărate, neadevărate — grăi coconul Iancu — eu răspund cu o singură vorbă la ele: cine în lume trăiește cu lumea se potrivește. M-ai înțeles, cocoană? Băiatul tău, uite, Iorgu acesta, tot așa o să facă dacă ține să nu rămîie om răzleț, pe care toți îl arată cu degetul.

Iorgu clătină din cap.

— Dac-aș crede-o aceasta, m-aș căi că nu i-am răsucit gîtul cînd îl hrăneam la sîn, îl încredință cocoana Elena. Arătați voi cu degetul pe Iorgu Cantacuzino, Nababul, și ziceți că e zgîrcit și mojic pentru că nu risipește cu două mîni ceea ce adună cu una, rîdeți

de Gună Vernescu pentru că şade într-o casă modestă şi nu are trăsură cu fecior galant pe capră, vă uitaţi peste umăr la Iancu Marghiloman, care aleargă pe jos în treburile lui, vă bateţi joc de vodă Carol şi ziceţi că-şi întoarce chipiurile pe dos pentru că-şi ţine punga strînsă, dar anii trec unul după altul şi are să vie şi timpul cînd ei şi copiii lor se vor uita cuprinşi de milă la voi. Nu! Iorgu nu se sperie de gîndul că oamenii fără de rost îl vor arăta cu degetul pentru că el nu vrea să fie ca dînşii.

Grăindu-le aceste, ea se uită la Iorgu.

— Eu nu judec pe nimeni — grăi acesta — poate că au dreptate cei ce văd lucrurile ca nenea Iancu. Societatea cu exigenţele ei e în adevăr cea mai neîndurată stăpînire. Mie mi se pare însă nesuferită viaţa în mijlocul unor oameni care le fac toate-n goana mare. Tot mai plăcut e să stai răzleţ la o parte.

— Ha, ha, ha! rîse coconul Iancu. Te va fi iertînd firea, dar vorba e dacă te lasă şi lumea. Tu faci ca jucătorul de cărţi care pune mîză mare fără ca să fi văzut cărţile. Voi aţi venit la Bucureşti oarecum pe sfîrşitul tîrgului, cînd toată lumea se pregăteşte de plecare. O să vedeţi voi Bucureştii la toamnă, după ce se va fi început sesiunea parlamentară. Ici mese, colo serate, dincolo ceaiuri, din cînd în cînd cîte un bal, apoi conferinţe, consfătuiri. E viaţă la Bucureşti în timpul iernii, încît nu ştii cum, unde şi cînd te perzi în ea.

— Viaţă?! oftă cocoana Elena cu un gest dispreţuitor. Cu adevărat viaţă în care te perzi! Mese, serate, ceaiuri, baluri, unde dai peste Zoe şi peste altele ca dînsa, împregiurul cărora se adună lumea. Mai bine lipsă!

D-l senator Iancu Talpă îşi răsuci iar mustaţa şi luă o poziţiune parc-ar fi voit să rostească un discurs de la tribună, ceea ce la Senat nu prea făcea.

— Vorbişi şi tu, ca fiul tău, pe nevăzute! grăi dînsul. Zoe este în adevăr o adevărată podoabă a saloanelor noastre. Ar fi şi dac-ar fi mai puţin frumoasă. Tocmai de aceea se pun atîte-n socoteala ei. Lasă că ştie să se-mbrace şi să poarte haina pe care a-mbrăcat-o, ori să expună giuvaericalele cu care se găteşte. Lasă că

ţinuta, umbletul, gesturile, întreaga ei înfăţişare sunt de o rară distincţiune, dar e deşteaptă, dragă, încît e o mare plăcere să stai de vorbă cu ea. Nu cunoaşte nimeni Bucureştii ca dînsa; îl ia pe fiecare potrivit cu felul lui, îţi simte slăbiciunile şi-ţi ghiceşte gîndurile, şi nu e lucru asupra căruia nu e dumirită.

— O adevărată artistă, grăi Iorgu în ton ironic.

— Da! — stărui coconul Iancu — artistă, căci dacă artă e să reprezenţi în scenă pe alţii, încă mai mare artă e să te prezenţi tu însuţi pe tine aşa ca toţi să te admire.

Cocoana Elena îşi pierdu răbdarea.

— Auzi lume, care e încîntată de o asemenea artistă! exclamă ea. Îmi spunea cineva mai deunăzi că n-are la Bucureşti nimeni saloane, iatac, biurou şi sufragerie ca dînsa. Mobila ei e o adevărată bogăţie. Nimeni nu se întreabă, însă de unde ies toate.

— Minciuni! protestă d-l senator. Nu e scumpetea lucrurilor, ci dispoziţiunea făcută cu mult gust ceea ce-i pune pe toţi în mirare. E pizma şi răutatea celor ce-ar voi şi nu sunt în stare să facă tot ca dînsa, rivalitatea e ceea ce le scorneşte toate.

— Care va să zică şi aici tot pe-ntrecute se petrec toate, grăi Iorgu.

— Băiete! îl mustră d-l senator. O iai prea repede. Vrei să le ştii toate mai bine decît noi cei ce ni-am petrecut viaţa-n ţară şi cunoaştem toate lucrurile din obîrşia lor. Fără de rivalitate nu e progres. Eu ştiu ce a fost în timpul tinereţelor mele şi văd ce e azi. Au trecut timpurile cînd boierul îşi poftea vecinii la masă mare şi le servea ciorbă de potroace, caracudă-n saramură, pui fript la frigare, tăiţei cu brînză şi sarailie. Altă lume e azi, şi n-o să-ţi rămîie nici ţie decît să te potriveşti cu ea, îţi place ori nu-ţi place. Tu te duci la moşie, ca să dai cu capul de toate zidurile, iară eu plec să-mi caut de sănătate; o să vedem care-o să se simtă la toamnă mai bine în pelea lui.

— Sănătatea ta, grăi cocoana Elena cu răutate. N-ai avea decît să ieşi şi tu la moşie, să-ncaleci şi să alergi de la secerători la arie şi de la arie la cei ce încarcă snopii cu spicul greu, să mănînci mai multă ciorbă

de potroace și mai puțini stacoji, să bei mai puțină șampanie și mai multă apă proaspătă să nu te culci, ci să te scoli în revărsatul zorilor de zi, și-ai fi tot atît de sănătos tun cum erau părinții noștri.

— Vorbă de babă ursuză! îi răspunse d-l senator Iancu Talpă.

III

— Mă mir, mult mă mir, grăi d-na Ionescu, care ședea la fereastra salonașului și cîrpea la un ciorap întins pe ciupercă. Azi e ziua a cincea, și tot n-a venit să ne dea răspuns.

Alina, care-și prepara tema de matematică la masa din mijlocul salonașului, întoarse fața spre mama ei.

— Mă mir și eu — îi zise — dar că nu că el n-a venit, ci că d-ta-l mai aștepți. Boierii mari ca dînsul nu-și bat ei înșiși capul cu asemenea nimicuri. O să-ți trimită răspuns prin vreun servitor ori, cel mult, prin advocatul lui.

Mințea fata mamii. Dac-ar fi crezut ceea ce spunea, n-ar fi venit să-și prepare tema în salonaș, ci ar fi făcut-o aceasta, ca alte dăți, în sufragerie, unde-și avea și raftul cu cărți. Mai mult de trei zile acum ea punea mereu în salonaș lucrurile-n rînduială și ștergea mereu pravul, ca toate să fie așezate cu gust și în cea mai desăvîrșită curățenie. Credea deci că are să vie, și-l aștepta cu oarecare nerăbdare, ca pe un om cu care vrea să reguleze socoteli chiar mai interesante decît cele din tema ce prepara.

Nu! Ele nu se aflau numai așa, din întîmplare, în salon: mama ședea la fereastră ca să-l vadă cînd vine, iar fata trăgea mereu cu urechea ca să audă „cioc-cioc" la ușă.

— Mie — răspunse dar mama — nu mi s-a părut deloc om care pune pe alții să facă ceea ce are să facă el însuși. Mi se pare că la mijloc e cu totul altceva: nu-i dă mîna să ieie o hotărîre mai nainte de a fi găsit altă locuință, și mult m-aș mira dacă și-ar găsi. Te pomenești că tot o să fie nevoit a rămînea.

Alina începu să tremure: gîndul că el ar putea să rămîie o înspăimînta — ea singură nu știa de ce.

— Și d-ta te-ai bucura, se vede, dacă el ar rămînea?! grăi dînsa.

— Fără îndoială, răspunse mama. Lasă că un asemenea chiriaș păstrează-n stare bună casa, dar și chiria se urcă de la sine cînd poți zice: „Aici a stat mai nainte Iorgu Armașu, cu mama sa".

Alinei iar îi venea să plîngă. Nu doar că ținea și dînsa la foloasele de care vorbea mama ei, dar se căia de a fi fost prea îndrăzneață față cu dînsul, care-n cele din urmă tot se putea să le fie chiriaș. Cum i se mai uita dînsa în ochi după ce-i zisese: „Nu-ți închipui, că ținem atît de mult să te avem chiriaș!?" Ce va fi zicînd el despre dînsa?!

— O, Doamne! grăi cu toate aceste. Un om ca toți oamenii! Nu știu ce vei fi găsind d-ta atît de deosebit în el. Eu, drept să-ți spun, nu cred că m-aș bucura dacă ar trebui să dau în fiecare zi ochii cu el și cu cocoana aceea.

— Iar începi! o mustră mama ei. El e om cu mult mai serios decît ca să ție seamă de niște toane copilărești, iar mama lui nici nu pe tine s-a supărat, ci pe zugravul acela, care credea că poate s-o prostească.

Alina sări în picioare, cu obrajii aprinși.

— Nu, mamă, nu! strigă. Dacă mă iubești cîtuși de puțin, să nu o mai zici aceasta. Vinovată sunt eu, numai eu. El de dragul meu le-a făcut toate. Nu poți tu să-ți închipuiești ce inimă bună și curată are el.

D-na Ionescu se uită supărată la fiica ei.

— Știi că-mi placi?! îi zise. După abia cîteva lecțiuni de desemn ai ajuns să fii gata de a sări-n foc pentru el.

Alina nu-i dete răspuns, căci intră Mița, servitoarea, să spună c-a venit d-l acela și întreabă dacă poate ori nu să vorbească cu cocoana.

D-na Ionescu sări-n picioare și se răpezi spre ușă, ca să-i iasă-n cale și să-l poftească în salonaș, iar Alina se uita împregiur, ca să vadă dacă toate sunt în bună rînduială, își mută scaunul la locul lui, apoi se uită-n oglindă și-și potrivi părul pe frunte.

Iorgu, intrat înainte de stăpîna casei, se opri în fața copilei și se plecă puțin și cu oarecare sfială.

— E un semn bun norocoasa-ntîmplare de a vă fi găsit și pe d-voastră acasă, grăi dînsul zîmbind. Am venit să ne-mpăcăm.

— N-avem de ce să ne împăcăm — răspunse ea adunîndu-și toate puterile — căci nu ne-am certat.

— Sunteți foarte amabilă, întîmpină el. Nu ne-am certat, dar m-am certat eu însumi cu mine.

El se-ntoarse apoi spre stăpîna casei, care intră și ea.

— Eram tocmai să-i spun domnișoarei — urmă el — că dacă forma în care vi-am făcut împărtășire despre hotărîrea noastră de a renunța la contract n-ar fi fost pripită și lipsită de tact, d-sa n-ar fi fost nevoită să mă pună la locul meu.

— Vă rog să nu dați lucrului nici o importanță, grăi d-na Ionescu strîmtorată și-i oferi un scaun, apoi se așează dînsa pe canapea. Copiii sunt copiii.

Alina, foarte supărată, se așează și ea cu oarecare îndărătnicie.

— Eram contrariat — urmă dînsul, adresîndu-se mai mult copilei decît mamei — căci trebuia să fac un lucru pe care numai călcîndu-mi pe inimă puteam să-l fac.

— Mi se pare că vinovat de toate e numai zugravul acela, zise d-na Ionescu.

— Nu-i zice, mamă, zugrav, că nu e zugrav, stărui iar Alina.

— Așa e domnișoară! Aveți multă dreptate! grăi dînsul. E un pictor de mare talent și pe deasupra un om cum numai puțini sunt.

Alina se uită cu ochi rîzători la el. Ar fi voit să-i ieie mîna și s-o strîngă, dar nu-ndrăznea. Îi era acum prieten bun omul acesta, nu pentru că vorbea bine despre Emil, ci pentru că era de aceeași părere cu dînsa.

— Puțini — repetă ea — foarte puțini, așa i-am spus și eu mamei, care nu-l cunoaște mai de aproape.

Iorgu se uită cu coada ochiului la ea.

— D-voastră — urmă el — care-l cunoașteți, veți înțelege cît de greu îmi era să-l jignesc. Cu atît mai

greu îmi era să vă jignesc pe d-voastră, urmă iar întorcîndu-se spre d-na Ionescu. Lucrurile au venit însă așa, că trebuia neapărat s-o fac aceasta. Vorba era adecă să ne stabilim la moșia pe care n-o mai dăm în arendă, și locuința de aici să ne fie numai un fel de conac la care tragem cînd venim pe cîte o zi, doauă la București. M-am încredințat, însă, că nu ne putem stabili la moșie. Sunt acolo atîte de făcut și de dres, încît abia vara viitoare ori poate chiar toamna vor fi toate gata. Am luat deci, cu multă părere de rău, hotărîrea de a închiria o casă mai încăpătoare.

— Vă rog — îl întrerupse d-na Ionescu — atîmă de la buna d-voastre chibzuință dacă vă convine ori nu locuința. Explicațiuni n-am căderea de a vă cere.

— Vi le-am dat, d-nă, ca să vă cer iertare și să mă ierte și domnișoara, întîmpină el zîmbind. Adecă iar mi-am schimbat hotărîrea: deoarece silințele noastre de a găsi altă locuinnță au rămas zadarnice, vă rugăm să ne primiți în bună prietenie.

D-na Ionescu era foarte mulțumită nu numai pentru că scăpa de o grijă, ci și pentru că se-mplineau prevederile ei, iar Alina stetea zăpăcită și fără ca să-și poată da seama dacă e ori nu și ea mulțumită.

Ei rămaseră toți trei cîteva clipe-n tăcere, cum rămîne orișicine cînd nu-i dă mîna să-și mărturisească adevăratul gînd.

— Dealtminteri — urmă el în glumă — noi puțină supărare o să vă facem.

— Nici o supărare! grăbi d-na Ionescu să-l încredințeze.

— Din contra! o scăpă pe Alina gura.

— Voiam să zic — urmă el — că noi vom pleca cît mai curînd la moșie, unde mama dorește să-și petreacă vara, și nu ne vom întoarce decît toamna tîrziu.

— Care va să zică tot vă stabiliți la moșie, grăi Alina, curioasă ca toate fetele.

— Nu, domnișoară, răspunse el. De Sf. Dumitru iau moșia în primire, dar deocamdată văd de ea mai mult din București. Am acolo administrator pe un fost primar, om priceput, care a administrat moșia și ca om de încredere al arîndașului, deci cunoaște

bine și moșia, și oamenii, și obiceiurile locului. Rămîn deocamdată bucureștean cu gîndul dus mereu la țară.

Grăindu-le aceste, el se ridică, gata de plecare.

— Ai, mamă, dreptate, grăi Alina după ce se întoarse d-na Ionescu, care-l însoțise pînă la capul scării. E om în adevăr distins.

„Și primejdios", adăugă d-na Ionescu-n gîndul ei.

IV

— Bine că te găsesc! Mi-ai ieșit ca chemat în cale! strigă dr. Teodor Nica, directorul Ministerului de Culte și Instrucțiune, care-l zări pe Caragiali-n strada Colții, la ieșirea din strada Doamnei, unde se zidea palatul Creditului Fonciar.

— Pe giovinele Ioan Luca Caragiali îl găsești pretutindeni unde n-are ce să caute, răspunse tînărul totdeauna vesel. La dispoziția d-tale, d-le doctor.

— Grăbești? întrebă dr. Nica.

— Eu nu grăbesc niciodată, căci n-am nici o treabă, întîmpină Caragiali. Sunt cel mai liber dintre oamenii din România liberă, alias Belgia orientului.

— Bun! grăi dr. Nica. Atunci să stăm puțin de vorbă.

— Să stăm, îi zise Caragiali. Îmi crește reputațiunea, și lumea crede că sunt și eu cineva cînd mă vede umăr la umăr cu directorul ministerului din care se revarsă luminile asupra fericitei noastre țări. Uite, la trei pași de aci, în fața Poștei Centrale, lîngă casa Zerlendi, e cafeneaua „Labes", locul de întrunire al tuturor celebrităților din Orient: intrăm, dacă nu-ți derogă, ne așezăm la o masă mai retrasă, ne comandăm cîte un șvarț și punem lumea la cale. Te poftesc eu și tot d-tale îți las onoarea de a plăti, dacă vrei, și cîte un coniac.

— Caragiali tot Caragiali, grăi d-l director, și execută planul improvizat de acesta. Iacă de ce e vorba, urmă acum. Te-am văzut mai demult acum, în mai multe rînduri, plimbîndu-te cu un tînăr, nu-mi aduc aminte numele lui. Făcea caricaturi pentru *Scrînciobul* și le subscria „Emil".

— Îl ştiu grăbi, Caragiali. Bun băiat! mi-a fost coleg la liceul din Ploieşti. Un adevărat giuvaer. Ce-i cu el? Nu-l mai văd ţe aici. Se vede c-a plecat.

— I-a fost recomandat lui Maiorescu de către un oarecare Iorgu Armaş, urmă iar dr. Nica.

— Să am pardon! protestă Caragiali. Nu un oarecare. Bravo ţie, Iorgu Armaş! Îi şade bine! Să ştii adecă un lucru: Emil a avut un conflict cu Iorgu Armaş. Mi-a spus-o el însuşi. De ce? Aceasta nu mi-a spus-o. E, pare-mi-se, o femeie la mijloc, şi despre femeia care te bagă-n încurcături nu se vorbeşte.

— Ei bine! grăi dr. Nica. Aceste sunt lucruri care nu mă privesc. Pe mine nici o femeie n-are niciodată să mă încurce. Am slăbiciune, ce-i drept, ţentru cele cu păr roşu, dar nici de aceste nu mă sperii. Vorba e că ministrul meu se interesează de tînărul acela ...

— Bravo ţie, Titule! strigă iar Caragiali. Uite, asemenea oameni au să fie încurajaţi! Maiorescu e om cu mare viitor!

— Fără îndoială! îl încredinţă d-l director. Are nu numai multă bunăvoinţă, ci şi o rară pricepere. E om în toate privinţele superior.

— Şi ştie să-şi aleagă oamenii, adause Caragiali ridicîndu-se puţin, ca să se închine în faţa d-lui director.

— Nu fi răutăcios, omule, îi zise acesta. Vorbim serios.

— Greu lucru cînd e unul ca mine la mijloc, replică giovinele.

— Ştii că Maiorescu vrea să restaureze biserica de la Curtea-de-Argeş, urmă cellalt fără ca să ţie seamă de întrerupere.

— Şi foarte bine face.

— A şi venit aici Lecomte de Nouy, însărcinatul lui Viollet le Duc!

— Încă o dovadă că ştie să-şi aleagă oamenii. Cine-o fi, dealtminteri, Lecomte acela, nu ştiu.

— Biserica are, se-nţelege, să fie restaurată în adevăratul înţeles, deci refăcută, ţe cît se poate, aşa cum a fost dintru început. Zugrăveala are să fie făcută şi ea din nou, dar tot aşa cum a fost mai nainte. Au deci să se facă ţe hîrtie copii exacte de ţe sfiinţii din biserică

pentru ca în urma aceste copii să fie reproduse fiecare la locul ei pe pereți.

— Am înțeles! grăi Caragiali. Emil are să fie utilizat pentru facerea acestor copii. Bun! Dar de unde, dracul, să-l iau? Stai, că-i dau de urmă. Are o soră măritată la Ploiești: ea va fi știind unde se află.

— Pînă ce-i scrii și pînă ce-ți vine, dacă-ți vine, răspunsul, trece vreme, întîmpină dr. Nica. Mă gîndeam să-l întreb pe Iorgu Armaș, poate că știe dînsul, că i-a-ntors vizita la Iancu Talpă, senatorul, care venise să i-l prezente. Am fost pe acolo, dar Iancu Talpă e plecat de vreo două luni și slugile n-au putut să-mi spună unde s-a mutat nepotul lui.

Caragiali iar se ridică și făcu un compliment.

— Mă recomand — zise — Iancu Caragiali, informator neautorizat de primărie, dar foarte conștiincios și exact. Ce nu știe Caragiali?! Chelner! Două coniacuri: așa, d-l director plătește. Eu știu unde stă d-l Iorgu Armaș, dar — urmă așezîndu-se iar — ce folos dacă e dus la moșie?!

El plesni de cîteva ori din degete, gustă puțin din coniacul adus de chelner, apoi făcu parcă-și răsucește mustața abia mijită.

— Ne-am dumirit, urmă. Eu am un fel de mătușă, țața Cleopatra Poenaru, soția colonelului Poenaru, adecă în adevăr Cleopatra Leca, deoarece e divorțată, ori în divorț, sora lui Costică Leca, dacă-l știți, fiica pictorului Leca. Stăi, domnule! Ce vorbești! Prietena lui Maiorescu. Au copilărit la Craiova împreună. Pe ea s-o-ntrebe, că e prietena d-nei Ionescu, în casele căreia stă Iorgu Armaș cu mama sa. Tot de la dînsa știu și eu ceea ce știu. Vezi d-ta cum vin lucrurile. Mă întîlnești pe mine într-un colț de stradă, venim împreună la „Labes", ne bem cafelele, și tocmai cînd ajungem la coniac ne pomenim că nu cu mine, ci cu țața Cleopatra ar fi trebuit să te-ntîlnești.

Dr. Nica se uita cu un fel de uimire la el. Era-n vervă Caragiali de i-ar fi plăcut și celui mai ursuz om să-l asculte și să-i urmărească gesturile vioaie.

El se mai apropie de dr. Nica pentru ca să-i poată vorbi mai pe șoptite.

— E un roman — începu — nu?! o idilă e! Cunoşti d-ta, care eşti neamţ, trebuie să cunoşti jalnica întîmplare a lui Eduard cu Kunigunda. Eduard este el, Iorgu, urmaşul azi în viaţă al întru fericire pomeniţilor Armaşi, iar Kunigunda este ea, fiica d-nei Ionescu, văduva încă tînără şi prietena ţaţei Celopatra, de la care am avut eu cîntecul. Sunt poveşti pe care şi le spun vecinele cînd se adună să-şi bea ceaiul fierbinte — mai rar cu lapte şi mai des cu rom şi cu lămîie; eu nu răspund decît de floricelele pe care le pun pe ici, pe colo, din slăbiciune pentru artă. Ascultă dar. Eduard se află la moşie, nu ştiu cum îi zic, cu mama sa, una din cele mai vigilente matroane, un fel de Cornelie numărul doi. Kunigunda, elevă la Şcoala Centrală, se află la Bucureşti, sub purtarea de grijă a mamei sale, şi se bucură de binefacerile vacanţei de vară. El, avînd oarecare treburi la Bucureşti, pleacă în revărsatul zorilor de zi de la moşie, pentru ca seara, fie cît de tîrziu, să se poată întoarce iar la muma lui, rămasă singură. Pe drum însă unuia dintre cai îi cade o potcoavă. Cai cu trei potcoave nu pot să fie înhămaţi. La potcovar o îndesuială mare. Trece dar ziua fără ca Eduard să poată pleca, iară seara e lună plină, răcoare şi adiere lină şi Kunigunda se bucură că Eduard n-a plecat, iar Eduard e-ncîntat că Kunigunda se bucură. Altă dată plesneşte cercul de fer de la una din cele patru roate ale trăsurii. Acum e îndesuială mare la rotar. Kunigunda se bucură din nou, şi Eduard e mai vîrtos încîntat. Iar altă dată el nu găseşte pe cutare ori cutare, cu care trebuie neapărat să vorbească, şi astfel e nevoit să mai rămîie la Bucureşti chiar şi dacă nu mai e lună plină, nici răcoare, nici adiere lină. Ce va fi zicînd Cornelia, aceasta nu se ştie, căci ea se află departe: aici, la Bucureşti, e cer senin chiar şi cînd tună şi fulgeră şi plouă ca vărsat cu găleata. Vine omul pe care-l cauţi pe la Bucureşti, vine des, ba e chiar mai mult la Bucureşti decît la moşie. Nici n-are nevoie să stea mereu acolo, căci e destul să-şi ia dispoziţiunile, şi administratorul le face toate cum e mai bine. Nu rămîne dar decît să-i spunem cocoanei Cleopatra să-i spună d-nei Ionescu, ca aceasta să-i spună d-lui Iorgu Armaş

că d-l Maiorescu ți-a spus să spui cuiva că dorește să-l vadă și-ți spun eu că nu degeaba ți-ai pierdut timpul bînd cu mine o cafeluță și un coniac. Iar povestea cu Eduard și cu Kunigunda mai departe nu ne privește. Să le iasă în bine!

V

— Bine, Tache, de ce ne-am adunat noi aici? grăi Ioan Manliu, profesor de limba română la gimnaziul din Giurgiu. Sunt zece ceasuri aproape, și văd că e lume multă: pe cine mai așteptăm de nu se începe conferența?

Tache Laurian, profesor de filosofie în liceul „Sf. Sava" dete din umeri, apoi se uită împregiurul său. În adevăr, salonul destul de mare, biblioteca de lîngă el și sufrageria sunt pline. Primul etaj al caselor din fața bisericii Pitar Moșu, unde stetea Titu Maiorescu, era prea strîmt pentru lumea adunată în el. Unii steteau, alții se plimbau, iar alții ocupaseră loc pe scaune și pe canapele și discutau grupuri-grupuri, încît era un fel de bîjbîială ca-ntr-un stup, iar Maiorescu umbla de ici pînă colo și intra-n vorbă mai cu unii, mai cu alții.

— Mai știu și eu?! răspunse Laurian. Se vede că mai așteaptă în adevăr pe cineva, care te pomenești că n-are să vie.

În clipa aceea trecu, din întîmplare, prin apropiere Nicu Burghelea, directorul Bibliotecii Centrale și unul dintre intimii ministrului.

— Domnule Burghelea — urmă el — ce are să fie aici?

— Ceea ce vezi, îi răspunse acesta. Maiorescu vrea, precum știi, să facă multașteptata reformă a învățămîntului și mai nainte de a fi ascultat consiliul permanent și cel general ține să intre în contact cu dăscălimea din București, pentru ca, stînd de vorbă mai cu unul, mai cu altul, să se dumirească asupra vederilor împărtășite de cei mai mulți.

— Ideea e frumoasă, grăi Manliu.

— Numai dacă se poate realiza, adăugă Laurian.

— De ce să nu se poată realiza? întîmpină Burghelea. Nu e ministrul, ci profesorul Maiorescu cel ce face invitaţiunile pentru o întîlnire colegială, la care vine cine se interesează şi pleacă fiecare cînd vrea.

— Văd însă că sunt aici şi persoane care nu fac parte din corpul didactic, replică Laurian.

— Sunt oameni care se interesează de cestiunile de învăţămînt, îi răspunse Burghelea.

— Cine e, abunăoară, tînărul înalt cu care stă Maiorescu lîngă bibliotecă de vorbă? întrebă Manliu.

Burghelea se întoarse şi-şi puse ochelarii.

— A! zise. Acolo e Iorgu Armaş, întors abia de cîteva luni de la studii, răspunse el.

Pe cînd acestea se petreceau într-un colţ al salonului, Maiorescu îşi dedea silinţa să-l convingă pe Iorgu că cea mai frumoasă dintre toate carierele e în societatea modernă cea de profesor.

— Fără îndoială — îi zise Iorgu — numai însă pentru cel ce are pentru ea cuvenitele aptitudini şi în acelaşi timp şi destulă pregătire. Eu sunt, de exemplu, încîntat cînd văd aici atîţia oameni distinşi adunaţi la un loc, dar ei mă intimidează, şi dacă ei ar tăcea deodată ca să mă asculte pe mine, m-aş intimida, încît n-aş mai fi în stare să rostesc o singură vorbă.

Maiorescu rîse cu multă poftă şi se uită spre bunul său prieten Tecdor Rosetti, care asculta-n altă parte a bibliotecii glumele lui Iacob Negruzzi.

— Curat Toderiţa! grăi dînsul. Inaugurasem la Iaşi un şir de conferenţe publice. D-l Rosetti Teodor, azi ministrul nostru al Lucrărilor Publice, fost preşedinte la Curtea de Casaţiune, o inteligenţă în adevăr superioară şi om cu cultură întinsă, mai ales economist consumat, a anunţat şi el o conferenţă asupra unei cestiuni economice oarecare. Ne bucuram cu toţii de mai nainte prevăzînd un mare succes. Cînd s-a văzut însă pe catedră în faţa publicului gata de a-l asculta cu încordată luare-aminte, n-a mai fost în stare să rostească o singură vorbă. Azi ţine cuvîntări strălucite în Parlament, cu toate că e ascultat cu aceeaşi încordare. Aceste sunt greutăţi trecătoare: cel ce are ce să spună

găsește totdeauna și forma pentru ca să-și dea gîndurile pe față.

Spuindu-le aceste, el se uita din cînd în cînd spre Tecdor Rosetti, ceea ce făcea și Iorgu, care asculta cu respectuoasă atențiune. Simțind, deci, că despre dînsul vorbesc, Tecdor Rosetti veni la el.

— Tinere — îi zise lui Iorgu, care îi fusese prezentat și lui și pentru care avea simpatii — fii cu ochii în patru, căci sirena aceasta e ademenitoare. Mă rămășesc că iar te ispitește că iei o profesură la Universitate.

Iorgu își făcu complimentul obligat și strînse mîna ce-i fu întinsă.

— Îmi spunea că n-ar fi în stare să rostească în fața auditorului atent o singură vorbă — grăi Maiorescu — și i-am povestit cum ai pățit-o tu cînd cu conferența ce aveai să ții.

Teodor Rosetti rîse cu voie bună.

— Mi s-au spus multe exagerări despre societatea noastră, adăugă Iorgu. Văd acum că, din contra, mă simt foarte bine în mijlocul ei și-mi închipuiesc că încă mai bine m-aș simți în mijlocul profesorilor universitari. Nu mă socotesc însă pe din destul pregătit ca să le fiu coleg.

— Spoieli! numai spoieli! răspunse Tecdor Rosetti. Mai ales la Facultatea de drept, unde d-sa ar avea să te pună, nu avem un singur profesor: sunt numai advocați sau oameni politici, pentru care titlul de profesor e un decor, o recomandațiune. Chiar și cei mai buni dintre dînții, cum sunt Bozianu ori Vasile Boierescu, fac cursuri interesante, dar improvizate, și n-au timp să le facă regulat, și una spun de pe catedră, alta la tribunal ori de pe tribuna Parlamentului. Facultatea noastră de drept e un așezămînt pentru pervertirea tinerimii.

— Tocmai de aceea — stărui Maiorescu — avem să ne dăm silința de a cîștiga pentru Universitatea noastră și oameni care lucrează cu toată inima și-și fac în deplin datoria ca să propage cultul științei.

— Li se fac, Titule, celorlalți urgisiți — întîmpină Teodor Rosetti — și nu le rămîne în cele din urmă

decît ca ori să plece, ori să se deie pe brazdă şi să facă şi ei ca ceilalţi, ceea ce e şi mai comcd, şi mai cu folos pentru dînşii. O singură carieră într-adevăr frumoasă există-n ţara noastră, cea de judecător, urmă el cu adîncă convingere. Mai ales omul cu independenţă materială e chiar dator să-şi aleagă cariera aceasta.

— Fără îndoială! zise Iorgu încălzindu-se. Îmi daţi voie?! Rostul firesc al statului e asigurarea dreptăţii, şi ceea ce noauă, stat de curînd înfiinţat, mai nainte de toate, ne trebuie e dreptatea: dac-o avem pe aceasta, celelalte încetul cu încetul se fac şi ele, iar cîtă vreme dreptatea nu e deplin asigurată, statul român nu există, ci e numai în formaţiune.

— Foarte bine zis — replică Maiorescu — dar tocmai pentru ca să putem asigura dreptatea avem nevoie de profesori ca d-ta, care cresc tinerimea în cultul dreptăţii.

— Altarele pentru cultul dreptăţii sunt tribunalele şi curţile de judecată de tot felul, grăi Teodor Rosetti. Eu am fost judecător şi-mi pare rău că nu mai sunt. Nu era zi în care nu aveam mulţumirea de a fi făcut dreptate ori încă mai viua mulţumire de a fi făcut peste putinţă o nedreptate.

— Şi nu te făceai urgisit! îi zise Maiorescu-n glumă.

— Ba mă făceam — răspunse Rosetti — dar şi respectat. Era destul să se ştie că sunt şi eu între cei trei, cei cinci, fie chiar şi cei şapte judecători, pentru ca atît împricinaţii, cît şi advocaţii lor să ţie seamă de sfinţenia forului şi să-şi pună frîu. Un judecător conştiincios îndrumează spre calea dreptăţii pe alţi zece mai slabi ori cu rele apucături. Ascultă, tinere — urmă el mai stăruitor — mai ales d-ta, care ţii să-ţi porţi grijă de moşie, numai ca judecător poţi s-o faci şi aceasta. Orişice altă carieră te consumă dacă ţii să-ţi faci în deplin datoria, încît nu-ţi rămîne timp să te mai ocupi şi de moşie.

— Aş! strigă Maiorescu. Profesorii noştri de filosofie au cîte şase, numai şase lecţiuni pe săptămînă, pe care şi le împart pe trei zile, cîte două ore pe zi. Patru zile pe săptămînă sunt cu desăvîrşire liberi. Eu aş fi foarte

mulţumit dacă profesorul universitar ar face şi el şase lecţiuni pe săptămînă.

— Titule! nu eşti de bună-credinţă, îi zise Teodor Rosetti tot mai în glumă. Vorba nu e cîte, ci ce fel de lecţiuni fac profesorii. Profesorii tăi sunt [nu] numai profesori, [ci şi] oameni pentru care profesura e o ocupaţiune secundară şi care fac lecţiuni de mîntuială. Eu am vorbit de oameni care-şi fac în deplin datoria. Judecătorul îşi face în deplin datoria în cele cîteva ceasuri pe care le petrece în şedinţă şi în camera de chibzuire. Sunt rare de tot procesele pe care e nevoit să le studieze în toate amănuntele lor. Aceasta e treaba pe care o fac advocaţii dacă sunt conştiincioşi. Profesorul, dacă ţine să-şi facă în deplin datoria, are să studieze zi şi noapte pentru ca să se ţie în curent cu ştiinţa şi să-şi poată face cursul cu deplin folos pentru auditoriul său. Acesta e, tinere, adevărul! adăugă adresîndu-se iar la Iorgu.

— Nu mai încape nici o discuţiune, îi răspunse acesta. Dă fiecare ţării sale ceea ce e în stare să-i deie, ce nu trece peste puterile lui, şi e mai uşor să fii un bun judecător decît un slab profesor.

VI

— Cu lapte ori cu rom?! întrebă d-na Grădeanu, turnînd ceaiul în ceşti.

— Îl luăm de obicei cu lapte, răspunse cocoana Elena.

— Romul e de cea mai bună calitate, un adevărat „Jamaica", stărui stăpîna casei, întorcîndu-se spre Iorgu.

— Nu mă-ndoiesc că şi laptele e de cea mai bună calitate, grăi Iorgu zîmbind. Bucşana noastră dă lapte mai puţin, dar mai bun decît vacile din Alpi.

— Eu n-am prea găsit aici lapte tot atît de bun ca cel din Bavaria, întîmpină cocoana Elena. Chiar şi la Paris laptele e foarte bun.

— Eu am făcut aceeaşi constatare, adăugă d-na Grădeanu. Nici la Bucureşti, nici la ţară laptele nu e

atît de bun ca la Viena, de exemplu, unde cafeaua cu lapte e delicioasă.

— Foarte firește — zise Iorgu — pentru că în străinătate, și mai ales la Viena, nu vi s-a servit niciodată lapte adevărat. Lăptarii de acolo păstrează laptele de seară la răcoare, și dimineața, mai nainte de a pleca cu el în oraș, îl împart în doauă, chiar și în trei calități. D-voastre cunoașteți numai prima calitate, cel de deasupra. Cel de la fund, care se vinde mai ieftin, e de tot subțire. Vacile noastre, dacă ar fi bine îngrijite și rațional hrănite, ar da lapte de prima calitate.

— Domnul procuror nu-și uită gospodăria — grăi d-na Grădeanu — ci-și dă mereu slăbiciunea pe față.

— Mai mult gospodar decît procuror, întîmpină Iorgu.

— Stau și eu pe gînduri — grăi cocoana Elena — și mă-ntreb dacă bine a făcut de s-a încurcat pe la tribunal, unde are de lucru cu fel de fel de oameni.

— Greșești, iubita mea, zise d-na Grădeanu; orișicare om trebuie să poarte o sarcină.

— Mai sarcină decît administrarea unei moșii! replică cocoana Elena.

— Cînd moșia e a ta, nu e sarcină, răspunse d-na Grădeanu uitîndu-se spre ușă cum te uiți cînd aștepți pe cineva și-ncepi a te teme că n-o să mai vie. Sarcină e cînd știi că ești dator că la o anumită oră să fii neapărat undeva și să faci ceva, că porți o răspundere de care nu poți să scapi cu minciuna. Cînd e vorba de moșia pe care o stăpînești tu însuți, și mai faci, și mai lași. Aceasta le frînge boierilor noștri capul. Fiindcă știu că n-are nimeni să le ceară socoteală despre ceea ce fac ori nu fac, umblă de ici pînă colo și se pomenesc în cele din urmă unde nici cu gîndul nu s-au gîndit. Dați-mi voie să mă leg de vorba cu cele trei calități de lapte, urmă uitîndu-se iar spre ușă. La noi e o singură calitate de lapte, o amestecătură din toate trei felurile. Tot așa e și societatea noastră. cei de sus se află fie la fund, fie la mijloc, arareori deasupra, iar cei ce-ar trebui să rămîie la fund îi găsești pretutindeni, încît nu poți să știi unde-ți ies în cale, ca să te-ncurci cu ei. Pleacă moșierul dimineața, ca să se-ntoarcă seara, dă însă peste

unul ori peste una, se-ncurcă — mai ştii cum — şi nu se-ntoarce nici mîne, nici poimîne, căci nimeni silă nu poate să-i facă.

Cocoana Elena dete mulţumită din cap, iar Iorgu începu să schimbe feţe.

— Nu-i aşa omul care are o dregătorie, urmă d-na Grădeanu. El ştie că nu poate să lipsească fără ca să pată ruşine şi-şi păzeşte treaba. Iar cînd vorbesc de dregătorie, cea mai aleasă e cea de judecător.

Uşa se deschise şi feciorul aduse pe tavă biletul multaşteptatei.

— Ah! Zoe.?! exclamă stăpîna casei. Credeam că nu s-a întors încă la Bucureşti.

Spunea un neadevăr, căci nu mai departe decît ieri vorbise cu ea.

— Îmi daţi voie s-o poftesc? urmă.

— Mă bucur că am s-o văd, răspunse cocoana Elena, înfigîndu-se oarecum în scaunul pe care şedea.

Tot un neadevăr spunea şi dînsa.

Iorgu s-a mărginit să nu spună adevărul. El se bucura, căci, deşi cu vreo trei, aproape patru ani mai mic decît Zoe, în timpul copilăriei sale se jucase cu ea adeseori şi foarte bucuros, căci era mai născocitoare decît alţi copii.

Singură Zce spunea adevărul prezentîndu-se aşa cum era: femeie de statură mai mult decît mijlocie, dar nu prea înaltă, mlădioasă ca o şerpoaică, cu talia scurtă şi bustul nu prea dezvoltat, oacheşă, cu peliţa obrajilor întinsă, cu părul negru şi cu ochii mari, al cărora alb ieşea luminos la iveală, era mai era şi îmbrăcată în o rochie cenuşie, cum ca guşa porumbului, cu o simplitate măiestrită, încît, în ciuda ştiutelor doauă căsnicii prin care trecuse, părea mai mult fată mare de o rară mcdestie decît damă care adună cavalerii împregiurul ei.

Intrată, ea îmbrăţişă pe stăpîna casei, care o primi parcă de mult n-ar mai fi văzut-o, apoi înaintă cu paşi şovăitori şi cu mină sfiicioasă spre cocoana Elena şi se plecă cu discreţiune în faţa ei, fără ca să rostească vreun cuvînt.

Era treaba cocoanei Elenei, ca mai bătrînă, să înceapă şi să dea tonul.

Ce putea cocoana Elena să facă aici, în casă străină?

Aici nu se puteau da, nici cere explicaţiuni cu „de ce?" şi „pentru ce?" Îi întinse deci vîrful degetelor.

Zoe luă mîna întreagă şi i-o sărută.

Cocoana Elena se ridică puţin şi-o sărută pe obraz. Zoe îi întinse şi celălalt obraz.

— Ce mai faci, Zce? întrebă cocoana Elena după ce-l sărută şi pe acesta.

— Ce poate să facă o femeie trecută la vîrsta mea prin cîte am trecut eu! — răspunse ea — apoi se duse la Iorgu şi-i strînse mîna ca unui prieten din copilărie şi rudă ce îi era.

Ar fi trebuit să se şi mai sărute, dar n-au făcut-o, căci era prea penibilă situaţiunea.

— Mă bucur — grăi dînsa — că am ocaziunea să-l felicit pe d-l procuror.

— Să vedem mai nainte — răspunse el — dacă sunt de felicitat ori de plîns.

Doamna Grădeanu, femeie trăită în lume, profită de ocaziune ca să-i scoată din strîmtorarea în care se aflau.

— Tocmai vorbeam, Zoe — zise ea — despre aceasta. D-l Armaş ne spusese că în străinătate nu ni se serveşte lapte, ci cremă, iar eu am rîs, că-n societatea noastră crema e amestecat-n lapte şi numai pe la tribunale şi pe la curţi de adună ceva mai curat.

— Comparaţiunea se potriveşte, numai să fie adevărată, grăi Iorgu.

Zoe se aşează.

— E adevărat, îl încredinţă dînsa zîmbind cu răutate. Vorba e numai că e cremă mai stătută şi acrită vărsată peste lapte proaspăt şi dulce.

— Cum s-o înţelegem aceasta?! întrebă Iorgu.

— Nici că se poate ceva mai lămurit, îi răspunse Zoe. Aşa-zisa cremă a societăţii noastre sunt mai ales oamenii care n-au ce să facă şi, neavînd ce face, iau încetul cu încetul deprinderea de a face şi ceea ce nu trebuie să facă, cremă acrită stînd la căldură.

— Vorba mea! o întrerupse d-na Grădeanu. Tocmai spuneam că fiecare trebuie să poarte o sarcină, să ştie

că la o anumită oră trebuie neapărat să fie undeva și să facă ceva.

— Aș! întîmpină Zoe. Aceasta e pentru cei ce sunt nevoiți să se ducă și să facă. Cei ce nu sunt nevoiți se duc și fac numai cînd aceasta nu-i supără. Eu vorbesc din pățite! Alfons, al doilea soț al meu — urmă ea apăsînd asupra vorbelor — era om așezat, în adevăr distins, trecut acum de treizeci și șapte de ani și consilier la Curtea de Apel. Mă măritasem după el tocmai pentru că o pățisem cu Radu, cel dintîi, care era cu numai doi ani mai în vîrstă decît mine și se lega de toate guvernantele, de toate cusătoresele, ba pînă chiar și de servitoarele din casa noastră. N-avea omul altă treabă.

— Biata de fată! suspină cocoana Elena, dîndu-și slăbiciunea pe față.

— Mai bine n-am nimerit-o nici cu Alfons, urmă Zoe încurajată. Să mă credeți că nu exagerez cînd vă spun că mi se-ntîmpla să uit că sunt măritată. Își petrecea toată viața la club, de unde se întorcea de obicei prin revărsatul zorilor de zi. Juca omul cărți și nu pierdea, ba de cele mai multe ori cîștiga, dar era mereu buimac și ursuz și eu trăiam singură, singură mă duceam la teatru, singură la concerte, singură la serate, ba se-ntîmpla că eram invitați, îl așteptam ceasuri întregi gătită și-n cele din urmă tot singură plecam și născoceam te miri ce minciună ca să-l scuz pe el. Bine! iubita mea — urmă întorîndu-se spre d-na Grădeanu — d-ta știi că toate aceste sunt adevărate și că omul acela purta o sarcină, trebuia neapărat să fie la o anumită oră undeva și să facă ceva. Cînd se scula însă pe la unsprezece, începea să se scarpine în cap și să certe feciorul, care nu-i făcea nimic pe plac. Ce treabă mai putea el să facă la curte dacă se ducea?! Foarte adeseori însă nu se mai ducea, și aud acum, că s-a și retras, ori a fost nevoit să se retragă. Puțin îi pasă dealtminteri, căci arenzile îi curg și taie și cupoane de la bonurile domeniale cu zece la sută. E ori nu înăcrită cremă?!

Cocoana Elena nu mai zicea nimic, dar era răpusă, înduioșată.

— Acestea sunt excepţiuni regretabile, grăi Iorgu.

— Regretabile cu atît mai vîrtos cu cît excepţiunile sunt regulă, replică Zoe, ajunsă la largul ei. Cărţi nu joacă, ce-i drept, orişicare, dar — nu sunt între noi fete mari — încurcaţi cu femei găseşti la tot pasul, încît nu mai ştii care toacă şi care e tocat. Pretutindeni, prin biurouri ministeriale, pe la tribunale şi pe la curţi, pe la Cameră şi pe la Senat, pe la comandamentele militare, mai ales pe acolo, ele intră şi ies, şi ceea ce ţi se pare peste putinţă se face de dragul unei perechi de ochi frumoşi, căci cel mai brutal cavaler e şi el galant faţă cu femeia care nu-i este soţie.

— Unul la zece, o întrerupse Iorgu.

— Chiar la douăzeci, dacă vrei — continuă Zoe — dar acela unu hotăreşte. Cîte afaceri se rezolvă, cîte procese se cîştigă, cîţi se căpătuiesc, cîte înaintări se fac, cîte muşamale se întind pe urma unor asemenea interveniri!

— Şi cîţi oameni se ruinează! adăugă d-na Grădeanu.

— Cîte case se sparg! adăugă şi cocoana Elena.

— Unu la douăzeci, am zis. Una la treizeci, zic, fiind vorba de ele. Aceea una dă nota societăţii: o vezi mereu şi pretutindeni şi-o auzi vorbind despre toţi şi despre toate-n felul ei, căci ea se ţine deasupra numai făcînd să se creadă că toate sunt ca dînsa, dacă nu chiar mai şi mai, şi toţi sunt ca cei ce intră-n voile ei. Reputaţiunea e o ţesătură de minciuni: orişicît de cumsecade ai fi, simţi că lumea te socoteşte fie deopotrivă cu cei ce sunt, fie prost, fie prea făţarnic şi viclean, încît ştii să-ţi ascunzi păcatele. E destul să te ridici cîtuşi de puţin deasupra mulţimii pentru ca toţi şi toate să tăbărască asupra ta şi să te grăiască de rău şi să te coboare — dacă se poate — chiar mai jos decît dînşii.

Cocoana Elena dete din cap, iar d-na Grădeanu se uită cu drag la favorita ei.

— Nu e — adăugă Zoe — nici cremă, nici lapte proaspăt, ci lapte bătut, în care toate sunt amestecate de-a valma.

Iorgu nu putea decît să zîmbească. Ascultase cu multă plăcere cele spuse de fără-ndoială deşteapta lui prietenă din copilărie, dar, judecînd după puţinii oameni

cu care venise în atingere după întoarcerea sa în țară, cu totul altfel vedea el lucrurile.

— Atît de tînără și atît de pesimistă! exclamă el. Prea le vezi toate negru-n mai negru.

— Nu, răspunse ea. Le văd numai fără de ochelari iar cît pentru tinereță, o femeie care a avut doi bărbați unul după altul și e băgată-n toate cronicile scandaloase fără ca să știe cum a ajuns în ele nu mai poate să fie pusă în rîndul celor prea tinere. Dealtminteri, urmă ea după o pauză, eu nu vi le-am spus nici cu răutate, nici ca să mă plîng, ci numai fiindcă era vorba de cremă și de lapte proaspăt.

— Pare-mi-se c-ai luat drept cremă ceea ce rămîne la fund, întîmpină Iorgu.

Zoe se uită pe furiș la cocoana Elena, care era învederat de altă părere.

— Nu mă zgîndări, Iorgule, că țip! grăi dînsa mai îndrăzneață. Coconul Fănică Belu, unul dintre ginerii lui Barbu-vodă Știrbei, e fără doar și poate om din cea mai înaltă elită. Nu știu dacă îți sunt ori nu cunoscute exemplele ce care le dă. Destul că domnița s-a divorțat. Plagino, alt ginere al lui Barbu-vodă Știrbei, s-a-ncurcat cu o guvernantă, cu care trăiește la Marsilia. Divorț! Al treilea ginere, generalul Florescu, s-a divorțat și el, nu mai cerceta de ce. Domnița Natalia, fiica lui Grigore-vodă Ghica, a fugit cu ofițerul austriac care a omorît în duel pe bașboierul Balș, soțul ei. Elena-doamna a adoptat doi copii născuți de Obrenovicioaia din adulter. Aceasta nu e cremă? Să-ți mai vorbesc de coconul Mihalache, marele Kogălniceanu, care e divorțat, de Vasile Boerescu, celebrul profesor și om politic, care e și el divorțat, de Gună Vernescu, pedoaba baroului, care a despărțit pe soția unui negustător de bărbatul ei, de Grădișteanca cea frumoasă, de Biseta, fiica marelui Rosettache. Mai vrei? Nu-ți sunt destule exemple pentru începători, destule scuze pentru cei mai mărunți?!

— E în adevăr urît! exclamă cocoana Elena, mirată de îndemînătăcia cu care Zoe stia să le însire.

Iorgu, care nu le ştiuse aceste, era cuprins de temerea că dînsa, urmînd înainte, are să-i vorbească şi despre oameni pe care îi punea sus în gîndul lui.

— Destul! zise dar. Mă dau învins. Sunt păcatele epocei de tranziţiune.

— Nu ştiu dacă de la rău spre bine ori spre mai rău, grăi dînsa. Una tot am să vă mai spun. De cîtva timp se vorbeşte cu multă stăruinţă că Vasilie Alecsandri, marele nostru poet, prietenul lui Cuza-vodă, al Elisabetei-doamnei, şi al tuturor oamenilor mari din ţara aceasta, acum flăcău de şasezeci de ani aproape, are de gînd să se-nsoare ori poate că s-a şi însurat. Ştiţi cu cine? Cu o ţărancă, cu care a avut un copil, o fată acum trecută, precum se zice, de doisprezece ani.

— Foarte bine face, grăi Iorgu înviorat. Tot astfel marele poet german Goethe a luat în căsătorie pe servitoarea sa, care îi născuse un băiat.

Zoe îl luă cum pisica ia şoarecele, pe care-l ţine în ghearele ei cele ascuţite.

— Care e, mă rog, fapta bună? îl întrebă ea. A născut ea copilul acela fără ca să fi luat şi el parte la acest act firesc? Răspunde deslușit?

Iorgu stete cîtva timp pe gînduri. Nu erau, ce-i drept, fete mari de faţă, dar se afla acolo mama lui, pentru el îndeosebi mai mult decît fată mare, şi-i era greu să vorbească.

— Ştiu ce vrei să zici, grăi dînsul măsurîndu-şi vorbele. E foarte adevărat că nu-i este iertat bărbatului să aibă copii decît cu soţia sa, în cel mai rău caz cu o femeie pe care e gata s-o ia în căsătorie, iar aceasta are s-o facă mai nainte de a se fi născut copilul lui. Tot mai bine e însă mai tîrziu decît niciodată!

— Mai bine, dar tot foarte rău, de tot rău! zise cocoana Elena apăsînd asupra vorbelor. Gcethe al tău a fost un păcătos.

— Dacă nu i-a fost ruşine să se-ncurce cu servitoarea lui — adăugă Zoe — era om care nu se-njosea luînd-o-n căsătorie. El însuşi a mărturisit-o aceasta De ce să nu facă ca dînsul şi alţii, asupra cărora nu sunt îndreptate privirile tuturora?!

— Eu ţi-am spus că mă dau învins, grăi Iorgu.

VII

— Eu sunt atît de proastă — grăi Alina — şi nu pot să-mi dau seama ce aveaţi să faceţi timp atît de îndelungat la moşie.

— Sunt noauă zile, numai noauă zile decînd am plecat, răspunse Iorgu. Am avut atîtea de făcut, încît mi-e parcă nici n-am stat acolo.

— Tocmai aceasta e, întîmpină dînsa. Acum, în noiemvrie, sămănăturile de toamnă sunt făcute. Ce mai era de făcut?

— Ce nu mai era, domnişoară! exclamă dînsul. Chiar şi dacă n-ar fi făcute toate sămănăturile, are să le facă administratorul, căci la aceasta se pricepe şi el destul de bine; sunt însă altele la care oamenii de aici nu se pricep şi care numai sub conducerea mea se pot face cumsecade. Toată vara am lucrat la împărţirea pămîntului după calităţile lui, la croirea drumurilor şi la construirea mulţumii de podişti de care e pe moşie neapărată nevoie. Acum e timpul pentru plantaţiuni şi pentru curăţirea pomilor de uscături şi de ramuri prisositoare, lucruri la care oamenii nu se pricep deloc.

Alina se uită cuprinsă de nedumerire în ochii lui cei frumoşi.

— Se cere şi pentru aceasta o pricepere deosebită? întrebă dînsa.

— Domnişoară — grăi dînsul — cum vrei mai bucuros să te tai la deget: cu un cuţit bine ascuţit ori cu un ferestrău?

— Foarte firește cu cuţitul, căci rana se vindecă mai uşor, răspunse ea.

— Ei bine! urmă el. Pomul vrea şi el să-i tai răni care se vindecă uşor. Unele crăci au să fie tăiate cu ferestrăul, altele cu toporul, iar altele cu foarfecile, şi toate trei aceste unelte au să fie bine ascuţite. Oamenii noştri rup crăcile uscate fiindcă le vine mai la-ndemînă aşa, taie cu ferestrăul crăci unde tăierea se face mai bine cu un topor bine ascuţit ori chiar cu foarfecile, lasă crăci ori ramuri care se încalecă şi taie crăci ori ramuri care au destulă lumină ori nu sunt de prisos.

— Am înţeles! exclamă Alina înviorată. Toate atîrnă de la poziţiunea crăcilor. Ai să dai pomului o anumită formă, un fel de fizionomie potrivită cu felul lui de a creşte. Trebuie să fie foarte interesant. Mi-ar face şi mie plăcere să conduc asemenea lucrare. E ceva şi pentru femei!

El se uită cu drag la copilă.

— Desigur că e interesant. Desigur că e şi pentru femei! zise.

— E parcă pomul răsuflă mai uşor şi vîntul îi scutură ramurile a recunoştinţă, adăogă dînsa.

— Foarte adevărat! şopti el. Sunt pe moşie sute, sunt mii de asemenea pomi părăginiţi, meri, peri, gutui nuci, pruni, care acum toţi răsuflă mai uşor şi, drept recunoştinţă, au să înflorească la primăvară mai frumos şi să dea toamna viitoare rod mai îmbelşugat.

— Ce mulţumire! ce fericire! exclamă Alina, care vedea în gîndul ei florile primăverii.

— Sunt apoi mulţi pomi care s-au uscat şi sunt prea bătrîni, urmă dînsul. Aceştia au să fie înlocuiţi cu soiuri bune şi potrivite cu clima şi cu localitatea. Oamenii noştri nu ştiu nici să aleagă, nici să sape gropile, nici să planteze.

— Îmi închipuiesc ce vrei să zici — grăbi dînsa — rădăcină bine dezvoltată, trunchi drept cu coaja groasă şi nevătămată, coroană bine începută...

— Întocmai! o întrerupse el. Se vede c-ai învăţat botanică.

— Nu e cestiune de botanică, răspunse ea. Ce botanică mai învăţăm şi noi?! Bunul-simţ ţi-e destul ca să le ştii aceste.

— Ei bine! acest bun-sîmţ le lipseşte celor mai mulţi: plantează pomi care nu se prind ori tînjesc numai şi nu-şi dau seamă că pierd recolta unui an ori chiar a unui şir de ani. Nu ţin apoi seamă de creşterea pomilor, şi ori îi plantează prea deşi, încît după cîţiva ani se împedecă unii pe alţii în dezvoltare, lipsindu-se între dînşii de aer şi de lumină, ori îi pun prea rari şi nu numai pierd o mulţime de loc, dar mai sunt şi prea expuşi la vînturi. Gropile şi le sapă apoi de obicei prea mici şi mai ales prea puţin adînci, încît puietul nu

rezistă la secetă, cum rezistă la groapa adîncă, în al căreia fund se adună o rezervă de umezeală.

— Iacă un lucru la care nu m-aş fi gîndit nicicdată! exclamă dînsa. Aşa e: dacă groapa e adîncă, apa de ploaie adunată în ea nu se evaporează, căci e mult pămînt deasupra ei.

— Ba mai e şi alt folos, adăugă dînsul. În timp de secetă rădăcinile însetate de umezeală cresc mai spre fund. De aceea are să fie făcută şi pentru grîu arătura mai adîncă decît ar cere-o rădăcinile grîului, care se întind mai la suprafaţă!

— Da! e foarte adevărat.

— Domnişoară — urmă el încălzindu-se — fiindcă nu-şi dau seamă despre aceasta, oamenii nu ştiu să tundă rădăcinile şi mai ales aşa-zisele muştăţi ale lor, şi plantează prea adînc. Neavînd rădăcinile destul aer şi destulă lumină...

—'Au ele nevoie de aer şi de lumină? îl întrerupse ea.

— Desigur că au! îi răspunse el. Fără de aer şi fără lumină nu e nici un fel de vegetaţiune cu putinţă. De aceea afînăm pămîntul, tundem rădăcinile şi plantăm la suprafaţă, ca de la vîrfurile rădăcinilor tunse să se prcducă aşa-zise adventive, care se înfig spre fund. Plantînd prea adînc, rădăcinile încetul cu încetul putrezesc şi pomul se usucă. În cel mai bun caz se ivesc rădăcini noauă mai la suprafaţă şi pomul rămîne oarecum ofticos. Pomul transplantat în mai multe rînduri în mcd raţional, din contra, se nobilează, creşte mai frumos şi dă fructe mai gustoase.

— Ce frumos! grăi dînsa. E atît de plăcut a sta de vorbă cu d-ta! Eu învăţ atît de multe.

— Pentru că eşti d-ta cum eşti! răspunse el şi-i luă mîna în amîndoauă mînile lui. Le vezi atît de frumoase toate.

— Nu! D-ta le spui frumos — replică dînsa — şi mi-e parcă văd cum te bucuri cînd le faci şi cum ai să te bucuri cînd le vei vedea crescînd şi înflorind. Eu aş alerga toată ziua ca o smintită de ici pînă colo şi nu m-aş mai sătura să fac pe ici, pe colo cîte ceva. D-ta eşti atît de fericit că poţi să le faci toate, urmă ea, cuprinsă de adîncă întristare.

Întristarea trecu de la ea la el.

Da! Şi el s-ar fi bucurat, mult s-ar fi bucurat dacă ar fi putut s-o poarte de ici pînă colo, ca să i le arate toate, şi s-o vadă bucurîndu-se cum în gîndul lui numai dînsa se ştia bucura. Se vedea pe sine însuşi cutrierînd cu dînsa ţarinile, livezile, dealurile cu vii şi pădure. Ar fi fost o mare nedreptate ca el să fie nevoit a se lipsi de mulţumirea aceasta.

El îşi ridică cu îndărătnicie capul.

— Ai să vii, domnişoară — îi zice cu toată hotărîrea — la primăvară, cînd toate au să fie-n floare.

Ea dete din cap şi începu să rîdă nervos, de nu mai ştiai dacă rîde ori plînge.

— Nu se poate, îi răspunse.

— Ai să vezi că se poate! o-ncredinţă el.

— Da! grăi dînsa. Cu el m-aş duce şi m-ar lăsa şi mama, cu d-ta însă nu!

Iorgu se uită lung şi oarecum sperios la ea.

— Cu cine cu el? întrebă oprindu-şi răsuflarea, şi picături de sudori reci se iviră pe fruntea lui netedă şi lată.

— Asta-i! răspunse iar dînsa. Parcă nu ştii şi d-ta?! Nu doară că cine ştie ce, dar lumea ce-ar zice dac-ar afla că m-am plimbat cu d-ta pe la moşie? Cu el, asta e cu totul altăceva! El însă de atîta timp n-a mai dat pe la noi. Se vede că e supărat, adăugă cu oarecare nepăsare.

— Şi-ţi pare rău? întrebă el iar uitîndu-se cu ochi scrutători în faţa ei.

Alina se uită şi ea în faţa lui cu o îndrăzneală care pe dînsul îl punea în uimire.

— Şi dac-aş zice eu că nu, m-ai crede d-ta? grăi dînsa foarte serioasă. Ţi-ai face d-ta o bună părere despre mine? D-le Armaş — urmă schimbînd tonul — eu nu ştiu ce-ţi vei fi închipuit d-ta. Vorba era să vă mutaţi de Sf. Dumitru. Nu v-aţi mutat. O să vă mutaţi, poate, de Sf. Gheorghe, ori de Sf. Dumitru viitor, odată neapărat, şi atunci o să ne vedem mai rar, dacă ne vom mai fi văzînd. Mi-ar şedea mie bine să zic atunci că nu-mi aduc cu plăcere aminte de oarele pe care le-am petrecut împreună şi că nu-mi pasă, nu-mi pare

rău că numai rar de tot ne mai vedem?! Fără îndoială că nu!

El iar luă mîna ei în amîndouă mînile lui.

— O să ne vedem, domnişoară, căci oarele pe care le petrecem împreună îmi sunt mie chiar mai plăcute decît d-tale, grăi dînsul.

Alina iar rîse de nu mai ştiai dacă rîde ori plînge.

— Aşa zicea şi el — grăi — şi, uite, nu-i aşa! Să nu te superi, urmă, după o mică pauză, iar serioasă. E mare deosebire între d-ta şi el. Cînd el venea, îl aştepta şi mama şi stătea cu noi, rîdea cu noi, se amesteca în certurile noastre şi li se părea tuturora lucru de sinenţeles dacă el venea ori pleca, ori mă vedea ieşind cu el. Cînd d-ta vii şi stai, toţi îşi fac fel de fel de-nchipuiri şi d-ta ştii mai bine decît orişicine că n-au de ce. Ce-ar fi dacă s-ar afla că, fie chiar şi însoţită de mama, m-aş duce să văd cele făcute de d-ta la Valea-Boului?! Suntem — adăugă ea — din doauă lumi care se duşmănesc între ele! Eu, fată proastă cum sunt nu-mi fac inimă rea şi mă bucur de ziua de astăzi, dar mă împac cu gîndul că mîne o să fie altfel.

Iorgu Armaş se ridică în picioare şi începu să se plimbe prin casă.

— Nu, domnişoară — zise — nu suntem din cele doauă lumi care se duşmănesc între ele: suntem o lume pentru sine!

VIII

—Să-i iei pe toţi unul după altul şi să-i baţi la spete! strigă coconul Alecu, bineştiutul maior Catargiu. De cînd au simţit că Austria se apropie de Germania lui Bismarck, toţi au intrat în slujba nemţilor.

Deoarece coconul Alecu vorbea totdeauna în gura mare, încît răsunau saloanele clubului, mai mulţi dintre cei de faţă porniră spre el.

— De cine e vorba? întrebă Costică Boerescu, fratele ministrului.

— De cine să fie?! îi zise Orăscu, profesorul universitar şi arhitectul Palatului Universităţii. De junimişti.

— Toţi — repetă coconul Alecu — începînd de la Petrache Carp, „Excelenţa", cum îi zic ei, şi de la Teodor Rosetti, care s-a lepădat de cumnatul său, marele voievod Cuza, pînă la Maiorescu şi la cel din urmă Pogor.

— Cam aşa e, stărui Orăscu; mai mulţi nemţi decît români!

— Cosmopoliţi li se zice, adăugă Costică Boerescu.

Coconul Iancu Talpă era supărat. Lasă că „Maiorul", rudă apropiată a regelui Milan, era şi nepot al lui Lascar Catargiu şi al marelui Barbu Catargiu şi lumea ţinea seamă de spusele lui, dar mai erau şi ceilalţi doi, unul frate, iar altul om de-ncredere al unui ministru, semne că guvernul se clatină, ceea ce nu-i venea deloc la socoteală.

— Cocoane Alecule — grăi dînsul — dac-ar fi cum zici, coconul Lascar nu i-ar fi luat în ministeriul său.

— Coconul Lascar nu face politică, ci gospodărie, răspunse Maiorul. Ce vreţi adecă?! Bosniacii şi herţegovinenii s-au răsculat aşa, numai de capul lor? A pus Ignatieff fitilul. La primăvară se pune şi principele Milan în fruntea oştirii sîrbeşti, iar Nichita din Muntenegru nu se lasă nici el mai prejos. La vară se răscoală bulgarii, iar grecii stau de mult gata. D-ta ştii cine e cel ce ţi le spune aceste! Se deschide, domnule, chestiunea orientală, şi n-o să rămînem noi singuri la o parte. M-ai înţeles? n-o să rămînem pentru că aşa vreau nemţii.

Ceilalţi deteră din cap, ca oameni de aceeaşi părere.

— Mă iartă, Maiorule, întîmpină coconul Iancu. Eu nu mă prea pricep la politică mare. Judecînd însă cu mintea mea de om cu rost, nu înţeleg de ce adecă am avea să ne amestecăm şi noi în gîlceava aceasta. Ne supără pe noi turcii? Se amestecă ei în treburile noastre? Mai pot ei să ne facă vreun rău? Cu totul altfel Rusia, care e puternică. Eu cred că tot au oarecare dreptate cei ce zic — ca junimiştii — că coadă de topor n-avem să ne facem. Dar nici n-avem noi armată ca să intrăm cu ea în război.

— Auzi om, auzi senator care zice că n-avem armată! strigă Maiorul, şi ochii lui se opriră asupra generalului Florescu, preşedintele Camerei, care stătea la o parte

de vorbă cu cîţiva dintre credincioşii săi. Generale! urmă dînsul. E aici cineva care zice că n-avem armată.

Generalul, spelcuit ca totdeauna, cu barba-n cioc, cu mustaţa acum căruntă-n spic, şi tacticos, se apropie de dînşii.

— Armată? iubite amice, grăi dînsul îndreptîndu-se spre d-l Talpă. Armată e ţara întreagă. Eu sunt militar, şi ca militar îţi vorbesc. Amicul meu Vasilie Alecsandri, poetul, zice că românul e născut poet. Eu zic eă el e născut oştean. Dorobanţul nostru, domnule, e cel mai bun soldat: dă-i căciula în cap şi puşca-n mînă şi ieşi la război cu el. Dacă n-am avea alte cuvinte de a intra în războiul care după toate semnele e apropiat, trebuie să intrăm pentru ca lumea să afle că are să ne respecteze şi să ţie seamă de noi.

Cellalt general, bătrînul Christian Tell, fostul ministru de Culte mai nainte de Maiorescu, clătina, ca totdeauna, din cap, parc-ar fi voit să zică: „Nu şi nu!"

— Aşa este! grăi dar, ca lumea să-i ştie gîndul.

Ccconul Iancu Talpă, simţind c-a intrat fără de veste în tabăra celor ce vor să-i răstoarne pe junimişti, de care avea oarecare slăbiciune, se dete învins, ca să curme vorba şi să scape aşa mai pe nesimţite.

Zărind la capătul salonului de alături pe nepotul său Iorgu stînd de vorbă cu pictorul Verussi, o „caracudă" junimistă, care se pricepea la toate, o luă cu paşi rari spre el.

Verussi îi vorbea lui Iorgu despre noua biserică, cu hramul Sf. Nicolae, de la Buzău, pe care o zugrăveşte un tînăr cu foarte interesante apucături artistice.

— Se ţine strîns de tipicul oriental în ceea ce priveşte sfinţii, iconar adevărat — zise el — dar aşază culorile cu multă armonie şi are mult simţămînt pentru natură.

Iorgu-şi aduse aminte de valea cea frumoasă, de gîşte, de gînsac şi de păstoriţa cea jertvită.

— Cum îl cheamă? întrebă dînsul.

Verussi stete puţin pe gînduri.

— Uite! Păcatele mele! — zise — nu-mi aduc în clipa aceasta aminte, dar ştiu.

— Ai auzit, Iorgule? — grăi d-l Talpă — aici se vorbeşte de război apropiat.

Iorgu se-ntoarse supărat spre el.

„Cine l-a mai pus să vie tocmai acum?!" îşi zise, dar nu-i rămase decît să i-l prezente lui Verussi pe unchiul său.

— Manevre politice — grăi Verussi — pregătiri pentru răsturnarea junimiştilor, care le stau în gît. Teamă mi-e însă că fac jocul roşiilor, care stau la pîndă. Dacă nici acum, în ajun de război, nu sunt uniţi conservatorii nu-i rămîne domnului decît să-i cheme pe roşii, care sunt mai îndrăzneţi şi buni pentru orişice.

— Care va să zică război are să fie? întrebă d-l Talpă.

— Aceasta e părerea generală, răspunse Verussi.

— Aici, cel puţin, pe cît am auzit seara aceasta, adăugă Iorgu.

— Noi, junimiştii — urmă Verussi dîndu-şi importanţă cuvenită — ne vom pune însă toată greutatea ca România să rămîie neutrală. Dacă Turcia iese învingătoare stăm bine cu ea, iar dacă ea iese învinsă, era de prisos intrarea noastră în război.

Iorgu, urmaşul vitejilor Armaşi, clătină ca generalul Tell din cap, dar fără ca să şi zică şi: „Aşa este!"

— Şi independenţa?! întrebă el.

— O avem, răspunse Verussi. Primul act de independenţă l-am săvîrşit încheind convenţiunea comercială cu Austria. Turcia n-a putut că ne împedece. Vom încheia şi altele. Noi toate fără vărsare de sînge le-am cîştigat pîn-acum; tot fără vărsare de sînge avem să le cîştigăm şi celelalte.

Iorgu, deşi avea multe simpatii pentru junimişti, venea din Germania, unde spiritul războinic era covîrşitor.

— Demnitatea naţională cere ca independenţa să fie cîştigată cu arma în mînă! zise el.

— Palavre, grăi d-l Talpă. Uşile deschise n-au să fie sparte. Pe armă pui mîna cînd cineva-ţi stă în drum şi nu te lasă să mergi înainte ori cînd eşti jignit în orişice

fel. D-l Verussi are toată dreptatea: pe noi nu ne supără nimeni, iar socoteala pe care sîrbii, muntenegrenii şi bulgarii vor fi avînd-o cu turcii nu ne priveşte. Noi ne căutăm de treburile noastre. Dar aşa sunt coconaşii aceştia, care n-au să meargă la război, războinici mare minune!

Verussi era şi el de părerea aceasta şi nu-şi putu stăpîni zîmbetul de satisfacţiune.

Iorgu se simţea jignit.

— De unde ai scos-o că n-am să merg şi eu la război?! întîmpină el.

— Poftim! răspunse d-l Talpă. Chiar şi dacă n-ai fi procuror eşti scutit ca singur fiu al unei văduve.

— Haid', să zicem că ai dreptate, că scutirea se întinde şi asupra celor de seama mea chiar şi pentru timpul de război, grăi Iorgu. Dreptul de a mă duce nu mi-l poate lua nimeni, şi viaţa mea toată mi-aş face mustrări şi mi-ar fi ruşine de mine însumi dacă m-aş uita cum se duc alţii şi eu aş rămînea acasă.

— Foarte adevărat, zise Verussi; dar tocmai de aceea e lucru neiertat să ne avîntăm în război fără ca să fim nevoiţi.

— Ai tu — adăugă d-l Talpă — să laşi în părăsire lucrurile pe care le-ai început pe moşia ta şi să părăseşti pe mama ta cea plăpîndă? De ce? Aşa, numai de dragul vitejiei?

— Dacă trebuie! strigă Iorgu.

— Dar vorba e tocmai că nu trebuie! strigă şi Verussi. Nu avem noi românii nevoie să cerem unii de la alţii asemenea jertve.

— Auzi d-ta vorbă! strigă şi d-l Talpă. Am să-l văd eu pe nepotul meu Iorgu Armaş plecînd cu ranița în spinare peste Dunăre...

—'Asta nu! îl întrerupse Iorgu. Eu am calul meu la grajd, cal bun, nene, şi n-am decît să intru la călăraşi, pentru ca după cîteva luni să ies ofiţer de rezervă. Şi am s-o şi fac aceasta, dacă nu chiar mîne ori poimîne, zilele aceste. Bărbatul adevărat trebuie să fie pe lîngă toate celelalte şi oştean.

— Poftim! grăi Zoe intrînd furtunatec în salon şi puse pe masă un teanc de fotografii, unele mai mari, altele mai mici. O colecţiune întreagă, multe şi frumoase, tot una şi una. Iar comentariile vi le dau — la cerere.

Cocoana Anica, stăpîna casei, şi d-na Grădeanu, geloasa ei prietenă, grăbiră la masă, doritoare de a vedea fotografiile şi de a cere comentarii.

— Zoe tot Zoe! exclamă d-na Grădeanu.

— Vorba aceea: una-i Zoe! îi răspunse Zoe în glumă.

Cocoana Anica se-ntoarse spre cocoana Elena, care rămăsese şezînd în jeţ.

— Ţie iar nu ţi-e bine, îi zise îngrijată.

— Sunt obosită, grăi aceasta. Tu ştii că de cîţiva ani mor mereu în fiecare iarnă, dar primăvara mă înfiripez iar. Vă fericesc pe voi, care luaţi lucrurile atît de uşor şi aveţi bucurii atît de ieftine. Nu-i Iorgu om pentru care poţi alege: îşi alege el însuşi.

— Nici că e vorba ca noi să-i alegem, răspunse iar Zoe ducîndu-se la ea. Lucrul e cu mult mai complicat. Oamenii ca dînsul aleg, de obicei, pe cea dintîi ce le iese-n cale.

— Se poate. Asta se poate! o-ntrerupse cocoana Elena gîndindu-se la fata proprietăresei.

— Dacă vrei să-l scapi de aceasta, îi scoţi alta în cale, urmă Zoe.

Cocoana Elena zîmbi.

— Cel puţin de încercare e bine, zise ea.

— Dacă nu reuşeşte încercarea, faci alta şi iar alta, stărui Zoe. Noi alegem aici pe acelea pe care avem să i le scoatem în cale: alegerea şi-o face el însuşi.

Cocoana Elena se ridică să se ducă la masă, iar Zoe îi duse jeţul şi-i aşează şi un puf uleţ la picioare.

— Drumurile de felul acesta se fac cu mare încungiur, urmă apoi. Noi alegem aici după-nfăţişare, după vîrstă.

— După educaţiune, adăugă cocoana Anica.

— Şi după zestre, adăugă şi d-na Grădeanu.

— Da, da! urmă Zoe. După poziţiunea părinţilor şi după legăturile familiale.

— Mai ales după legăturile familiale! stărui cocoana Elena.

— Urmează apoi manevrele pe cîmpul de luptă, urmă iar Zoe, mai în glumă. Suntem în sezon. Eu pun pe nesîmțite o întîlnire pe teren neutral, adecă rog pe d-na X să poftească la un ceai, la o serată, la un bal pe d-na Z, dimpreună cu fiica ei, iar între invitați e și Iorgu. Altă dată mă aflu la teatru ori la concert. Iorgu, care se află și el acolo, vine pe o clipă în loja mea. Eu îl prezent în timpul pauzei unei alte doamne, care se află-n altă lojă cu fiica ei, cu o nepoată ori cu o prietenă. Lăsați-l pe mine, ca să-l port eu pe la toate icoanele, și am ochi buni ca să văd unde se oprește mai bucuros. Buna-cuviință cere să facă vizitele obligate, și mi-e destul să știu unde merge bucuros pentru ca să stărui și să pun în cele din urmă la cale o întîlnire la un ceai dat de mine — la nevoie și mai multe.

— Mult ești măiestră în de-alde-aceste! exclamă d-na Grădeanu. Știi de minune să le potrivești!

— Nici o măiestrie, replică Zoe. Lucrurile se potrivesc ele de ele.

— Perzi însă din vedere că Iorgu a intrat la călărași, interveni cocoana Anica.

— Închipuiește-ți! grăi cocoana Elena. Mi-o mai face și aceasta. N-am dealtminteri ce să-i fac. Așa era și nenorocitul de tatăl său. E o manie familială. Fiindcă se zic Armaș, li s-a înfipt în minte gîndul că trebuie să poarte armă.

— Dar îi și șade bine uniforma, observă cocoana Anica.

— Lui îi șade bine orișice! adăugă d-na Grădeanu. N-ai ce să-i zici!

— Mie îmi vine lucrul acesta ca la comandă, grăi Zoe. În manevrele pe care am să le fac eu, uniforma e o armă neprețuită, căci ochii tuturora, și mai ales ai fetelor, se opresc asupra ei. Orișiunde mă voi ivi alături cu dînsul, toți o să se întrebe: „Cine e militarul care însoțește pe Zoe?“

Cocoana Elena clipi din ochi. O supăra gîndul că lumea o să-l cunoască pe Iorgu al ei ca însoțitor al

Zoei, deşi îşi mai schimbase părerile în ceea ce o priveşte pe aceasta.

— Uite! iacă şi nepoată-mea Dorica! exclamă d-na Grădeanu, care se uita la fotografiile de pe masă. Frumoasă fată, şi bună.

Ea o trase pe Zoe la o parte, ca să-i spună ceva în toată taina despre frumoasa Dorică.

Cocoana Elena se uită dupe ele.

— Mie nu-mi place. Ce să-mi fac dacă nu-mi place?! grăi dînsa încet.

— Ce nu-ţi place? întrebă cocoana Anica.

— Toată comedia aceasta, răspunse cocoana Elena. Să mi-l ia pe băiat şi să-l poarte de ici pînă colo cum îşi poartă ţiganii ursul. Mă supără gîndul că lumea o să-l vadă cu dînsa.

— Boala te face mereu nerăbdătoare şi nemulţumită, întîmpină cocoana Anica. Tu vezi că. altfel nu se poate. Dacă ţii să-l vezi cît mai curînd însurat, ca să-l scapi de păcatele tinerilor care se-ncurcă mai cu una, mai cu alta, n-ai altă cale. Mai ales acum, după ce i-a intrat milităria-n cap, îl iau ofiţerii, care sunt cei mai uşurateci oameni, şi-l duc pe la chefurile lor.

— Închipuieşte-ţi — zise iar cocoana Elena — mi-o mai face şi aceasta!

— Ai multă dreptate, verişoară. Cît mai curînd însurat. Bărbatul fără femeie e ca şi calul fără căpăstru. De ce să te supere gîndul că lumea o să.-l vadă mereu cu Zoe? Îi este, la urma urmelor, verişoară, şi mai bună călăuză nu-i poţi găsi în babilonul acesta de Bucureşti.

— Prea e plină de toţi dracii! şopti cocoana Elena.

— Ei, şi?! răspunse cocoana Anica Talpă. Nu cumva te temi c-o să-l scoată din minţi? Lasă, că nu prea e cu putinţă, cu totul altele sînt gîndurile ei, vreunul mai bătrîior şi bogat, care-i face toate chefurile şi o poartă prin toate capitalele, dară chiar dacă ar fi.... Ea se plecă şi-i şopti la ureche: La urma urmelor, tot mai bine cu ea decît cu cine ştie ce lipitoare din mahala.

Cocoana Elena se uită supărată la verişoara ei mai mare, dar stete puţin pe gînduri, se mai uită şi dete din umeri.

— De! zise rostind vorbele mai în sîlă. Dac-ar fi să alegi între două rele, pe cel mai mic îl alegi.

Zoe şi d-na Grădeanu, dumirite, se întoarseră cu fotografia Dorichii, ca să li-o arate şi celorlalte două şi să le dumirească şi pe ele făcînd cuvenitele comparaţiuni cu alta şi iar cu alta.

Căci prin comparaţiuni urma să se facă alegerea mai fericitelor dintre care rămînea să-şi aleagă Iorgu Armaş.

X

— Iar la cîrciumă! grăi Şoric, băcanul din piaţă, pe jumătate în glumă, iar pe altă jumătate ca o mustrare. De cîte ori vin să văd ce mai e cu biserica, tot aici vă găsesc.

— Dacă vii totdeauna cînd suntem aici, îi răspunse Emil rîzînd. Lasă că e după-masă, dar aici e mai cald decît în biserică, unde a început să fie cam rece.

— Şi vinul ne mai încălzeşte, adăugă Volcec, zugravul, pe care Emil şi-l adusese de la Bucureşti, ca să-i fie de ajutor.

— Mai bun decît berea noastră din Boemia, adăugă şi Sikora, tîmplarul şi poleitorul, care venise şi el să facă după desemnurile lui Emil tîmpla şi stranele.

Luase de la Olbrich un fel de concediu pe cîteva săptămîni şi trecuseră luni de zile de cînd îşi prelungea mereu concediul.

— Ba nu e bun deloc, întîmpină Emil. Îl beţi voi, care-l băgaţi în burtă de bere, dar pe mine nu mă vedeţi bîndu-l. Nene Anghele — urmă întorcîndu-se spre Şoric — mare păcat ţi-ai făcut îndulcindu-mă cu înfundatul d-tale. Am ajuns ca bărbatul legat cu farmece de nevastă-sa: nu se mai poate uita la altă femeie. Tot aşa sunt şi eu, cu gîndul mereu la înfundatul d-tale.

Anghel Şoric, deşi băcan, neguţător cu socoteală şi cu punga strînsă, era om cu multe slăbiciuni, dar cea mai mare dintre slăbiciunile lui erau vinurile lui. Mai ales cu ele-şi făcuse averea, şi n-aveai decît să i le lauzi pentru ca să-l moi, n-aveai decît să-i spui că nu ştie nimeni să gospodărească cu vinurile ca dînsul

pentru ca să ţi-l faci prieten. Acum însă el se ţinea tare. Se legase omul să zugrăvească biserica de Sf. Nicolae cu cheltuiala lui. Din vorbă în vorbă, Emil îl mai înduplecase să facă şi strănile, ca să se potrivească cu tîmpla şi cu zugrăveala. Preasfinţia-sa episcopul îi făgăduise că o să sfinţească el însuşi biserica. Ziua de Sf. Nicolae se apropia însă şi mai erau multe de făcut.

— Gluma la o parte, zise el. Pe mine mă trec răcorile cînd mă gîndesc că n-o să fie biserica gata de Sf. Nicolae. Ruşine ca aceasta n-am mai păţit şi-o s-o văd pe fie-iertata mea Niculina toate nopţile-n vis.

Emil se ridică, se duse la el, îl luă frumuşel şi-l duse la unul din scaunele de la masă.

— Şezi, omule, ici, lînga mine, îi zise. De ce adecă să nu fie gata? Mai avem unsprezece zile pînă în ajunul sărbătorii: ce nu poate să fie gata în unsprezece zile?

— Toate pot să nu fie gata dacă staţi mereu la cîrciumă, îi răspunse băcanul.

Emil i se uită drept în faţă.

— Nu te uita că mă vezi cu părul vîlvoi, nepeptănat, nespălat, jerpelit, soios şi cu tocurile scîlcite, îi zise. Aceste au cîntecul lor. Aşa cum mă vezi, sunt om care se ţine de vorbă. Eu i-am adus pe d-nii aceştia aici pentru că-i ştiu oameni care ştiu să facă lucru bun şi frumos. Dacă m-aş teme că n-o să fie gata la timp, nu m-ai găsi aici şi nu i-aş lăsa nici pe dînşii să-şi piardă timpul. Fii liniştit: doauă-trei zile mai nainte de Sf. Nicolae ţi le dăm toate gata.

D-l Anghel Şoric dete din umeri ca omul care aude şi nu crede.

— Or fi, poate, celelalte — grăi cam cu jumătate de gură — dar icoana Maicii Domnului, icoana Sf. Nicolae şi Arhanghelul Mihail ...

— Le face d-sa! strigă Volcec.

— Ştie d-sa cînd şi cum! adăugă Sikora.

— Ascultă, stărui Emil. D-ta nu te pricepi numai la vinuri, ci eşti om care înţelege şi lucruri mai subţiri. Cele trei icoane care te neliniştesc sunt, precum ai văzut, croite gata, după tipic, aşa cum scrie la carte. Tata, Dumnezeu să-l ierte, era psalt, dar zugrăvea şi icoane, pe care le vindea prin bîlciuri. Ştiu doar încă

din copilăria mea cum se face o Maică Preacurată, un Sf. Nicolae şi un Arhanghel. Nu e în lumea aceasta arhiereu care să-mi găsească vreun cusur.

Sikora şi Volcec deteră adînc convinşi din cap.

— În biserica aceasta însă aceste trei icoane au rostul lor deosebit, urmă Emil.

— Cum aşa? îl întrerupse băcanul cam îngrijat.

— D-ta zugrăveşti biserica întru vecinica pomenire şi odihna răposatei, grăi Emil.

— Da! aşa este! zise d-l Şoric. Pentru odihna ei sufltească.

— Ei bine! — urmă Emil — Sf. Nicolae e nu numai hramul bisericii, ci totdeodată şi patronul ei.

— Da! zise iar d-l Şoric. Aici venea toate duminicile să se închine, şi de Sf. Nicolae aveam totdeauna praznic la casă.

— Vei înţelege deci — stărui Emil — că Sf. Nicolae are să fie făcut aşa ca ochii celui ce intră în biserică să se oprească asupra lui.

— Se poate aşa ceva? întrebă d-l Şoric nedumerit.

— Fără îndoială că se poate, îl încredinţă Emil. De ce adecă e pictura pictură? Dacă la marginea pădurii e un steag alb, ce vezi d-ta, înainte de toate, cînd te apropii de pădure? Nu steagul cel alb?

— Aşa este! strigă băcanul.

— Îi dau icoanei mai multă lumină, mai multă strălucire, mai multă viaţă, ca să iasă dintre celelalte icoane, îl dumiri Emil. Tot aşa am să fac şi cu Arhanghelul, care e patronul d-tale, şi mai ales cu Maica Preacurată, care-şi ţine copilul în braţe, căci răposata a fost muma copiilor d-tale.

— Da! grăi d-l Anghel Şoric de tot muiat. Nici nu fac numai eu singur lucrul acesta. Copiii iau şi ei parte. N-am cerut-o de la dînşii, dar au stăruit ei, fiecare după puterile lui, şi e şi mai frumos aşa, căci nu mi-a fost numai mie soţie, ci şi lor mamă tot atît de bună.

— Vezi d-ta?! urmă Emil. Pentru ca să le pot da acestor trei icoane cuvenita strălucire, trebuie să le am toate celelalte gata, să stau în uşa bisericii, să mă uit acolo şi să-mi dau seama unde am să mai pun roşu, unde albastru, unde verde, unde galben ori alb, ca să

fur ochii celor ce intră. Senin trebuie să fie împregiurul Maicii Preacurate, încît să rîdă inima celor ce o zăresc din depărtare.

— Dar o să fie toate acestea gata la timp? întrebă d-l Şoric.

— E lucru de cîteva ceasuri azi şi încă cîteva mîne, răspunse Emil.

— Îl face d-l Emil, grăi Volcec.

— Chiar şi mai curînd dacă vrea, adăugă Sikora.

— Băiete! strigă d-l Anghel Şoric întorcîndu-se spre băietul de serviciu.

Îşi scoase carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi două sticle de-nfundat"

— Uite! îi zise apoi băietului! Du-te cu aceasta la băcănie şi-o dă fiului meu. Dar iute! Te-ai dus şi te-ai întors.

Băiatul plecă.

— Stăi, băiete! Stăi! Adă biletul! strigă iar băcanul.

Luă apoi biletul de la băiat, mai scrise pe el: „NB. Din cele mari". Şi sublinie de două ori.

— Haide!

Cînd însă băiatul ajunse la uşă, iar îl chemă înapoi, luă biletul şi-l rupse, apoi scoase altă foaie şi scrise pe ea citeţ: „Daţi patru sticle înfundate din cele mari".

— Dar să nu mai întîrzii, băiete, că te dau în toţi dracii! strigă apoi. Aşa trebuie să vorbeşti cu aceştia dacă e vorba să faci treabă, adăugă întorcîndu-se spre Emil. Precum ziseşi d-ta, lucrul acesta nu-l fac numai eu, ci iau parte şi copiii mei, trei băieţi şi două fete, buni băieţi şi bune fete.

— N-am zis eu, replică Emil. D-ta ai spus-o aceasta.

— Ai zis-o d-ta, am spus-o eu, tot acolo vine: destul că s-a zis şi că-i adevărat. Să vezi d-ta: eu am început cu puţin, ca să nu zic cu nimic, şi am avut noroc.

— Vei mai fi fost şi d-ta om harnic, priceput şi chivernisitor, îi zise Emil.

— Bunătatea d-tale! îi răspunse băcanul uitîndu-se spre uşă. Toate sunt bune, dar nu preţuiesc nimic dacă n-ai noroc. Ce s-ar fi ales de mine dacă aş fi avut o nevastă cum sunt cele mai multe?! Uite, fiul meu,

Nae, în seama căruia am lăsat prăvălia, n-a împlinit încă douăzeci şi trei de ani şi abia acum, după Crăciun, am să-l însor, dar e om care face ca şapte, încît ai putea să-l pui să-nvîrtă treburi de milioane. Nu-i noroc? El iar se uită spre uşă: Ticălosul acela de băiat tot nu se mai întoarce! urmă el supărat.

— Dar abia a plecat, zise Emil. E o bucată de loc de aici pînă la piaţă. Mai au apoi să se coboare în pivniţă, să caute sticlele ...

— N-au ce să caute, îl întrerupse băcanul. Ştiu ei prea bine unde sunt sticlele şi le găsesc pe necăutate. Şi, cum zisei — urmă — cellalt băiet e preot la Focşani, dar preot, nu popă, cum s-ar zice, şi are trei copii, tot floare adevărată. El sări în picioare: Păcatele mele! strigă. Nu mai vine băietul acela! Zici d-ta de drum şi de pivniţă, dar graba e grabă şi stăm aici atîţi oameni fără nici o treabă.

— O să vie şi o să bem, şi treabă mai bună nici că putem să facem! strigă Emil.

— Iar cel mai mare dintre feciorii mei — urmă Şoric aşezîndu-se iar — Voicu, are chiar cinci copii şi poate să mai aibă, cu voia Celui-de-Sus. Poate şi să-i ţie, că e cherestegiu la Ploieşti şi are joagăre în valea Teleajenului.

— Aida-dee! strigă Emil. Şoric cherestegiul! Îl ştiu! Bravo! poţi să te făleşti cu el. Are un băiet bun în liceu şi o fată măritată după lipscanul Cănilă.

— Ei! tocmai acela! se mîndri Şoric. E om!

— E! răspunse. Dar atunci sora lui, soţia căpitanului Vinteş, e şi ea fiica d-tale.

— Nu mai e căpitan, domnule, ci maior, replică Şoric. E fiica mea soţia maiorului, giuvaer de om şi el. Nu degeaba l-a făcut maior. Despre fata mai mică nu-ţi vorbesc. E nemăritată şi poartă casa în spinarea ei. Dac-aş lăuda-o, ai zice, vorba românului, că vreau să scap de ea.

Uitîndu-se iar spre uşă. îl zări în depărtare pe băietul care venea cu cele patru sticle, se ridică să-i iasă în cale şi scoase din buzunar briceagul cu rac, ca să des-

— Bravo! băiete, bravo! îi zise. M-am supărat eu, nu-i vorbă, că mă supăr uşor, dar îmi şi trece iute; ai grăbit însă cum se grăbeşte.

Desfundînd apoi sticla, o puse pe masă.

— Să beţi acum, nemţilor — urmă — şi să ziceţi c-aţi băut şi voi o dată.

— Nu sunt nemţi, ci boemi! îi zise Emil.

— Nemţi, boemi, ce-or fi, tot neam străin, răspunse. Cîte o sticlă pentru fiecare, dar le bem în tovărăşie. Băiete! Patru păhare curate! Iute ca piperul!

După ce băietul aduse păharele şi le puse pe masă, Şoric mai desfundă o sticlă, turnă în pahare şi ridică păharul său, ca să închine, dar decdată să răzgîndi, puse iar păharul pe masă, băgă mîna în buzunar, scoase un leu, se uită la el, apoi i-l dete băietului.

Băietul mulţumi şi se întoarse să se ducă.

— Stăi, să-ţi mai dau unul, ca să fie doi, îi zise. Iacă, îţi mai dau doi, ca să fie trei. Să zici şi tu că n-ai alergat degeaba.

Iar ridică apoi paharul, ceea ce făcură şi ceilalţi trei.

— În sănătatea familiei Şoric! închină Emil.

— Să-mi trăiască, mulţi ani cu bine, că e frumoasă şi bună, răspunse el şi deşertă paharul, apoi se uită la feţele celorlalţi, ca să vadă efectul.

— Ei, ce ziceţi, nemţilor? întrebă el.

— Bun vin! răspunse Sikora.

— Foarte bun! şi bună ţară care-l are! adăugă Volcec.

— Bună ţară şi buni oamenii din ea! îi încredinţă Şoric, turnînd din nou în pahare.

Emil se uită cuprins de îndoioşare la el.

— Sănătate şi voie bună, minte limpede, dare de mînă, familie frumoasă, nume bun — zise el mai mult pentru sine — şi oamenii tot se mai plîng că nu e în lumea aceasta fericirea cu putinţă.

— Dacă nu e! întîmpină Şoric. Toate sunt bune şi frumoase, dar nu e şi dînsa, răposata, să se bucure dimpreună cu noi de ele.

— Taci, omule, că e mare păcatul în care cazi, îl înfruntă Emil, gustînd şi din al doilea păhar. Te gîndeşti în fiecare zi la ea?

— Nu-n fiecare zi — răspunse Şoric — ci în fiecare ceas.

— Care va să zică trăieşti cu ea! Noi, romînii, trăim cu morţii noştri. Şi ai să te bucuri de Sf. Nicolae, cînd va veni preasfinţia-sa să sfinţească biserica? stărui Emil.

Şoric desfundă şi sticla a patra.

— Dacă am să mă bucur?! zise. Dar eu ca mine: o să se bucure ceilalţi cînd o să ne vedem cu toţii împreună, încît n-o să ştiu de ce să mă bucur mai mult, de bucuria mea ori de a lor.

— Cum îţi închipuieşti atunci că n-o să se bucure şi ea acolo, în lumea cealaltă, unde-o fi? grăi Emil. Dacă vă gîndiţi voi mereu la ea, este şi ea mereu cu gîndul la voi şi se bucură cu voi!

D-l Anghel Şoric se uită lung la el.

— Să fie oare în adevăr aşa?! zise el. Eu aşa cred, căci dacă n-aş crede, n-aş fi făcut ceea ce fac, dar mi-e cîteodată parcă-mi vine să stau la îndoială!

— Să nu stai deloc, că pierzi mulţumirea la care te aştepţi, urmă Emil. Ţine-te de gîndul că împodobeşti casa Domnului pentru că ea ţi-a cerut-o aceasta, şi-n ziua cînd va veni arhiereul ca să cădească-n faţa icoanelor, are să fie şi ea la picioarele Maicii Preacurate.

Şoric era răpus.

— Dar să-mi faci icoanele cum ai zis, ca să le vadă, vrea, nu vrea, cel ce intră în biserică! strigă dînsul. Am eu vin şi mai bun decît acesta, care e numai numărul trei. O să bem din el cînd om sta la masă cu preasfinţia-sa.

— Ei! Acum să ne deşertăm păharele, şi la treabă! grăi Emil adresîndu-se celor doi tovarăşi ai săi.

D-l Anghel Şoric iar se uită nedumirit la el.

— De ce atîta grabă?! zise. Ziceai că puţin mai aveţi. Tot o să fie toate la timp gata. Abia am început să stăm de vorbă.

El scoase iar carnetul, rupse o foaie din el şi scrise pe ea: „Daţi trei sticle din no. 2".

Se răzgîndi însă, şterse pe „trei" şi scrise deasupra cu litere mari „*doauă*".

— Să-l gustăm şi pe acesta, urmă apoi. Băiete! Haid'! Te-ai întors? Dar Maica Precista să mi-o faci cum ai zis.

— Are să fie frumoasă! îl încredinţă Sikora.

Volcec rămase cu ochii ţintă la pămînt ca omul, care se frămîntă şi nu reuşeşte să-şi aducă aminte ceva.

„Foarte frumoasă! îşi zise peste cîtva timp. Şi seamănă cu cineva. Ochii aceia care plîng în vreme ce gura rîde a fericire, i-am mai văzut eu ochii aceia şi nu ştiu cînd şi unde!"

PARTEA A TREIA

JERTVA CREDINȚEI

I

Iorgu avea un adevărat cult pentru mama sa. Nu mai era în gîndul lui altă femeie ca dînsa. El știa cît a suferit și cît a răbdat ea ca soție a unui om pornit spre năvălnicii, care a risipit o avere mare fără ca să-ți poți da seamă pe ce, cîte silințe și-a dat să-l stăpînească și cum nu s-a despărțit de el decît pentru ca să scape cel puțin o parte din zestrea ei. Încă mai bine o știa ca mamă, care numai pentru el trăiește și în toate clipele vieții ei la binele lui se gîndește. Niciodată el n-a auzit din gura ei o vorbă jignitoare despre răposatul său tată. Pentru el tatăl său era numai un om nenorocit, care nu prin ușurință; nici mai ales prin destrăbălări, ci numai prin prea marea sa bunătate s-a ruinat. Auzind de la unul una, de la altul alta, el încetul cu încetul s-a-ncredințat că lucrul acesta nu este adevărat, și tocmai de aceea era uimit de prea marea ei bunătate. „O face și aceasta tot numai din dragoste către mine: nu e nimic ce nu e-n stare să facă de dragul meu", își zicea dînsul. Urmarea firească era că nu se socotea nici el în stare să facă ceea ce ar fi mîhnit-o pe dînsa.

Silințele Zoei și ale celorlalte două cocoane de a-l purta pe nesimțite pe la icoane — cum zisese Zoe — erau deci și zadarnice, și de prisos. El știa că mama lui doreste să-l vadă cît mai curînd căsătorit. era pătruns

de gîndul că aşa e bine şi voia cu tot dinadinsul ca să şi facă ceea ce dorea mama lui.

— Nu mai umbla, Zoe, cu apucături piezişe, zise dar într-una din zile. Am să-ţi pun portretul la loc de frunte dacă reuşeşti să scapi pe mama de cea mai mare dintre grijile ei de astăzi ajutîndu-mă să găsesc una cu care ne-mpăcăm amîndoi.

Zce se uită la el cu ochii scrutători ai cunoscătorului. Era peste putinţă ca ea să nu ştie ceea ce ştiau cocoanele care jucau maus cu ţaţa Cleopatra şi cu d-na Ionescu. Ştia chiar mai mult: că el şi Alina se-ntîlneau cînd cocoana Elena nu era, din întîmplare, acasă, iar d-na Ionescu era mereu dusă la maus, marea ei slăbiciune de văduvă fără casă grea.

— Amîndoi? grăi dar. Lucru de tot greu. O să alergăm cam mult. Cît pentru dînsa, ea se împacă, dar nu te superi dacă-ţi zic „tu"?

— Ai fi făţarnică dacă mi-ai zice altfel, răspunse el. Greşeşti! Dacă mama ar avea să aleagă, ar alege pe placul meu, aleg dar şi eu pe placul ei. Cît pentru mine, mie-mi plac toate, urmă el zîmbind. Uite, Dorica, de care tu eşti atît de încîntată, îmi place şi mie, dar niciodată n-o să-i placă ei.

— Te înşeli! întîmpină Zoe. Chiar ea ţi-a ales-o.

Iorgu rămase cîtva timp nedumirit.

— Se poate — grăi apoi — după împregiurările familiale, după cele spuse de d-na Grădeanu, mătuşa ei, şi de cocoana Anica, mătuşa mea, după vreo fotografie, dar n-o cunoaşte, n-a auzit-o vorbind, nu i-a văzut mişcările, nu s-a uitat în ochii ei. Mama e femeie care le vede, le scrutează şi le cîntăreşte toate. De aceea te rog să pui la cale o-ntîlnire fie la d-na Grădeanu, fie la tine, ca să văd ce zice mama.

— Nimic mai uşor, răspunse Zoe. Are să se facă, şi sunt încredinţată că ea va zice „da".

— Nu mă-ndoiesc nici eu că de dragul meu o va face aceasta — grăi Iorgu — dară s-ar putea ca mai tîrziu să-i pară rău de a o fi făcut. Eu vreau să văd nu ce zice, ci ce gîndeşte ea, cum zice „da" şi ce spun ochii ei, Zoe dragă, — urmă el cu toată seriozitatea — soţia mea

are să fie fiica mamei mele, şi eu ţin să nu-i dau acesteia o fiică pe care n-o voieşte cu toată inima.

Zoe nu prea era obicinuită să intre în asemenea discuţiuni subtile şi, aducîndu-şi aminte de copilul poetului Goethe, îşi stăpîni rîsul.

— Dac-o să le cîntăreşti toate aşa, pînă-n cele mai mici amănunte — zise ea — o s-ajungi ca Vasilie Alecsandri, flăcău bătrîn, şi-n cele din urmă tot o să-i dai mamei tale nu numai o fiică, ci totodată şi o nepoată pe care n-a voit-o.

— Eu nu! strigă Iorgu.

— Tocmai tu! îi răspunse ea. Degeaba te ţii drept. Eşti om de o fire impulsivă, care-şi ia hotărîrile cu-ndărătnicie, ca să arate că-i dă mîna să le ia.

Iorgu se uită uimit la ea.

— Aşa zice şi mama — grăi dînsul — şi ca să mă dezvinovăţească, spune c-am moştenit-o aceasta de la tata, că e un păcat al neamului Armaşilor. N-are însă dreptate.

— Desigur că nu are! stărui Zoe. Păcatul nu e al neamului, ci al clasei sociale. Aşa sunt cei mai mulţi dintre voi, oamenii cu averi mari şi cu legături întinse. Deprinşi din copilărie cu gîndul că vă dă mîna să faceţi tot ceea ce voiţi şi că voauă toate vi se iartă, voi faceţi din îndărătnicie, ca să arătaţi că puteţi chiar şi ceea ce dealtminteri nu voiţi. Dac-ai şti că Dorica face nazuri, ai alerga după ea; dac-ai şti că părinţii ei stau pe gînduri, ai stărui pe lîngă mama ta, pe lîngă mătuşăta, pe lîngă d-na Grădeanu pe lîngă mine, pe lîngă toată lumea să-i înduplece. Deoarece nu dai însă de nici o greutate, născoceşti greutăţi — mai că mama ta zice cu gura „da", dar cu ochii „nu", mai că mai tîrziu ar putea să-i pară rău de a fi zis ceea ce a zis, mai că nu o poţi sili să aibă fiică pe cine nu vrea cu toată inima. Te faci de rîs, Iorgule, închipuindu-ţi că eu nu te-nţeleg. Sunt femeie trecută prin multe — urmă ea — şi vă cunosc firea şi cele mai ascunse gînduri. Ai vrea să mai prelungeşti idila cu vecinica şi ...

Iorgu a ascultat-o cînd cu plăcere, cînd cu răbdare, ici dînd din umeri, colo clătinînd din cap, făcînd acum un gest de nerăbdare şi pornit apoi să-i taie vorba, dar

o asculta. Cînd a rostit însă — cu oarecare răutate — despre idilă, el se ridică în picioare.

— Ştiu ce vrei să zici, o-ntrerupse iarăşi foarte serios. Idila, dacă aşa doreşti să-i zicem, se prelungeşte şi aşa, şi aşa. Cred că e şi pentru tine, dar ştiu că pentru mine este o plăcere să stăm de vorbă, aşa, despre toate şi despre nimic. Prin contractul de căsătorie nu renunţ la dreptul de a-mi face din cînd în cînd parte de plăcerea aceasta.

Zoe zîmbi cu viclenie.

— Aceasta e cu totul altăceva, îi zise ea tot serioasă. Pierzi din vedere cu cine vorbeşti. Încă o dată: eu sunt femeie trecută prin multe. Una e să stai de vorbă cu mine ori cu Dorica şi alta să petreci ceasuri întregi închis în casă cu fiica proprietăresei, care e dusă — ea ştie unde.

— Te rog — replică Iorgu — tot serios şi liniştit zic şi eu: una e să stai de vorbă — cum se zice — între patru ochi, şi alta să mai fie de faţă cineva de care eşti nevoit să ţii seamă, încît nu poţi să spui tot ceea ce gîndeşti. Nici noi, tu şi eu, n-am vorbi cum vorbim dac-ar mai fi de faţă cineva.

— Aceasta o ştiu mai bine decît tine — îi răspunse ea — şi de aceea nu stau de vorbă cu orişicine între patru ochi, cum zici tu. Lumea e un bălaur cu multe capete şi cu încă mai mulţi ochi, care le văd toate, iară oamenii, cînd nu pot să ştie adevărul, îşi fac închipuiri potrivit cu felul lor de a fi. Iorgule — urmă ea apăsînd asupra vorbelor — ţie nu-ţi va fi păsînd ce zice lumea, dar trebuie să te gîndeşti că compromiţi fata. M-ai înţeles? Iată de ce ţine tant' Elen să-ţi iei cît mai curînd hotărîrea, ca să nu se mai prelungească idila.

Iorgu rămase buimăcit. Întîia oară în viaţa lui era cuprins de simţămîntul că omul e rob al societăţii în mijlocul căreia trăieşte. Avea verişoara lui dreptate: putea el să spună că puţin îi pasă de ceea ce zice lumea, dar era mişel dac-o zicea aceasta.

— Eu nu! grăi ridicîndu-şi cu-ndărătnicie capul. N-am s-o compromit, şi chiar dac-ar fi, sunt în stare s-o reabilitez.

— Iată omul impulsiunilor momentane! strigă Zoe, apoi se duse la el şi-l apucă de amîndoi umerii, ca să-l zguduie. Bine, omule — urmă — dar tocmai de aceasta e vorba să scapi. Un Armaş are să se gîndească în toate clipele vieţii lui la neamul său. Da ori nu?!

Iorgu era atins unde îl durea mai rău.

El nu răspunse la întrebare.

Şi-o zisese şi el nu o dată aceasta, şi mereu îl bătea gîndul de a se desface încetul cu încetul, oarecum pe nesimţite, de Alina. Mai ales cînd se ducea la moşie, îşi făcea de lucru ca să steie cu cîteva zile mai mult. Cutriera ţarinile ca să vadă cum răsar sămănăturile de toamnă, umbla pe la plantaţiuni, deşi n-avea încă ce să vadă la ele, umbla după inginerul care-ncepuse lucrările de măsurătoare, deşi n-avea nici o treabă acolo. Vorba era să mai steie. Iar după ce era nevoit să se-ntoarcă, îi părea rău că a primit sarcina de procuror şi, drept un fel de despăgubire, se punea să răsfoiască prin dosare pentru ca să-şi poată zice că are mult de lucru şi nu-i rămîne timp pentru flecăriri. În cele din urmă tot îşi găsea însă timp chiar şi pe nevrute.

La urma urmelor de ce să se canonească el lipsindu-se de o plăcere nevinovată?!

Acum însă, cînd Zoe îi puse-ntrebarea, el se simţea ca prins într-o cursă pusă de el însuşi.

— Da — îi zise deci — da! Tocmai de aceea însă are să reabiliteze pe femeia pe care a compromis-o.

Zoe îi rîse în faţă şi-i atinse obrazul cu mîna ei cea moale şi mică.

— Tot vorba cu Goethe al tău, îi zise. Bine a făcut el că şi-a legitimat copilul, dar încă mai bine ar fi făcut dacă n-avea copilul acela. Tot astfel şi d-l Iorgu Armaş face mai bine dacă nu compromite pe nimeni, ca să nu fie nevoit a reabilita pe nimeni. Ascultă, Iorgule — urmă — plăceri găseşti pe la teatre, pe la concerte, prin saloane, prin cluburi, chiar la tribunal, fără ca să te temi că vei fi nevoit a reabilita pe cineva, şi cea mai mare plăcere o găseşti acasă la tine dacă ştii să alegi bine.

Deşi grăite mai mult în glumă, vorbele aceste erau pentru Iorgu un semn învederat că verişoară-sa Zoe e femeie cuminte şi cumsecade, care ştie să dea îndrumări înţelepte.

Se poate că nu chiar în urma acestor îndrumări, dar fără-ndoială şi ajutat de ele, Iorgu s-a avîntat în toiul vieţii bucureştene şi s-a-ncredinţat din ce în ce mai mult că au Bucureştii farmece dacă îi cuncşti bine. Ce mai vrei? Azi la teatru, printre acte, mai prin fumător, de vorbă ici cu unul, colo cu altul, mai prin loje ori în dosul culiselor, ici cu una, colo cu alta, iar după reprezentaţiune două-trei sferturi de ceas la „Capşa". Mîne la o serată, la un bal, la un concert ori chiar în faţa Prefecturii de poliţie, la I. D. Ionescu, care-l făcea atît de bine pe Barbu Lăutarul şi mai era ajutat şi de către franţuzoaice ca vestita Fanelli, şi iar două sferturi la „Capşa" ori cel puţin la „Broft". Nu era, ce-i drept, încîntată cocoana Elena cînd îl auzea pe la două ori pe la trei după miezul nopţii furişîndu-se-n iatacul lui, nici cînd îl vedea sculîndu-se pe la zece, unsprezece; cocoana Anica, Zoe şi alte cocoane mai cu experienţă o-ncredinţau însă că aşa e la Bucureşti în timpul sezonului, că altfel nu se poate să i se împlinească gîndul, şi ea se-mpăca cu toate. Se bucura apoi cînd el pleca la tribunal şi nu se mai întorcea decît de timpul mesei. Adevărul era însă că dînsul stetea la tribunal pînă pe la trei-patru, apoi îşi comanda un muscal şi ieşea însoţit de vreunul dintre bunii lui prieteni la Şosele, ca să vadă şi să fie văzut, să salute şi să fie salutat.

Pe la moşie nu se mai ducea Iorgu. N-avea ce să caute acolo. Se gîndea însă cîteodată, aşa, mai din depărtare, la ea, îşi aducea aminte de vorba coconului Iancu Talpă şi rămînea cel puţin o dată la două săptămîni seara acasă pentru ca să-şi facă socotelile gospodăriei după regulele învăţate la înalta Academie de studii agronomice. Scria omul ici cît a luat cel din urmă cîştiu din arendă, colo cît a luat din contul curent de la Zerlendi, punea apoi pe foaia cealaltă punct cu punct ceea ce a cheltuit cu moşia şi cît cu altele, multe şi mărunte. Nu-i ieşea deloc pe plac socoteala. În zadar,

un om cu poziţiunea lui şi-n împregiurările în care se afla el avea cheltuieli neapărate, care nu se puteau prevedea. Nu-i rămînea decît să treacă ceva din ele şi asupra anului viitor. Îşi făcea deci şi socoteala veniturilor probabile ale anului viitor, scădea din acele venituri ceea ce trebuia să mai cheltuiască cu moşia, precum şi ceea ce urma să plătească la Zerlendi. Nu-i mai rămînea mult pentru celelalte. Fiindcă aceasta-l supăra, se mîngîia cu gîndul că veniturile vor fi fără îndoială mai mari decît cele prevăzute de dînsul şi că, realizînd împrumutul la Creditul Fonciar, va scăpa de Zerlendi şi va plăti anuităţi mai mici.

Apoi, apoi mai era şi un factor deocamdată necunoscut, pe care nu-l băgase-n socoteli: veniturile zestrei, pe care şi le închipuia din ce în ce mai potrivite cu exigenţele sociale.

Nu! Nu era el, Iorgu Armaş, nevoit să se călicească. Ajuns ofiţer în escadronul de călăraşi, el şi-a mai cumpărat şi un al doilea cal, o frumuseţă de armăsar, rasă curată, pentru care n-a plătit, de ocaziune, decît cinci mii de lei. Toţi prietenii îi spuneau că-i şade foarte bine călare pe el. Mai fiind apoi în grajdi loc pentru încă doi cai, a-nceput să-şi caute, tot de ocaziune, mai pe la Wagner din strada Primăverii, mai pe la Jean Caretaşul din Podul-Mogoşoaiei, şi un docar. Era, la urma urmelor, un cîştig, căci nu mai avea nevoie să mai cheltuiască cu muscalii. Îi şi şedea apoi mai bine pe capră mînînd caii săi decît tolănit ca orişice brutar în fundul birjii.

Avea multă dreptate Zoe: e plină viaţa bucureşteană de plăceri mari, care te fac să uiţi micile plăceri idilice.

Se mai oprea el, ce-i drept, din cînd în cînd, oarecum printre picături, la vecinica, cum îi zisese Zoe, dar nu mai era ceea ce a fost mai nainte. Nu doară că s-ar fi schimbat dînsa, dar nu se mai mulţumea el cu cele ce cdinioară îi erau atît de plăcute. I se părea cîteodată lucru sarbăd să-şi petreacă timpul vorbind aşa, despre toate şi despre nimic, şi, văzîndu-se singur cu dînsa, voia parcă ceva mai mult.

Avea Zoe dreptate: nu poți să știi unde ajung lucrurile cînd un om tînăr și o femeie tînără stau numai ei amîndoi de vorbă.

Tocmai de aceea Zoe, care le știa toate atît de bine, potrivea lucrurile totdeauna așa ca să mai fie cineva de față cînd ea sta de vorbă cu vărul ei Iorgu. Mai ales acasă la ea îl lăsa să aștepte în vreme ce ea se gătea și-n cel mai rău caz îi dedea femeii de casă de lucru, ca să nu se depărteze, în vreme ce el se afla cu dînsa. Aceasta-l supăra pe Iorgu, care avea să-i spună ori s-o-ntrebe și cîte ceva ce numai între patru ochi se putea.

Mai era apoi la mijloc și-un lucru despre care el nu-și dedea seamă.

Una din slăbiciunile omului e să-și dea pe față gîndurile și simțămîntele, și drag îi este orișicui cel ce-l ascultă cu luare-aminte, îl înțelege și-i împărtășește vederile. I se părea lui Iorgu lucru sarbăd să-și petreacă timpul vorbind cu vecinica despre toate și despre nimic, pentru că el nu-i mai vorbea, ca odinioară, despre lucruri de care ea se interesa și pe care ea le-nțelegea. Ei nu se mai potriveau deci în gînd și în simțire, și el își aducea cu durere aminte de oarele petrecute stînd de vorbă cu dînsa. Cu atît mai doritor era să stea de vorbă cu Zoe, căreia avea să-i spună atît de multe despre lumea în care-și petrecea acum viața și pe care dînsa o cunoștea chiar mai bine decît el.

Nu trecea zi fără ca să afle ori să-nvețe ceva nou, fără ca să facă o cunoștință, fără ca să rămîie-n nedumirire în ceea ce privește pe d-l cutare, d-na cutare, mai ales domnișoara cutare. Și nimeni nu-i era atît de apropiat ca Zoe, nimeni nu era-n stare să-i dea deslușiri mai lămurite decît dînsa.

Întîlnirea pe care o ceruse el cu Dorica s-a făcut încă înainte de Crăciun. Au trecut însă sfintele sărbători și încă vreo două săptămîni fără ca să fi pus cineva vreo întrebare în ceea ce privește hotărîrile luate de dînsul. Cea mai de aproape chemată ca să o facă aceasta era Zoe, iară dînsa nu numai tăcea, dar și fugea oarecum de dînsul.

— Zoe — îi zise în cele din urmă — n-ai tu să-mi spui nimic?

— Eu?! răspunse ea ca mirată. Nu știu ce aș fi putînd să am a-ți spune fără ca să [nu]-ți fi spus.

— N-ai nimic să mă-ntrebi? întrebă iar dînsul?

Ea dete din umeri.

— Nimic! răspunse iar.

— Nu simți nevoia de a vorbi cu mine despre lucruri despre care numai între patru ochi se poate vorbi? stărui dînsul mai deslușit.

Zoe se uită lung la el.

— De ce s-o simt? grăi. Mi-e destul să te văd pentru ca să știu ce doresc a ști. Dacă te-ar arde, ai fi alergat de mult după mine. Fiindcă n-ai alergat, știu că nu te arde, și atît mi-e destul, și nu știu ce am mai putea să vorbim între patru cchi. Dacă vei fi avînd tu ceva, n-ai decît să mi-o spui. Mie mi-ar ședea rău să ți-o dau fără ca să o fi cerut tu.

El aruncă o căutătură spre femeia din casă, care ștergea cu o pele de căprioară niște bibelouri și le așeza apoi pe fiecare la locul de unde îl luase.

— Prea ești ceremonioasă, îi zise el.

— Sunt forme care vor să fie păstrate, îi răspunse ea. Linico — urmă apoi întorcîndu-se spre servitoare — du-te și-mi adă din dulapul de la stînga broboada cea vișinie. E cam rece aici. Vă cunosc atît de bine, urmă după ce Linica se depărtă; sunteți ca copilul pe care-l duci la Moși și-l pui să-și aleagă o jucărea din magazie. Pune mîna pe una, apoi pe alta și pe iar alta. Îi este greu să se despartă de asta, apoi de cealaltă. Ar vrea, la urma urmelor, să le aibă pe toate și nu e-n stare să aleagă.

— Comparațiunea e interesantă, deși nu tocmai potrivită, îi zise el.

— Ba foarte potrivită, îl încredință dînsa. Îți place azi una, mîne alta, toate-ți plac dacă e vorba, dar de nici una nu te legi. Așa o să meargă aceasta pînă ce nu vei fi dat peste aceea care știe să se lege ea de tine.

— Mai am timp! grăi dînsul cînd Linica se întoarse cu broboada.

II

Sezonul început în toamna anului 1875 s-a desfăşurat furtunatec, şi Iorgu, om nou în viaţă bucureşteană, era purtat ca frunza întrată-n vîrtej, încît el adeseori se oprea, se uita buimăcit împregiurul său şi nu mai era-n stare să-şi dea seamă cum a ajuns unde se află.

Luat la început de curentul junimist, el era cuprins de simţămîntul că se pregătesc lucruri mari în viaţa ţării şi se bucura că e băgat în seamă cînd se ducea la club, la consfătuiri ori la aşa-zise ceaiuri parlamentare. Aşa cum vedea el lucrurile şi oamenii, viaţa politică îi părea adimenitoare. Încetul cu încetul s-a-ncredinţat însă, că-n dosul aparenţelor frumoase se petrec pe ici, pe colo şi lucruri urîte, ceea ce-l mîhnea, ce-i drept, dar îl făcea cu atît mai doritor de a se uni cu cei ce, după părerea lui, îşi dedeau silinţa să pună capăt relelor apucături. Dorinţa aceasta n-a slăbit în el decît în faţa mişcării pornite-n partidul guvernamental contra junimiştilor. N-avea decît să ţină seamă de cele ce i se spuneau pentru ca să fie-ncredinţat că ei nu vor putea să se susţină, şi era cuprins de un fel de frică: „Ce cauţi tu — îşi zicea — în viaţa politică, în care oamenii ca Teodor Rosseti, Petre Carp, Titu Maiorescu nu se pot susţine?!"

După cîteva serate de-ntîlnire cu dăscălimea din Bucureşti, ministrul T. Maiorescu şi-a alcătuit proiectul de lege pentru reforma învăţămîntului.

El constatase că, din cele vreo doauă mii cinci sute de şcoli care se aflau trecute în registrele ministeriului, o foarte însemnată parte, sute şi iar sute, nu exista în adevăr. Local pentru şcoală ori nu era deloc, ori era o casă-nchiriată de tot scump, în care nu se puteau aduna copiii, iar leafa de-nvăţător o lua vreo slugă, vreun protejat ori vreo femeie care n-a făcut nicicdată şi nici nu era în stare să facă lecţiuni. Ministrul a declarat deci asemenea şcoli ca neexistente şi a trecut în budget numai învăţători care în adevăr funcţionează.

În urma acestei măsuri foarte firești, s-a stîrnit o furtună îndreptată contra ministrului, care desfiinţează

sute şi iar sute de şcoli, în care se răspîndesc luminile-n popor.

Mai grea furtună s-a stîrnit cînd vorba era de şcolile secundare.

La 1864, cînd a fost organizat învăţămîntul secundar, nu erau destui oameni care aveau cuvenita pregătire pentru sarcina de profesor secundar. Condiţiunile de admitere în corpul didactic au fost deci stabilite potrivit cu nevoile timpului de atunci, şi unii dintre profesori n-aveau destulă pregătire, alţii aveau şi alte ocupaţiuni, încît considerau catedra ca lucru secundar, şi numai puţini îşi făceau cursurile regulat. Ministrul voia să pună capăt acestei stări de lucruri. Profesorii secundari erau însă mulţi, aveau legături, îşi cîştigaseră trecere, şi o lume întreagă striga că el vrea se împedece propagarea culturii în ţară.

Cu desăvîrşire grea era apoi poziţiunea ministrului faţă cu profesorii universitari, care erau unii deputaţi, alţii senatori, iar alţii foşti ori chiar actuali miniştri, toţi oameni cu mare trecere.

Era o-ntreagă lume care avea cuvinte de a stărui ca lucrurile să rămîie cum sunt şi lupta se urma cu înteţire din ce în ce mai mare. Iorgu era însă nevoit să stea la o parte, căci lumea se mai frămînta şi-n vederea din ce în ce mai apropiatului război. Orişicît de mult ar fi ţinut adecă la fruntaşii „Junimii", el nu se putea împăca cu politica lor neutralistă. Mai ales ajuns ofiţer de călăraşi, inima de Armaş adevărat îl trăgea spre generalul Florescu, iar în privinţa aceasta-l îmbărbăta şi mamă-sa, care, deşi la început supărată, se uita cu drag la el cînd îl vedea îmbrăcat în uniformă şi călare pe armăsarul lui sforăitor. Nici cu generalul nu putea însă Iorgu să meargă. Mai războinici decît acesta erau adecă roşii, care iar începuseră să se mişte. Mereu îşi aducea Iorgu aminte de vorba lui Verussi, că vodă va fi nevoit să-i cheme la putere pe aceştia dacă albii se vor dezbina. La roşii însă Iorgu numai cuprins de spaimă se putea gîndi. Încă din timpul copilăriei sale i se înfipsese-n minte gîndul că roşii lucrează din răsputeri să ruineze boierimea, s-o desfiinţeze şi să scoată din ciocoime o altă clasă stăpînitoare, alcătuită din oameni noi şi fără

tradiţiuni familiale. Se porniseră agitaţiunile prin mahalale, se formaseră „căprăriile", Rosettache cel cu ochii bulbucaţi, fraţii Bratianu şi alţii ca aceştia, întorşi din străinătate, se-ntîlneau în fiecare zi la „Frascatti", în faţa Teatrului Naţional, ca lumea să-i vadă, şi pe Iorgu-l treceau răcorile cînd se gîndea că albii se ceartă între dînşii.

Şi aceasta, ba poate că mai ales aceasta l-a făcut pe Iorgu să se arunce-n toiul vieţii bucureştene.

La început, un timp oarecare, se simţise bine la tribunal, unde era foarte zelos. În curînd s-a-ncredinţat, însă că silinţele îi sunt în mare parte zadarnice. Unul dintre judecători nu ţinea deloc să se dumirească de ce adecă e vorba în procesul în care avea să judece. Altul îşi dedea părerea după îndemnurile primite de la advocat ori chiar şi de la împricinat. Iar altul era prea slab pentru ca să reziste în faţa stăruinţelor puse de cei îndrăzneţi. Femei, advocaţi, samsari şi-mpricinaţi intrau şi ieşeau mereu din camera de chibzuire, şi hatîruri, muşamalizări, părtiniri de tot felul erau lucruri oarecum de sine înţelese. Mulţumirea de care îi vorbise Tecdor Rosetti n-o găsea Iorgu-n mijlocul judecătorilor: tot mai bine trecea timpul la teatru şi la „Capşa", la seratele de tot felul şi-n plimbări pe la Şosele, mai scump, dar şi mai bine.

Pe la sfîrşitul sesiunii, Titu Maiorescu şi-a prezentat proiectul de lege şi l-a susţinut cu strălucitul lui talent oratoric, dar în faţa puternicei opoziţiuni a fost nevoit să se retragă.

Aceasta a fost o grea lovitură pentru Iorgu. Lascar Catargiu şi-a remaniat însă ministeriul şi-n locul lui T. Maiorescu a intrat Petre Carp, care a declarat că el e continuatorul prietenului său T. Maiorescu. Acum lupta, care mai nainte fusese îndreptată numai contra lui T. Maiorescu, s-a pornit contra tuturor junimiştilor.

Întorsătura aceasta l-a făcut pe Iorgu să-şi aducă aminte de favoritul lui poet latin, care zice: „*Fericit cel ce departe de treburile publice ară cu boii săi ţarinile părinteşti*". Se căia de a fi intrat în ceata judecătorilor şi de a nu se fi stabilit la ţară, cum zisese P. Carp.

Mai adia apoi şi vînt de primăvară. Zăpada se topise chiar şi pe la locurile mai adăpostite. Mîţişorii de salcie şi cei de răchită, de arin ori de plopi se clătinau în bătaia vîntului. Copacii erau înmuguriţi. Unii dintre pomi începuseră să-nflorească. Iarba încolţea, şi pe ici, pe colo ieşea din ea cîte o floricică, mai o păpădie galbenă, mai un fir de viorea, mai cîte o micşunea. Albinile se porniseră, şi pe ici, pe colo se ivea cîte un fluture neastîmpărat. Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi celelalte, trebuia să iasă-n Iorgu iarăşi la iveală vechiul om cu slăbiciuni pentru natura ce vecinic se premeneşte.

Deodată, pe nepregătite, ca la o poruncă de la care nici o abatere nu se iartă, el a pus caii la docarul cel frumos şi a plecat pe drumuri pline de hopuri şi de băltoace la Valea-Boului.

Erau acolo atît de multe de făcut ori de pus la cale. Trebuia să-şi vadă semănăturile de toamnă şi plantaţiunile, să-i dea administratorului îndrumări pentru arăturile de primăvară, să zorească lucrările de măsurătoare, să se dumirească în ceea ce priveşte reparaturile şi zidirile din nou la curtea boierească, să se încredinţeze dacă s-au făcut ori nu cele poruncite de dînsul pentru curtea de păsări. Era plin Iorgu de gînduri şi de îndemnuri care-l zoreau, încît nu mai ţinea seamă că i se-nspumează caii nedeprinşi cu drumuri lungi şi grele şi i se umple de noroi docarul făcut pentru plimbări la Şosele.

Nici că i-a fost în deşert graba.

Nicăiri în tot drumul cel lung n-a trecut pe lîngă lanuri atît de frumoase ca cele de pe Valea-Boului. Grîul, care toamna răsărise perie, înfrăţise-n arătura adîncă de se făcuse lan încheiat, tot fire cu frunza lată şi de un verde-închis. Putea să-i zică administratorul: „Unde ai pus, coconaşule, mîna, a pus şi Dumnezeu mila". Nu mai puţin frumoase erau livezile curăţite toamna trecută şi mai ales plantaţiunile făcute sub ochii lui: tot coajă îmbibată de suc, muguri graşi, boboc peste boboc, semne de-mbelşugată rodire. Şi abia aici se-ntindea-n faţa ochilor lui iarba verde şi deasă, din care ieşeau la iveală flori peste flori, abia aici i se arătau toate în lumina plină a soarelui, abia

aici bîzîiau albinele, zburau fluturi şi mai cîntau şi păsărelele din crîng.

„Da! îşi zise. Cu adevărat fericit cel ce ară cu boii săi ţarinile părinteşti. Fericit!" zicea iar, cuprins de întristare.

Se bucura de toate, dar se bucura singur. Neasemănat mai viuă şi mai deplină i-ar fi fost bucuria dacă împreună cu dînsul le-ar fi văzut şi mama lui, care avea atîta slăbiciune pentru amănuntele vieţii de la ţară, mama lui cea dulce şi neasemănat de bună.

Dar mai era cineva care s-ar fi bucurat văzîndu-le.

Gîndindu-se la aceasta, el o vedea, parcă, pe Alina-n faţa sa, o vedea ca-n aievea şi abia acum îşi dedea seamă că ea are ochi care plîng în vreme ce gura ei rîde.

„Ar rîde şi ochii aceia — îşi zise el — dacă s-ar desfăşura toate aceste-n faţa lor."

I-o făgăduise aceasta într-o clipă de slăbiciune, de impulsiune, ar fi zis Zoe, iar acum îi părea rău nu c-a făgăduit-o, ci că nu e-n stare să-şi ţie cuvîntul.

Da! Zoe vedea bine lucrurile: societatea e bălaur cu multe capete şi cu încă mai mulţi ochi. Înţelegea acum toată nevinovăţia cuprinsă-n vorbele: *„Cu el da, dar cu d-ta nu!"* Atunci se simţea jignit, iar acum, cu totul alt cm, era uimit de înţelepciunea copilei. Lumea care l-a văzut mai prin lojele de la teatru, mai prin dosul culiselor, mai pe la „Broft" ori pe la „Capşa", mai pe la serate şi baluri, mai plimbîndu-se pe la Şosele şi pe la grădina de la Herăstrău, ce-ar zice lumea aceea dac-ar afla că se plimbă cu dînsa pe la Valea-Boului? Nu era cu putinţă! I se va fi părut atunci că ea şi el sunt o lume pentru sine; acum erau învederat din două lumi învrăjbite.

Şi totuşi...

Îi era nesuferit afară din cale gîndul că dînsa aşteaptă ca el să se ţie de vorbă şi are-n cele din urmă să-i aducă aminte cum c-a zis atunci că nu se poate.

Întors iar la Bucureşti, el s-a frămîntat zile-ntregi de-a rîndul ca să afle o ieşire din strîmtorarea în care intrase. N-ar fi fost nimic mai uşor decît să se facă c-a uitat, dar aceasta era împotriva firii lui. Trebuia neapărat să-i spună că n-a uitat, ba chiar s-o şi poftească,

dar aşa ca ea să nu primească. Şi aceasta era-mprotiva firii lui. Dar dacă pleca pe un timp oarecare de la Bucureşti, abunăoară la Tîrgovişte, să facă exerciţii de călărie?! Ar fi fost o adevărată laşitate!

În zadar îi erau toate zvîrcolirile: tot numai mama lui cea bună putea să-l scape.

— Mamă dragă — îi zise el în cele din urmă — am făcut o prostie şi te rog să-mi vii într-ajutor ca să ies din încurcătură.

Ea se uită clătinînd din cap la el.

— Iar vreuna din impulsiunile tale momentane, îi zise. Iorgule, Iorgule! Tu eşti dealtminteri atît de cuminte. De ce nu-ţi păstrezi bunul cumpăt? De ce e vorba?

— E un lucru de nimic — răspunse el — care mi-e însă foarte supărător. Am făgăduit domnişoarei Ionescu, fiica propietăresei, încă astă-toamnă, că am s-o poftesc la o plimbare pe Valea-Boului.

Cocoana Elena tresări. Superstiţioasă, ca toţi oamenii bolnăvicioşi, ea-şi înfăţişa făgăduinţa aceasta a piază-rea! Vedea parcă-n faţa ei zugrăvită Valea-Boului, cu gîştele, cu gînsacul şi cu păstoriţa frumoasă.

— Rău ai făcut, foarte rău, îl mustră dînsa pe şoptite. Şi ce vrei acum?

— Te rog, mamă! Tu eşti atît de bună, stărui dînsul; invit-o tu pe doamna Ionescu.

— Se poate?! îi răspunse ea ridicîndu-se cu anevoia din jeţul ei şi începînd să se plimbe prin casă. Eu o singură dată am vorbit cu doamna aceea.

— Dar ea nu va primi! întîmpină Iorgu.

Cocoana Elena se opri şi se-ntoarse spre el.

— Eu să învit pe cineva care nu primeşte ori poate chiar s-o invit aşa ca să nu primească?! îl înfruntă dînsa. Iorgule, nu te mai cunosc!

— Invit-o aşa ca să primească şi eu n-am să mă duc cu voi, replică dînsul. Am să fiu nevoit a pleca în ziua aceea undeva.

— Şi asta?! exclamă dînsa. Nu-nţelegi că nu se poate?! adăugă şi trecu-n altă cameră.

Era foarte supărată, dar era mamă, şi ziua următoare s-a dus la d-na Ionescu nu ca s-o poftească la Valea-

Boului, ci ca s-o-ntrebe ce mai face şi să-şi exprime dorinţa de a o vedea mai des. Doamna Ionescu, încîntată de chiriaşa ei, i-a întors apoi vizita şi a fost poftită dimpreună cu fiică-sa la un ceai, fie cu, fie fără lapte.

Nu bucuros le făcea aceste, dar trebuia neapărat să le facă şi, în cele din urmă, îi părea bine că le face.

Tocmai fiind superstiţioasă, ea era cuprinsă de simţămîntul că toate vin după rînduiala firească.

I se-ntîmplă orişicăruia dintre noi că pate cîteodată ceva, şi cînd pate, i se pare c-a mai păţit oarecum acelaşi lucru. A visat, se vede, şi abia-n clipa cînd cele visate se-mplinesc, îşi aduce aminte de visul său. Aşa i se părea şi ei, că trebuia să meargă Alina la Valea-Boului, unde-o văzuse zugrăvită păscînd gîştele. Aceasta era ceea ce se-mplinea.

Cu totul altfel i s-ar fi părut ei lucrurile mai nainte. Acum însă, după ce-l ştia pe Iorgu intrat în toiul vieţii bucureştene, ea numai aşa putea să vadă lucrurile.

Aceasta cu atît mai vîrtos după ce a văzut-o pe Alina mai de aproape.

Viind la ceai, Alina şi-a făcut complimentul croit de domnişoara Elisa Săvescu, care, deşi mititică, se bucura de mare autoritate, dar mai departe era de o stîngăcie care pentru Zoe era „adorabilă", dar pentru cocoana Elena nu putea să fie decît jignitoare. Temîndu-se ca nu cumva să pară sfiicioasă, cum în adevăr era, ea-şi dedea silinţa să fie îndrăzneaţă şi nu reuşea decît să fie ţanţoşă în vorbe şi-n mişcări, parc-ar fi voit să zică: „Ce-mi pasă de voi?! Sunt şi eu eu dacă voi sunteţi voi!" D-na Ionescu iar nu-şi mai cunoştea fata, iar cocoana Elena se uita din cînd în cînd cu un fel de mirare la Iorgu, care se simţea-n mare strîmtorare.

Lipsa de tact a copilei nu putea însă s-o scoată pe cocoana Elena din ale ei, ci o făcea cu atît mai stăruitoare în formele de amabilitate convenţională.

— D-sa — grăi dînsa în cele din urmă arătînd spre Iorgu — a poftit-o pe domnişoara, mai demult, la Valea-Boului, moşia noastră. Vă rog acum şi eu, doamna mea — urmă adresîndu-se la d-na Ionescu — şi te rog şi pe d-ta, drăguţă, îi zise Alinei, să ne faceţi plăcerea de a petrece acolo o ziuă împreună cu noi.

Alina tresări şi se uită speriată la Iorgu. Era pusă acum pe plîns şi gura cea mereu rîzătoare. Se-mpăcase fata cu gîndul că el a uitat ceea ce făgăduise, ba chiar că nu mai vrea să ştie c-a făgăduit, şi stetea acum în faţa lui ruşinată şi gata de a-i cere iertare. Ea îşi ieşi deci ca prin farmec din rol, şi firea ei cea sfiicioasă şi plină de duioşie iar se dete pe faţă.

Doamna Ionescu nu se aşteptase deloc la aşa ceva.

— Sunteţi foarte amabilă, doamnă — grăi dînsa — şi-ar fi fără îndoială pentru noi amîndouă mare plăcerea, dar nu ştiu dacă va fi cu putinţă.

— Trebuie să fie! stărui cocoana Elena. Alegeţi d-voastre ziua care vă convine. N-avem să fim numai noi singuri. O să vie şi verişoara mea, d-na Anica Talpă, dacă se poate, şi d-l senator Talpă, precum şi nepoata mea Zoe, poate şi alţii. Vom fi o-ntreagă societate. Nu aveţi decît să ne spuneţi cu două-trei zile mai nainte, ca să vestim şi pe ceilalţi şi să ne facem pregătirile. Ne faceiţi, doamnă, plăcerea? Să stărui, drăguţă — adăugă întorcîndu-se spre Alina — că pe d-ta te fac vinovată dacă ar fi, ceea ce nu cred, să nu reuşesc.

Alina se ridică şi-şi făcu iar bineştiutul compliment:

— Da, cocoană-mare! răspunse ea.

III

Trecuseră cinci zile de cînd se afla-n Bucureşti şi tot n-a ajuns să treacă pe la dînsa, deşi-n fiecare seară-şi zicea: „Mîne mă duc!" şi-n fiecare dimineaţă se spăla cu săpun pe mîni şi pe obraz, îşi pieptena părul lung şi barba şi-şi peria hainele, pentru ca nu cumva s-o jignească prin înfăţişarea sa.

Venise adecă-n treburi.

Cînd cu praznicul, la care d-l Anghel Şoric a turnat în pahare pînă chiar şi din buteliile nr. unu, preasfinţia-sa părintele episcop al Buzăului a-nchinat păharul binecuvîntînd frumoasa şi vrednica familie a ctitorului, apoi în urmă. mai re la sfîrsitul mesei. încîntat de vin si de

icoane, i-a urat viaţă lungă şi toate cele bune şi iconarului care a dat bisericii atîta pcdoabă.

Atît era de plin arhiereul de Arhanghel, de Sf. Nicolae şi de Maica Domnului, încît, întîlnindu-l la Senat pe ministru, i-a vorbit despre tînărul iconar, ba l-a invitat să se oprească o dată la Buzău, ca să vadă biserica Sf. Nicolae, căci o să aibă mare mulţumire.

— Acela trebuie să fie tînărul despre care mi s-a mai vorbit, îi zise ministrul. Îţi mulţumesc, preasfinte, de invitaţiune. Am să profit de cea mai apropiată ocaziune. Deocamdată, te rog să mi-l trimiţi.

A însărcinat apoi preasfinţia-sa pe diaconul Ilarie să-l caute pe iconar. Acesta era însă întors la Ploieşti. D-l Şoric a trimis deci vorbă fiului său, cherestegiul, să-l caute şi să-i spună că ministrul vrea să-l vadă, vorba preasfinţiei-sale.

Era tocmai după Bobotează cînd vorba a ajuns la Emil.

Învederat că ministrul voia să-i dea vreo lucrare. Alt om, ba chiar şi el, în alte timpuri ar fi sărit de bucurie şi ar fi grăbit la Bucureşti. Acum nu!

Nu ştia, dar nici nu-şi bătea capul să afle de ce anume e vorba. Orişice ar fi fost, el trebuia să dea ascultare episcopului cînd acesta-i trimite vorbă în numele unui ministru. Îi era însă greu să meargă la Bucureşti, şi săptămîni de zile de-a rîndul a trebuit să stăruie mereu soră-sa pentru ca să-l poată vedea în cele din urmă plecat.

Sosit la Bucureşti, a tras la Sikora, vechea sa gazdă. Nu mai era acum ca un an în urmă, cînd nu era în stare să-şi plătească chiria, şi ar fi putut să tragă la „Dacia"; nu-l ierta însă firea să plătească la hotel cînd ştia că madama are să se bucure dacă-l va găzdui. S-a şi bucurat şi i-a făcut culcuş împărătesc pe divanul din salonaş.

Ziua-ntîi a petrecut-o apoi umblînd de ici pînă colo, ca să-şi cumpere haine, căci aşa cum venise, nu se putea prezenta nici la ministru, nici mai ales la ea. Pentru altul ar fi fost o treabă de cîteva ceasuri. El era însă anevoios la alegere. Ici nu-i plăcea pănura. Colo nu îi plăcea croiala. Dincolo nu i se potriveau hainele pe trup: unele îi erau prea strîmte, altele prea largi,

iar altele prea scurte ori prea lungi. Pe-nserate a luat apoi pe nimerite, s-a-mbrăcat în ele, a lăsat pachetul cu cele vechi la magazie şi s-a dus la „Iordache" să mănînce o fleică şi-un trandafir, căci alergînd mereu de ici pînă colo, n-ajunsese să mănînce şi era rău de tot flămînd.

După ce şi-a potolit apoi foamea, a trecut la „Labes", ca să-şi ia cafeaua obicinuită, adecă în adevăr cafelele. Slăbiciunea lui era să examineze mutrele celor ce intră, ies ori stau pe la mese, şi cu o singură cafea n-o poţi duce tîrziu după miezul nopţii, cînd nu mai avea pe cine să examineze, şi s-a-ntors la gazda lui bucuroasă de oaspeţi, tocmai departe-n Podul-de-Pămînt, mai jos de biserica Sf. Constantin.

Trecînd din Podul Mogoşoaiei în Bulevard, a luat-o pe lîngă biserica Sărindar la vale. La dreapta şi la stînga, prin maidanele pline de gunoi, era şi în timpul zilei o cînărie-nspăimîntătoare, încît viteaz în putere trebuia să fii ca să treci spre Cişmegiu. Acum, în toiul nopţii, cînii se hîrjoneau şi se-ncăierau lătrîndu-se între ei, încît el, care uitase să-şi cumpere şi ciomag la hainele cele noauă, a fost nevoit să se-ntoarcă şi să ocolească pe la librăria „Socec" spre Podul-de-Pămînt. Aici se revărsase cu cîteva zile-n urmă Dîmboviţa şi acum ici rămăseseră băltoace, colo era podmol de nu mai ştiai unde să calci, şi cînd credeai că scapi de una, cădeai în alta. Acum îşi dete el seamă că trebuie să-şi cumpere şi ghete, şi-i părea bine că nu şi le-a cumpărat, căci curată batjocură şi-ar fi făcut de ele.

Sosit la gazdă, el s-a furişat tiptil la culcuşul lui, şi-a mai făcut o ţigară, a stat pe gînduri şi-a-ncercat apoi să se desculţe. Greu de tot, căci erau uzi şi ciorapii.

„Da — îşi zise — mîne mă duc! Îmi cumpăr ghetele, sfîrşesc cu ministrul, apoi mă duc."

Deocamdată l-a furat somnul, a căzut aşa-mbrăcat pepatşinus-a deşteptat decît ziua a doua pe la ameazăzi.

S-a dezbrăcat acum, ca să-şi cureţe hainele cele noauă şi ajunse în o stare de te cuprindea jalea cînd te uitai la ele.

Era după-prînz, după-prînz pentru alţii, cînd le-a îmbrăcat din nou şi, flămînd iar, a plecat pe cel mai scurt drum la „Iordache", în Covaci, ca să ia o pereche

de mititei. Aşteptîndu-şi mititeii, a luat o ţuică de Văleni. Ce prostie! Doi mititei. Prea puţin! „Voicule, pune şi o vrăbioară, iar pînă ce se face vrăbioara, adă-mi o varză cu carne!" Varza cere vin. „Voicule, dă-mi şi-o-nfundată. De-ncheiere apoi, o cafeluţă cu caimac, tot aici!"

Era pe-nserate cînd a plecat să-şi cumpere ghetele. Le-a cumpărat în grabă. Erau cam strîmte, dar umblînd pe Podul-de-Pămînt, li se mai întindea pielea.

La magazia de-ncălţăminte a dat peste afişul Teatrului Naţional. Juca trupa lui Pascali *Cele două orfeline*, cu frumoasa Anicuţă. S-ar fi putut să nu profite de ocaziune? A alergat deci, pe cît îl iertau ghetele cele noauă, la teatru, să-şi ia bilet, pentru ca nu cumva să rămîie pe dinafară.

Pînă la începerea reprezentaţiunii, a stat apoi la „Fialkovski", unde a luat două prăjituri, iar mai tîrziu un ceai cu rom, cu lămîie şi cu „limbi de pisică".

A urmat reprezentaţiunea, în timpul căreia s-a întîlnit cu bunul său prieten Valentineanu, liberal înfocat, care, după reprezentaţiune, l-a dus la „Frascatti".

Iar era tîrziu după miezul nopţii cînd s-a-ntors prin Cişmegiu şi de acolo de-a lungul străzii Sf. Constantin — mai puţine băltoace, dar destul noroi.

De astă dată s-a desculţat, căci îl ardeau ghetele rău de tot, şi s-a şi dezbrăcat, tot zicîndu-şi: „Mîne neapărat am să mă duc!"

Ziua a treia s-a sculat mai devreme. La unsprezece era spălat, peptenat, cu hainele periate, încălţat în ghete şterse cu cîrpa, gata să plece. Haid' la ministeriu, ca să nu fie prea tîrziu.

Ministeriul de Culte şi Instrucţiune Publică se afla în strada Colţii, colţ cu strada Batişte, în care se aflau casele d-nei Ionescu. Şcoala Centrală se afla şi ea tot cam pe acolo, în strada Pensionatului, încît Alina, întocîndu-se de la şcoală, trecea prin faţa ministeriului. Era din întîmplare aşa, dar lui i se părea că aşa trebuie să fie, pentru ca el s-o poată vedea pe dînsa întorcîndu-se acasă. Nu ştiu dacă nu cumva s-a întors la unsprezece, dar era cu putinţă ca ea să nu se fi întors, şi el s-a plimbat pînă pe la douăsprezece, ba şi o bună bucată

de timp și după doauăsprezece, spre Palatul Universității și înapoi. Deși flămînd acum iar rău de tot, s-a dus la portarul ministeriului ca să-i spună că vrea să-l vadă pe ministru. Acesta s-a uitat lung la el, l-a măsurat de sus pînă jos și i-a spus să vie după trei, pe la patru, fie chiar și pe la cinci și să-ntrebe de d-l Blehan.

— Cine-i Blehan? întrebă dînsul.

— Cine să fie?! i-a răspuns portarul. Întreabă pe orișicare ușier, că te duce la el și-o să vezi cine-i. El a mai rămas în ministeriu.

Iacă o vorbă pe care Emil nu era-n stare s-o înțeleagă. Cum a rămas numai Blehan acela în întregul ministeriu?

„Ei, o s-o văd și pe aceasta pe la trei, pe la patru, își zise; deocamdată să-mbuc ceva."

La „Iordache" era prea departe. El o luă la dreapta, coti spre Palat, apoi se-ntoarse-n strada Academiei la stînga și intră la „Ianache", care-și avea grătarul în dosul Ministeriului de Lucrări Publice, tot mititei și trandafiri, fleici, vrăbioare și mușchi la frigare și aici. Timp avea destul pînă pe la trei-patru.

Era după patru cînd s-a-ntors la ministeriu și din ușier în ușier a ajuns în biuroul lui Blehan.

Blehan acesta era un om înalt, slab, cam bătrîn acum și foarte blajin și potolit, cum sunt cei mai mulți dintre șefii de contabilitate.

— Pe care ministru vrei să-l vezi? întrebă el cînd Emil îi spuse că vrea să-l vadă pe ministru.

— Pe ministru de Culte, răspunse acesta mirat de asemenea întrebare.

— Pe care dintre miniștrii de Culte? întrebă iar Blehan.

Mirarea lui Emil crescu. El un singur ministru știa aici.

— Să ne-nțelegem, urmă Blehan; a fost T. Maiorescu, a urmat Petre Carp, iar acum, de cînd cu guvernul Florescu, e Orăscu ministru.

— Mie îmi este totuna, grăi Emil. Pe mine m-a trimis preasfinția-sa părintele episcop al Buzăului la ministeriu.

Blehan era unul dintre oamenii de încredere pe care ministrul Maiorescu-l însărcinase să caute pe pictorul

recomandat de Iorgu şi-n urmă pe iconarul recomandat de preasfinţitul de la Buzău.

— Aha! zise-nviorat. D-ta eşti iconar?

— Şi iconar, dacă vreţi, îi răspunse Emil.

— Să vii cu mine, urmă Blehan şi-l duse la Ghidionescu, directorul ministeriului, căruia i-l prezentă drept iconar recomandat pentru copiarea icoanelor de la Curtea-de-Argeş.

Emil rămase zăpăcit.

„Care va să zică de aceasta e vorba?! îşi zise el.

Ghidionescu, şi dealtminteri om posomorît, subscrisese toate decretele prin care ministrul său curăţise ministeriul de creaturile junimiste şi ştia că nici una dintre lucrările începute de junimişti n-are să mai fie continuată.

— Îmi pare rău — grăi deci — dar lucrările de la Curtea-de-Argeş nu se mai urmează.

„Ei, comedia dracului! îşi zise Emil. Pentru asta am venit de la Ploieşti şi mi-am cumpărat haine noauă, ca să le port prin băltoacele şi prin noroaiele Bucureştilor?!"

Era atît de scîrbit, încît ar fi plecat cu cel mai apropiat tren la Ploieşti dac-ar fi fost adevărat că numai pentru asta şi-a cumpărat hainele cele noauă şi ghetele care-l strîngeau şi acum, deşi le purtase prin noroi.

Nu doară că era mîhnit de a nu fi fost însărcinat să copieze icoane. Era republican de la Ploieşti, crescuse-n apele roşii la *Scrînciobul* şi la *Reforma* şi nu-i şedea deloc bine să se căciulească pe la ministrii albilor, care se mănîncă între dînşii. Ceea ce-l cătrănea era că, luîndu-se după vorba popii, s-a căciulit şi a păţit o ruşine.

Înţelegea acum de ce a zis portarul că numai Blehan a rămas în ministeriu.

„Eu nu sunt Blehan — îşi zise — şi dacă unul mă cheamă, cellalt mă ia la goană. Tot mai bine-n slujba lui Anghel Şoric!"

Nu-i mai era nici foame, nici sete, nici frig, nici cald şi umbla în neştire fără ca să-şi dea seamă pe unde şi fumînd ţigară după ţigară.

În curînd după noauă s-a pomenit, spre marea mirare a madamei, la culcuşul lui, s-a dezbrăcat ca orişice

apoi plecă cu ițeiul de seară.

Deși peste puțin l-a luat somnul și a durmit toată noaptea bine, ziua a patra s-a sculat tot tîrziu. Nu mai avea nici o treabă, iar pe dînsa tot numai după-prînz putea s-o găsească acasă, fie pînă la doauă, fie pe la cinci, după ce se-ntoarce de la școală.

„Adecă de ce să mă și duc?! se-ntrebă el deodată, oarecum spre marea lui surpindere. A trecut atîta timp de atunci. Mă vor fi și uitat. Le făcusem o mare supărare: au uitat-o pe aceasta? O să mă întrebe ce caut la București. Ce-o să le răspund? În starea sufletească în care mă aflu, n-am ce să caut la ele. Am pățit o rușine, vreau să pat și alta, mai mare?"

Tot el era însă și omul care ardea de dorul de a o vedea, de a se uita în ochii aceia care plîng, de a vorbi cu ea, de a se mai arde o dată. Nici nu cerea, nici nu se aștepta la nimic de la dînsa, dar ea nu perdea nimic și el își îndulcea viața dacă se-ntîlneau, cel mai cuminte lucru, ca din întîmplare, cum voise el, cînd ea se duce la școală ori se-ntoarce acasă.

Stăpînit de gîndul acesta, el începu să se-mbrace-n grabă mare, dar deodată se opri.

Cămașa lui? Îi era rușine că s-a prezentat în asemenea cămașă la ministeriu.

Haid'! Iute pînă-n Lipscănie să-și mai cumpere și o cămașă nouă, și iute înapoi, ca s-o-mbrace. Era pe la unu cînd a ajuns în strada Colții și a-nceput să se plimbe iar în sus și în jos ca s-o vadă cînd vine pe la doauă de la școală. Fumat-a țigări peste țigări și acum, dar fumul lor s-a pierdut în vînt, căci ea apucase prin Scaune și intrase de acolo-n strada Pensionatului. Deși mai flămînd decît oricînd, deși-l supărau ghetele, el a mai stat, gata de a rămînea pînă la patru, cînd ea se-ntoarce acasă, fie chiar pînă la cinci, ca să se sfîrșească odată.

În curînd, după trei, însă, el își pierdu deodată răbdarea.

„Ce dracu! își zise. Umblu ca un prost, și te pomenești că ea nici nu mai umblă la școală. Ori te duci ca oricine om cu rost acasă la ele, ori îți cauți de drum!"

Fie supărarea, fie foamea, fie ghetele, dacă nu toate trei împreună-l făcură să se ducă la cel mai apropiat birt, iar acesta se afla tot în strada Academiei, colţ cu strada Doamnei, lîngă vestitul franzelar Gagel, unde Duro avea, pe lîngă celelalte, şi mastică de Chio şi un vin de Cipru, pe care chiar şi Anghel Şoric l-ar fi băut cu plăcere.

Făcîndu-şi datoria de consumator cu poftă bună, care ştie să aleagă, el se-ntreba mereu: „Plec ori nu plec cu trenul de seară? Mă duc ori nu mă duc?"

După cum se desfăşurau lucrurile la cîrciuma lui Duro, nu mai putea să fie vorba să plece chiar azi. După ce va fi mîncat în toată tigna, avea să-şi ia pachetul cu hainele vechi şi să se ducă la gazdă, să-şi adune lucrurile şi să[-şi] ia ziua [bună] de la madama... Trenul era plecat cînd sosea el la gară.

Iară mîne?

El sosise la Bucureşti duminecă seara, se afla deci de patru zile aici. Ziua a cincea era vineri, zi fără noroc, în care nici un om cuminte nu pleacă la drum. Încă mai puţin se putea el gîndi ca-n ziua aceasta să caute fie-ntr-un fel, fie-ntr-altul o-ntîlnire cu dînsa.

„Păcatele mele! izbucni în cele din urmă, îmbărbătat şi de cipriotul lui Duro. Nu cumva am venit eu la Bucureşti numai ca să mănînc, ici la «Iordache», colo la «Ianache» şi-n cele din urmă la «Duro»?! Altă treabă n-am făcut pîn-acum! Am să mă duc! strigă. O să se-ntrebe doamna Ionescu, văduva de profesor şi proprietara de casă: «De ce vine omul acesta să ne vadă? Ce vrea? ce caută? care îi sunt gîndurile?» Puţin îmi pasă chiar şi dacă-mi va fi arătînd uşa! Eu vreau, iar Alinei o să-i pară bine."

El stete puţin pe gînduri, mai umplu o dată păharul şi-l deşertă pe gustate.

„O să-i ori n-o să-i pară bine?" se-ntrebă apoi mai muiat.

Prin amurgul serii, cînd a plecat să-şi ia pachetul cu haine, era mereu ispitit să se ducă fără de întîrziere în strada Batiştei şi se oprea din cînd în cînd ca omul care nu stie dacă la dreapta ori la stînga are s-o apuce.

S-a dus să-şi ia pachetul şi, întorcîndu-se cu el la gazdă, a fost cuprins de adîncă întristare.

La urma urmelor, tot cel mai cuminte lucru era să se-ntoarcă acasă şi s-o ducă înainte cum a dus-o timp de un an. Viaţa lui şi aşa nu mai avea nici un rost, şi singura parte bună a ei era aceea pe care putea s-o petreacă dormind.

Întîmplarea neaşteptată însă nu numai în romane şi-n drame, ci şi-n viaţa petrecută în aievea hotăreşte faptele omeneşti — ce-i drept, nu totdeauna, dar cîteodată.

Vineri era zi care nu numără [ceasuri bune] şi-n care n-ai să începi, nici să sfîrşeşti nimic dacă e vorba să-ţi iasă toate-n bine. Emil, deşi deşteptat din somn mai curînd decît alte dăţi, a mai stat în culcuşul lui împărătesc, dîndu-şi silinţa să adoarmă iar, ca să nu se mai gîndească nici la cei trei miniştri, nici la celelalte supărări ale sale. Tot foamea l-a silit în cele din urmă să se scoale, să se spele, să-şi perie hainele, să-şi şteargă-n-călţămintea şi să se îmbrace şi să plece, nu însă la „Iordache", nici la „Ianache", nici mai ales la „Duro", ci aci mai aproape, la „Grădina-cu-Cai", lîngă Dîmboviţa care era acum intrată-n matca ei.

Era frumos acolo-n grădina aceea. Deasupra porţii de intrare se afla firma, pe care era zugrăvit un cal legat la iesle, iar sub el stetea scris cu litere mari: *„Aici este antica şi renimita «Grădina-cu-Cai», unde paşte calul banului Mărăcină, Dumitru Teodor"*.

Înlăuntru se aflau mese la umbra sălciilor acum umbroase, grătar nu mai prejos de cel de la „Iordache" şi de la „Ianache", ţuică de Dîmboviţa şi un pelin sor' cu cipriotul lui Duro.

Tot să stai — să nu mai pleci.

A stat Emil pînă pe la trei. Deşi hotărît ca ziua aceasta să nu facă nimic, cuprins de-nduioşare, a plecat să-şi omoare timpul plimbîndu-se prin Cişmegiu, unde era umbra chiar mai deasă decît la calul banului Mărăcină — Dumitru Teodor.

Mai era însă mult pînă seara, şi aţa-l trăgea spre partea de la deal a oraşului, unde Alina umbla cu mama

ei din prăvălie în prăvălie, ca să-şi cumpere mai una, mai alta, o pălărie de paie, o panglicuţă, un văl de obraz, o pereche de mănuşi, o umbreluţă, lucruri de care are nevoie o domnişoară care pleacă pe o zi doauă la ţară.

După ce şi-au ales şi cumpărat cele mai de seamă, d-na Ionescu, femeie practică, a intrat la „Martinovici", în hanul „Şerban-vodă", colţ cu strada Germană, cea mai de frunte din băcăniile din Bucureşti. Tot trebuia să ia birjă: de ce să nu-şi facă şi proviziuni de băcănie, ca să şi le ducă şi acelea acasă?

— Tu, fată — îi zise Alinei — du-te colea în hanul „Zlătari", la „Degetarul", şi-ţi cumpără mărunţişurile, în vreme ce eu îmi fac treaba aici, unde am să te aştept.

Aşa vin întîmplările.

Emil ieşise din Cişmegiu cu gîndul de a se duce la cofetăria „Marinescu" din strada Franceză, unde se serveau cozonacii cei vestiţi, urcase printre cînii de pe Bulevard şi o luase pe Podul Mogoşoaiei spre circul din piaţa Sf. Constantin.

Cînd Alina era să intre la „Degetar", el trecea despre palatul societăţii de asigurare „Dacia" spre Zlătari.

„Vai de mine!" strigă dînsa, oprindu-se speriată la uşa prăvăliei.

Deşi cu barbă, cu părul în plete ajunse la umeri, cu o pălărie lată şi mult purtată-n cap şi îmbracat în haine prea lungi şi prea largi pentru dînsul, el păşea şi-şi ţinea trupul tot ca mai nainte.

„El e! E chiar el!" îşi zise şi ea o luă fuga-n urma lui, ca nu cumva să-l piardă în mijlocul trecătorilor acolo număroşi.

Ajungîndu-l la maidanul de lîngă circ, ea-l prinse de mînă şi-l ţinu, ca nu cumva să-l scape.

— Proasta de mine! grăi răsuflînd din greu. Mă temeam că te pierd.

El rămase zăpăcit în faţa ei.

— Vezi d-ta comedie! exclamă peste puţin. Se poate una ca asta?! Cum ne pomenim aşa deodată aici?!

Ea nu mai era-n stare să dea vreun răspuns.

Se uita pierdută la el. Era tot el, dar nu tot ca mai nainte. Își cumpărase haine noauă și ghete noauă și cămașă noauă, dar nu se gîndise să treacă și pe la bărbier, și pletele lui cele lungi, orișicît de mult le-ar fi peptenat în timpul celor din urmă cîteva zile, erau tot cîlțoase și-i dedeau înfățișarea de om prăpădit.

— D-ta ce mai faci? grăi dînsa, cuprinsă de jale, și tot ținîndu-l de mînă.

— Ce să fac? răspunse el. Mă mir și nu mă pot dezmetici. De patru zile umblu mereu și nu știu cum să te găsesc, și iată-ne acum, cînd nici cu gîndul nu gîndeam...

Cum vor fi vorbit ei și cum se vor fi uitat unul la altul, destul că mai unul, mai altul dintre trecători se oprise-n apropierea lor, ca să vadă ce urmează mai departe. E apoi destul să se oprească trei, pentru ca din ce în ce mai mulți să se-ntrebe: „Ce-i aici? Ce s-a-ntîmplat?"

Ea nici nu vedea, nici n-auzea cele dinpregiurul ei; el însă se-ntoarse înapoi și coti cu ea spre biserica Stavropoleos.

— Și eu tot așa, grăi dînsa. Mama a rămas la „Martinovici", unde mă așteaptă. Mă duceam la „Degetar", ca să cumpăr unele mărunțișuri. O clipă dac-aș fi venit mai tîrziu ori mai curînd, nu te mai zăream, și dac-ai fi venit pe la noi, nu ne mai găseai, căci mîne plecăm la Valea-Boului.

Emil scoase pe nesimțite mîna sa din a ei, cum luntrașul își aruncă vîsla-n voia valurilor.

— La Valea-Boului? șopti el.

— Și mie mi-e greu să mă duc! urmă ea.

— Atunci nu te duce! o sfătui dînsul.

— Nu se poate, întîmpină dînsa. Cocoana-mare ne-a poftit pe mama și pe mine, și trebuie neapărat să ne ducem.

Emil tresări, parcă-n mijlocul unei nopți întunecate un fulger i le-ar fi luminat toate.

— Da! zise. Dacă ea v-a poftit, trebuie să vă duceți.

— Dar ea e atît de-nțepată.

— Nu mai e dacă v-a poftit! stărui dînsul. E mama lui şi el e om, scumpa mea, om adevărat!

Le-a zis aceste, şi mai mult nu putea să zică. Îşi aducea aminte cum atunci fusese luat ca o păpuşă umplută cu paie şi coborît de pe schelă şi se simţea om de tot slab în faţa unui om în toate privinţele tare.

Ea stetea nedumirită.

— Acum du-te, urmă el; n-o face pe mama ta să te aştepte.

Ea-l prinse iar de mînă.

— Cînd ne mai vedem? întrebă.

— Cînd vrei, răspunse el. N-ai decît să-mi trimiţi trei vorbe la sora mea, Aurora Leapcă, la Ploieşti, biserica Maica Precesta. Ea ştie totdeauna unde mă aflu. Orişunde aş fi, las orişice treabă şi vin.

— Mai vino cu mine pînă la colţul Lipscanilor, îl rugă dînsa ducîndu-l de mînă.

S-au şi dus pîn-acolo, dar n-au mai grăit nici ea, nici el o singură vorbă, căci ceea ce ar fi avut să-şi spună nu se poate spune răzbind prin mulţimea trecătorilor care văd şi aud.

După ce s-au despărţit ca doi oameni care peste vreun ceas iar au să se-ntîlnească, el a rămas în chibzuri. Nu-şi mai aducea aminte că plecase la cozonacii cei buni ai doamnei Dimitrie Marinescu şi nu ştia unde să se ducă şi ce să mai facă.

Deodată au dat năvală asupra lui trei prieteni, toţi trei fraţi de dincolo, unul Nerone Pop, pe care-l ştia de la *Trompeta Carpaţilor*, organul lui Cezar Bolliac, altul Scipione Bădescu, de la *Buciumul*, iar al treilea totdeauna galantul Bogdan, advocat la Căile Ferate şi administrator al lui Anghel Şoric de la Buzău.

Mare bucurie. Plecaseră oamenii la „Zdrafcu", tocmai dincolo de „Grădina-cu-Cai", în dreptul bisericii Sf. Elefterie.

— Nu! le zise Emil. Haid' în Dealul-Spirii, lîngă cazarma „Cuza", la Niţă Stere, care e Anghel Şoric de la Bucureşti. Veniţi, băieţi, voi alegeţi şi beţi, iară eu fac chef şi plătesc!

IV

Zicea cocoana-mare că de cîţiva ani moare-n fiecare iarnă, dar primăvara iar învie şi prinde puteri. Acum însă primăvara era-n toiul ei, rîndunelele-şi făceau iar cuiburile, pomii erau acoperiţi de flori şi pădurea înverzise fără ca dînsa să se mai înfiripeze.

Bolnavă n-ar fi putut zice că era, dar tîngea sleită de puteri. Nopţile o treceau din cînd în cînd năduşelile, nu putea să doarmă şi, întorcîndu-se mereu de pe o parte pe alta, se dezvălea, răcea şi o apuca tusea. Ziua şi-o petrecea mai mult culcată, ca să cdihnească. Poftă de mîncare nu avea, deşi îi veneau mereu sfîrşeli.

Era pentru dînsa grea de tot jertfa pe care o aducea ca băiatul ei să iasă cu faţa curată din încurcătura în care se băgase în clipă de năvălnicie, dar tot se bucura că poate s-o aducă. Pentru ca d-na Ionescu şi fiica ei nu cumva să se simtă străine, a poftit şi oameni mai de seama lor, pe subprefectul Călin şi soţia sa, femeie măritată de abia vreo doi ani, pe revizorul Popescu-Baltă cu soţia şi fiica sa, fată de vîrsta Alinei, ba chiar şi pe soţia administratorului, fostul primar. Ştia prea bine că va trebui să stea ziua-ntreagă cu încordată luare-aminte pentru ca nimeni să nu se poată plînge c-a fost neglijat, dar tocmai aceasta o făcea să-şi adune toate puterile şi să se simtă, după ce a sosit la Valea-Boului, mai înviorată şi mai mulţumită de sine însaşi.

O vor fi simţit ori nu alţii aceasta, a simţit-o Alina, care plecase de acasă cu inima grea şi cu ochi nu numai plîngători, ci şi plînşi, căci întîia oară se simţea vinovată de o faptă pe care n-o putea mărturisi mamei sale. Îl vedea mereu în faţa sa pe omul cu părul cîlţos, cu pălăria soioasă, nedormit şi nemîncat, mai jerpelit de cum în adevăr era şi-i venea să alerge după el, ea singură nu ştia de ce.

Îndată ce a ieşit însă din oraş în largile zări bătute de soarele primăverii, ea le-a uitat toate cele ce ar fi putut să-i întunece viaţa. Nu mai era aici nici cald, nici rece, ci numai adiere, aer şi lumină, pretutindeni lumină. în care toate ies în deplina lor frumusetă la

Ici un cocostîrc stetea-ntr-un picior la cuibul de pe un coşar de la marginea satului şi toca din ciocul lui puternic. Colo o cioară cîrîia pe furca unui puţ cu cumpănă. Dincolo o gîscă-şi purta boboceii la iarbă verde. Mai departe o ciocîrlie se ridica-n văzduh cîntînd în zborul ei, o pupăză se oprea-n mijlocul drumului, îşi desfăşura creasta şi iar zbura mai departe. La fiecare pas ceva nou, la fiecare cotitură altă privelişte şi pretutindeni cer senin deasupra pămîntului acoperit de verdeaţă fragedă. Mai era cu putinţă ca inima ei să nu se-nveselească?

Intrată însă-n valea plină de ţarini şi de livezi şi mărginită de dealuri acoperite de păduri, ea a căzut iar pe gînduri. Soarele n-ajunsese încă să risipească ceaţa ce acoperea munţii din fundul văii şi era ceva posomorît în larga şi bogata privelişte ce se desfăşura în faţa ochilor ei. Toate erau acum oarecum potrivite cu cocoana-mare, care era şi ea posomorîtă şi neiertătoare, de-ţi era greu să te bucuri şi-n apropierea ei de viaţă, şi inima copilei se strîngea de gîndul că o zi întreagă avea să stea sub ochii bătrînei.

Erau în trăsură numai ea şi mama ei, care se gîndea la partidele de maus ce jertvea de dragul fiicei sale şi la prietenul care venea s-o însoţească pîn' la d-na Cleopatra. Mamă era şi ea şi aducea bucuros jertva aceasta, dar nici ochi pentru privelişti, nici chef de vorbă nu prea avea, şi ele-şi urmau mai mult pe tăcute drumul.

— Mi-e parcă mă trec răcorile cînd mă gîndesc că peste puţin o să ne aflăm în faţa cocoanei, grăi cu toate aceste Alina. E mai şi mai decît domnişoara Săvescu, care te examinează pînă-n cele mai mici amănunte — cum stai, cum păşeşti, cum te aşezi, cum deschizi şi închizi uşa, cum rosteşti vorbele, cum ţi-ai peptenat părul, cum eşti îmbrăcată, cum ţi-ai făcut funda de panglicuţă... Nu mai ştii ce să faci ca să-i fii pe plac.

— Asta-i, răspunse mama. N-ai decît să fii cum eşti, că eşti foarte bine. Ştiu şi eu cum are să fie o fată la vîrsta ta si la starea noastră.

A scăpat însă în clipa cînd s-a dat jos din trăsură şi a sărutat mîna cocoanei-mari, care a sărutat-o şi ea pe frunte.

Era cu totul alta: îmbătrînită, dar nu bătrînă, cocoană, adevărată cocoană, dar nu cocoană-mare.

Cînd se-ntîlnesc oameni care nu se cunosc, se produce de obicei oarecare zăpăceală.

Se aflau acolo, afară de Iorgu, d-l şi d-na Talpă, revizorul şcolar cu fiica şi cu soţia sa, soţia fostului primar şi Zoe. Alina, şi dealminteri de o firească stîngăcie, nu ştia care cine este, la cine să se uite mai nainte, de cine să se apropie, cum să se poarte şi ce să zică.

S-ar fi aşteptat ca Iorgu să vină la ea şi s-o primească, cum se zice, cu braţele deschise. El însă, înalt, voinic şi îmbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea cu pălăria-n mînă şi aştepta să-i vie rîndul după ce mama lui îşi va fi făcut prezentarea oaspeţilor.

În vreme ce cocoana Elena prezenta d-nei Ionescu pe ceilalţi, ochii Alinei se opriră cu uimire asupra Zoei. Frumuseţea, găteala, ţinuta, întreaga ei fiinţă i se păreau ca din poveşti şi se uita la ea, încît Zoe mişca din cap cu un încîntător zîmbet de mulţumire, iar cocoana Elena se-ntoarse şi ea spre Zoe şi i-o prezentă — mai nainte de cum s-ar fi cuvenit.

— Sunt încîntată! grăi Zoe şi de astă dată ea spunea adevărul.

N-a şi rămas însă încîntată, căci Alina îşi făcu în faţa ei bineştiutul compliment, pe care, în zăpăceala ei, uitase a-l face cocoanei-mari, şi îl făcu atît de ceremonios, încît domnişoara Săvescu ar fi fost încîntată de el, Zoe însă stetea pe gînduri dacă nu cumva în zeflemea i-l face, iar cocoana Anicuţa zîmbi.

Simţind efectul acesta, Alina era-n stare să-şi repete complimentul în faţa tuturora.

— Eu sunt atît de proastă! grăi dînsa după învăţul luat la şcoală. Dar e aici atîta lume şi atît de frumos şi de bine, încît nu mai ştiu cum să mă bucur de toate.

Acum era încîntată cocoana-mare. Era în această mărturisire a copilei atît adevăr şi atîta inimă deschisă, încît femeia-nbătrînită înainte de vreme în mijlocul

unei societăți care le-mbracă toate-n forme convenționale era pornită s-o-mbrățișeze și s-o sărute.

— Ne bucurăm și noi văzîndu-vă bucuria tinerețelor, zise. Întorcîndu-se apoi spre d-na Ionescu, care făcea fețe, mai adăugă: Și era p-aci-p-aci să mă lipsești de mulțumirea aceasta.

Iar de aici înainte toate s-au desfășurat după cum le rînduise stăpîna casei.

Masă în adevăratul înțeles n-avea să fie. Lasă că n-aveau acolo la moșie ceea ce ar fi trebuit să aibă pentru ca să poată-ntinde o masă, dar nici nu veniseră oamenii ca să se ospăteze, ci ca să se plimbe. Cumpărase Iorgu de la băcănia lui Ovesa, concurentul lui Martinovici, și de la „Capșa", cum știa el, fel de fel de bunătăți, tartine peste tartine, salam, șuncă, pulpă de vițel, pateuri, sardele, „omar" pentru coconul Iancu, torte de mai multe feluri, băuturi după plac și ceai de cea mai superioară calitate. La fața locului n-aveau să se mai gătească decît ceaiul, cafeluțele și puii la frigare, ce-i drept, cam mici, dar trufanda, și doi miei, tot trufanda.

Deocamdată, era pe la noauă, o mică gustare, în timpul căreia oamenii aveau să se cunoască mai de aproape și să ia înțelegere unde au să se ducă înainte de toate.

Coconul Iancu ținea să meargă la pădurea acum înverzită, ce-i drept, nu de dragul frumuseței, ci ca să vadă dacă sunt ori nu adevărate cele scrise de Iorgu. Cocoana Anica și Zoe s-ar fi coborît mai bucuros la livezile din vale, care erau în plină floare. D-na Ionescu, soția subprefectului și soția revizorului se dedeau în partea coconului Iancu, ba parcă ar fi dorit ca tot la marginea unui luminiș din pădure, pe iarbă verde, să se ia și prînzul. Foc mare cu mult jeratec viu, la care să se frigă puii și mieii.

Alinei îi era totuna, căci pe ea toate o adimeneau. Nu se mai săturau ochii ei, care rîdeau acum și ei.

Ceața din fundul văii se risipise, și munții cei înalți se vedeau în zarea albăstrie a depărtării.

— Cocoană-mare, cocoană-mare! exclamă dînsa. Ce măreți sunt munții și ce frumusețe e poienița luminată

de soare. Ce vedere se va fi deschizînd de acolo la vale şi la deal!

Cui i le spunea aceste? Femeii care aici şi-a petrecut copilăria şi anii tinereţelor şi atît de adeseori a alergat prin poieniţa aceea?

— Se poate merge cu trăsură pînă acolo? îl întrebă pe Iorgu.

— Nu încă, răspunse acesta.

— Dar putem, dacă doriţi, cocoană, să vă ducem în jeţ, grăi administatorul, care-i înţelese gîndul. E lucru uşor pentru doi oameni, şi am făcut-o-n mai multe rînduri.

— Sunt şi acolo vreo cinzeci de peri pădureţi, din rodul cărora tata făcea pentru casă oţet, care îi plăcea foarte mult, grăi dînsa. Ei trebuie să fie acum în floare, dar e greu pentru ceilalţi, şi cum să ducem merindea?

— E drum de car, cocoană, stărui administratorul.

— Se fac toate! adăugă Iorgu.

— Dacă nu merge altfel, ne urcăm în car, zise cocoana Anica.

— Iată-ne şi la pădure, şi la livede, şi la luminiş! exclamă coconul Iancu.

Zoe iar era-ncîntată: putea să vorbească, după întoarcerea ei la Bucureşti, despre plimbare făcută-n car cu boi.

Haid' la poieniţă!

În vreme ce se făceau pregătirile de plecare, Alina, fată harnică, se-nvîrtea pe ici, pe colo, făcîndu-şi treabă, ca să-i dea ajutor cocoanei-mari, care şedea în jeţ şi dedea porunci cum au să fie luate toate-n bună rînduială şi aşezate-n coşuri.

Cînd veni rîndul la pui, copila se-nduioşă.

— Sărăcuţii de ei! zise. Erau atît de mici! Cum au putut să le taie gîtul?! Bobocei nu sunt aici? Am văzut pe drum atîţia!

Cocoana Elena se-nduioşă şi ea. Avuse[se]-n tinereţele ei, ba avea chiar şi acum multă slăbiciune pentru puişori, pentru bobocei, pentru purceluşi, pentru tot ce-i mic şi drăguţ.

—Cum nu? răspunse ea. Avem de toate. A înfiinţat fiul meu curte de păsări sistematică, tot soiuri alese de el.

Alina începu să scapere din picioare.

—Am voie să mă duc să văd?! întrebă dînsa nerăbdătoare.

Cocoana Elena stete puţin pe gînduri, apoi se ridică. Era peste putinţă s-o lase singură. Grabă mare nu era, căci mai aveau să treacă doauă, fie chiar şi trei ceasuri pînă la prînz. Se bucurase-n tinereţele ei atît de adeseori umblînd de la cloşcă la cloşcă şi de la coteţ la coteţ şi voia să se bucure şi acum de bucuria copilei.

A şi avut parte de bucurie chiar mai multă decît se aşteptase.

Ceilalţi au plecat voioşi pe jos, în urma lor carul cu boi, în care Iorgu şi administratorul făcuseră loc de şăzut pentru cei obosiţi dacă ar fi fost să fie nevoie de aceasta. Din deal se auzeau glasurile şi rîsetele lor de la depărtări din ce în ce mai mari, dar cocoana Elena —grabă mare nu era!— îşi purta vecinica de la bobocei la puişori şi apoi la porumbei. Alina alerga pe săltate de ici pînă colo şi iar nu i se mai săturau ochii, iar nu mai găsea vorbe ca să-şi dea dragostea pe faţă.

—Să-i vezi ciugulindu-şi hrana, grăi cocoana Elena, care cunoştea atît de bine mulţumirile vieţii de la ţară. Ilie! urmă apoi întorcîndu-se spre argatul curţii. Adă-le păsat! Dacă nu mai ai, toacă în pripă ştir şi urzici, amestecă şi opăreşte.

Ilie alergă la bucătărie. Pînă una-alta, cocoana Elena o duse pe fată la purceluşi şi la viţeluşii pe care nu era chip să nu-i săruţi în botişorul curat.

Cînd ceilalţi au sosit în poieniţă, Alina şedea pe un buştean şi le presăra ici puişorilor sprinteni, colo bobocelor cu talpă lată păsatul şi ţipa de bucurie cînd ei, din ce în ce mai îndrăzneţi, luau hrana şi din palma ei cea mică.

Iar bătrîna-ntinerită ar fi stat pînă seara dac-ar mai fi putut zice că nu e mare graba.

Era sus de tot soarele cînd le-au aruncat în pripă una peste alta-n car; cocoana Elena s-a aşezat în jeţul întepenit pe o targă, si au plecat la deal. Alina mergea

ici înaintea carului cu merinde, colo-n urma lui, cînd la dreapta tărgii cu jeţul, cînd la stînga ei, oprindu-se mereu, ca să examineze mai o floare, mai un fluture, mai un gîndăcel, şi luînd-o iar la fugă, ca să nu rămîie-n urmă, şi întrebînd la tot pasul pe oamenii de la targă:

— Ce-i asta? Cum îi ziceţi?

Cocoana Elena, înţepenită-n jeţ, se simţea nemîngăiată că nu poate să-i fie mereu aproape, îşi purta capul uitîndu-se mereu după dînsa.

Carul cu merinde apucase departe înainte, iar nu mai era însă mare grabă, căci Alina era perdută-n admirarea naturii. Dacă găsea-n calea ei o floricică, nu se mulţumea s-o miroase, nici să-i vadă colorile, ci-i examina calicele şi corola, îi număra petalele, îi scruta staminele, îi căuta ovarul. Dacă prindea un fluture, îşi dedea seamă despre desemnul de pe aripile lui. Dacă dedea peste un gîndăcel, îi examina mandibulele, tentaculele, toracele, aripile şi picioarele. Mereu era cuprinsă de uimire şi încîntată. Puteau să mai aştepte cei din poieniţă.

— Cocoană-mare! Cocoană-mare! strigă ea deodată, alergînd spre targă cu pumnul încleştat. Să vezi o minune, o adevărată minune! De trei ori cîte trei şi cu toate aceste numai şapte! Ce e aceasta? adăugă deschizînd pumnul şi arătînd în palma ei un gîndăcel rotund.

— Gîrgăriţă e, răspunse cocoana Elena, pusă pe gînduri.

— Da, gîrgăriţă, zise unul dintre purtătorii tărgii.

— Gîrgăriţă ca toate gîrgăriţele, gînganie afurisită! zise şi cellalt.

— Va să zică aşa e gîrgăriţa care mănîncă rodul? grăi atunci Alina. Să vezi, cocoană-mare: uite, aripile sunt roşii. Sus la încheietura celor două aripi e un punct negru, jumătate pe una şi altă jumătate e pe cealaltă. La mijlocul aripii de la dreapta e alt punct de aceeaşi mărime. Iar alt punct negru tot atît de mare e la mijlocul aripii de la stînga. Fac trei puncte de aceeaşi mărime la egale depărtări. Aşa-i ori nu-i aşa?

— Așa-i, răspunse cocoana Elena, care văzuse-n viața ei mii de gîrgărițe fără ca să fi numărat vreodată punctele de pe aripile lor.

— Mai sunt acum cîte un punct mai mic la fiecare dintre capetele celor două aripi, urmă Alina. Uite: punctul mare de la mijloc și cele două mai mici iar fac trei: trei pe aripa de la dreapta și iar trei pe cea de la stînga. De trei ori trei și cu toate acestea numai șapte. Mai mult: fiindcă negru pe roșu nu iese bine la iveală, mai are pe botișor și o pată albă.

Cocoana Elena se uită cînd la gînganie, cînd la fată.

— E în adevăr așa și mă mir c-ai băgat-o de seamă — grăi dînsa — dar eu cred că e o întîmplare.

Alina clătină din cap.

— Nu se poate, o-ncredință. Așa e gîrgărița, crișicare gîrgăriță. Sunt fel de fel de fluturi, dar fluturii de același fel sunt toți unul ca altul, cum florile de același fel sunt una ca alta.

— Aș! strigă cocoana Elena. Dar găinile, rațele, porumbeii? dar trandafirii și garofele?

Alina rămase-ncurcată.

— Apoi da! zise ea. Sub purtarea de grijă a omului multe se prefac, ori se dreg, ori se procesc. Gîrgărița însă ...

Cocoana Elena se ridică din jeț parc-ar fi fost fată mare.

— Să mai prindem o gîrgăriță, grăi dînsa. Niculae, Voicule, haid'! O gîrgăriță!

Gîrgărițele sunt însă gîngănii afurisite, cum zisese Voicu: țara-i plină de ele, și cînd cauți, nu găsești nici una.

Sus în poieniță merindea era descărcată, focul ardea pe pîlpăite, jăratecul era grămadă mare, puii și mieii steteau înțepeniți în frigări, mișcarea și aerul cel bun își cereau drepturile, iar stăpîna casei căuta pe aci, prin apropiere, o gîrgăriță, cel puțin una.

Cocoana Anica și Zice, care o știau pe aceasta cu deosebire stăruitoare asupra formelor de bună-cuviință, erau puse-n cele din urmă pe gînduri. Una se temea ca nu cumva să-i fi venit rău verișoarei sale prea obosite, iar cealaltă dedea cu socoteală că d-șoara din pension

a făcut vreo prostie, în urma căreia mătuşa ei era nevoită să-ntîrzie.

Iorgu, neliniştit atît de una, cît şi de alta, şi-a cerut voie să plece în cele din urmă la vale şi-a găsit pe mama lui sprintenă cum de mult n-o mai văzuse.

Necăjită că nici pînă la vîrsta ei n-a ajuns să ştie cum sunt petele de pe aripile gîrgăriţei, necăjită că nici cei doi săteni nu ştiau, necăjită că nu mai găsea nici o gîrgăriţă, ea umbla de ici pînă colo plecată spre pajiştea de la marginea pădurii.

— Ce este? ... ce aţi perdut? ... ce căutaţi? ... întrebă Iorgu.

— Lasă-mă-n pace! răspunse ea. Ia, căutăm şi nu găsim. Să spui tu: cîte pete sunt pe aripile gîrgăriţei?

Iorgu abia-şi mai putu stăpîni rîsul.

— Ştiu eu?! răspunse el. Cine-şi mai bate capul cu asemenea amănunte?

— Uite, fata asta, grăi mama lui.

Alina se simţea în mare strîmtorare.

— Eu am găsit un gîndăcel care avea pe aripi de trei ori cîte trei pete, zise ea. Cocoana-mare zice că e gîrgăriţă, dar crede că nu toate sunt aşa.

— N-aveţi să mai căutaţi — grăi dînsul — căci vă încredinţez că toate sunt la fel. Dealtminteri, mă mir că ai găsit aici una, căci gîrgăriţele n-au ce să caute aici. Locul lor e-n vale, unde sunt florile, în care-şi pun ouăle. Căutaţi zadarnic şi — adăugă — sus ne aşteaptă ceilalţi. Ia-ţi, mamă, locul în jeţ.

— Nu! răspunse cocoana Elena plecînd la deal. Pot eu să merg şi aşa.

Degeaba-i spusese el că nu sunt pe acolo gîrgăriţe, căci ea ardea de dorinţă de a se-ncredinţa cît mai curînd dacă are ori nu are Alina dreptate.

Sosită deci în poieniţă, ea întrebă mai pe unul, mai pe altul dacă ştie ori nu cîte pete are gîrgăriţa pe aripi şi cum sunt ele aşezate. Era un amănunt fără de-nsemnătate, chiar lucru de rîs, dar .nici coconul Iancu, nici administratorul, nici revizorul şcolar, nici subprefectul nu erau în stare să-i dea răspuns.

— O, Doamne! Ce te miri, cocoană-mare?! îi şopti Alina. Sunt atîţi oameni care văd în fiecare zi găini

și mînîncă pui de găină și tot nu sunt în stare să spună cîte degete are găina. Ca să știi, trebuie să te uiți bine și să-ți dai seamă despre ceea ce vezi.

„Așa e! zise cocoana Elena în gîndul ei. Nu vede nimeni atît de bine ca fata aceasta".

Așa zicea și Iorgu aducîndu-și aminte de oarele plăcute pe care l-a petrecut vorbindu-i despre sămănături, despre plantațiuni și despre tunderea pomilor.

E lucru știut cum calul, scos din serviciul oștirii, auzind goarna, își ia zăbalele-n dinți și aleargă să intre-n front. Cam așa era și Iorgu cînd îl covîrșeau slăbiciunile de gospodar. El nu se mai putea despărți de copila care nu numai vedea atît de bine, dar și asculta cu încordată luare-aminte, înțelegea bine și avea inimă pentru toate.

Părul pădureț, crescut în lărgime, are trunchi drept și coroană bine rotunjită și deasă, frunziș luciu și floare multă ca numai puțini dintre pomi. Alina, ieșită-n poieniță, o părăsi pe cocoana-mare, de care se ținuse pîn-acum, și alergă la perii acoperiți de flori.

Iorgu, fără ca să se gîndească, se luă cu pași larg călcați după ea. Sosind-o apoi, el începu să spună cum e lemnul de păr, la ce poate să fie întrebuințat, cum perele pădurețe sunt bune nu numai pentru oțet, ci și poame uscate, ba, păstrate-n fîn, [sunt] și un fruct cu gust plăcut, cum perii altoiți în puieți de pădureți sunt mai trainici decît alții.

— Ce frumos zise dînsa și acum supărată că o slugă îi pofti la mîncare.

În timpul prînzului Zoe [nu] era-n foarte bună dispozițiune, căci era supărată. Nu era încă dumirită în ceea ce privește complimentul ce-i făcuse Alina, cînd a început să se simtă jignită de lipsa de sfială cu care aceasta se ținea după stăpîna casei. Încă mai jignită s-a simțit cînd cocoana Elena parcă numai de dragul Alinei a pus la cale servirea prînzului în poieniță și au rămas timp atît de îndelungat împreună. A rîs apoi cînd a venit vorba despre petele de pe aripile gîrgăriței. Ce prostie! S-a pus însă pe gînduri cînd l-a văzut pe Iorgu luîndu-se cu pași larg călcați

după vecinica lui şi vorbindu-i cu multă vioiciune despre ceva, numai ei ştiau despre ce.

Întorşi deci la mîncare, el şi ea nu mai erau pentru Zoe tot cea de mai nainte, şi dama de societate, care vedea şi ea bine cînd era vorba de cele ce-o interesau, a-nceput să examineze pe Alina ca aceasta petele de pe aripile gîrgăriţei.

„Are ceva fleacul acesta de fată! îşi zicea. Înaltă, subţirică, mlădioasă, încă nu pe deplin dezvoltată, plină de duioşie... şi ce ochi, ce guriţă!"

Femeie trăită în lume şi plină de vlagă, examinătoarea îşi ascundea supărarea într-un fel de răsfăţare, încît ochii tuturora erau îndreptaţi asupra ei, toţi erau înveseliţi de glumele ei bine potrivite.

Sănătoasă poftă de mîncare, mîncări multe, felurite şi una mai gustoasă decît cealaltă, băuturi bine alese şi pe deasupra şi veselia aproape zburdalnică: prînzul se prelungea şi iar se prelungea.

„Ce păcat! îşi zise Alina în cele din urmă. Am venit noi aici numai ca să mîncăm?!"

Perzîndu-şi în cele din urmă răbdarea, ea se apropie de Iorgu şi arătă asupra unui arbore de la marginea pădurii.

— Ce pom e acela? întrebă dînsa.

— Nu e pom, domnişoară, ci copac, răspunse el tot pe glumite.

— Aşa e! întîmpină dînsa. Eu sunt atît de proastă! Pomi sunt numai aceia care rodesc poame. Se zice: *„Nici salcia pom, nici mojicul om"*. Ce fel de copac e?

— E stejar, domnişoară — răspunse el — copacul care dă cel mai preţios lemn, şi tare, şi trainic.

— Dar, uite, nu are frunzele ca alţii stejari, grăi dînsa.

Iorgu rămase cuprins de uimire oarecum respectuoasă. El ştia foarte bine că stejarii sunt de mai multe feluri şi că fiecare fel are frunza lui particulară, dar deosebirile sunt atît de nensemnate, încît e foarte greu să-ţi dai seamă despre ele.

— A, domnişoară — zise — stejarii sunt de mai multe feluri: e tufan, e cer, e gîrniţă ...

— Domnilor, doamnelor, domnişoarelor, sunt aici şi doauă domnişoare foarte gentile, strigă dînsa. După ce ne vom fi făcut datoria către stomacurile noastre înfometate, să ne facem datoria şi către creierii noştri însetaţi de ştiinţă şi să rugăm pe stăpînul acestei încîntătoare poieniţe — nu pot să zic al casei — să ne ţie o conferenţă asupra arborilor, copacilor şi pomilor ce ne-ncungiură!

Strigăte, hohote, veselie. Rîdea pînă chiar şi Alina, care nu simţea înţepătura, ba rîdea şi Iorgu, care o simţea.

Nu s-a mai vorbit apoi nici despre gîrgăriţe, nici despre peri pădureţi, nici despre soiurile de stejar.

Abia pe-nserate, după ce s-au coborît cu toţii din poieniţă şi se făceau pregătiri pentru cină, a venit iar vorba la slăbiciunile gospodăreşti.

Coconul Iancu dăduse o raită prin pădure şi se încredinţase că ea e foarte frumoasă. Pădure fără de uscături nu se poate. Era deci hotărît să plece, căci avea treabă la Bucureşti şi era lună plină, deci cel mai plăcut drum. Cocoana Anica nu voia însă cu nici un preţ să plece. Doauă drumuri în aceeaşi zi erau pentru dînsa o prea mare oboseală. Voia femeia să-şi facă somnul în toată regula, şi ziua de luni era destul de lungă pentru ca să se poată întoarce. Subprefectul şi revizorul şcolar, care n-aveau pînă acasă decît cale de vreun ceas şi jumătate, mai puteau să stea. Zoe, venită cu Iorgu, tot cu el era vorba să se şi-ntoarcă, dar nu-i trecuse încă supărarea şi era încîntată de ideea unei călătorii pe lună.

— Te iau eu! strigă coconul Iancu încîntat şi el — mai mult, se-nţelege, de tovărăşie decît de lună.

D-na Ionescu, în sfîrşit, venise cu gîndul de a pleca luni dimineaţa, dar se bucura că toată lumea e pornită să facă pe lună drumul pîn-acasă şi nu ţinea să petreacă o noapte-n casa fostului primar, unde erau pregătite toate pentru ea şi pentru fiica ei.

Se dedea deci zor cu cina, ca oamenii nici să nu

— Iar mîncare! îi zise Alina lui Iorgu. Oamenii n-au aici altă treabă decît să mănînce. Se pierde tot timpul cu mîncarea, cînd sunt atîtea de văzut.

— Aşa e, domnişoară, răspunse el. Pleci fără ca să fi văzut plantaţiunile. Sunt foarte frumoase.

— Dacă dumneata n-ai timp! întîmpină dînsa.

— Eu? timp? grăi dînsul atins. D-ta ai dorit să mergem în poieniţă.

— Nu! zise ea cuprinsă de mîhnire. Am zis numai că e frumos acolo, şi e frumos. Cocoana-mare a dorit.

— Ce e? ce s-a întîmplat? întrebă cocoana Elena, care îi văzuse uitîndu-se parcă supăraţi la ea.

— Nimic, mamă, îi răspunse el. Îi vorbisem domnişoarei despre plantaţiunile noastre şi sunt mîhnit că pleacă fără ca să i le fi arătat.

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură mustrătoare.

— Iar, Iorgule?! îi zise. Pare-mi-se că domnişoara e mîhnită, şi are toată dreptatea. Dac-ai zis, băiete, trebuia să şi faci. N-ai să pleci, drăguţă! adăugă întorcîndu-se spre Alina.

Ea se duse apoi la d-na Ionescu, care stetea de vorbă cu cocoana Anica, şi-o rugă să mai rămîie, ca să plece împreună cu aceasta.

— N-o să ne laşi singure, nu-i aşa? încheie dînsa.

— Mamă dragă — stărui şi Alina — era vorba să plecăm încă sîmbătă, şi am pierdut jumătate de zi. Să cîştigăm mîne, luni, jumătatea aceasta.

În gîndul d-nei Ionescu jumătatea de sîmbătă era cîştigată şi cea de luni avea să fie perdută. Ce nu face însă mama pentru fata ei? Nu-i rămînea decît să mai aducă şi jertva aceasta.

V

Grea cumpănă.

Seara, după ce a rămas singur, Iorgu se plimba neliniştit prin casă.

Zoe, stăpînă pe vorbele şi pe purtările ei, plecase veselă, amabilă, chiar afectuoasă, spuind mereu cît de mult îi este 'coconului Iancu recunoscătoare pentru

plăcerea de a face pe lună drumul pînă la Bucureşti. Mai nainte de a se fi urcat în trăsură, a-mbrăţişat cu multă căldură pe d-na Ionescu şi pe Alina, zicîndu-le cu toată stăruinţa: *„La revedere-n Bucureşti!"*

Faţă cu Iorgu ea a rămas rece, dinadins înţepată. Aceasta era ceea ce-l neliniştea.

Ea era femeie în faţa căreia numai de tot puţini dintre bărbaţi ar fi putut să rămîie reci. Mai era apoi şi călăuza lui în societatea bucureşteană şi se deprinsese cu ea, încît adeseori se simţea jignit că dînsa-l ţine la oarecare depărtare. Ştiind-o acum supărată, era chiar mîhnit şi-şi făcea sie însuşi mărturisirea că are slăbiciune pentru ea.

Slăbiciune avea el şi pentru cealaltă, dar cu totul alt fel de slăbiciune. Erau două slăbiciuni care puteau foarte bine să stea una lîngă alta în acelaşi suflet.

De una se şi temea, iar de cealaltă nu.

Zoe nu era numai deşteaptă, vicleană şi îndemînatică, ci şi pătimaşă: supărarea ei era mînie, iar mînia ei nu rămînea stearpă.

O vedea-n faţa lui vorbind acolo sus în poieniţă despre „stomacul înfometat" şi despre „creierul însetat" şi-i era învederat că nu pe el, ci pe cealaltă e în adevăr supărată.

„Eu sunt vinovat — îşi zise — dar, jignită-n amorul ei propriu, pe copila aceea nevinovată n-are s-o ierte. Rău, foarte rău a făcut mama că nu le-a lăsat să plece!"

Îi mai vorbise Zoe despre vecinica, şi acum i se făcea negru în faţa ochilor cînd îşi aducea aminte de ceea ce dînsa-i spusese fiind vorba de femeia pe care o compromiţi.

Temîndu-se de aceasta, îşi dedea el silinţa să se ducă din ce în ce mai rar la Alina. Zisese el, ce-i drept, în o clipă de năvălnicie: „Noi suntem o lume pentru sine", dar mai ales acum, după ce se perduse oarecum în viaţa bucureşteană, nu mai era în stare să zică tot aşa. Îi sîngera cîtecdată inima gîndindu-se că el şi ea sunt din două lumi care se duşmănesc, dar aşa era: unii l-ar fi urgisit, iar alţii ar fi rîs de el dacă n-ar fi ţinut seamă

de aceasta. Urîtă lume, dar în ea avea să-şi petreacă viaţa!

Îi era frică de Zoe, se temea de gura ei cea rea, încît îl treceau din cînd în cînd năduşelile, şi toată noaptea s-a zbătut în culcuşul lui gîndindu-se cum are s-o îmbuneze.

Ce nu e-n stare să născocească o femeie ca dînsa cînd e stăpînită de mînie?!

Dimineaţa s-a sculat cu toate aceste cu noaptea-n cap, căci cocoana Anica ţinea să ia o mică gustare şi să plece înainte de amiazăzi. Vorba era deci să-şi facă plimbarea prin livezi mai nainte de a se fi sculat dînsa. Cocoana Elena nu putea să-i lase singuri, şi era de sine înţeles că d-na Ionescu trebuia să-i însoţească şi ea. Caii erau deci înhămaţi, şi trăsura aştepta la scară.

Alina, încă de mult în picioare, se plimba posomorîtă prin curte. Orişicît de frumos ar fi fost revărsatul zorilor de zi, ea era supărată că nu poate să facă plimbarea pe jos.

Iorgu, buget la faţă, cu ochii umflaţi şi cu gîndul mereu la Zoe, ar fi dorit să n-o facă nici pe jos, nici în trăsură şi nu era nici el în voie bună.

Cocoana Elena, care durmise neobicinuit de bine şi nu avuse de mult mulţumirile zorilor de zi, era înviorată, dar peste puţin, văzînd feţele posomorîte ale tinerilor, îşi mai încreţi şi ea sprîncenele.

Singura voioasă era d-na Ionescu, care, pe lîngă toate celelalte, se gîndea şi la partidele de maus care-o aşteptau după-amiazăzi. S-a supărat însă şi ea cînd Alina, care nu ştia încă să-şi ascundă gîndurile, a spus oarecum pe miorlăite că ea ar face plimbarea mai bucuros pe jos.

— Grabă mare nu-i — zise iar cocoana Elena — ca să nu rămîie capra şi să rămîie varza, mergeţi voi tinerii pe jos, iar noi, babele, venim încetul cu încetul după voi.

Aşa a şi rămas, dar tocmai aceasta i-a băgat în rea încurcătură.

Ieşită abia între ţarini, Alina l-a rugat pe Iorgu să-i arate cum înfrăţeşte grîul. El, tot posomorît, a început să caute la dreapta şi la stînga un fir de mai multe ori înfrăţit, iar după ce l-a găsit, l-a smuls cu rădăcină cu tot, i-a arătat rădăcinile, a numărat fraţii.

— Știi că e bine! îl întrerupse ea. Eu credeam, că fiecare bob semănat dă cîte un spic.

— Dă, domnișoară, și cîte zece, ba chiar și cîte doauăzeci, o-ncredință el.

— Se poate?! exclamă dînsa. Dar, uite, nu e tot grîul înfrățit.

Obrajii lui Iorgu iar se rumeniră și ochii lui își luară obicinuita strălucire.

— A! grăi dînsul. Aceasta atîrnă de o mulțime de-mpregiurări. Mai întîi bobul de sămînță trebuie să fie sănătos și bine dezvoltat. Apoi pămîntul are să fie adînc arat și fărămițat.

— Știu, îl întrerupse ea. Pentru ca apa de ploaie să rămîie sub rădăcini și rădăcinile să se poată întinde mai ușor.

El se uită mirat la ea. Își aducea aminte că i-a mai spus-o aceasta și era uimit că dînsa n-a uitat-o.

— Da! urmă. Mai rămîne ca pămîntul să conțină sărurile de care grîul are nevoie, căci gunoiul nu numai hrănește, ci îi și dă pămîntului căldură. Grîul numai acolo înfrățește unde sunt date aceste condițiuni. Altfel lanul — sunt firicele rare, subțirele, cu spicul mic, ba atins adeseori de fel de fel de boli.

— E atît de frumoasă plugăria! exclamă iar Alina. De ce nu le fac oamenii toate aceste?

— Pentru că sunt unii proști, alții nepăsători, iar alții leneși ori deprinși a se lăsa-n voia lui Dumnezeu, îi răspunse el.

Trăsura apucase departe înainte. Cocoana Elena a oprit-o-n cele din urmă și se uita înapoi. Îi vedea vorbind cu viociune și-ar fi dorit să știe ce-și spun.

— Iorgule! strigă dînsa. Ce faceți acolo?

— Venim! Iată venim! răspunse Alina și porni în săltate după trăsură.

După cîțiva pași, însă, ea intră iar în lan și smulse o buruiană spinoasă care ieșea deasupra grîului.

— Ce e aceasta? îl întrebă pe Iorgu.

— E pălămidă, domnișoară — răspunse el — una din cele mai rele buruieni. D-ta vezi că giur împregiur de ea grîul e rar și slab. Vrea mizerabila să crească

repede, să se facă mare şi ia toată hrana din pămînt. Un adevărat hoţ în mijlocul lanului.

— Dar e multă! strigă dînsa. Uite colo, şi colo, şi colo! De ce n-o stîrpesc oamenii?!

— Nu se poate! grăi dînsul. O plivește cine-o pliveşte, nu-i vorba, dar stîrpirea ei e lucru de tot greu. Are, pe lîngă toate celelalte, şi seminţe înaripate, pe care vîntul le ia şi le duce de ici pînă colo. In zadar plivesc eu, căci îmi vine sămînţa de la cei ce nu plivesc.

— E foarte rău! zise ea, cuprinsă de indignaţiune. Trebuie să plivească toţi.

— De trebuit ar trebui — răspunse el rîzînd din toată inima — dar numai puţini o şi fac.

— Iorgule, veniţi voi? strigă iar cocoana Elena.

— Venim! strigă şi Alina, pornind iar fuga spre trăsură.

Şi astă dată se opri însă şi se plecă să ridice.

— Bravo!.. bravo! strigă alergînd din nou. Iat-o. Am găsit-o! Cocoană-mare! Gîrgăriţa! Tot trei cîte trei!

Sosită la trăsură, ea-i arătă cocoanei Elenei gînganía cea minunată.

— Da, zise aceasta. Aşa este! Trei-trei-trei.. depărtările parcă măsurate pe fir.

— Dar aceasta nici nu e gîrgăriţă, grăi Iorgu, sosit şi el la trăsură.

— Gîrgăriţă ori nu — întîmpină cocoana Elena — fata are dreptate, a văzut bine, a numărat bine, uite! Trei mari, patru mici şi cu toate aceste de trei ori cîte trei.

— Orişicum i-am zice — adăugă Alina — e o dovadă că el are dreptate cînd zice că natura nu stropeşte, nu mîzgăleşte, ci le aşează toate cu măsură potrivită, simetric şi armonios, ca să-ncînte vederea. Uite! Se poate artă mai desăvîrşită decît în aceste şapte pete şi pata albă deasupra lor? Puţin îmi pasă dacă e ori nu gîrgăriţă!

Iorgu se uită lung în ochii copilei. Vorbele „el are dreptate" îi zbîrnîiau în ureche. Înţelegea atît de multe din ele şi ştia acum de ce a zis ea că cu el ar fi făcut bucuros o plimbare la Valea-Boului. Era încă acolo

— Adecă e un fel de gîrgăriță, grăi dînsul turburat. Gîrgărițele sunt de multe feluri. E gîrgăriță care mănîncă mazărea, gîrgăriță care mănîncă lintea, chiar grîul e mîncat de un fel de gîrgărițe.

— Atunci sunt mari stricăciunile făcute de ele! exclamă Alina.

— Foarte mari, o-ncredința el. Se-ntîmplă adeseori [că] dintr-o sută de kilograme de mazăre mîncate de gîrgărițe nu mai rămîn decît doauăzeci. Optzeci la sută sunt pierdute.

— Să le stîrpească! strigă dînsa mîniată.

— Nu-nțeleg nici eu de ce nu se iau măsuri, adăugă cocoana Elena.

— E foarte greu, mamă, ca să nu zic peste putință; răspunse el. Îi vorbeam tocmai, cînd steteam colo, domnișoarei despre stricăciunile făcute de pălămidă.

— Da! îl întrerupse Alina. E foarte frumos, adecă foarte urît. Sunt atît de proastă eu! Foarte urît e. Are semințe înaripate, pe care vîntul le ia și le duce unde nu trebuie!

— Ei bine, domnișoară — urmă el — mizerabila aceasta zboară primăvara din floare-n floare și-și așează oauăle în ovarul florii.

— Ai spus-o aceasta ieri, colo sus, în apropierea poieniței, îl întrerupse iar Alina.

— Da, domnișoară, urmă el iar. De acolo, din ovarul plantei, putere omenească nu e-n stare să-l scoată.

— Iară gîrgărița de la voi vine la noi ca pălămida, adăugă Alina.

— Care va să zică cu aceste vă petreceți voi timpul și ne țineți pe noi în loc! grăi cocoana Elena.

— Da, cocoană-mare! o-ncredință Alina. Nu poți să-ți închipuiești ce frumoasă e plugăria. E ceva și pentru femei. Eu, dac-aș avea pămînt...

Cocoana Elena se coborî din trăsură.

— Să mergem, copii — zise — așa, încet, că merg și eu cu voi. Soarele se ridică, și Anica o să se supere dacă nu mă găsește-n-toarsă cînd se scoală.

Iorgu era însă intrat în rîvna lui și peste puțin intră în lan și smulse iar o buruiană, apoi se-ntoarse cu ea la Alina.

— Uite — îi zise — ce floare frumoasă. Aceasta e una din cele mai spurcate buruieni, vestita neghină. Lasă că săcătuieşte şi ea pămîntul ca pălămida, dar sămînţa ei n-o mănîncă nici păsările, nici porcii, fiindcă e într-însa o otravă de tot rea. Mîncînd pîne de grîu cu neghină, oamenii se-mbolnăvesc, au spasmuri, ba pot chiar să moară.

— Iar un lucru pe care nu-l ştiam! grăi cocoana Elena. De aceea se zice că omul rău e ca neghina-n grîu.

— Are şi ea seminţe înaripate? întrebă Alina.

— Nu, răspunse el. Vîntul scoate însă buruiana din rădăcini şi-o poartă de ici pînă colo scuturîndu-i seminţele.

— Să mergem, copii, că d-na Ionescu se plictiseşte aşa singură-n trăsură, stărui din nou cocoana Elena.

Îşi mai iuţiră dar paşii.

— Care va să zică vîntul e şi el duşman al omului, zise Alina peste puţin. Noi, oamenii, avem atît de mulţi duşmani. Ici pălămidă, colo fel de fel de gîrgăriţe, dincolo neghină, cîte şi mai cîte altele, tot duşmani răi.

— Asta n-am putea s-o zicem, îi răspunse Iorgu oprindu-se iar. Ar trebui să zicem că duşman a toate este omul, care mănîncă tot ceea ce-i priieşte şi stîrpeşte tot ceea ce nu poate să-i fie de nici un folos. Trăiesc toate fiecare potrivit cu firea sa şi-n felul său. Duşman cînd zici, la om te gîndeşti, căci duşman omului numai alt om poate să-i fie, ba se-ntîmplă că cel mai aprig duşman să-şi fie omul el însuşi sie.

Alina se uită nedumerită la el. Era pentru dînsa prea adîncă filosofia aceasta. Nu-nţelegea cum poate omul să-şi fie sie însuşi duşman.

— Aşa e, drăguţo, o-ncredinţă bătrîna, care o ştia chiar mai bine decît fiul său, aceasta. Slăbiciunile te fac pe tine însuţi duşman al tău. Dar să mergem, căci începe să fie cald.

Ei îşi iuţiră iar pasul. Alina tot nu era însă dumerită. Ea avea o mulţime de slăbiciuni şi toate aceste dedeau farmec vieţii sale.

Deodată se opri şi iar îi venea să zică: „Eu sunt atît de proastă".

— Domnule Armaş! strigă acum. Ştiu! Duşmani îşi sunt sieşi oamenii proşti, leneşi, nepăsători. Ei bine! Dacă eu aş fi stat, aş lua tot pămîntul în stăpînirea mea şi nu le-aş da din el decît acelora care ară adînc şi gunoiesc unde e nevoie, aleg numai sămînţă bună, stîrpesc şi buruieni, şi gîrgăriţe, şi să vezi c-ar fi bine şi foarte frumos. E păcat să li se lase pămînt celor ce nu poartă grijă de el.

Iorgu se uită ca omul care-şi vede gîndurile, iar cocoana Elena era pornită s-o-mbrăţişeze şi să-i sărute ochii amîndoi.

Acesta era gîndul de care a fost stăpînită ea toată viaţa ei, dar n-a ştiut să şi-l dea atît de deslușit pe faţă! Da! E atît de mare mulţumirea de a osteni ca să le vezi toate crescînd şi dînd rod îmbelşugat. Nu e vrednic să stăpînească cel ce nu ţine să aibă mulţumirea aceasta.

— Să grăbim, copii, că iată livedea e aci — stărui dînsa iar — şi mult să nu stăm, căci Anica se va fi sculat.

Grăbea Iorgu, căci o vedea-n gîndul lui pe cocoana Anica plimbîndu-se busumflată, şi ceea ce încă mai mult îl zorea, o vedea spuindu-i Zoei cum a trebuit să aştepte, în vreme ce el se plimba cu Alina pe cine ştie unde. Orişicît de mult ar fi grăbit însă, erau acolo multe de văzut, ea ardea de dorinţa de a fi dumirită despre toate, iară el era covîrşit de slăbiciunea de a i le arăta şi a i le lămuri pînă-n cele mai mici amănunte.

Aici era un măr şi colo un păr. Ea se uita la frunze şi constata deosebirile dintre ele. El îi arăta coaja de pe trunchi şi de pe crăci, felul de a se desfăşura al coroanei, al rămurelelor, al mugurilor, ba se cobora-n pămînt şi-o-ncredinţa că nici rădăcinile nu se-ntind la fel, nici nu aceleaşi săruri le priiesc şi de aceea se deosebesc şi-n ceea ce priveşte lemnul şi rodul.

Ea constata că nici la peri nu sunt frunzele la fel. El se-nteţea şi-i vorbea despre soiurile de peri, despre nobilitatea prin transplantare, despre felurile de altoire, despre prepararea solului.

Au urmat apoi prunii, cireşii, nucii, persecii, caişii de tot felul: putea soarele să se ridice, putea cocoana

Anica să se plimbe, căci ei erau perduţi amîndoi, ca beţivul care zice mereu: „Plec, iată plec!" dar bea înainte.

Ceea ce era mai rău, ccccana Elena nu-i zorea nici ea, căci mare îi era plăcerea cu care-i vedea umblînd de la pom la pom şi bucurîndu-se de toate.

— Mult e drăguţă fata dumitale, îi zise-n cele din urmă d-nei Ionescu. Aşa eram şi eu în ţinereţele mele: toate-mi furau cchii şi mă-ncîntau.

— E bună fată, răspunse d-na Ionescu. Seamănă cu răposatul ei tată. Aşa mă plictisea şi el cu toate nimicurile, dar altfel era suflet de om.

— Eu n-am avut parte, grăi ccoana Elena. Nu ne potriveam delcc la slăbiciuni. El cu totul alte mulţumiri căuta. Copii! strigă apoi, călcîndu-şi pe inimă. O să fie destul pentru astăzi.

Alina se-ntcarse la ea ca copilul mustrat.

— Ştiu că-ţi pare rău. Îmi pare şi mie, dar, uite, soarele a trecut de meazăzi şi-ncepe să scapete, îi zise şi-o sărută pe amîndoi cbrajii curaţi şi rumeni.

Iorgu, înalt, voinic şi-mbrăcat într-un frumos costum de catifea, stetea ca cioplit din piatră la o parte.

— Să ne ierţi, mamă — zise peste puţin — dar am uitat că mătuşa Anica aşteaptă.

— Şi e atît de frumos şi de bine aici, adăugă Alina.

— Frumoase le vezi tu în ochii tăi! zise cocoana Elena.

„Frumoase, frumoase! Dar ce zice cocoana Anica şi ce va fi zicînd Zoe?!" îşi zise şi Iorgu, şi iar îi zbîrnîiau în ureche vorbele „stomac înfometat" şi „creieri însetaţi".

Auzind vorba *„ochi"*, Alina tresări.

— Ah! exclamă, cuprinsă de un fel de extaz. Ştiu acum! Înţeleg! Nu e gîrgăriţă: e ochiul-lui-Dumnezeu! Ce minunat! Cele trei cîte trei pete sunt triunghiul ce se află deasupra Sfintei Treimi, în mijlocul căruia stă ochiul care le vede toate.

Iorgu, cocoana Elena, pînă chiar şi d-na Ionescu se uitară cu un fel de spaimă la ea. Nu se puteau dezmetici cum a ajuns asa ca din senin să se-ntoarcă la gîrgăriţă.

— Aşa e, fată, grăi-n cele din urmă d-na Ionescu; poporul ochiul-lui-Dumnezeu îi zice.

— Da! grăi şi cocoana Elena. Acum îmi aduc aminte că aşa-i zic ţăranii, dar nu mi-ar fi trecut niciodată prin minte de ce anume îi zic aşa.

Nu-i mai zbîrnîiau acum nici lui Iorgu-n ureche vorbele rostite de Zoe.

— În adevăr admirabilă numire! zise el pe şoptite.

— Draga mamii! şopti şi d-na Ionescu şi-şi sărută şi ea fata.

VI

Zbuciumări şi iar zbuciumări.

Se zbuciuma Zoe, se zbuciuma Iorgu, chiar şi Alina se zbuciuma.

Plecînd la Bucureşti, cocoana Anica n-a voit cu nici un preţ să ia locul de la dreapta-n fundul trăsurii, căci era mai de casă, şi locul de la dreapta i se cuvenea d-nei Ionescu, oaspele familiei.

Alina ţinea şi ea cu orice preţ să se urce pe capră, de unde vedea mai bine — altă supărare pentru mama ei.

— Urcă-te, drăguţă, urcă-te! Aşa făceam şi eu la vîrsta ta chiar şi cînd era şi pentru mine loc în fundul trăsurii.

Bine nu era însă s-o facă.

Ştie adecă orişicine care a călătorit în trăsură că nimic nu-l face pe om atît de gînditor ca mişcarea mereu legănată. Cu cît mai repede înaintează trăsura, cu atît mai viuă e desfăşurarea gîndurilor. Dac-ar fi rămas pe scăuneş, ar fi fost nevoită să bage de seamă la tot ceea ce face, să asculte ceea ce vorbesc cele doauă cocoane, să dea cîteodată răspuns ori să facă vreo-ntrebare. Acolo sus, pe capră, lîngă muscalul acela spîn, era numai ea singură şi-o luau gîndurile de nu mai putea să ştie unde au s-o ducă.

Era obosită. Luînd ziua bună de la cocoana-mare şi de la Iorgu, s-a mai şi-nduioşat. După plecare, s-a uitat înapoi spre munţii din fundul văii, spre poieniţă, spre

lanuri şi spre livezi şi s-a-ntristat gîndindu-se că n-are, poate, să le mai vadă nicicdată, nicicdată. Acum, abia acum înţelegea că sunt în adevăr slăbiciuni care-l fac pe om duşman sieşi şi nu mai vedea nici ciocîrliile ce se-nalţă cîntînd în văzduh, nici cocostîrcii ce se plimbau cu paşi chibzuiţi prin lanuri vînînd hrană pentru puişorii lor, nici mieluşeii drăgălaşi ce alergau zburdînd după mumele lor. 'Ochii ei, care alte dăţi le vedeau toate atît de frumoase, acum erau, parcă, lipsiţi de lumină. Lumea era pentru ea numai ceea ce i se petrecea-n suflet. Ştiuse mai nainte, iar acum şi simţea, că sunt doauă lumi care se duşmănesc şi se căia de a fi făcut plimbarea la Valea-Boului, îşi făcea mustrări din ce în ce mai aspre pentru purtările ei uşuratece, în adevăr copilăreşti.

Era sfîrşită copilăria ei!

O dezvinovăţire tot găsea: îi zisese şi el că nu poate să nu se ducă dacă cocoana-mare, chiar ea, le-a poftit pe dînsa şi pe mama ei.

Săracul de el! Pus alături cu cellalt, îl vedea atît de orăpădit, încît îi venea să fugă cînd de el, cînd după el.

In zadar! Femeie era şi dînsa, şi poruncile firii sunt neînduplecate.

— Ce mai faci tu, fată? o-ntrebă d-na Ionescu într-un tîrziu.

— E aici bine şi frumos, mamă dragă! răspunse ea cu glas tînguios.

Tot aşa ar fi răspuns şi Iorgu dacă mumă-sa i-ar fi pus aceeaşi întrebare.

Cocoana Elena însă nu-l întreba pe el, ci pe sine însaşi se scruta ce mai face.

Trăise doauă zile de-nviorare pe care nu le-ar fi crezut mai nainte cu putinţă şi se simţea acum, după toate ostănelile, atît de bine, încît ar fi vrut să-mbrăţişeze pe toată lumea.

— A fost bine şi frumos! zise ea după ce ei rămaseră amîndoi.

— Bunătatea ta neasemănată le-a făcut aşa, răspunse Iorgu sărutîndu-i mîna.

— Ai fost cuminte tu, întîmpină dînsa sărutîndu-l pe frunte. Tot aşa să fii!

— Mă tem însă ca nu cumva să te fi obosit prea mult, grăi dînsul.

— Deloc! îl încredinţă ea. Asta e ceea ce mă miră şi mă bucură. De mult, foarte de mult nu m-am simţit atît de bine ca acum. Mi s-au dezmorţit toate, şi parcă lumea întreagă îmi rîde-nveselită. Ei!... urmă peste puţin. Ai văzut-o pe Zoe?

— Da — răspunse Iorgu — parcă era cam supărată la plecare.

— Şi?! grăi bătrîna. Ea se supără şi tot ea se şi-mpacă! E alta. După felul în care i-a zis d-nei Ionescu *„La revedere-n Bucureşti!“* mi se pare că se aşteaptă ca aceasta să-i facă vizita de rigoare. Nu se poate, Iorgule! D-na Ionescu e mai în vîrstă şi femeie cu rost. Vizita are s-o facă Zoe. O să i-o spun aceasta d-nei Ionescu îndată ce mă întorc. Dacă-i face Zoe vizita, are s-o întoarcă, dar fata n-are să şi-o ia cu dînsa. N-are ce să caute aceasta acolo. Iar dacă Zoe aşteaptă — basta! — cu atît mai bine!

Pe Iorgu îl trecură răcorile.

Aceasta nu putea decît s-o înteţească pe Zoe.

Trebuia neapărat să grăbească la Bucureşti ca s-o vadă mai nainte de a se fi întîlnit ea cu cocoana Anica.

A şi plecat apoi după vreun ceas, tot singur ca Alina, pe capră, mînîndu-şi caii, care mergeau de capul lor, căci capul lui, plin de altele, era pierdut pentru ei.

Un simţămînt de răspundere grea îl apăsa. Îi era parcă săvîrşise o faptă nelegiuită, pentru care altul fusese osîndit, şi alerga la judecători ca să-şi mărturisească vinovăţia şi să se dea legat mai nainte de a fi prea tîrziu.

Nu făcuse Zoe nimic, dar el ştia ce poate ea şi ce e-n stare a face cînd se îndîrjeşte, şi dacă-n locul ei ar fi fost un bărbat, i-ar fi căutat pricină ca să-l provoace şi să-i zboare creierii. Ea era însă femeie, şi nu rămînea decît să facă tot ceea ce omeneşte e cu putinţă ca să-i potolească mînia.

Se umilea, dar îşi făcea datoria de apărător al nevinovăţiei.

Dacă de o rudă apropiată, de sora, de logodnica, dacă chiar de soţia sa ar fi fost vorba, el nu s-ar fi simţit mai mult îndemnat a-şi face datoria aceasta.

Sosit acasă, primul drum i-a fost la d-na Ionescu, să afle cum au făcut călătoria şi să-i spună că mama sa se va întoarce peste două-trei zile şi doreşte să-i vorbească.

A găsit pe Alina, ca de obicei, singură, dar cu totul schimbată.

— Mama a plecat de acasă. Sunt singură, îi zise ea într-un ton rece, parcă ar fi voit să mai adauge: „Şi te rog să pleci!"

Nu era nevoie de adausul acesta, căci el ştia chiar mai bine decît dînsa că aşa trebuie să facă.

— Vă rog să spuneţi d-nei Ionescu sărutări de mîni din partea mea şi multe complimente din partea mamei, care o roagă s-o aştepte mercuri, cel mai tîrziu joi, căci doreşte să-i vorbească, grăi dînsul într-un ton ceremonios.

— Da, domnule Armaş, răspunse ea.

El stete puţin pe gînduri.

— Eu, domnişoară — zise apoi — am să vă mulţumesc pentru zilele bune pe care i le-aţi făcut mamei. De mult, foarte de mult acum n-am mai văzut-o atît de înviorată ca acuma.

— O, Doamne! răspunse ea. Dar ce-am făcut eu?!

— Nimic dinadins! — întîmpină el — nimic, şi tocmai de aceea i-ai deschis inima şi-ai înveselit-o. Încă o dată mulţumirile mele! repetă, apoi se-nchină de plecare, îi întinse mîna, luă, ca alte dăţi, mîna ei în amîndouă ale sale, dar acum o şi ridică spre sine, ca să pună pe ea o sărutare.

Alina tresări şi-şi retrase mîna ca din apă ferbinte.

„Ce-am ajuns eu, Doamne!" se tîngui apoi după ce rămase iar singură.

Iar el ieşi în stradă, îşi răsuci de cîteva ori mustaţa şi o luă spre Zoe.

Sunînd, a ieşit feciorul să-i spună că coconiţa nu-i acasă.

Iorgu iar îşi răsuci mustaţa, îşi dete biletul de vizită şi se uită în faţa feciorului. Nu se mai îndoia că el nu

spune adevărul, că dînsa nu vrea să-l primească şi-i venea să intre dînd năvală. Se stăpîni însă. Mai era şi un alt fel de năvală.

— Să spui — zise — coconiţei că am să viu mîne înainte de amiazăzi.

„Să mai aibă acum îndrăzneala de a-mi trimite vorba că nu se află acasă!" îşi zise plecînd el singur nu ştia unde, aşa, ca să nu stea într-un loc.

Unde a fost ea după ce s-a întors acasă? cu cine s-a întîlnit? ce a spus despre vizita petrecută la Valea-Boului? Aceste erau întrebările care-l frămîntau, încît se ferea ca nu cumva să-i iasă în cale vreunul dintre prietenii săi, care l-ar fi întrebat ce mai face, iar acasă îi era silă să se ducă şi astfel umbla prin străzile mai dosnice fără de nici un ţel.

Dar dacă ea nici nu se gîndea să facă de ce el se temea atît de mult?

De cîte ori era ispitit să-şi pună şi întrebarea aceasta, îi zbîrnîiau vorbele ei în ureche şi-o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu mai rămînea decît să-i mai spună şi cocoana Anica cum a aşteptat şi-a tot aşteptat în vreme ce ei se plimbau — aşa singuri — pe cine ştie unde.

Trebuia neapărat s-o vadă pe Zoe mai nainte de a se fi-ntîlnit ea cu cocoana Anica, şi grea i-a fost noaptea, nu mai puţin grea dimineaţa zilei de marţi.

Pe la zece el a sunat la uşa Zoei.

Acum n-a mai ieşit feciorul, ci fata din casă şi i-a spus că coconiţa nu s-a sculat încă.

Pe Iorgu îl trecură iar răcorile.

— Am să aştept, zise răsucindu-şi mustaţa şi intră, îşi scoase pardesiul, trecu în salon şi se aşează ca înfipt pe cel mai apropiat dintre scaune.

Acolo a rămas apoi din ce în ce mai îndîrjit şi utîndu-se din ce în ce mai des la ceasornic. S-au făcut zece şi jumătate, unsprezece fără un sfert, unsprezece în cap. El răsufla cîtecdată din greu, îşi răsucea mustaţa, rostea printre dinţi vorbele: *„Du mein lieber Gott!"* dar şedea înfipt pe scaun.

Pe la unsprezece şi jumătate, în sfîrşit, Linica a venit să-i spună că coconiţa s-a sculat, dar se găteşte.

„Aoleu!" zise Iorgu în gîndul lui. Mai aşteptase el ca ea să se gătească şi ştia cît o să aştepte.

— Dar — adăugă Linica — dacă sunteţi cumva grăbit, coconiţa m-a însărcinat să vă spun că vă aşteaptă în camera de toaletă.

Iorgu se săltă în picioare parc-ar fi fost aşezat pe arcuri.

Zoe era îmbrăcată, foarte bine îmbrăcată, s-ar putea zice chiar gătită, nu însă pentru salon, ci pentru acolo unde se afla, şi-i şedea bine găteala, poate chiar mai bine decît cea de salon.

Îndeosebi Iorgu aşa n-o mai văzuse şi, ajuns în faţa ei, nu mai ştia de ce a venit.

Ştia însă ea nu numai ce gîndeşte, ci şi ce are să-i spună.

— Mă iartă — zise întinzîndu-i mîna ei bine îngrijită — că te-am făcut să aştepţi atît de mult.

— Nu însă în zadar; eşti prea bună, răspunse el şi-i sărută mîna.

Ea nici nu tresări, nici nu şi-o retrase. Era încă de mult obicinuită cu aşa ceva.

— M-am culcat aseară tîrziu — urmă dînsa — iar proasta asta de Linica n-a îndrăznit să-mi spună că aştepţi. Şezi, Iorgule, adăugă aşezîndu-se pe canapea şi poftindu-l pe scaunul din apropierea ei. Vei fi aflat, poate, de prin gazete că bunul nostru prieten Philippart pleacă peste cîteva săptămîni ca să angajeze şi capitaluri franceze pentru marea întreprindere de la Baia-de-Aramă. Prinţul a dat o masă de adio în onoarea lui şi am fost poftită şi eu, ca acţionară. Era lume multă, animaţiune mare şi am stat pînă după miezul nopţii! Dar tu vei fi avînd ceva grabnic ...

— Nu! răspunse el. Doream numai să văd cum te-ai întors şi cum te simţi după ziua de alaltăieri.

— Îţi mulţumesc, întîmpină dînsa. Foarte bine. A fost o zi de tot plăcută. Păcat că n-a fost mai lungă. Tant' Elen o fi cam obosită. Teamă mi-e să nu fie prea multă osteneala ce şi-a dat cu noi.

— Deloc! grăi Iorgu înveselit că poate să spună

d-na Ionescu o plimbare pe la ţarini şi prin livezi şi-am lăsat-o la plecarea mea în foarte bună dispoziţiune.

— Ah! exclamă Zoe. E plimbarea pe care doream s-o fac eu. Noi, femeile, cele mai multe, ba aş putea să zic toate, avem o slăbiciune firească pentru toate cele ce se petrec în natură. Îndeosebi la mine slăbiciunea aceasta e un fel de manie. Sunt în stare să alerg ziua întreagă pe cîmp şi prin păduri şi nu-mi închipuiesc viaţă mai fericită decît cea petrecută la ţară. Îndeosebi semănăturile şi plantaţiunile tale trebuie să fie foarte frumoase.

— N-ai decît să vrei, şi ne vei face mamei şi mie o mare bucurie venind să le vezi, o încredinţă Iorgu.

— Am să profit! răspunse ea. Chiar în curînd. Să nu uiţi ce-ai zis acum.

— Pentru mine — grăi dînsul — nu poate să fie mulţumire mai mare decît să arăt ceea ce am făcut şi să spun ceea ce mai am de gînd să fac.

— Aceasta am văzut-o şi-o înţeleg, zise ea. Stăruinţa cu care îi dedeai domnişoarei Ionescu explicaţiuni e dovadă că-ţi face plăcere orişicine care-ţi cere lămuriri.

Lui Iorgu îi trecu un fel de junghi prin inimă cînd ea aduse vorba de Alina, şi el se uită în faţa ei cu oarecare frică dacă nu cumva se oglindeşte în ea vreo trăsătură de ironie.

— Aşa e! zise apoi. Păcatul tuturor celor ce fac ori ştiu cîte ceva.

— E gentilă domnişoara Ionescu, adăugă Zoe. Plină de viaţă şi de interes pentru toate, încă copil la vîrsta ei. Mi-o închipuisem cu totul altfel.

— Nu uita că e elevă, încă elevă, stărui Iorgu.

— Aş ! întîmpină Zoe. Nu toate elevele sunt ca ea. Cele mai multe sunt drăcoaice. Dînsa e fiica d-nei Ionescu, o damă foarte bine, aşezată, totdeauna la locul ei — societate cu deosebire plăcută.

Iorgu, zăpăcit, nu se putea dezmetici.

Erau numai ei amîndoi şi ar fi voit să-i sărute iar mîna şi să-i ceară iertare pentru gîndurile rele ce-şi făcuse despre dînsa. Ar fi făcut-o dacă nu şi-ar fi adus aminte de cele spuse de mamă-sa în ceea ce priveşte vizitele.

Nu avea mama lui dreptate, dar ea era mama lui, şi nici cu gîndul nu putea el să se abată de la cele voite de ea.

Atît era de pătruns de înţelepciunea Zoei şi de multa ei bunătate de inimă, încît era nemîngîiat că nu poate să-i zică: „Şi mama e de părerea ta în ceea ce priveşte pe d-na Ionescu şi de aceea nu aşteapta să vie dînsa la tine, ci du-te tu la ea".

„Da! — îşi zise — în acest trup cu forme atît de desăvîrşite numai asemenea suflet poate să sălăşluiască!".

Înţelegea acum şi admiraţiunea pe care o aveau atît de mulţi pentru dînsa.

Deşi toate acestea s-au desfăşurat în puţine clipe în sufletul lui, dintr-o singură căutătură şi, mulţumită de sine însaşi, ea schimbă vorba.

— Tant' Elen cînd se-ntoarce? întrebă.

— Mîne mă duc s-o iau — răspunse el — şi dacă nu vine chiar mîne, o să ne întoarcem poimîne.

— Ce păcat! oftă dînsa. Ar fi fost atît de frumos să mă duci iar cu tine.

— Vino! exclamă el înveselit.

— Nu se poate! răspunse ea. O zi, doauă, poate chiar trei trebuie neapărat să mai rămîn la Bucureşti.

— De ce, mă rog?

Ea dete din umeri şi stete puţin pe gînduri.

— Tot pentru cuvîntul pentru care am fost nevoită să plec de la Valea-Boului mai nainte de a fi dorit şi cam supărată, grăi dînsa.

Iorgu iar se turbură.

— Nu pot să-mi dau seama, zise.

Ea rămase iar gînditoare.

— Pot să mă razem pe discreţiunea ta, grăi apoi.

— Eşti femeie şi eu sunt bărbat: mă superi stînd la îndoială.

— Şezi ici lîngă mine, îi zise ea vorbind mai încet şi arătîndu-i loc pe canapea. Îţi spusei — urmă apoi — că Philippart pleacă. Trebuie neapărat să am mai nainte de a fi plecat o-ntîlnire cu el.

Iorgu, foarte neplăcut atins, ar fi voit să se scoale şi să se aşeze iar pe scaun. Auzise prea adeseori vor-

bindu-se despre legăturile ei cu Philippart şi îi era oarecum silă să mai asculte şi explicaţiunile ei, fără îndoială mărturisiri indiscrete. Era însă osîndit să le asculte.

— Philippart, străin, nu are legături în ţară, urmă ea rostind vorbele răspicat. Prinţul a trăit mai mult în străinătate şi are puţine legături. Avînd eu multe legături în societatea bucureşteană, am luat înţelegere cu dînşii, şi cele mai multe din acţiunile întreprinderii au fost plasate de mine. Ţi-o spun aceasta ţie, vărul şi bunul meu prieten — urmă ea — pe deplin încredinţată că de la tine n-o să afle nimeni, chiar nici tant' Elen.

El se uită iar cuprins de admiraţiune la ea şi-i întinse mîna, gata de a i se lega cu jurămînt.

Ea-i luă mîna şi i-o strînse cu toată căldura şi rămase ţiind-o.

— Dacă m-aş fi îndoit cîtuşi de puţin, nu ţi-aş fi spus-o, cum n-am mai spus-o nimănui, deşi aş fi avut multe şi puternice cuvinte de a o spune, urmă ea. Ţineam însă ca tu, mai ales tu să ştii de ce trebuie neapărat să-i vorbesc mai nainte de a fi plecat.

— Îţi mulţumesc pentru încredere, grăi dînsul şi iar îi sărută mîna o dată şi încă o dată. Eşti un adevărat bărbat!

— Ba sunt femeie, femeie slabă — răspunse ea cuprinsă de înduioşare — o biată femeie care nu ştie ce să facă cu sine însaşi.

Iorgu era om în carne şi în oase, iar carnea străbătută-n lung şi-n lat de sînge cald e izvor de ispite şi de rele îndemnuri.

Nu! mama lui nu avea dreptate, dar el era fiul ei şi trebuia să ţină seamă de slăbiciunile ei şi era timpul să plece.

— Cînd mai vii, Iorgule? întrebă dînsa oftînd.

— Îndată după întoarcerea mea, răspunse el.

Peste puţin apoi, cînd feciorul ieşit iar la iveală îi ţinea pardesiul, dînsa îşi deschise iar uşa, scoase capul ei cel frumos prin crăpătura uşii şi strigă:

— Iorgule, spune d-nei Ionescu multe complimente din partea mea. Şi domnişoarei, Iorgule! adăugă peste puţin.

VII

Omul nu cu ochii, ci cu mintea vede, şi orişicît de bine ar fi deschişi ochii, dacă mintea nu e limpede, toate pătrund alandala şi pocite-n suflet. Tot astfel nu numai ea însaşi prin sine aude urechea. I s-a părut lui Iorgu că era oarecare ironie în vorbele rostite de Zoe cu căpşorul scos prin crăpătura uşii, dar i s-a părut numai, chiar şi aceasta pe o clipă. În clipa următoare el era pătruns de datoria de a face serviciul de postalion, ducîndu-i d-nei Ionescu multele complimente.

Deocamdată trebuia să treacă pe la tribunal, ca să vadă ce mai e pe acolo şi să-şi facă rosturile pentru ziua de mîne, cînd urmă să plece la moşie, ca s-o aducă pe mumă-sa, ba, poate, şi pentru cea de poimîne.

Scăpînd de la tribunal, s-a dus la antreprenorul cu care luase înţelegere pentru reparaturile de la casele boiereşti şi pentru zidirile din nou, pentru care planurile erau gata şi rămînea să se aleagă locul bine potrivit. Iorgu ar fi dorit ca alegerea aceasta să se facă fie ziua următoare, fie joi, iar antreprenorul nu putea să iasă la Valea-Boului decît duminecă.

Vorba era de grajduri pentru cai, pentru boi de jug, pentru vaci, pentru viţei şi de coteţe pentru porcii de îngrăşat şi pentru cei de prăsilă, de şoproane şi de un grînar, toate cum un adevărat agronom ştie să şi le chibzuiască.

Gospodar cu rost, Iorgu luase hotărîrea de a-şi arde cărămida chiar în apropierea curţii, şi-n timpul iernii lucraseră oamenii la curăţirea pădurii, tăind copacii însemnaţi de el. Lemne pentru arderea cărămizii erau deci destule şi rămînea numai să se hotărască locul unde are să se facă cuptoarele de cărămidă, pentru ca să fie cărate lemnele acolo. Luase înţelegere cu nişte bulgari ca să-i facă ei cărămida. S-a dus şi pe la ei, ca să vie deodată cu antreprenorul.

Mai avea apoi cea mai grea parte a treburilor, să treacă şi pe la Zerlendi.

Inginerul hotarnic lucrase cu multe întreruperi, dar zicea că e — chip — gata cu măsurătorile, mai rămînea numai să se facă adunarea la fata locului a

vecinilor pentru ca să se poată face autentificarea planului. Lucru foarte greu. O dată lipseau unii, altă dată — alţii. Se amîna deci realizarea împrumutului la Creditul Fonciar, iar pînă la seceriş mai era mult şi contul curent la Zerlendi era pe sfîrşite.

Unde îi mai rămînea lui Iorgu cap şi pentru servicii de poştalion?!

Mai erau apoi şi altele.

Sîrbii şi muntenegrenii porniseră, precum zisese maiorul Catargiu, războiul, şi prin ţară treceau zi şi noapte ofiţeri şi voluntari din Rusia în haine civile, ca să le vie într-ajutor şi să le ducă arme şi muniţiuni. În ţară agitaţiunile erau din ce în ce mai înteţite, Petre Grădişteanu cutriera mahalalele, şi ciomăgaşii lui popa Tache steteau în toate colţurile la pîndă, ca să se-ncaiere cu cetele roşiilor. Acesta e timpul cînd bineştiutul Orăşanu, la „Iordache în centrul acţiunii, a făcut din ţuică *„idee"*, din vin *„pricină"*, din mititei *„plebei"*, din trandafiri *„patricieni"*, din fleică *„inocentă"* şi tot aşa înainte, ca albii să nu mai ştie cum să-şi comandeze *„porţia"*, nici cum să-şi încheie *„protocolul"*.

Coconul Mitiţă de la Creditul Fonciar, fiind şi om politic, nu mai avea dar timp pentru mijlociri binevoitoare. L-a căutat Iorgu în trei rînduri şi n-a putut să-l prindă, iar Zerlendi stetea pe gînduri.

Lucrările începute trebuiau cu toate acestea să fie scoase la capăt, căci amînarea lor era împreunată cu perderi mari.

Iorgu s-a-ntors dar cam plouat la Valea-Boului, unde duminecă nu putea să se-ntoarcă cu mîna goală. Îi era parcă toate i se pun împotrivă, dar îşi făcea din cînd în cînd şi cîte o mustrare, căci „sezonul", care acum era pe sfîrşite, îi încurcase socotelile, încît mereu îşi aducea aminte de deosebirea pe care coconul Iancu Talpă o făcuse între socoteala negoţătorească şi cea boierească.

Întors la Valea-Boului, el iar era-n voie bună. A găsit-o pe cocoana Elena tot veselă; ba, după ce i-a spus că el duminecă iar trebuie să vie, dînsa s-a răzgîndit şi-a zis că are să mai steie pîn-atunci la moşie, unde se simţea atît de bine. Avea Iorgu cuvinte de a nu se

bucura de aceasta, dar ea îi era mamă şi nu putea s-o mîhnească.

Cu atît mai grăbit era să se-ntoarcă la Bucureşti pentru ca să-şi facă rost de bani pentru duminecă.

— Iorgule, îi zise cocoana Elena la plecare. Eu mai stau pînă duminecă. Luni mă-ntorc şi abia marţi o s-o pot vedea pe d-na Ionescu. Te pomeneşti că pînă atunci ea se duce la Zoe. Du-te chiar azi şi-i spune c-o rog să nu se ducă mai nainte de a ne fi văzut.

Pe Iorgu-l cuprinse un fel de ameţeală.

— Da! mamă, zise şi le dete bici cailor.

Nu era el acum numai plouat, ci şi uluit în puterea cuvîntului.

Să se ducă să spună multe complimente din partea Zoei şi tot atunci să mai spună şi că n-are să-i facă vizită aceleiaşi Zoe.

Nu-i era lui destule celelalte: trebuia să mai cadă şi asta pe capul lui?!

Era peste putinţă ca el să le facă amîndouă: ori una, ori alta!

Nu! Alegere nu-i rămînea.

Mama lui iar n-avea dreptate. Vorba nu era numai de vîrstă, ci şi de stare, de rang, de poziţiune socială. Cine era Zoe şi cine doamna Ionescu. Trebuia cu toate aceste să facă ceea ce i-a zis muma sa.

Cum se uita atunci în ochii Zoei?!

Era un lucru de nimic, încît îţi venea să rîzi, iar lui îi venea să plece de la Bucureşti pentru ca să scape din strîmtorarea în care era pus.

Întîia oară în viaţa lui era ispitit să fie de rea-credinţă, să umble cu minciuna, să se făţărească, să se înjosească pe sine însuşi în gîndul său.

„Ce prostie! îşi zise în cele din urmă. Eu mă zbucium ca vai de mine, şi te pomeneşti că-n timpul acesta fie una, fie alta dintre ele a şi făcut vizita ori e hotărîtă s-o facă."

Aceasta ar fi fost scăparea lui.

Sosit deci acasă, el nu s-a dus la d-na Ionescu. Zicea că e prea tîrziu.

Joi dimineaţa iar nu s-a dus. Era prea de dimineaţă şi avea să alerge-n alte treburi, mai urgente.

Cu atît mai puţin putea să se ducă pe la Zoe, care-l credea încă la Valea-Boului.

După-amiazăzi a umblat pe la Zerlendi, pe la Credit, iar pe la Credit a stat cu inginerul hotarnic, şi iar era prea tîrziu ca să se ducă la d-na Ionescu.

În adîncimile sufletului său răzvrătit se pornea din ce în ce mai stăruitor un glas care-i zicea: „Omule, tu minţi, vrei să te-nşeli pe tine însuţi, eşti de rea-credinţă faţă cu mama ta. Nu ţi-e ruşine?! Cum ai să te uiţi în ochii ei şi cei ai să-i răspunzi cînd ea te va întreba de ce nu te-ai dus nici ieri, nici azi unde te-a trimis ea?“

În zadar! Nu s-a dus joi seara şi nu era nici vineri dimineaţa în stare să se ducă. S-a dus însă pe la unsprezece la Zoe, ca să afle, oarecum pe nesimţite, dacă nu cumva vizita s-a făcut, şi-n cazul că nu s-a făcut, să stăruie ca s-o facă dînsa mai nainte de a se fi-ntors mama lui la Bucureşti.

Îşi potrivise lucrurile foarte bine-n capul lui.

„Am s-o-ntreb — îşi zicea — dacă nu cumva a văzut pe d-na Ionescu. Dacă-mi răspunde «da», am să-i spun mamei că era prea tîrziu cînd am ajuns să văd pe d-na Ionescu, pe care am căutat-o în mai multe rînduri. Iar dacă-mi răspunde «nu», găsesc cuvinte de a o îndupleca fără ca ea să simtă că e un capriciu al mamii la mijloc.“

„Tot minciuni! striga acel glas din adîncimi. Tot rea-credinţă faţă cu mama ta! O porneşti, omule, pentru un lucru de nimic pe un povîrniş primejdios şi cazi, cazi, nu poţi să ştii pînă unde.“

S-a dus, cu toate aceste, şi, abia ajuns în faţa Zoei, a fost covîrşit de simţămîntul că nu poate, că e prea slab, că nu-l iartă firea să facă acest prim pas, orişicît de mic ar fi el.

A dus-o cum a dus-o pîn-aci, dar mai departe nu, şi atît era de muiat, încît Zoe a rămas cuprinsă de viuă îngrijorare-n faţa lui.

— Ce este, Iorgule?! îl întrebă. S-a-ntîmplat ceva? Nu cumva tant' Elen, în urma ostănelilor...

— Nu! o întrerupse el. E bine! Are să se-ntoarcă luni.

— De ce nu s-a-ntors ieri, cum era vorba? stărui dînsa. Tot e ceva la mijloc.

— Nu! o întrerupse iar dînsul. Tocmai simţindu-se bine acolo a ţinut să mai rămîie cîteva zile.

— Tu ai ceva, Iorgule, grăi dînsa. Mie, mai ales mie, n-ai să-mi ascunzi adevărul.

Tocmai aceasta era ceea ce el era nevoit a face, şi ca să scape, trebuia să-i spună ceva.

— Sunt cu totul altele — zise el — lucruri pentru care voi, femeile, nu prea aveţi interes... Mizeriile zilnice ale daraverilor.

Zoe rîse cu hohote.

— Aida-dee! exclamă. Se vede că eşti începător şi neamţ, care le măsoară toate cu milimetrul şi le cintăreşte cu dramul, încît se sperie şi de cea mai neînsemnată încurcătură în sccoteli. Şezi ici lîngă mine. Ia spune de ce e vorba. Tu cunoşti acum secretele mele: destăinuieşte-mi-le pe ale tale.

Iorgu se simţea fericit că poate să scape spuind adevărul, numai adevărul, dar tot îl rodea cugetul că minte şi spuind adevărul, căci nu pentru aceasta venise la ea.

Îi vorbi despre planurile sale, despre cărămidari şi antreprenori, despre inginerul hotarnic şi despre Creditul Fonciar, despre Zerlendi şi despre nepotrivirea socotelilor sale, dar gîndul lui se-ntorcea mereu la întrebarea dacă poate ori nu să-i spună şi de ce a venit.

Zoe asculta şi le-nţelegea toate, dar se uita-n faţa lui şi era cuprinsă de simţimîntul că mai e ceva ce el nu spune.

— Şi pentru atîta lucru eşti tu atît de îngrijat?! îi zise ea. O mică strîmtorare momentană.

— Nu e mică, o-ntrerupse el.

— Ţi se va fi părînd ţie mare fiindcă nu eşti obicinuit cu asemenea greutăţi, urmă dînsa. Ori mai e şi ceva ce nu-ţi dă mîna să-mi spui? Vorbeşte deschis. Nu cumva ai avut vreo perdere-n cărţi?

— Nu, grăi dîndul neplăcut atins. Cărţi n-am ajuns încă să joc.

Zoe iar rîse cu hohote. Acel „încă" îi părea de tot hazul.

— Cărţi se joacă pretutindeni, şi e chestiune de tact social să nu zici că tu nu joci cînd toată lumea joacă,

iar accidentele neplăcute sunt lucru de sine înţeles la jocul de cărţi, grăi dînsa.

Vorbea din experienţă. Nu doară c-a suferit şi ea vrecdată pe urma unor accidente, dar ştia pe alţii care au suferit.

— Dar dacă zici că nu — urmă — atunci nu mă-ndoiesc că aşa şi este. Nu te superi însă dacă-ţi voi spune că eşti un copil. Greutăţile de care-mi vorbeşti pentru un om cu averea ta sunt înlăturate în timp de cîteva ceasuri.

El clătină din cap.

— Ştiu ce vrei să zici, urmă iar dînsa. Crezi c-ar fi un act de rea-credinţă şi ţi-ai perde creditul dacă te-ai împrumuta şi de la altcineva şi Zerlendi ar afla c-ai făcut-o aceasta.

— Fără-ndoială, zise el.

Ea ridică degetul.

— Eu sunt numai femeie — grăi dînsa — dar la de aceste mă pricep mai bine decît mulţi oameni de afaceri, în tot cazul mai bine, precum se vede, decît tine.

Era foarte adevărat ceea ce spunea.

Deşi cheltuitoare, ea nu era uşuratecă. Cheltuia numai cînd putea s-o facă aceasta fără de scădere pentru avutul ei. Juca şi cărţi, dar numai cu oameni care se bucurau cînd ea cîştiga. O adimenea risipa şi-mbuibarea, dar pentru ale ei era foarte cruţătoare. Trecuse prin două divorţuri, dar a ştiut să-şi aleagă advocaţi iscusiţi, care au reuşit să-i scape zestrea chiar cu oarecare spor.

Se pricepea la-nvîrteli, încît avea cuvinte de a se bucura că-l găseşte pe Iorgu în o mică „strîmtorare momentană", din care nu-i era greu să-l scape.

— Care e suma de care ai avea nevoie pînă la seceriş ca să răsufli mai uşor? îl întrebă dînsa în tonul omului de afaceri.

— Vreo doauăzeci, treizeci de mii de lei, răspunse el cam în silă.

— Să zicem doauăzeci şi cinci de mii, urmă ea. Suma aceasta o ai încă azi, ca împrumut amical, discret, despre care nimeni afară de tine şi de mine nu are să ştie nimic.

El se uită mirat la ea.

— Îl cunoşti pe bătrînul Cohen? întrebă dînsa.

— Nu i-am auzit niciodată numele, răspunse el.

— E un evreu spaniol — grăi dînsa — un om original, care umblă şi azi îmbrăcat în caftan, încins cu brîu verde, tradiţionala „burtă verde", şi poartă vechea şapcă cu cozorcc. Are bani şi-i dă cu multă discreţiune.

— Nu mă-ncurc! strigă Iorgu.

— N-ai să te-ncurci, îl încredinţă Zoe. Am eu credit la bătrînul acela şi mă-mprumut tot cu procentele pe care i le plăteşti lui Zerlendi. O facem şi-o ştim numai noi amîndoi.

Iorgu rămase cuprins de zăpăceală. Nu. Aşa ceva nu i-ar fi trecut nicicdată prin gînd.

— Nu, Zoe dragă, grăi dînsul. Nu se poate! Ar fi prea mult.

Cum?! El vine la ea cu rea-credinţă şi nu-ndrăzneşte să-i spună de ce a venit, iară ea îi sare-n felul acesta într-ajutor.

Şi ce-ar zice mama lui dac-ar afla că el a şi primit ajutorul acesta?!

— Să le lăsăm aceste, Zoe, urmă el. Am să mă descurc eu într-un fel oarecare.

Adevărul era că Zoe îşi avea micile economii depuse la bătrînul Cohen şi ţinea să-l ajute pe vărul ei ca să-l aibă mai bine legat.

— Iorgule! zise ea ridicîndu-se. Îţi dai seamă că mă jigneşti adînc prin purtarea ta? Te văd în strîmtorare, vreau să-ţi dau un mic ajutor, şi nu primeşti. De ce nu?! Eu am încredere oarbă-n tine şi nu cer nimic de la mîna ta, nu-ţi dau, ci mijlocesc, iar tu zici „nu"! De ce nu?! Bagă de seamă că duminecă ai să pleci, iar mîne e sîmbătă şi evreul acela nu mai stă de vorbă cu nimeni. Dacă n-o facem azi înainte de şase, el aprinde lumînările şi s-a mîntuit.

Iorgu tot numai „nu!" putea să zică, nu însă cu aceeaşi hotărîre ca mai nainte.

La urma urmelor ce era?! Un împrumut pe trei luni de zile, pînă la seceriş. Nu era oare totuna dacă-l face la Cohen ori la Zerlendi? Greutatea era numai ce zice mama lui. Ea nu-i cerea, ce-i drept, niciodată

socoteală, dar nici n-avea nevoie, căci îi spunea totdeauna, din propriul lui îndemn, ce-a făcut şi ce are de gînd să mai facă. Aceasta nu putea să i-o spună şi, prin urmare, nici s-o facă.

El scoase ceasornicul şi se uită la el.

— Nu sunt încă doauăsprezece — zise — mai mult ca să scape. Mai avem şase ceasuri. Să vedem. Am să mai alerg, şi pe la patru, cel mai tîrziu pe la cinci iar sunt aici, ca să-ţi spun dac-am reuşit ori nu.

Gîndul lui era să-i vină prea tîrziu — tot o minciună.

— Foarte bine! răspunse ea. Ca să vezi că sunt sinceră, îndată ce mă voi fi-mbrăcat, am să mă duc la Cohen ca să iau banii. Îi ai la dispoziţiunea ta pînă duminecă dimineaţa. Dacă reuşeşti fie azi, fie mîne să scapi altfel din încurcătură, îi dau evreului banii înapoi.

Iorgu îi mulţumi iară şi iarăşi plecă uitîndu-se iar la ceasornic.

Era cel mai potrivit timp ca să se ducă la d-na Ionescu şi să facă ceea ce ar fi trebuit să-ndeplinească îndată după-ntoarcerea sa de la moşie.

Întîia oară în viaţa lui se vedea intrat în conflict cu mama sa. Ea o năpăstuia pe Zoe, dar numai pentru că după spusele altora îşi făcuse o idee cu desăvîrşire greşită despre dînsa. Datoria lui era să aibă, cum a avut mai nainte, inima deschisă faţă cu dînsa şi s-o dumirească, s-o-ncredinţeze despre înţelepciunea Zoei şi despre bunătatea ei sufletească. Îl strivea cugetul vinovăţiei de a nu o fi făcut aceasta cînd mama lui l-a însărcinat să se ducă la d-na Ionescu şi de a fi lăsat să treacă atîta timp fără ca să se ducă.

Şi totuşi ...

S-a dus, ce-i drept, la d-na Ionescu, i-a spus multe complimente din partea mamei sale, i-a spus că aceasta abia luni se va întoarce, dar cînd era să-i spună şi celelalte, a lunecat pe căi piezişe.

— Aţi mai văzut pe verişoara mea Zoe de cînd v-aţi întors la Bucureşti? a-ntrebat dînsul.

Era un fel de minciună în dosul acestei întrebări, căci el venea de la verişoara Zoe şi aceasta n-ar fi lipsit să-i spună dacă ar mai fi văzut pe d-na Ionescu, care nu putea nici ea să deie alt răspuns decît că „nu".

— Pare-mi-se că mama doreşte să mergeţi împreună ca s-o vedeţi, grăi dînsul. Nu mi-a spus-o aceasta, dar aşa mi s-a părut.

Zicînd-o aceasta, el a împlinit dorinţa mamei sale, dar tot numai minţind a-mplinit-o!

Astfel, începînd cu lucruri de puţină însemnătate, la omul deprinderea de a umbla pe căi piezişe, de a spune una cînd gîndeşte alta, de a se amăgi pe sine amăgind pe alţii şi de a nu-şi mai face mustrări cînd e de rea-credinţă.

Plecînd de la d-na Ionescu, el răsuflă mai uşor ca orişice om care a scăpat de o sarcină neplăcută, şi se bucura că Alina nu se-ntorsese încă de la şcoală, căci ea, îndrăzneaţă cum ştie cîteodată să fie, ar fi putut să zică, cum i-a zis şi lui odată: „Dar nu ţinem să ne vedem cu coconiţa aceea!".

Scăpat de grija aceasta, îi rămînea să mai scape şi de celelalte.

Ca să răzbeşti în asemenea împregiurări, se cere oarecare hotărîre, oarecare stăruinţă, chiar oarecare, îndrăznneală, iar aceste ţi le dau strîmtorările care tempintenează. E greu să baţi la uşa altora ca să ceri şi n-o faci aceasta decît fiind nevoit a o face. Mai avea să ieie de la Zerlendi peste doauăzeci şi trei de mii de lei. Bancherul era însă de părere că e cestiune de prudenţă să-şi rezerve suma aceasta pentru seceriş, cînd va avea nevoie neapărată de bani. El şi-ar fi schimbat, poate, părerea aceasta dacă coconul Mitiţă ar fi pus iar o vorbă bună. Se putea însă ca coconul Mitiţă să fie şi el de aceeaşi părere.

Era greu să se mai ducă pe la Zerlendi, dar uşor nu era nici să-l caute pe coconul Mitiţă.

Şi de ce cînd Zoe era şi ea gata să-i pună banii pe masă?

Vineri seara era gata să pună caii şi să plece iar la Valea-Boului, ca să i le spună mamei sale toate din fir în păr şi s-o-nduplece.

S-a răzgîndit însă.

Făcuse-n timpul iernii şi cheltuieli pe care ar fi putut să nu le facă. Acum era vorba de lucruri de mare

folos, pe care nu mai putea să le amîne. Aceasta o ştia şi mama lui. Era dorinţa ei fierbinte ca să fie restaurate casele boiereşti, în care-şi petrecuse copilăria şi tinereţele, şi faţa ei se lumina cînd îi vorbea despre grajduri, şoproane şi grînar sistematic.

„Ce mi-e dacă-i spun mai nainte ori în urmă?! îşi zise el. Tot una e. Vorba e că am să-i spun şi am să-i dau toate lămuririle îndată ce voi fi sosit iar la Valea-Boului."

Sîmbătă dimineaţa, cînd se-mbrăca să se ducă la Zoe, i s-a mai pus şi întrebarea dacă are ori nu să-i spună acesteia că are să-i facă mumei sale împărtăşire despre împrumutul de doauăzeci şi cinci de mii de lei.

„O facem şi-o ştim numai noi amîndoi", zisese Zoe.

Ar fi fost de rea-credinţă dacă nu i-ar fi spus că mai are să fie şi a treia care ştie.

Iar o întîmplare neaşteptată însă.

Cînd ieşea ca să se ducă la Zoe, s-a pomenit faţă-n faţă cu Alina, care se-ntoarcea de la şcoală.

I-a zis frumos „bună dimineaţă" şi-a întrebat-o în franţuzeşte:

— *Comment ça va-t-il?*

Dînsa i-a zis un „*Grand merçi!*"

— Şi mă bucur că, din întîmplare, te-ntîlnesc, ca să te rog să-i spui cocoanei-mari sărutări de mînă din partea mea. Mama şi eu îi mulţumim, dar n-am avut şi nu avem de gînd să profităm de bunăvoinţa ei.

— De ce, domnişoară? întrebă dînsul.

— Pentru că noauă nu ne place doamna aceea, răspunse Alina cu inima deschisă.

Iorgu rămase parcă i-ar fi tras cineva în piaţa Teatrului o palmă.

Locul unde se aflau nu era potrivit ca să-i deie cuvenitele lămuriri; s-a mărginit deci să-i zică:

— Vă-nşelaţi, domnişoară!

— Poate! i-a zis Alina şi şi-a căutat de drum.

El iar nu mai ştia ce să facă.

Mari picături de sudoare rece i se iveau pe frunte cînd se gîndea ce-şi vor fi zicînd mama lui, doamna Ionescu şi copila cea-ndrăzneaţă cînd se vor întîlni.

Dar el nu mai putea să se-ntoarcă.

„Ei bine! n-am să-i spun!" își zise plecînd mai departe.

N-ar fi putut în clipa aceea să-și deie seamă dacă Zoei, mamei sale, ori nici uneia din amîndoauă n-are să-i spună: știa numai că bărbatul trebuie să fie discret și n-are să se amestece în gîlcevile femeiești.

A găsit-o pe Zoe mai veselă și mai plină de farmec decît orișicînd, în adevăr fericită că poate să-i facă neînsemnatul serviciu amical. Dacă el ar fi dat și ea ar fi primit, mulțumirea ei n-ar fi atît de mare și de sinceră.

Nu mai știa — biata femeie — ce să-i facă, unde să-l așeze și cum să-l încînte.

El însă, bărbat în putere, a rămas statornic și nu i-a spus nici dacă-i face ori nu mamei sale împărtășire despre cele ce a făcut, nici mai ales dacă i-a spus ori nu d-nei Ionescu și Alinei multele complimente și celelalte.

Nu doară că dar un om ca dînsul trebuia să fie discret.

După plecarea lui, Zoe, mai răsfățată decît de obicei, iar a scos căpșorul prin crepătura ușii.

— Am uitat, Iorgule, să te-ntreb: ce mai face Gîrgărița? strigă dînsa.

El se-ntoarse și se uită cu ochi mari și cam blejit înapoi. Nu putea să se dumirească cum a ajuns ea așa deodată să-i vorbească despre gîrgăriță.

— Nu e gîrgăriță, Zoe — răspunse cu cea mai deplină seninătate — e ochiul-lui-Dumnezeu!

Zoe își mușcă buzele, își retrase căpșorul și închise ușa.

VIII

„Doi pepeni într-o mînă nu poți să ții", așa zice românul.

Putea Iorgu să fie gospodar la Valea-Boului și procuror la București. Cîtă vreme coconul Iancu Talpă își avea scaunul în Senat, nu-i prea cerea nimeni socoteala dacă lipsea cîte o zi, chiar și cîte doauă de la tri-

bunal. Era însă el om deprins a le face toate cu toată inima, şi cînd se afla la Bucureşti, gîndul îi era dus la Valea-Boului, iar cînd se afla la Valea-Boului, îşi făcea mustrări pentru că lipseşte de la tribunal.

Duminecă a umblat cu cărămidarii şi cu antreprenorul, n-a găsit dar timp să spună mamei sale ceea ce ar fi avut de spus. Luni a grăbit acasă pentru ca să nu lipsească de la tribunal. Pe drum nu putea să-i vorbească în toată tigna, cum se cuvine. Rămînea să-i vorbească seara. El s-a-ntors însă cam supărat acasă.

Mai era adecă şi un al treilea pepene pe care avea să-l ia în mînă.

Generalul Florescu, ajuns în fruntea guvernului, ţinea să arate că românul e în adevăr născut oştean şi-a-nceput să-i adune pe ici, pe colo pe voinici, să le pună puşcă-n mînă, căciula cu pană de curcan în cap şi să-i deprindă cu *„dreapta-stînga!"* ...*„una, doauă, trei!"* şi aşa mai departe, după cum cere *„reglementul"*.

Iorgu, ofiţer de călăraşi, trebuia să meargă şi el pe cîteva săptămîni tocmai acum, la cel mai nepotrivit timp.

— Ei vezi, Iorgule?! îi zise cocoana Elena, chiar mai mîhnită decît el. Tu însuţi ţi-ai făcut-o.

— Datoria faţă cu ţara sa trebuie să şi-o facă orişicine! răspunse el.

Ea n-a zis „nu!", dar împăcată cu gîndul acesta nu era şi iar a petrecut noaptea în nedormire, ziua următoare iar s-a sculat tîrziu şi iar se ridica cu anevoia din jeţul ei, iar îi venea din cînd în cînd un fel de sfîrşeală.

— Dacă tu pleci, şi trebuie să pleci — îi zise ea pe înserate — mă duci iar la moşie. Ce fac eu aici aşa singură în timpul cît lipseşti tu?

— Singură ai fi şi acolo, răspunse el. Aici tot ai pe tant' Anica, ai pe Zoe, ai chiar aci aproape pe d-na Ionescu şi pe fiica ei, care îţi este, dacă judec bine, foarte simpatică.

— N-am pe nimeni, întîmpină dînsa. Cocoanele acelea nu sunt de seama mea. Nu doar că m-aş fi uitînd la stare ori la neam. Văd numai omul. Nu ne potrivim însă eu şi ele nici la fire, nici la gînd. Iar fata aceea — adă-

ugă peste puţin — e foarte drăguţă, dar şi ea, pare-mi-se tot numai acolo la ţară mai ales umblînd cu tine de la una la alta. Aici, cu o bătrînă neputincioasă ca mine, în curînd i s-ar urî de mi-ar fi milă de ea. La ţară e cu totul altfel, urmă iar. Acolo sunt inimi închise cu zăvorul, pe care le deschizi dacă ştii să găseşti cheia zăvorului.

Iorgu asculta cu gîndul dus, încît abia îşi mai da seamă despre înţelesul vorbelor ce auzea.

Acum era cea mai potrivită ocaziune ca s-o dumirească în ceea ce priveşte pe Zoe.

— Eu cred — zise — că pui prea mult temei pe cele ce ţi s-au spus despre Zoe, cunoscînd-o mai de aproape ...

Cocoana Elena îi aruncă o căutătură aspră.

— O cunosc îl întrerupse; e făţarnică, vicleană şi plină de răutate.

— Eu cred că ...

— Nu crede nimic! îl întrerupse iar dînsa cu nervozitatea omului bolnăvicios, care nu mai e-n stare să sufără nici o contrazicere.

El tăcu cuprins de simţămîntul că nu e potrivită nici ocaziunea aceasta.

— Acum, în timpul celor cîteva zile pe care le-am petrecut la moşie — urmă dînsa — m-am încredinţat că tot mai trăiesc oameni care mă ştiu din timpul copilăriei mele, şi e mare mîngîierea de a-i vedea cum se bucură cînd văd că-mi aduc aminte de dînşii, vie e mulţumirea de a sta de vorbă cu dînşii despre cele de mult trecute. Aici ce găsesc? Încă o dată: n-am pe nimeni. Sarcină sunt pentru toţi, adăugă întristată.

Lui îi era cu toate aceste greu să şi-o gîndească acolo departe, în vreme ce el îşi face rîndul în oştire.

— Dar vorbim şi noi, grăi dînsul. Eu n-am primit încă ordinul de chemare, şi-o să mai treacă timp pînă ce-mi va veni rîndul. Pîn-atunci se pot întîmpla multe şi ni se vor fi schimbat, poate, şi părerile.

N-au mai stăruit nici el, nici ea, dar gîndul lui era dus la cele grăite de dînsa, şi Alina îi era încă mai dragă.

Îşi deduse, ce-i drept, de gol răutatea femeiască prin îndrăzneala cu care i-a spus că nu-i place cocoana aceea, dar mama lui era şi ea de aceeaşi părere.

„Da! îşi zise. E în adevăr oarecare făţărnicie în întregul fel de a fi al Zoei. Nici că e cu putinţă să nu fie. Prin mijlocul lumii pline de oameni făţarnici, nesăţioşi, pizmătareţi, plini de rele îndemnuri nu poţi răzbi dîndu-ţi pe faţă gîndurile şi simţămintele. Mai ales pentru o femeie cu strălucitele ei însuşiri, făţărnicia e neapărată armă de apărare, iar făţărnicia şi vicleşugul sunt cam acelaşi lucru. Societatea în mijlocul căreia trăieşte a făcut-o cum i se pare mamii, dar fondul ei sufletesc e bun, în adevăr bun."

El, cu toate acestea, iar se temea de Zoe. Iar îi zbîrnăiau în ureche vorbele rostite de dînsa acolo sus în poieniţa cea frumoasă, iar o vedea înţepată la plecarea ei de la Valea-Boului, iar era pornit să sară în apărarea nevinovăţiei. Îi era parcă ochiul ei ager pătrunde în adîncimea sufletelor şi ea simte ce gîndesc alţii despre dînsa, ştie ce-a zis Alina.

El avea dreptate.

Zoe era cu mult mai deşteaptă decît ca să nu fie izbită de apropierea sufletească dintre el şi Alina. Chiar şi dacă n-ar mai fi fost şi celelalte, ea a fost cuprinsă de o mînie nenfrînată cînd el a rostit vorbele „nu e gîrgăriţă, ci ochiul-lui-Dumnezeu".

El a zis-o aceasta în toată nevinovăţia, crezînd că e vorba de gîngania despre care ea vorbise-n zeflemea. Nu putea să-i treacă prin gînd că ea îi zice Alinei „Gîrgăriţă". Ea însă nu putea să ia vorbele lui decît drept răspuns îndrăzneţ la-ntrebarea ei.

Mergînd deci iar pe la dînsa, el a găsit-o cu totul schimbată.

Nu doară că l-a primit rece şi înţepată ca la plecarea ei de la Valea-Boului. Nu! Tot gătită, nu ca pentru salon, tot zicîndu-i: „Şezi ici lîngă mine!", tot desfăşurîndu-şi farmecele, mai afectuoasă decît orişicînd, tot plină de cel mai viu interes pentru toate cele ce el a făcut ori are să facă.

„E făţarnică — zise el în gîndul lui — dar făţărnicia ei e plăcută şi plină de bunătate."

— Se poate?! exclamă dînsa cînd el îi vorbi despre greutăţile ivite în urma nevoii de a lua parte la concentrare. Atît ar mai trebui! De dragul unui fleac de concentrare n-ai tu s-o laşi pe tant' Elena singură. La urma urmelor, tu, singurul fiu al unei văduve, chivernisitorul unei averi mari, ba chiar şi magistrat, nici nu trebuia să intri în oştire.

El se ridică-n picioare.

— Asemenea lucruri nu se discută! îi zise. Sunt o dată soldat şi am să-mi fac datoria ca orişicare altul.

— Mofturi! răspunse ea. Înţeleg să fii chemat la război. Da! atunci ai să te duci. Dar la o concentrare?! E destul o vorbă pusă de coconul Iancu pentru ca să nu-ţi vie ordinul de chemare, şi toată lumea o să găsească, să fii încredinţat, că lucrul e foarte firesc.

— Şi tu crezi, Zoe, că eu sunt în stare să fac aşa ceva?! o-nfruntă el.

— Ei bine! şopti dînsa. O să fac eu chiar şi fără de voia ta.

— Mă insulţi, Zoe! strigă el, cu obrajii aprinşi.

Simţind c-a ajuns la limita peste care nu poate să treacă, ea se ridică, îl cuprinse cu braţul şi-l trase iar lîngă sine pe canapea.

— Potoleşte-te, îi zise cu multă dulceaţă. Ai dreptate. Aşa trebuie să vorbească un bărbat, şi mai ales un Armaş. Dacă zici tu „nu!" nu! Slăbiciunile femeieşti n-au să te scoată din sărite. Eu mă gîndeam la neliniştea de care atît tu, cît şi tant' Elen aveţi să fiţi chinuiţi în timpul petrecut de tine la concentrări. E o jertvă, Iorgule.

Carnea străbătută-n lung şi-n lat de sînge cald fiind în adevăr izvor de ispitiri, Iorgu se simţea sub braţul ei în mare strîmtorare şi făcu o mişcare parcă ar fi vrut să iasă de sub el.

Zoe iar rîse cu hohote, apoi i se uită-n faţă.

— E de tot hazul, şopti printre dinţi. Ce-ar zice ea dacă ne-ar vedea şezînd aşa unul lîngă altul, aici, pe canapea aceasta?!

El rămase-nţepenit, ca şi cînd un junghi ascuţit i-ar fi atins pieptul deasupra inimii. Prima pornire îi era

să pună mîna pe junghi şi să-l înfingă-n pieptul ei. Se ştia însă legat la amîndouă mînile.

— Nu pot să-mi dau nici eu seamă, îi răspunse stăpînindu-şi firea şi dîndu-şi silinţa de a rîde şi el. Cred însă că n-ar zice nimic. Ar găsi că e un lucru foarte firesc ca un văr şi o verişoară să se lepede de făţărniciile convenţionale, să-şi spună unul altuia toate gîndurile şi să şadă cum şedem noi aici.

— Ar fi prea cuminte dac-ar zice aşa, întîmpină Zoe.

— Dacă nu e, cu atît mai rău pentru dînsa, grăi dînsul. Mie — adăugă după o clipă de răzgîndire — la urma urmelor, puţin îmi pasă!

Zoe nu mai stărui. Era mulţumită cu atît. Treaba ei era să vie şi celelalte.

Iorgu era mîhnit de a fi zis ceea ce a zis, dar mustrări nu putea să-şi facă. Iar simţea că e şi răutate în inima Zoei şi că mînia ei s-ar fi revărsat asupra nevinovatei dacă el şi-ar fi dat adevăratul gînd pe faţă. În faţa vicleniei numai prin făţărnicie te poţi apăra.

După ce el a plecat, dînsa iar şi-a scos căpşorul prin crăpătura uşii, dar de astă dată ca să strige:

— La revedere, în curînd, Iorgule. Ai auzit? În curînd!

— Da! a răspuns el. În tot cazul, înainte de plecare.

Era timpul ca să se ducă la tribunal. Întîrziase puţin şi altă dată ar fi oprit o bîrjă şi s-ar fi aruncat în ea! Învăţul are şi dezvăţ şi, posomorît cum era, el şi-a urmat drumul a-ndelete.

„Adecă de ce să-mi fac eu inimă rea?! îşi zise urmînd şirul gîndurilor cu care plecase de la Zoe. E cu desăvîrşire adevărat că n-o priveşte ceea ce fac ori nu fac fie la Zoe, fie orişiunde aiurea fără ca s-o ating pe ea, ba chiar ca s-o feresc de răutăţile aşa-zicînd fireşti ale altora. Da! Nu-mi pasă şi n-are să-mi pese!"

Împăcat astfel cu sine însuşi, el îşi iuţi pasul, peste puţin opri o birjă şi se aruncă-n ea.

Doauă zile-n urmă a primit ordinul de chemare, şi iar s-au schimbat toate.

Avea să meargă cu escadronul său la Tîrgovişte, unde se făceau exerciţiile regimentului, şi cocoana Elena stăruia şi acum s-o ducă la moşie.

Nu-i rămînea decît s-o facă aceasta.

Seara, în ajunul plecării, cocoana Elena ţinea, o formă deşartă, să treacă pe la d-na Ionescu să-i spună că pleacă şi să ia ziua bună de la dînsa.

Iorgu a-nsoţit-o nu numai bucuros, ci chiar cu un gînd ascuns.

Au găsit-o, se-nţelege, şi pe Alina acasă.

Aflînd că Iorgu pleacă, iar cocoana-mare nu rămîne acasă, ci se-ntoarce la Valea-Boului, ea a rămas năucită.

— De ce, cocoană-mare? a-ntrebat.

— Ce să fac aici aşa singură? răspunse aceasta.

— Cum singură? Nu suntem aici şi noi, mama şi eu? stărui Alina.

— Da, doamnă, stărui şi d-na Ionescu. Suntem sub acelaşi acoperiş. O singură uşă închisă ne desparte, şi n-avem decît s-o descuiem şi pe aceasta.

Iorgu se bucura.

— Aşa am zis şi eu, grăi dînsul. Aş fi mai liniştit ştiind-o aici. Ajutaţi-mă şi d-voastre adăugă uitîndu-se la Alina.

— Sunteţi foarte drăguţe — răspunse bătrîna — dar gîndul meu e rupt. Eu sunt o sarcină grea şi cîtecdată urîtă, cer multe şi mă supăr uşor. Aici, între pereţii strîmţi, mi se-ntunecă viaţa. Acolo am deasupra mea cerul şi-mpregiurul meu lumea cea largă şi plină de toate, iar oamenii de acolo sunt deprinşi cu greutăţile şi cu supărarea, încît li se pare puţin ceea ce eu cer de la dînşii.

— Eu nu-ndrăznesc să zic că nu aveţi dreptate, zise d-na Ionescu. Aici e în adevăr plicticoasă viaţa.

Nu îndrăznea nici Alina, dar se uita cînd la Iorgu, cînd la mama lui şi-n cele din urmă buza ei de dinjos se puse şi ea pe plîns, ca cei doi ochi.

— Cocoană-mare, ia-mă şi pe mine! grăi dînsa cu voce tînguioasă.

D-na Ionescu se uită mirată la dînsa. Iar nu-şi mai cunoştea fata, dar nu o ierta buna-cuviinţă să o şi spună aceasta.

Iar Iorgu se cutremură. O vedea parcă pe Zoe într-un colţ şi-i auzea hohotele. El trebuia cu orice preţ să-mpedece lucrul acesta.

— La ce vă gîndiţi, domnişoară?! exclamă dînsul. Nu se poate! Cum ai putea să lipseşti de la şcoală acum, la sfîrşitul anului?

— Am trecut materia la toate obiectele — îl încredinţă ea — sunt bine preparată, mă prezent la examen şi ies, ca totdeauna, între cele dintîi.

— Da! — grăi d-na Ionescu cu mîndrie părintească — totdeauna între cele dintîi, nicicdată mai mult decît a treia.

— Dar absenţa cum îi vei scuza-o? stărui dînsul.

— Lucru de puţină însemnătate! răspunse ea. Dacă mama îmi dă voie, va găsi şi o motivare oarecare.

— E prea mult, domnişoară! Dă-ţi seamă

— Lasă, omule, fata-n pace! strigă cocoana Elena. Cine ce pierde cînd i se face plăcerea aceasta?! Te iau, drăguţă, dacă-ţi dă mama ta voie.

D-na Ionescu nu putea zice că nu-i dă voie, iar Iorgu, deşi uluit nu mai îndrăznea să stăruie.

— Aici e una, iar acolo alta, urmă bătrîna întorcîndu-se spre Iorgu. Să-ţi pară bine că-i fac fetei o plăcere, care şi pentru mine tot plăcere e.

— Dar bine îmi pare, răspunse el; zic că e chiar prea mult!

Au plecat apoi dimineaţa toţi trei la Valea-Boului, el pe capră, mînîndu--şi caii tăcut şi-ncruntat, iar ele în fundul trăsurii, voioase şi vorbind despre cîte toate.

Întors iar la Bucureşti, el trebuia să se ducă, precum a făgăduit, la Zoe, căci ziua următoare pleca la Tîrgovişte.

Cum avea să-i spună că mama lui a plecat la Valea-Boului însoţită de Alina?

Trebuia să-i spună?

Ce zicea dînsa dacă-i spunea?

Ce zicea dacă nu-i spunea şi afla mai tîrziu?

„Ei, nu mă duc!" zise el îndîrjit.

Dar ce zicea dînsa dacă el nu se ducea?

„Puţin îmi pasă! îşi zise şi mai îndîrjit. Nu mă duc!"

Nici nu s-a dus.

La Tîrgovişte, tinereţe, sănătate, veselie, toate cele bune; gîndul lui era însă mereu dus mai mult la Bucu-

reşti decît la Valea-Boului. Multe putea să zică şi mai ales să facă Zoe şi presimţiri urîte îl făceau posomorît şi răzleţ.

După cîteva zile, zarvă mare: a venit dela Bucureşti ştirea că generalul Florescu s-a retras şi vodă a-nsărcinat pe Ion C. Brătianu să formeze guvernul. Unii chiuiau, alţii erau plouaţi, iar alţii, porniţi spre răzvrătire, înjurau în gura mare.

Iorgu era deznădăjduit.

În starea sufletească în care se afla, el le vedea toate în negru. După vederile cu care se-ntorsese din străinătate şi după cele ce aflase în cercurile politice cu care venise-n atingere de cînd se afla în ţară, el îi socotea pe roşii ajunşi la putere drept oameni care s-au lepădat şi de legea strămoşească şi de moravurile, părinţilor, şi de tradiţiunile naţionale, şi se folosesc de toate mijloacele, de minciună, de adimeniri, de sîluiri, ca să dărîme tot ceea ce a mai rămas din trecut şi să înfiinţeze o lume nouă, în care nu cei mai vrednici, ci cei mai vicleni, mai stăruitori şi mai lipsiţi de scrupule au să stăpînească, prigonind fără de milă pe continuatori lucrării pornite de părinţii lor. Vinovaţi îi făcea însă nu pe aceştia, ci pe boierii care se ceartă între dînşii şi dintre care cei mai mulţi îşi petrec viaţa alergînd după plăceri uşuratice ori dîndu-se chiar la îmbuibări şi la desfrîu.

„Nu mai e mîntuire. Zadarnice sunt toate silinţele! îşi zicea. Se destramă societatea noastră. Drojdia se face spumă, şi cei de jos se ridică deasupra: mergem încetul cu încetul spre Comuna de la Paris!"

Aceasta îi era starea sufletească-n ziua cînd a primit o telegramă scurtă:

„Vino fără de-ntîrziere. Taut' Elen moartă. Plec acolo.

Zoe"

În urechile altuia vorbele acestea ar fi sunat parcă ar fi zis: *„Ura ! S-a mîntuit !"* El le-a cetit în mai multe rînduri. Înţelegea, ştia, era încredinţat că mama lui

a murit, dar nu o simțea moartă, nu era încă pătruns de gîndul că de aici înainte a rămas singur în lume.

Mai aveau să treacă vreo șapte ceasuri pînă la plecarea de la Titu a trenului ce venea de la Craiova spre București. Fără ca să mai spună cuiva ceva, el se duse în grajd, își puse șaua pe armăsar, strînse chinga și-ncălecă. Peste puțin însă își opri calul. Prea ar fi fost nevoit să aștepte la Titu.

„Nu! zise. La Valea-Boului!"

Vedea-n gîndul lui lungul drum pe care trebuia să-l facă pîn-acolo, dar tot sosea mai curînd decît ducîndu-se la București, ca să plece de acolo. El și armăsarul lui știau să scurteze drumurile.

Plecat o dată, el gonea năucit de-un singur gînd: că mama lui nu mai trăiește. Chiar și acum îi fulgera însă din cînd în cînd prin minte întrebarea: „Ce va zice Zoe cînd o va găsi pe ea plîngînd la picioarele moartei?!"

Tot n-o cunoștea încă pe Zoe, care în asemenea împrejurări nu putea decît să-mbrățișeze, să sărute, să acopere de laude.

La Valea-Boului se adunase lume multă, care-și făcuse socoteala cînd poate să ajungă la București, să plece de acolo și să sosească, și nu-l aștepta încă. Au alergat deci toți cînd el a intrat în curte călare pe calul înspumat, plin de praf și de noroi și obosit frînt.

Alina îi alergă cea dîntîi în cale și se opri la capul scării cu ochii secătuiți de multul plîns și cu capul plecat în fața lui.

— A fost bine, tot bine, grăi dînsa cu vocea limpede. Seara ședea în jeț. Eu îi spuneam nimicuri și ea rîdea cu toată inima. Deodată i-a venit sfîrșeala, a leșinat și a murit. Eu ce mai puteam să fac cînd nu știam că așa se moare?!

Abia acum era Iorgu răpus de sîmțămîntul că e moartă mama lui, și lacrămile-l năpădiră.

— Făcut-ai prea mult! I-ai îndulcit cele din urmă zile ale vieții! zise, și, fără ca să mai ție seamă de cei de dimpregiurul lui, o-mbrățișă și-i sărută ochii amîndoi.

IX

După-nmormîntare, Zoe, nemîngîiată, cu ochii plînşi, albă la faţă, în doliu mare, care-i şedea foarte bine, a ţinut s-o ducă ea pe Alina acasă şi să-i mulţumească, în numele familiei, atît ei, cît şi d-nei Ionescu.

A fost, aşa-i zisese şi lui Iorgu, o inspiraţiune în adevăr fericită ca răposata să se ducă la moşie însoţită de copila atît de-nţeleaptă şi dulce la fire.

Iară Iorgu iar a-ncălecat şi-a grăbit la Tîrgovişte pe acelaşi drum lung.

La Tîrgovişte a găsit inimi sîmţitoare. Oamenii suntem cu toţii, şi durerea orişicăruia e durerea tuturora. La „reglement" nu se prevede însă că oşteanul poate să plece la-nmormîntarea mumei sale fără ca să fi cerut mai nainte voie de la mai-marii săi, şi el căzuse în vina grea de a o fi făcut aceasta, iar noul guvern era alcătuit din oameni care ţin ca de la legi şi de la reglemente nici o abatere să nu se facă.

Erau trecute timpurile cînd o vorbă pusă-n asemenea împregiurări de coconul Iancu le netezea toate. Noul guvern luase, precum se zicea, mătura cea mare şi curăţa mai şi mai decît Orăscu la Ministerul de Culte şi Instrucţiune Publică după căderea „Junimii". Se mai porniseră şi pregătirile electorale, şi fiecare om era cîntărit şi trecut după valoarea lui electorală la catastif, iară Iorgu era dintre nu tocmai numeroşii care-şi spun fără de-ncungiur părerile. Chiar şi dacă cei de la Tîrgovişte ar fi voit să tragă cu buretele, erau cei de la Bucureşti care ţineau să profite de ocaziune spre a frînge cerbicia unui boier înfumurat.

În Iorgu se răzvrătea sîmţămîntul de om, dar se zbătea zadarnic, căci nu-i rămînea decît să se supună pedepsei în gîndul lui umilitoare.

La un lucru nu se putea gîndi: dacă vorba coconului Iancu nu mai preţuia nimic, mai era la Bucureşti cineva care ştia să-şi deschidă şi acum toate uşile. Era Zoe, care le afla toate şi era încredinţată că oamenii politici, fie ei albi, roşii, chiar negri, toţi sunt cavaleri galanţi şi deschid cînd o femeie prezentabilă le bate la uşă, ascultă cu plăcere şi fac bucuros ceea ce li se cere,

mai ales cînd e vorba, ca-n cazul acesta, de un lucru echitabil.

Cînd inima îi era deci mai grea, Iorgu a primit iar o telegramă scurtă:

„Fii liniştit. Toate sunt în regulă.

Zoe".

Nu! El nu trebuia să se sîmtă rămas singur în lume. Mai era cineva care se gîndea în toată clipa la el.

„O fi ea fătarnică, vicleană şi plină de răutate, dar nu şi faţă cu mine!" îşi zise, cuprins de-nduioşare.

El nu se-nşela.

Ea în adevăr se gîndea în toată clipa la dînsul şi multe, foarte multe era-n stare să facă de dragul lui. Tocmai pentru că el nu era ca cei mai mulţi, ea îl iubea şi se simţea umilită că el n-o simte ori nu vrea s-o ştie aceasta. Mai ales după ce l-a văzut îmbrăţişînd pe Alina, ea era strivită de simţămîntul că-i sunt zadarnice toate silinţele şi aştepta chinuită de-ndoieli un scurt răspuns de mulţumire de la dînsul.

Au trecut însă cîteva zile fără ca să-l fi primit.

Venise adecă la Tîrgovişte vestea că noul guvern a luat dispoziţiuni pentru trimiterea la vatră a celor concentraţi, ba, drept luare-n bătaie de joc, scosese-n vînzare căciulile ce găsise prin magazii pentru dorobanţi. Iorgu se aştepta deci în toată clipa să se întoarcă la Bucureşti, ca să-i mulţumească prin grai viu.

La Bucureşti a găsit o lume nouă, pretutindeni, pe stradă, prin biurouri, la Şosele, prin localuri publice, la tribunal, mutre lui necunoscute. Noul ministru de Justiţie, Eugen Stătescu, un om şubred şi poate că de aceea zăcaş, destituise ori mutase pe cei mai mulţi dintre judecători, ca să facă loc pentru oamenii săi ori pentru cei recomandaţi de alegătorii cu trecere. Pînă chiar nici uşierii nu mai erau cei de mai nainte, încît Iorgu, un fel de Blehan, era scîrbit şi a luat hotărîrea de a-şi da demisiunea.

Chiar mai schimbat decît lumea era însă el însuşi.

Deprins a se răzema pe înţeleapta lui mamă şi a ţinea în toate împregiurările seamă de vederile şi de

simțămîntele ei, ca nici măcar în gînd să n-o jignească, el, rămas de capul lui, se uita cuprins de temeri împregiurul său și nu mai știa ce să facă și de ce să se ferească. În același timp, scîrbit de cele ce se petreceau împregiurul lui, el nu mai stăruia în vederile sale de mai nainte, nu se mai încălzea pentru nimic, nu mai ținea seamă de părerile altora și era mereu pornit să zică: *„Ce-mi pasă? !"* Nu se mai socotea parte din societatea în mijlocul căreia trăia, și dacă n-ar fi fost la mijloc lucrările începute pe moșie, ar fi plecat departe, cît mai departe.

Primul drum pe care trebuia să-l facă după sosirea lui la București era cel mai scurt, la d-na Ionescu.

Acesta însă era și cel mai greu.

Nu doară că se căia de a fi făcut ceea ce a făcut îmbrățișînd-o, ca pe o soră, pe Alina în fața tuturora. Așa trebuia să facă. Mama lui ar fi înviat ca să-l mustre cu toată asprimea, căci un laș nevrednic de a fi pus în rîndul oamenilor ar fi fost dacă n-ar fi făcut-o.

Dragă i-a fost copila chiar din clipa cînd a văzut-o zugrăvită pe perete, dar nu îi era iertat s-o mărturisească aceasta. Orișicît de dureros ar fi fost atins cînd ea a făcut mărturisirea că cu cellalt ar face bucuros plimbarea la Valea-Boului, el a înțeles-o și s-a stăpînit. A scăpat, ce-i drept, vorba că el și ea sunt o lume pentru sine, dar, intrat în toiul vieții bucureștene, încurînd a fost cuprins de simțămîntul că-n mijlocul societății din care el face și trebuie neapărat să facă parte viața li-ar fi nesuferită. Un Armaș nu putea să se însoțească decît cu o femeie de seama lui. El trebuia să se jertfească, și grija lui cea mai mare era să se depărteze încetul cu încetul de dînsa, ca să n-o compromită.

Cu totul altfel vedea acum lucrurile.

Oarele petrecute cu dînsa-n poieniță, printre țarini și printre livezi, îi erau neuitate. Neuitată îi era slăbiciunea pe care o prinsese mama lui pentru copilă. Neuitate îi erau vorbele „nu mă mai uit la stare, nici la neam!" Pătrunsu-s-a cu desăvîrșire de gîndul că nu e-n viața omenească nimic mai frumos decît ca soț și soție să se potrivească la fire, să aibă aceleași slăbiciuni, să caute aceleași mulțumiri.

Tocmai de aceea însă Zoe, care-i pătrundea-n inimă şi-n gînd, l-a-ncredinţat că orişicare femeie care iubeşte se potriveşte întru toate cu iubitul ei. N-avea decît să se uite bine împregiurul său pentru ca să găsească şi între cele de seama lui una care-i dă chiar mai mult decît ceea ce găsise la Alina.

Nu voia, dar se socotea dator să caute.

Acum era slăbită-n sufletul lui conştiinţa acestei datorii.

Covîrşit de simţămîntul că boierime nu mai este, că numai pe ici, pe colo a mai rămas cîte un boier adevărat, care însă nu mai însemnează nimic în viaţa ţării, el mai era şi adimenit de credinţa că mama lui a rînduit oarecum cu limbă de moarte să aibă sub ocrotirea sa pe copila care i-a-ndulcit cele din urmă zile ale vieţii şi i-a închis ochii.

Da! Era dezlegat de datoria cea grea, putea să asculte numai de pornirea inimii sale.

Îi era însă iertat s-o mărturisească aceasta? Ştia el ce gîndeşte şi ce simte dînsa? Se aflau în primele zile ale anului de doliu: cîte şi mai cîte se mai puteau întîmpla în timpul acestui an?! Se cutremura gîndindu-se că ar putea să se-ntoarcă cellalt. Ar fi vrut s-o poată lua ca s-o ducă undeva şi s-o ascundă, dar nimănui în lumea aceasta şi mai ales ei nu-i era iertat să i-o spună aceasta.

„Să nu dai fata pe gura lumii!" îi striga mama lui din mormînt.

Iar el era singur şi nu ştia ce să facă.

O singură ieşire găsea: să-şi deie demisiunea şi să se stabilească la moşie.

Era cel mai apropiat gînd şi totodată şi cel mai potrivit cu firea lui. Deprins cu toate acestea a nu face nimic de capul său, el nu era-n stare să ieie o hotărîre fără ca să fi cerut şi sfatul altora.

Al cui?

Mai nainte de toate al Zoei, care era chiar mai bine decît el însuşi dumirită asupra celor ce se petrec în sufletul lui.

La ea s-a dus mai nainte de a fi făcut drumul cel scurt.

Zoe nu numai îl aştepta, ci era totodată şi pregătită să-l primească.

Chiar în ziua cînd s-a făcut schimbarea de guvern, ea a fost neliniştită de temerea că mai ales acum, după moartea mamei sale, el, fiind înlocuit ori nevoit a-şi da demisiunea, se va stabili la moşie, ceea ce l-ar fi depărtat pentru totdeauna de dînsa. A umblat deci pe căile ştiute de ea, şi cînd i-a telegrafiat că toate sunt în regulă, regulată era şi aceasta.

Greu nu i-a fost. Cunoscînd slăbiciunea lui vcdă pentru oamenii cu tradiţiuni familiale, liberalii îşi dedeau silinţa să tragă-n partea lor asemenea oameni ca prin ei să deie partidului lor un fel de lustru. Ea nu avea deci, pe lîngă toate celelalte, decît să mai pună-n perspectivă şi trecerea la guvern a lui Iorgu, pentru ca toţi cei mari să-i între-n voie.

Cînd el i-a vorbit dar despre intenţiunea sa de a-şi da demisiunea, dînsa şi-a ridicat cu mîndrie capul.

— Ce-ţi trece prin minte?! exclamă. E cestiune de demnitate să stai neclîntit la locul tău.

— Nu mă expun să fiu înlocuit, răspunse el.

— Nu vor îndrăzni s-o facă aceasta, îl încredinţă dînsa. Numele tău e chezăşie îndestulătoare că numai înainte poţi să mergi.

Iorgu se simţea măgulit.

— Şi dacă e vorba — urmă ea tărăgănînd vorbele — ei şi ştiu să preţuiască pe oamenii ca tine mai bine decît conservatorii, cărora numai de slugi supuse le place să fie încungiuraţi.

— E şi aceasta una din greşelile partidului nostru. grăi Iorgu, care nu-şi dedea seamă unde bat vorbele ei, Îndată ce se iveşte-n mijlocul lui vreun om cu vederi mai largi, dau toţi din toate părţile năvală asupra lui, Rînduri strînse n-au boierii noştri.

— Boierii! exclamă dînsa zîmbind. Parcă prinţul Nicolae Bibescu nu e şi el boier? Fratele său, Gheorghe, nu e boier? Boier de viţă e C.A. Rosetti. Boieri de frunte sunt fraţii Golescu. Boieri sunt Mihalache Kogălniceanu, Ioan Ghica, Dimitrie Sturdza. Toţi aceştia şi mulţi alţii sunt liberali, ba sunt încredinţată că mînepoimîne o să-i vezi şi pe junimişti trecuţi la liberali.

Nu! Partidul vostru nu.e al boierilor: boieri de frunte sunt şi dincoace, şi dincolo. Dar — urmă — eu nu mă pricep la politică şi nici nu vreau să mă amestec în cele politice, ci numai să-ţi arăt că dîndu-ţi demisiunea, ai face impresiunea unui om care fuge de frică, cu toate că nu are de cine să se teamă.

— Să vedem, zise el. Poate că ai dreptate. O să mă mai gîndesc.

Zoe iar se mulţumi deocamdată cu atît şi trecu la altele, la timpul petrecut de dînsul în concentrare, la amănuntele înmormîntării, la durerea de care erau cuprinşi amîndoi, la tot ceea ce-l privea de aproape.

— Aşa-i! exclamă iar în cele din urmă. Eram să uit. Cum rămîne cu locuinţa? Desigur că nu mai rămîi în locuinţa de acum.

El se uită mirat la ea.

— Nu-mi dau seamă de ce adecă aş fi avînd s-o părăsesc, grăi dînsul.

— Aşa, numai tu singur să stai în casele d-nei Ionescu? îi răspunse ea.

Iorgu se cutremura de cîte ori dinsa începea să vorbească fie chiar şi numai pe departe despre Alina.

— Nu te superi dacă-ţi vorbesc cu inima deschisă, cum mi se cuvine, urmă dînsa cu dulceaţa unei surori mai mari. Eu ştiu mai bine decît tine ce sunt fetele dintr-un pension şi sunt încredinţată că fac glume proaste în socoteala Alinei. Îţi închipuieşte ce-ar face ele dac-ar şti că stai aşa singur sub acelaşi acoperiş cu dînsa, cînd mai ştiu şi că mama ei e mereu dusă de acasă.

Iorgu era-nduplecat. La strîmtorare, însă, chiar şi cel mai de bună-credinţă dintre oameni e-mpins spre viclenie.

— Îţi mulţumesc! zise el. Atît de puţin mă interesează copila aceea, încît, preocupat de altele, nu m-am gîndit la aceasta. Ai dreptate. Văd acum şi eu că tot cel mai potrivit lucru ar fi să mă stabilesc la moşie.

— Aş! întîmpină dînsa. Corect e să stai în oraş şi să n-o mai expui ducîndu-te pe la d-na Ionescu.

— O să mă mai gîndesc,. zise el.

Zoe iarăşi era mulţumită deocamdată şi cu atît.

Ea şi putea să fie mulţumită, căci, fiind la mijloc Alina, vorba ei era pentru Iorgu cea mai aspră poruncă. Toate era gata să le facă pentru ca ea să creadă că el a spus adevărul cînd a zis că puţin îl interesează copila aceea.

Acum îi era însă încă mai greu să facă drumul cel scurt.

Da! Trebuia neapărat să se mute din locuinţa unde a stat cu mumă-sa. Chiar şi dacă n-ar fi fost adevărat ceea ce a zis Zoe, era destul că ea a zis, căci de gura ei se temea. Cum s-o facă însă? Cum s-o spună d-nei Ionescu fără ca s-o jignească? Cum s-o facă pe Alina să simtă că numai de dragul ei se siluieşte el însuşi pe sine?

Se plimba-n neştire pe Podul Mogoşoaiei, cînd deodată s-a oprit ca lovit de trăsnet în loc.

Hotărîse ministrul Orăscu că lucrările începute de junimişti să nu se mai urmeze, dar mai era în ţară şi Carol-vodă, care ţinea ca biserica de la Curtea-de-Argeş să fie neapărat restaurată. Noul guvern a luat deci măsuri pentru continuarea lucrărilor. Aflînd-o aceasta, Emil a alergat deci la Bucureşti, unde acum „*ai noştri*" erau la putere. Venise prea tîrziu, ori poate chiar în zadar, căci se găsise altul mai apropiat, şi pleca posomorît de la minister cînd Iorgu trecea din strada Colţii în strada Batiştei.

Acesta se uită lung în urma lui, apoi îşi urmă drumul iuţindu-şi paşii.

Ştia acum ce are să facă, adecă tocmai acum nu mai ştia.

Prea mîndru, el se simţea jignit de gîndul că omul acela ar putea să-i fie rival. Nu! Poziţiunea lui, averea lui, întreaga lui personalitate o făceau aceasta peste putinţă, şi el ar fi dispreţuit-o pe Alina dacă dînsa ar fi stat fie măcar numai o clipă pe gînduri.

Dar dacă slăbiciunea ar fi fost mai mare decît dispreţul? Nenorocire! N-ar fi iertat-o nicicdată! Viaţa lui întreagă i-ar fi stat ca un ghimpe otrăvit în inimă îndoiala.

Sosit acasă, el tot n-a făcut drumul cel scurt.

Mai nainte de a-l face, ar fi dorit să se-ncredinţeze dacă omul acela, venit iar la Bucureşti, a trecut ori nu

pe la d-na Ionescu, dacă are ori nu să treacă, dacă nu cumva şi rămîne la Bucureşti.

Cum însă? Cum să se-ncredinţeze despre toate acestea? El sări decdată-n picioare.

Deprins acum încetul cu încetul şi el a face una cînd alta gîndeşte, s-a-nstrunat şi s-a dus, în sfîrşit, la d-na Ionescu, ca să-i mulţumcască pentru că i-a dat Alinei voie de a însoţi pe răposata la Valea-Boului şi s-o încredinţeze pe aceasta că nu va uita nicicdată mîngîierea de care i-a făcut mumei sale parte în cele din urmă zile ale vieţii ei.

Ele ce-ar fi putut să-i răspundă? Plîngeau, încredinţîndu-l că iau cu toată inima parte la durerea lui.

— E greu, zise el profitînd de aceasta. Mie nu mi-a fost numai mamă, ci şi povăţuitoare neadormită, sufleteşte cea mai apropiată fiinţă, încît nu mă mai pot găsi pe mine însumi lipsit de dînsa. Toate mi-o reamintesc — urmă după o mică pauză — şi mă veţi înţelege, doamnă şi domnişoară, dacă vă mărturisesc că mă cutremur cînd trec pragul casei în care am trăit pînă acum împreună.

— Da, grăi d-na Ionescu. Aşa eram şi eu după mcartea răposatului, care era mare bunătate de om. Îmi venea să părăsesc casa.

— Şi mie mi-e foarte greu cînd trec prin faţa intrării, unde o vedeam adeseori cînd plecam la şcoală ori mă-ntorceam acasă, adăugă Alina ştergîndu-şi iar lacrămile.

— Veţi găsi deci că e firească botărîrea mea de a nu mai sta în locuinţa în care ne simţeam atît de bine, urmă el.

— E fără-ndoială bine să staţi un timp oarecare la moşie, întîmpină d-na Ionescu.

— Nu se poate, grăi dînsul. Datoriile mă ţin aici la Bucureşti. Ar trebui să-mi ia un concediu, ceea ce nu-mi vine să cer de la noul guvern. M-am gîndit deci să vă cer învoirea ca să dau în socoteala mea cu chirie locuinţa.

D-na Ionescu n-o făcea bucuros aceasta, dar în împregiurările în care se afla nu putea decît să-şi dea învoirea.

Alina ţinea însă să-şi deie şi de astă dată părerea.

Găsea şi dînsa că locuinţa în care stătuse cu mama lui era acum prea mare şi prea scumpă numai pentru el singur. Erau mai multe încăperi de prisos, nu mai gătea în casă, putea să se lipsească de slugi. Toate acestea-l priveau însă numai pe el.

— Rămîind, se-nţelege — grăi dînsa — ca chiriaşul să ne convie şi nouă.

— Fără-ndoială, grăbi el s-o-ncredinţeze. Nu puteţi să primiţi pe orişicine sub acelaşi acoperiş cu d-voastre.

D-na Ionescu, obicinuită acum cu accesele de îndrăzneală ale fiicei sale, nu mai era mirată, ar fi vrut însă să-i facă un semn ca să tacă, dar Alina nu se uita la ea, ci-n faţa lui Iorgu, în care vedea, parcă, oglindită un fel de falşitate.

— Dar cu mobila ce faceţi? urmă ea. Aveţi mobilă atît de frumcasă şi fără îndoială scumpă.

Iar un lucru la care el, în zăpăceala lui, nu se gîndise.

— Dau, se-nţelege — răspunse el cam tulburat — locuinţa mobilată.

— Nu se poate, grăi dînsa. Jeţul în care şedea de obicei cocoana-mare, patul în care dormea dînsa, cele mai apropiate lucruri ale ei nu puteţi să le puneţi orişicui la dispoziţie.

Iorgu era acum nu numai turburat, ci şi ruşinat.

— Acestea, da!... fără-ndoială, am să le duc la moşie şi să le păstrez acolo, zise el.

— Alino, dragă! — grăi d-na Ionescu pierzîndu-şi răbdarea — aceastea sunt lucruri care nu ne privesc.

— Mă iartă, mamă, îi răspunse Alina. Ne priveşte tot ceea ce-l priveşte pe d-sa, care a fost totdeauna atît de-ndatoritor faţă cu noi. Răposata ni-a fost apoi nu numai chiriaşă, ci ni-a mai şi-mbrăţişat cu atîta bunătate, încît mă gîndesc în toată clipa la ea şi aş fi foarte mihnită dacă...

Iorgu nu mai era ruşinat, ci cuprins de-nduioşare.

— Da!... domnişoară... o-ntrerupse. Aveţi multă dreptate şi vă sunt recunoscător.

— D-ta ai apoi o bibliotecă atît de frumoasă — urmă ea din ce în ce mai zeloasă — cărţi multe, bine alese, legate-n piele, biurou sculptat, scrin, statuete, tablouri

şi o mulţime de nimicuri preţioase. Aşa-i că nu te superi dacă-ţi spun că mi se pare peste putinţă să le laşi în seama orişicui?

Iorgu nu se supăra deloc. I se părea şi lui peste putinţă să plece aşa deodată din casa în care se afla şi-ar fi rămas în ea dacă n-ar fi fost la mijloc Zoe, ba chiar şi omul acela, pe care l-a văzut ieşind de la ministeriu.

Răpus de simţămîntul acesta, el nu-şi mai dedea seamă despre înţelesul celor din urmă dintre vorbele grăite de dînsa, şi în loc de a-i da răspuns, el se-ntoarse la gîndul cu care a plecat de acasă.

— Da, domnişoară — zise — adecă nu! Da, nu mă supăr! Mă iertaţi! Ca să nu uit: mi s-a părut că l-am văzut azi pe pictorul care...

— Pe Emil?! îl întrerupse Alina înviorată. Unde? Cînd?

Iorgu era acum încredinţat că ea nu l-a văzut şi c-ar vrea să-l vadă, şi iar nu răspunse la întrebările ei.

Un neadevăr grăise spuind că i s-a părut numai că l-a văzut. Urma acum alt neadevăr.

— Îmi aduc acum aminte — zise iar — că m-a-nsărcinat ministrul Maiorescu să i-l trimit. L-am şi căutat, dar nu l-am găsit. El vine fără-ndoială pe la d-voastre. Vă rog ...

Alina iar îl întrerupse.

— Eu cred că nu vine, răspunse ea. Săracul. Nu, n-are să vie!

El nu se mai stăpîni.

— Mă mir de aceasta — grăi dînsul întorcîndu-se spre d-na Ionescu — căci domnişoara ţine mult la el.

— O, da! îl încredinţă Alina. Şi nu mă-ndoiesc c-ai ţinea şi d-ta dacă l-ai cunoaşte destul de bine.

D-na Ionescu era foarte supărată.

— Aşa sunt fetele de pension, zise. Au un fel de cult pentru profesoarele şi pentru profesorii lor. I-a dat cîteva lecţiuni de desemn, şi nu mai e acum om ca dînsul.

— Nu, mamă! protestă fata. Nu ca profesor, nici ca pictor, ci ca om trebuie neapărat să le fie simpatic tuturor celor ce văd şi judecă bine, ca d-l Armaş.

Iorgu iar nu mai ştia ce să facă şi ce să-i spună.

„ Să văd... să mă mai gîndesc"... îşi zise iar, ca în atîtea rînduri, apoi se ridică de plecare.

O, dac-ar fi trăit mama lui, ar fi întrebat-o pe dînsa. Singur însă, de capul lui, nu îndrăznea să-şi ieie asupra sa răspunderea unei hotărîri.

După ce mulţumi din nou pentru toate cîte, el plecă, dar peste puţin, mai nainte de a trece pragul, iar se opri.

— O să ţin seamă, domnişoară — zise el — de toate cele ce mi-aţi spus, şi dac-ar fi să plec, noi, aşa cred, vom rămînea tot atît de aproape cum am fost pînă acum, poate chiar mai aproape.

„Să treacă anul de doliu!" îi mai venea să zică, dar nu îndrăznea, căci nu ştia cîte şi mai cîte se vor fi putînd întîmpla în curgerea acelui an.

„Ce vrea omul acesta cu mine? !" se-ntrebă dînsa după ce el ieşi însoţit de muma ei.

X

Emil a zărit şi el pe Iorgu şi era p-aci-p-aci să se oprească din drum ca să-i zică „bună ziua!" S-a răzgîndit însă.

Încă de mult şi-n multe rînduri îşi pusese tare de gînd că are să le dea uitării cele trecute şi în adevăr din ce în ce mai rar îşi aducea aminte de ele. Răpus de simţămîntul că nu este în stare să ţină piept cu un om ca Iorgu Armaş, el se socotea umilit şi s-ar fi făcut în gîndul lui de rîsul lumii dacă s-ar fi-ncumătat să între-n luptă cu el. De aceea şi-a şi pus de gînd să n-o mai vadă pe Alina decît dacă ea îl va fi chemat, ceea ce dînsa n-a făcut, un semn învederat că ţine şi ea să fie date uitării cele trecute: Acum însă, posomorît cum era, cu viaţa oarecum înăcrită, el simţi că-l junghie prin inimă, încît tremură-n tot timpul, şi iar fu cuprins de pornirea de a se arunca asupra lui — iasă cum o ieşi. „Să mă ferească Dumnezeu ca nu cumva să-şi bată joc de ea!" îşi zicea şi i se făcea negru-n faţa ochilor.

În zadar. Sunt în viaţa omenască clipe în care slăbiciunile sunt mai tari decît pornirile cele mai bine chibzuite. El se făcu, ce-i drept, că nu-l cunoaşte pe Iorgu, că nu-şi aduce aminte că l-a mai văzut în viaţa lui, dar nu mai era-n stare să plece de la Bucureşti fără ca să se fi dumirit asupra celor ce se petrec la casa d-nei Ionescu.

Îi era ruşine să stea, dar stetea la pîndă, şi a văzut cu ochii lui cum Iorgu Armaş s-a mutat din casele d-nei Ionescu. Nu ştia de ce, dar nici nu ţinea să afle: lucrul de căpetenie era pentru dînsul să se încredinţeze dacă el mai vine ori nu pe la fosta lui locuinţă.

Mult mai trebuia să aştepte dacă era vorba să se dumirească şi despre aceasta.

Prin Vlaşca şi Teleorman adecă, prin Romanaţi şi Dolj, pretutindeni prin apropierea Dunării se-ncepuse secerişul. Grîul era puţin şi nu de bună calitate, dar preţurile se urcau, căci Sîrbia, Muntenegrul şi Turcia erau sleite de război, în Bulgaria fierberea era din ce în ce mai mare, temerea ca nu cumva Rusia şi Austro-Ungaria să fie nevoite şi ele a intra-n război era din ce în ce mai generală, iar în România se sporeau cei ce stăruiau ca ţara să nu rămîie neutrală. Iorgu avea cuvinte de a se bucura de toate aceste, căci mai spre poala munţilor şi mai ales la Valea-Boului, unde semănăturile se făcuseră bine, lanurile erau frumoase.

Îmbărbătat de aceasta, el se-ntindea şi iar se-ntindea, păcatul celor mai mulţi dintre oamenii ce-au început să zidească. Adaugi aici una, mai ca să-ntregeşti, mai ca să-mbunătăţeşti, mai de dragul frumuseţei, şi te miri unde ieşi.

El nu uita însă nici împrumutul „mijlocit" de Zoe şi nici nu trebuia să-l uite, căci nu-l uita nici dînsa. Dar pe cînd el era neliniştit, că i se sporesc cheltuielile, ea-l îmbărbăta mereu, spuindu-i că ceea ce face durează pentru vecie şi astfel n-are să ţie seamă dacă-l costă ceva mai mult.

— Împrumutul de la Cohen să nu te supere, a adăugat apoi. Acesta mă priveşte. Poţi, la nevoie, chiar şi să-l

sporești. Păcat ar fi să-ți vinzi recolta acum, cînd știi că prețurile vor fi la toamnă mai urcate.

Iorgu se simțea ușurat și-i era din nou recunoscător.

Profitînd de aceasta, ea îi aduse aminte făgăduința de a face împreună o plimbare la Valea-Boului.

— Ce frumos ar fi acum, în timpul secerișului! exclamă dînsa.

— Minunat! răspunse el. Plecăm duminecă în zori de zi.

— Aș! întîmpină d'nsa. Plecăm luni, ca să-i găsesc pe secerătorii risipiți prin lanuri. Aceasta e cea mai frumoasă dintre privelиștile de la țară.

Iorgu era de aceeași părere, dar nu-i dedea mîna să lipsească de la tribunal.

— Tu-l știi pe Eugen Stătescu, ministrul meu, îi zise. Nu mă expun.

Ea rîse-n felul ei.

— E cel mai blajin om cînd știi să-i suni în strună, îl încredință. Te iau pe răspunderea mea.

— Să mă mai gîndesc, zise el.

— Să nu te mai gîndești deloc, răspunse ea. Astă-seară vorbesc cu prințul, iar mîne dimineață te aștept gata de plecare.

Au și plecat luni — așa, numai ei amîndoi — drum plăcut pînă la Valea Boului, iar acolo o zi scurtă, prea de tot scurtă pentru ea, dar nu și pentru el.

Orișicît de vie ar fi mulțumirea de a călători timp de patru ceasuri aproape cu o femeie înzestrată cu atît de multe mijloace de-ncîntare ca Zoe și, pe ici, pe colo și îndrăzneață, sosit la Valea-Boului, Iorgu se gîndea cu un fel de mîhnire la plăcerile ce gustase pe drum.

Din cele trei încăperi reparate dintru început el păstrase adecă două pentru sine: într-una din aceste se aflau patul răposatei sale mame, jețul ei, canapeaua din iatacul ei, dulapul ei de haine și încă cîteva lucruri neînsemnate de care ea se folosise, iar în cealaltă el își instalase biurcul și biblioteca. Tot aici și dormea cînd se-ntîmpla să rămîie peste noapte la moșie.

Intrînd acum aici dimpreună cu Zoe, era peste putință să nu-și aducă aminte cum au venit lucrurile de el și-a adus biblioteca și biurcul la Valea-Boului și-i era

parcă Alina stetea-n pragul uşii şi zicea: „Frumos! V'ă şed bine glumele fără perdea ce faceţi în răsfăţarea voastră pe drum! Dar aici ce veţi fi făcînd?!"

Au plecat apoi să vadă secerătorii risipiţi prin lanurile dese şi cu spicul plecat spre pămînt. Cerul era senin, dar o răcoroasă adiere despre munte astîmpăra arşiţa soarelui. Pe ici, pe colo se ivea cîte un nor răzleţ şi umbra lui trecea peste brazdele culcate de coase la pămînt. Cîntau fetele ce adunau mănunchi şi flăcăii ce legau snopii, cîntau şi ciocîrliile ridicate-n văzduh, pe ici, pe colo răsuna bătaia prepeliţei, iară Zoe avea şi ea ochi pentru toate şi vorbea, mereu vorbea, neistovită.

Ei nu erau însă numai amîndoi. Una zicea Zoe, şi la alta îi era lui gîndul. Cînd ea zicea: „Uite!", el se uita, ce-i drept, dar nu vedea. Îşi aducea aminte ce-a zis şi ce-a făcut mai ici, mai colo cealaltă şi-şi închipuia ce-ar zice şi ce-ar face dac-ar fi acum aici.

Omul n-are însă numai suflet, ci şi trup, care-n viaţa petrecută în aievea nu arareori se ridică deasupra. Prin romane eroii trăiesc cîtecdată, ce-i drept, numai cu sufletul, se-nalţă şi rămîn mereu înălţaţi. Iorgu era însă — întocmai ca Zoe — om în toată firea şi astfel se zbătea mereu gonit de sine însuşi.

Greu canon de pocăinţă. I-ar fi fost milă şi lui Emil de el.

Zoe cea trăită-n lume, simţind că el e dus cu gîndul, se-nteţea ca şi cînd ar fi avut să ţină treaz pe unul ce-i gata-n fiecare clipă să adoarmă şi era din ce în ce mai vie, citecdată chiar năvalnică. Tocmai prin aceasta i se făcea însă şi mai supărătoare.

După ce soarele a trecut de meazăzi, el a început să se uite la ceasornic.

— Pare-mi-se că eu te plictisesc, îi zise ea.

— Vai de mine! exclamă dînsul. Cum îţi vine asemenea gînd?! Mă gîndeam însă, că ar fi timpul să ne-ntoarcem la curte, ca să luăm şi noi o mică gustare.

— Asta da! grăi dînsa, care în adevăr se simţea mai bine la umbră şi la răcoare, tolănită pe o canapea, decît umblînd printre lanurile bătute de soare.

Mica gustare s-a lungit apoi, căci era mare coşul pe care-l umpluse Iorgu, după bunul lui obicei, cu fel

de fel de bunătăţi, mai icre moi, mai ficat de gîscă împănat cu trufe, ici ceva dulce, colo ceva mai iute şi, pe deasupra, beuturi bine alese, cum se cuvine cînd ai drept oaspe pe cineva care ştie să preţuiască. Chiar şi-n *Sfînta Scriptură* ni se spune apoi că vinul înveseleşte inima omului, şi peste puţin ei iar erau numai amîndoi.

— Ce zăduf! grăi dînsa ridicîndu-se. Nu te superi, adăugă; îi întoarse spatele, îşi desfăcu bluza de mătase verde şi-şi scoase corsetul şi după ceea şi turnelul.

Lasă c-o supărau, dar nici sus, nici mai jos n-avea nevoie de aşa ceva. La forme atît de bine rotunjite ca ale ei, asemenea adaosuri sunt cel puţin de prisos, şi Iorgu nu s-ar fi supărat nici dacă ea şi-ar mai fi scos şi bluza.

Dac-ar fi fost şi acum lună plină, ei n-ar fi plecat decît pe-nseratele. Luna era însă abia în primul pătrar, şi Iorgu iar începu să se uite la ceasornic.

— Aida-dee! grăi dînsa. Nu cumva te gîndeşti de pe acum la plecare?! Nu te adimenesc farmecele drumului făcut în timp de noapte?!

Adimenit, Iorgu mai scoase ceva din coş şi mai desfundă o sticlă.

Cînd ziua se-nvelea în noapte, Zoe se uită lung la el.

— O idee minunată, Iorgule! exclamă dînsa. Eu vreau să petrec noaptea aici.

Iorgu rămase-ncremenit.

Îi era parcă i-a turnat cineva în cap o găleată de apă rece, de tot rece, şi-i curg şiroaiele sloi de-a lungul spinării.

Nu doară că mai lipsea încă o zi de la tribunal: cu aceasta se deprinsese; o fi una, or fi două, o privea pe dînsa. Iar se ivi însă cealaltă în pragul uşii.

— E peste putinţă, Zoe! îi zise, cuprins de un fel de frică.

— Auzi vorbă! răspunse ea. Ia şezi ici lîngă mine, ca să ne-nţelegem ca doi oameni cuminte. De ce e peste putinţă? urmă după ce el se supuse. Ce-o să zică zidarii şi dulgherii care lucrează la binale? Ce-o să zică oamenii din curte? Ce-o să zică lumea-ntreagă care ne ştie veniţi aici şi ce-o să creadă cînd vor vedea că rămînem şi peste noapte împreună? Asta te nelinişteşte? Bine,

dragul meu, la lucrul acesta trebuia să te gîndeşti cînd ai plecat de la Bucureşti. Eu am fost pîn-acum în doauă rînduri măritată, şi fată mare nu eşti nici tu. Oricît ai tăgădui tu, nu te crede nimeni că n-ai pe undeva, prin mahalale, o femeie care te primeşte cu braţele deschise.

Iorgu se uită cuprins de groază spre pragul uşii.

— Aflînd deci c-ai plecat cu mine la Valea-Boului — urmă dînsa — cei de la Bucureşti îşi vor face fel de fel de închipuiri, întocmai ca cei de aici, ba se vor deda şi la glume proaste în socoteala noastră. Mie nu-mi pasă însă şi n-are să-ţi pese nici ţie. De aceasta o femeie ca mine şi un bărbat ca tine nu poate să scape. Noi ştim care este adevărul şi suntem amîndoi, aşa cred, destul de cuminte pentru ca să nu facem ceea ce ei cred că vom fi făcînd.

El ascultă şi-nţelegea tot ceea ce dînsa îi spunea, dar stăruia neclintit în hotărîrea lui. După cele din urmă vorbe ale ei, însă, faţa lui se lumină.

— Ei bine! zise. Rămîi tu aici, iar eu trec peste noapte la fostul primar, unde am mai stat.

Zoe rîse iar cu obişnuitele ei hohote.

— Şi-o să publici în toate gazetele din Bucureşti notiţe în care vesteşti lumea că n-am stat peste noapte împreună, îi zise ea. Te faci de rîs, Iorgule. Eşti în stare să mă laşi singură în casa aceasta pustie?! Eu nu mă tem c-o să mă seduci tu; te temi tu c-o să te seduc eu?! Bine, Iorgule, eu sunt veselă, îmi place să fac glume, poate şi cam proaste, dar femeie uşuratică nu sunt şi-aş vrea să văd cine-ndrăzneşte să se apropie prea mult de mine. Ar păţi mare ruşine.

— Nu e vorba de aceasta — se scuză el — dar sunt anumite forme convenţionale care au să fie păstrate în toate împregiurările.

— Aş! Mofturi! strigă dînsa. Peste formele acestea am trecut demult, încă din clipa în care ai intrat în camera mea de toaletă. Nu mai pierdem vorba; tu dormi aici, iar eu trec în camera de alături, şi — adăugă — pentru mai mare siguranţă, încui uşa şi-ţi pui cheia sub căpătîi.

Iorgu se cutremură, şi faţa i se făcut albă ca varul.

Să se culce ea în patul mamei lui?!

Cealaltă stetea-n pragul uşii cu amîndouă braţele ridicate şi striga parcă: „Departe, pîngăritorilor! Pe aici nu se trece!"

— Nu! gîăi dînsul cu tcată hotărîrea. Să n u te superi, Zoe, dar tu eşti femeie şi eu sunt bărbat, iar bărbatul e dator să apere pe femeia ce şi-a pus încrederea în el chiar şi de aparenţele lipsei de corectitate.

Zoe se simţea adînc jignită. Ea se ridică, îşi luă corsetul, îşi desfăcu bluza fără ca să-i mai întcarcă lui Iorgu spatele, puse corsetul la locul ce i se cuvine, îşi luă sînii cu amîndouă mînile şi-i vîrî în el şi strînse şireturile, apoi ridică fusta şi-şi puse şi turnelul tot la locul ce i se cuvenea.

El stetea neînduplecat şi rece şi se uita la ea.

— Ai multă dreptate! gîăi d'nsa. Spune să pună caii. Pe la miezul nopţii suntem la Bucureşti.

Mai avea însă ea şi-o arnă care nimerea fără de greş.

— Ce-ar zice vecinica dac-ar afla că-n asemenea împregiurări nu ţi-ai făcut datoria de apărător al bunelor mcravuri?! adăugă iostind voibele printre dinţi.

Ioigu eia stivit, nimicit, peidut.

Cea mai apropiată poinire îi cia s-o ia-n palme.

Nu-i eia însă ierlat s-o facă aceasta: s-ar fi dat de gol; ar fi fost un adevărat trădător.

Nu în palme, ci-n braţe trebuia s-o ia, şi a şi luat-o acum el pe ca şi-a poftit-o lîngă sine pe canapea şi i-a spus şi i-a făcut tct ceca ce mintea lui putea să născocească pentiu ca s-c-n-crcdinţeze că lui nu-i pasă, în adevăr nu-i pasă ce crcde, ce gîndeşte, ce zice ori nu zice fata aceea.

Acum însă Zoe era neînduplecată şi rece. Nu dedea, ce-i drept, cu cotul şi se lăsa să fie mîngîiată, dar era neclintită-n hotărîrea ei de-a pleca.

Fiinţă şubredă şi neajutorată e omul!

Iorgu se căia acum de a nu fi intrat în voile ei şi nu mai înţelegea de ce adecă s-a pus în pizmă cu ea; o singură vorbă din partea ei ar fi fost acum destul pentru ca el să se dea învins, dar ea îşi schimbase decdată gîndul, în adevăr şi-l schimbase, şi nu mai voia cu nici un preţ să rămîie.

— Voiam să rămîn — îi zise ea — pentru că nu-mi închipuiam că tu poţi să ai gînd rău. Văd acum că-l ai şi-ţi dau dreptate: cel mai cuminte lucru e să plecăm.

„Să mă mai gîndesc", ar fi voit Iorgu să zică, dar ea nu i-a dat răgaz.

Drumul nu era scurt, dar plăcut: răcoarea nopţii de vară, adierea din cînd în cînd cam aspră, la început un crîmpei de lună, apoi cer înstelat, undeva, departe, înaintea lor, fulgerări din ce în ce mai dese, pe ici, pe colo cîte un liliac flutura ţîţîind prin văzduh, ori cîte un gîndac de noapte zbura bondărind mai la dreapta, mai la stînga. El mîna caii, ea şedea la stînga lui, iar vizitiul se clătina mereu, cucăind în dosul lor.

Împăcaţi nu erau cînd au plecat, şi se zice că supărat la drum n-ai să pleci. Ei însă au plecat împreună şi puteau să se împace pe drum, iar la împăcare oamenii numai certîndu-se pot să ajungă. S-au certat deci tot drumul, se-nţelege, nu ca mitocanii, nu ca la Obor, ci boiereşte, ca prin saloane, spuindu-şi cîte un adevăr mai crud. Ea îi spunea că bărbaţii sunt năvalnici şi slabi şi nu sunt în stare să-şi stăpînească firea, mereu la rele se gîndesc, şi, cînd pot, le şi fac. El îi spunea ei că femeile sunt proclete şi-ncăpăţînate, tonatice şi schimbăcioase, încît niciodată nu ştiu ce vreau şi ce nu vreau. Ea, scoasă din răbdare, zicea că bărbatul trăieşte mai mult cu trupul, iar femeia mai mult cu sufletul. El zicea: „Mofturi! Filosofie de şorţ!" Nu-i dedea mîna să spună că „nu", iar dacă ar fi zis „da", i-ar fi dat dreptate.

Era pe la miezul nopţii cînd au sosit la Bucureşti. la „Grand Hôtel de Boulevard", unde se mutase el, ferestrele erau luminate, iar la „Raşca" muzica cînta un potpuri din Zampa. Grădina era încă plină, dar lumea începuse să plece, şi Hrştşca stetea la intrare, făcea plecăciuni şi-şi zicea obişnuitul: „*S-avem norocire!*"

— O idee! zise Iorgu după ce vizitiul descărcă coşul acum aproape deşert şi-l duse la portar. Să ne oprim la „Raşca" şi să luăm un ceai.

— Aş! răspunse ea. Trimite trăsura la grajd, şi noi mergem pe jos pînă la mine, ca să-ţi dau revanşă.

N-o să fie ca la Valea-Boului, dar tot mai e cîte o rămăşiţă în bufetul meu. Să nu te temi că te compromit — adăugă-n glumă — am cheia de la intrare, ca totdeauna, la mine şi nu te vede nimeni nici cînd intri, nici cînd ieşi.

Ar fi fost o bădărănie neiertată dacă el ar mai fi stăruit pentru „Raşca", iar bădăran nu era Iorgu.

Tot îi mai sunau în ureche vorbele: „Ce-ar zice ea dac-ar afla că nu ţi-ai făcut datoria de apărător al bunelor moravuri!".

El trebuia neapărat să primească „revanşa", ca să fie, în sfîrşit, deplină-mpăcarea.

In revărsatul zorilor de zi, cînd se-ntorcea la hotel, era cam rece, şi el îşi ridică gulerul hainei şi-l strînse împregiurul gîtului.

„Comedia dracului! zise. Mi-am uitat cravata. Te pomeneşti c-o găseşte Linica!".

XI

Dac-ai petrecut o zi, ba pînă chiar şi o noapte umblînd pe drumuri, plimbîndu-te printre lanuri, luînd mici gustări cu o damă din cea mai bună societate şi primind „revanşe" de la ea, e chestiune de bună-cuviinţă să te duci cît mai curînd s-o vezi şi să te interesezi cum a suportat ostenelile de tot felul şi cum se simte după ce şi-a luat răgaz de cdihnă, iar Iorgu ţinea mult la buna-cuviinţă.

Bucurîndu-se că n-a perdut decît o singură zi de la tribunal, el, deşi se culcase de tot tîrziu, a fost între cei dîntîi la postul lui şi a plecat cel din urmă, nu însă acasă, la hotel, ci drept la Zoe.

Aici le-a găsit toate claie peste grămadă. In salon mobila era adunată toată la mijloc şi acoperită cu un mare polog, ca să n-o umplă pravul. In sufragerie fel de fel de vase şi tacîmuri erau puse-n lăzi. In antreu lăzi, cufere, gente, în care Linica şi feciorul aşezau lucrurile după cum le poruncea Zoe, care, palidă, prăpădită şi îmbrăcată într-un capot plin de dantele, şcdea la o parte pe un scaun.

Iorgu se uită zăpăcit împregiurul său.

— Ce-i?! Ce s-a-ntîmplat? întrebă el.

— Nimic! îi răspunse ea. Precum vezi, împachetăm. Plec! adăugă, făcîndu-le servitorilor semn să iasă.

— Pleci? întîmpină Iorgu. Unde? De ce aşa deodată?

Zoe se uită-n urma servitorilor şi, după ce se-ncredinţă că e-nchisă uşa pe care au ieşit, se ridică obosită şi cuprinsă de adîncă mîhnire.

— Trebuie să plec! Nu-mi rămîne decît să plec! grăi dînsa. Închipuieşte-ţi: Linica a găsit cravata pe care ai uitat-o în iatacul meu.

— Nu! zise el zăpăcit. Eu în sufragerie mi-am scos gulerul şi cravata. Îşi aduci aminte că-mi era cald şi...

— Se vede c-am luat-o eu cu zdrenţele mele, îl întrerupse ea. Îţi aduci aminte că iar îmi scosesem corsetul şi turnelul. Destul că-n iatac a găsit-o şi, prinzînd bănuială, a zîmbit cu răutate, ba a avut şi nerușinarea de a face gluma că-n iatac miroase a bărbat.

— Şi nu i-ai tras o pereche de palme?! N-ai dat-o pe scară?! strigă el răzvrătit în întreaga lui fiinţă.

— Dar îmi mirosea şi mie, Iorgule! răspunse ea. Atît mi-ar fi trebuit! Într-un ceas ar fi aflat toată casa, iar în trei zile ar fi mers vestea în întregul oraş. Slugile sunt viclene: cînd simt aşa ceva, ţi se fac tirani nemiloşi şi li te supui orbeşte ca să le astupi gura. Nu-i las răgaz să vorbească cu ceilalţi, îi dau din cînd în cînd cîte o bomboană, apoi plec şi-o iau cu mine, ca să uite şi mirosul, şi cravata.

Iorgu era încă mai răzvrătit.

— Se poate?! exclamă dînsul. Să pleci de frica unei slugi!

— A! nu de frica ei, ci de frica ta! grăi Zoe. Dacă plec, sunt o femeie fără noroc, dar dacă rămîn, sunt o femeie pierdută. Să vorbim deschis, Iorgule, urmă ea cu-nduioşare. Dacă rămîn, tu vii şi mîne, şi poimîne, iar eu nu mă mai simt în stare să zic „nu“ cînd tu zici „da“. Plec fără de-ntîrziere, chiar cu trenul de seară!

Iorgu nu mai era nici el în stare să zică fie „da“, fie „nu“.

E în adevăr prea şubredă fiinţa omenească: era prea slab ca să zică *„pleacă"*, şi se speria de răspunderea pe care ar lua-o asupra sa dac-ar zice *„rămîi"*.

— De! ... cum crezi tu, îi zise dînd din umeri. Eu silă nu pot să-ţi fac.

— Eu îţi spusei cum cred — replică dînsa — şi orice-ai face, am să plec.

— Unde? întrebă el cu oarecare sfială.

— Nu ştiu, răspunse ea. Deocamdată la Braşov. Acolo voi vedea unde am să mă duc, la Elöpatac, la Zizin, la Tuşnad, undeva, nu ştiu nici eu unde.

Iorgu stetea umilit, ruşinat, strivit de simţîmîntul că-n urma propriei sale fapte rămîne cu desăvîrşire singur, în adevăr singur. Chiar şi dac-ar fi vrut s-o oprească, acum, după ce ea făcuse pregătirile de plecare, era prea tîrziu.

— Dacă vrei şi vrei, eu nu te pot opri, grăi dînsul. Nu pot însă să-ţi dau vreun ajutor, să-ţi fac cu ocaziunea aceasta vreun serviciu?

Ea se uită lung la el.

— Unul singur — grăi dînsa — să pleci cît mai curînd de aici şi să te apropii cît mai rar de mine. Servitorii au ochi ageri, şi Linica ar putea să dea cu socoteală că tu eşti acela care şi-a uitat cravata în iatacul meu, şi ai fi compromis şi tu.

El strînse pumnii şi-şi muşcă fălcile pe scrîşnite, dar se închină de plecare.

— Sunt vinovat, Zoe, dar tot eşti prea aspră faţă de mine, zise întinzîndu-i mîna.

Ea suspină.

— Nu! Iorgule, nu aspră, ci cuminte, răspunse strîngîndu-i mîna. Aspră, nemiloasă sunt faţă cu mine însami!

El plecă cu capul dinadins ridicat, parc-ar fi voit să zică: „Eu tot eu rămîn!" Adevărul era însă că voia să se mintă pe sine însuşi.

Nu e în viaţa aceasta stare sufletească mai urîtă decît aceea în care tu, om, te afli cînd îţi dai seamă despre propria ta nemernicie, despre marile şi multele neajunsuri ale firii tale. În starea aceasta cade orişicare dintre noi cînd se simte pornit a face şi cu atît mai vîrtos

după ce a şi făcut ceea ce foarte bine ştie că nu trebuie să facă.

Îşi ridica Iorgu capul, nu însă pentru că era tot el însuşi, ci pentru că voia să fie iar cum a fost mai nainte. Scîrbă îi era, scîrbă de sine însuşi gîndindu-se c-a făcut ceea ce nu trebuia să facă şi o admira pe Zoe, care avea şi-nţelepciunea şi hotărîrea de a pleca pentru ca să scape, scăpîndu-l şi pe dînsul.

Cu toate acestea, iară şi iarăşi se ivea-n sufletul lui năvalnica pornire de a alerga după ea, fie ca s-o cheme, fie ca s-o-nsoţească. Încă de mult acum apucase pe povîrniş, se dezbrăcase carecum pe nesimţite de firea lui şi se potrivise din ce în ce mai mult cu lumea în mijlocul căreia trăia, încît nu mai avea în el însuşi destul razăm ca să se oprească, dar decum să se urce iar de unde alunecase.

De acolo, din mormîntul de la Valea-Boului, răsuna din cînd în cînd un glas, care îi zicea: „E făţarnică şi vicleană!" şi-l făcea să se-ntrebe dacă nu cumva ea a plecat anume pentru ca să plece şi el după ea. În loc de a-l înspăimînta însă, aceasta-l făcea să creadă că ea îl doreşte cu nesaţiu şi-l adimenea.

„Nu! nu! nu!" zicea dînsul ridicîndu-şi cu-ndărătnicie capul. Hotărîrea pe care a avut-o dînsa trebuia s-o aibă şi el, bărbat.

Vin însă în desfăşurarea lucrurilor din lumea aceasta şi-mpregiurări care schimbă hotărîrile omeneşti.

La Valea-Boului se urmau lucrările de zidărie, se urma şi secerişul şi în curînd avea să se-nceapă şi treieratul. El încă de mult îşi pusese de gînd să profite de vacanţele de vară ca să petreacă cîteva săptămîni acolo. Intrat însă de curînd în magistratură, el nu era dintre aceia cărora li se cuveneau vacanţele. „Se face! — i-a zis Zoe — dar, se-nţelege, dacă eşti om cuminte şi nu faci paradă de vederile tale conservatoare." El s-a ţinut de sfatul ei, ceea ce nu-i era deloc greu, căci bune nu mai erau deloc părerile lui despre conservatori şi despre boieri. A mers aşa de departe, încît la alegeri şi-a dat votul pentru prinţul Nicolae Bibescu. Cu ce se alegea însă el dacă Zoe era dusă? Trei vorbe de la ea le puneau toate la cale. Cum să le aibă?

Dacă-ar fi ştiut unde se află dînsa, i-ar fi scris ori i-ar fi dat o telegramă. Nu ştia însă. Ce-i mai rămînea?

Nu doară că [ar fi] cine ştie ce, dar în adevăr nu-i rămînea decît să se ducă s-o caute, mai întîi la Braşov, iar acolo îi găsea urma.

Aşa pleacă la drum omul pe care-l trage aţa. Fiindcă una gîndeşte şi alta spune, una caută şi peste alta dă.

La Braşov nu i-a fost greu să-i dea de urmă, căci ea îşi lăsase, pentru toate eventualităţile, la hotelul Nr. 1, adresă: *Zizin, vila „Gherman"*.

Acolo a şi găsit-o.

Zoe se bucura. Cum să nu se bucure?! Se bucura nu numai că-l vede atît de pe neaşteptate, dar şi că poate să-i facă un mic serviciu, era însă foarte supărată, căci Linica ar fi putut să prindă bănuială şi să bată toba, urîtul obicei al slugilor. I-a dat deci lui Iorgu pentru prinţul Bibescu o scrisoare în care îi recomanda pe „bunul nostru amic, unul dintre alegătorii măriei-tale", dar a făcut-o aceasta fiind de faţă şi Linica, pentru ca ea să vadă că nu e la mijloc decît un lucru cu desăvîrşire nevinovat.

Iorgu mulţumi, luă scrisoarea şi-o trecu în cel mai ascuns dintre buzunările sale, apoi rămase cu ochii ţintă la pămînt, ca omul care ar mai avea să zică ceva, dar nu-i dă mîna să vorbească.

Îl mai supărase pe el Linica. Se vede că Zoe avea obiceiul de a se pune sub epitropia slugii sale, un lucru în toate împregiurările jignitor. Acum însă nu era ca atunci, şi Iorgu ar fi fost în stare s-o ia pe Linica şi s-o izbească de perete, ca terci să se facă.

— Cînd pleci? Desigur că ai grabă mare? îi zise Zoe.

— Da! Adecă nu! răspunse el. Trebuie să aştept pînă ce nu-şi odihneşte birjarul caii.

— Îmi dai voie să te-nsoţesc pîn-acolo, mergînd aşa, încetul cu încetul? zise iar Zoe.

Asta le-ntrecea toate: era parcă i-ar fi zis din nou: „Pleacă cît mai curînd".

După ce-a făcut atîta drum, nu putea să schimbe nici trei vorbe-n toată tigna cu ea.

Nu-i rămînea însă decît s-o-ncredinţeze că e-ncîntat de gentileţa ei şi să-şi ia beţicaşul şi pălăria.

— Linico, dă-mi umbreluța. Mă-ntorc în curînd! îi zise ea servitoarei.

El răsuflă mai înviorat. Scăpa în sfîrșit.

— Bine, Zoe — grăi după ce ieșiră din curtea vilei — Linica aceasta e o adevărată pacoste.

— Ce să-mi fac? îi răspunse Zoe. O damă de companie nu-mi dă mîna să-mi țin — e prea scump și are prea mari pretențiuni — iar singură nu poate să trăiască o femeie ca mine. E curățică, o îmbrac bine, lumea mă vede pretutindeni cu ea, și-mi face aceeași treabă ca orișicare damă de companie.

Aceste le știa Iorgu foarte bine.

— Da — zise — dar...

— E foarte bine așa, urmă ea. Drept vorbind, ea îmi face reputațiunea. Dacă n-ai grabă prea mare, să mergem puțin la deal.

Vila „Gherman" erau casele de zestre ale fiicei părintelui Gherman, același ieromonah Gherman pe care metropolitul Andrei îl rînduise să-i facă prohodul.

— O, din contra, îmi face mare plăcere! o-ncredință dînsul. E foarte frumos aici.

— Frumos, liniștit și plăcut, urmă dînsa. Izvoarele minerale, instalațiunile, cele cîteva vile sunt aici pe țărmul stîng al rîulețului. Uite ce limpede e apa! Satul cu gălăgia, cu ulițile pline de prav și cu droaia de copii e dincolo, pe țărmul cellalt. Muzica cîntă de două ori pe zi mai la vale, unde sunt plantațiunile de brad. Pe rîu la deal sunt plimbări minunate. Vezi dealul de la dreapta: într-un ceas, un ceas și jumătate, urci în culmile lui, la o poiană încungiurată de brădet, de unde se deschid vederi încîntătoare spre Țara Bîrsei, spre Munții Cumpătului și mai ales spre rîpele prăpăstioase ale Bucegilor. Cum aș putea să fac eu plimbările acestea dacă n-aș avea-o pe Linica cu mine?

„Iar afurisita aceea de Linica!" își zise Iorgu.

— Tu știi că eu n-am venit aici să mă folosesc de apele minerale, nici să caut distracțiuni, urmă Zoe, care avea multă poftă de vorbă. Dac-am venit însă, profit și de ape, și de plimbări. Cînd am tras în Brașov, la Nr. 1, peste un ceas toată lumea știa cine e doamna cea tinără și multinteresantă, de unde vine, unde se

duce, ce face la ea acasă şi cu cine are legături. Tot aşa cînd am sosit aici. Toată lumea mă ştie precum mă prezentă ea. Iată, acum ai venit tu, adăugă dînsa; mîne toată lumea ştie că a venit vărul meu la mine, i-am dat o scrisoare, am făcut împreună o mică plimbare, şi el a plecat.

Iorgu îşi pierdu sărita.

— Tocmai aceasta e! izbucni el. Îi dai prea mult nas, şi s-a făcut prea îndrăzneaţă. Se uită la mine parcă...

— Aşa trebuie să fie! îi zise ea. Îmi este şi apărătoare. Dac-ar fi vreunul care ar voi să se apropie de mine, e destul s-o vadă pe ea pentru ca să nu mai îndrăznească. Ah!... suspină dînsa. Ce bine ar fi fost dac-aş fi luat-o cu mine la Valea-Boului! Nu s-ar fi întîmplat ceea ce nu trebuia să se-ntîmple, n-aş fi fost nevoită să vin aici şi azi mi-aş căuta de treburile mele.

Era nemîngîiată ca orişicare femeie care se ştie fără noroc, iar Iorgu iar admira înţelepciunea şi hotărîrea ei şi se despreţuia pe sine însuşi. Trebuia să plece cît mai curînd.

— Cred că birjarul îşi va fi odihnit şi hrănit pîn-acum caii, zise şi se-ntoarse la vale.

— Îmi pare foarte rău! Aş mai fi stat atît de bucuros de vorbă cu tine, grăi dînsa şi-şi urmară cîtva timp tăcuţi drumul la vale, spre podul pe care el urma să treacă dincolo, unde-şi lăsase birja. Eu văd cu mîhnire că pe tine te supără Linica, urmă ea, ca să rupă tăcerea. Uite, de dragul tău sunt în stare să mă lipsesc de ea. Ce nu fac eu de dragul tău?!

— Nu, asta nu! stărui dînsul.

— Lasă-mă, că ştiu eu ce să fac, stărui şi dînsa. Ştiind că te supără pe tine, îmi este şi mie din ce în ce mai nesuferită. Am s-o dau încolo, dar trebuie să-mi mai las timp, ca să găsesc ocaziune bine potrivită, şi — adăugă — să-i mai iasă din nas mirosul acela.

Iorgu îşi mai iuţi pasul, scoase batista şi-şi şterse năduşelile reci de pe frunte.

La pod s-au despărţit foarte-nduioşaţi.

— Succes bun! La revedere-n Bucureşti! a strigat apoi dînsa întorcîndu-se iar la deal.

Succesul deplin a fost uşor, dar în ceea ce priveşte revederea, vorba nu se potrivea cu gîndul ei. El era tare hotărît să se-nfunde la Valea-Boului şi să nu mai iasă de acolo.

S-a-ntîmplat, însă, că după opt zile s-a pomenit la hotel cu Linica. Îi aducea o scrisoare de la Zoe. Multe salutări călduroase şi nimic mai departe. Răspuns tot se cuvenea să-i dea.

— Şi cînd te-ntorci, Linico? întrebă dînsul.

— Nu mă mai întorc, coconaşule, răspunse fata. Rămîn aici să scutur, să şterg praful şi să aerisesc.

— Bine, Linico! îi zise el şi-i dete un bacşiş bun. Aceasta aşa, cam pe la ameazăzi.

„Să mă mai gîndesc", îşi zise el.

De! Dacă Linica nu se mai întorcea, nu putea nici el să-şi dea răspunsul printr-însa. Nu era oare cel mai potrivit lucru ca, mai-nainte de a se duce la Valea-Boului, să se repeadă la Predeal şi de acolo la Zizin, ca să-i mulţumească-n grai viu pentru succesul uşor şi deplin, precum şi pentru celelalte?

Timp de a se gîndi mai avea, căci trenul pleca spre Ploieşti tocmai pe la cinci, iar de la Ploieşti îşi lua o trăsură cu patru cai.

Fiinţă şubredă, neajutorată şi plină de neajunsuri fiind, omul nu o dată-şi zice: „Nemernic, ticălos, vrednic de cel mai adînc dispreţ eşti!", şi tot trece toate punţile ca să facă ceea ce nu-i este iertat a face.

S-a dus, şi dus a fost. Secerişul, treieratul, reparaturile şi zidirile, ba pînă chiar şi daraverile cu Zerlendi, cu bătrînul Cohen şi cu Creditul Fonciar, toate îi erau nimicuri care se fac fie şi fără de el, fie şi mai tîrziu.

Adecă de ce nu?! Sunt atîţia şi atîţia care fac aşa şi tot oameni cumsecade rămîn! Omul trăieşte ca să-şi facă parte de plăcerile vieţii.

Iar Emil?!

El a aşteptat cît a aşteptat fără ca să se poată dumiri. Îşi strîngea cîteodată pumnii şi-i venea să scrîşnească din dinţi, dar peste puţin era cuprins de simţămîntul că e un caraghios care caută ceea ce nu poate găsi, şi-n cele din urmă s-a-ntors la ale lui.

XII

Era-n ziua Sfinţilor Voivozi Mihail şi Gavril. Deputaţii şi senatorii, sosiţi de curînd la Bucureşti, îşi căutau în lumea bucureşteană „orientarea", fiecare potrivit cu înclinările sale. Stîlpii cafenelelor, ai cluburilor şi ai saloanelor nu erau încă în număr. Unii erau aşteptaţi, iar alţii nici nu era vorba să se-ntoarcă deocamdată. Viaţa bucureşteană se pornea mai cu anevoia decît în timpul, celor din urmă cîţiva ani, căci, de! cu schimbarea guvernului, toate se schimbă.

Iorgu realizase la Creditul Fonciar împrumutul, patru sute de mii de lei, şi-şi regulase daraverile cu Zerlendi. Recolta îi ieşise destul de bine. Ar fi ieşit, poate, chiar bine dac-ar fi stat, cum avuse de gînd, în timpul treieratului la moşie. Dar, în sfîrşit, preţurile erau frumoase şi el a vîndut-o şi-a luat bani buni. Cu toate acestea, pe bătrînul Cohen l-a mai amînat, căci din Rusia bătea vîntul a război şi Zoe era de părerea că-n asemenea timpuri e cestiune de prevedere să-şi ţie omul banii bine închişi. Zidirile de la Valea-Boului nu erau apoi terminate decît din roşu, maşini agricole, unelte de tot felul, vite şi cai abia de aici înainte avea să-şi cumpere, şi pentru toate acestea trebuia să-şi păstreze bani şi iar bani.

Era bine. Putea să vină şi iarna şi sezonul, că-l găseau pregătit.

Zoe însă iar şedea palidă, prăpădită şi-mbrăcată într-un capot plin de dantele, dar astă dată nu pe un scaun, ci pe canapea, şi nu-i mai zicea lui Iorgu, care şedea pe un scaun: „Şezi ici, lîngă mine!"

Nu mai era acum femeie fără noroc, ci femeie perdută, perdută, perdută.

— Mult m-am temut, mult m-am păzit, mult m-am ferit! — se tîngui dînsa — dar de soarta mea n-am scăpat. Ursita e ursită! Chiar din clipa în care te-am revăzut am fost cuprinsă de simţămîntul că mă aflu în faţa unei mari primejdii şi mi-am pus de gînd să nu rămîn niciodată singură cu tine. Cînd am văzut, însă, că eşti mîhnit, am fost prea slabă şi te-am primit în casa mea.

Iorgu voia să zică ceva, dar nu-ndrăzni şi ascultă mai departe cum omul tras la răspundere pentru vină grea ascultă înşirarea păcatelor sale.

— O! — urmă dînsa — dacă n-ar fi murit ea, femeia cea înţeleaptă, n-aş fi ajuns unde mă aflu.

Iorgu iar voi să zică ceva şi se mişcă nerăbdător pe scaun, dar nici astă dată nu-ndrăzni.

— M-am gîndit şi m-am răzgîndit mai nainte de a pleca cu tine la Valea-Boului, urmă iar Zoe. M-am dus pentru că te ştiam om care nu e-n stare să compromită cu gînd rău o femeie, om care se sîmte dator a feri pe femeia ce are încredere în el chiar şi de aparenţele incorectităţii.

Iorgu se mişcă încă mai nerăbdător, dar tot nu zise nimic.

— Atîta încredere aveam în tine, încît eram să rămîn peste noapte acolo — exclamă — dar mi-am schimbat gîndul cînd am văzut, că te temi şi tu însuţi de tine şi stărui să plec. Celelalte le ştii, Iorgule, urmă ea vorbind repede. Am plecat de la Bucureşti; ai venit după mine. Ai cerut s-o dau încolo pe Linica; am făcut-o de dragul tău şi aceasta. Eu, numai eu sunt vinovată. Cînd iar ai venit la mine, nu trebuia să te mai primesc. Nu eşti tu de vină; al meu e păcatul, şi nu-mi rămîne decît să-l spăşesc.

Iorgu nu se mai mişcă-n scaun, ci i se uita drept în ochi.

— Te-am ascultat, Zoe, cu toată răbdarea, îi zise. Dă-mi voie să-ţi răspund în toată liniştea. Vorbişi de răposata mea mamă, deşi pe morţi avem să-i lăsăm în pace. E adevărat că cele întîmplate ar fi fost peste putinţă dacă ea ar mai trăi. Ziseşi că numai tu eşti vinovată. Eu zic că vinovat sunt numai eu, căci ea mi-a zis: „Zoe e făţarnică şi vicleană", şi n-am ţinut seamă de vorbele ei. Abia din cele ce-mi spuseşi am ajuns să mă-ncredinţez că în adevăr le-ai pus toate astfel la cale ca să mă seduci, putînd zice că eu te-am sedus pe tine.

Zoe sări ca făcătorul-de-rele prins asupra faptei, dar bunul cumpăt nu şi-l perdu.

— Te rog să-mi spui ce interes aveam să fac aşa, îi zise ea. Tu-ţi iei pălăria şi pleci, îţi schimbi pantalonii şi rămîi parcă nimic nu s-ar fi întîmplat, ba mai eşti şi lustruit c-o aventură galantă de care te poţi făli; eu rămîn o femeie perdută, pe care unii n-o mai primesc în casa lor, iar alţii o privesc cu dispreţ ori cu un zîmbet ironic. Tu umbli mai departe-n treburile tale, iar eu sunt osîndită a-mi lua lumea-n cap, ca să-mi trăiesc zilele vieţii undeva unde nimeni nu mă cunoaşte şi nu-mi ştie păcatul. Grozav de vicleană trebuie să fiu pentru ca să-mi fi făurit asemenea soartă!

Grăindu-le aceste, ea plecă, dar după ce făcu trei paşi se opri.

— Şi — adăugă apăsînd asupra vorbelor — dacă mîne ori pomîne s-ar adeveri că sunt adevărate temerile de care sunt chinuită în timpul din urmă în ceea ce priveşte urmările firesti ale faptei săvîrşite de noi amîndoi împreună, am să mă bucur, nu-i aşa, de rodul vicleniei mele? Vă salut, domnule Armaş, vrednică odraslă din nobila viţă a Armaşilor!

Iorgu, rămas singur, a stat puţin.

Să meargă după ea? Nu! Asta nu putea s-o facă.

A plecat, de astă dată însă nu cu capul ridicat, ci umilit de gîndul că e mare nedreptatea pe care a făcut-o.

„Da! — îşi zise — cel mai neîndoics adevăr l-a grăit ea cînd a zis că la toate acestea el trebuia să se gîndească în clipa cînd a întrat în iatacul ei."

Temelia întregei lui vieţi sufleteşti era credinţa că omul are să răspundă pentru toate faptele sale şi are să primească fără de şovăire urmările lor. Cu credinţa aceasta s-a pomenit om în lume, în credinţa aceasta l-a crescut mama sa, în credinţa aceasta l-a întărit lumea în care şi-a petrecut cea mai frumcasă parte a tinereţelor. Multe s-au schimbat în sufletul lui de cînd s-a întors în ţară, dar credinţa aceasta a rămas neclîntită.

Pe ea se răzema acum slăbiciunea lui.

Se deprinsese cu Zoe, se alipise de ea, încît se-nspăimînta de gîndul că ea s-a supărat şi-şi făcea amarnice mustrări pentru că într-o clipă de năvălnicie i-a grăit vorbe prea aspre şi-a nedreptăţit-o. La urma urmelor

ea nu era decît o femeie orbită de patima iubirii, şi vinovat de cele petrecute tot el însuşi era.

Nu, el nu mai putea să se lepede de ea, şi dacă ea pleca, precum a zis, nu mai putea nici el să rămîie.

În loc de a şi-o mărturisi aceasta, el stăruia asupra credinţei că orişicine are să răspundă de faptele sale şi să primească urmările lor.

Mai erau şi temerile de care dînsa era chinuită în ceea ce priveşte urmările firești ale faptei săvîrşite de ei amîndoi împreună.

Nu doară din slăbiciune omenească, ci stăruind în credinţă, din simţămînt de datorie, ca odraslă din viţa Armaşilor, s-a dus iar la Zoe ca să-i ceară iertare şi s-o încredinţeze despre toate cele bune.

N-a găsit-o, firește, acasă. Poate nu voia să-l primească. Avea cuvinte destule. Căinţa lui era cu atît mai deplină.

Ziua următoare s-a dus dar din nou.

Cele mai multe femei, voind să bage-n draci pe bărbatul care a prins slăbiciune de ele, se-neacă-n lacrămi, sunt înăbuşite de plîns, la nevoie chiar cad leşinate. Zoe nu se folosea de asemenea arme: ea se gătea de plecare şi era nenduplecată.

Iorgu iar le-a găsit dar toate claie peste grămadă. De astă dată vorba era să plece pe timp îndelungat şi cu totul departe, cum zisese, undeva unde nimeni n-o cunoaşte şi nu-i ştie păcatul.

El ştia că zadarnice i-ar fi silinţele de a o face să rămîie.

— Eu nu pot să te opresc, îi zise deci. Cum rămîne, însă, dac-ar fi ca să se adeverească temerile de care îmi spuneai că eşti chinuită?

Ea i se uită cu îndrăzneală-n faţă.

— Aceasta nu te priveşte, îi răspunse. Eu mă tem, şi temerile mele pot să fie întemeiate ori nu. Eu cred şi pot să mă înşel. Aceasta nu se ştie decît, de obicei, prea tîrziu. Ei şi? I urmă dînd din umeri. Copil din flori a fost şi Petru Rareş, ba pînă chiar şi Mihai-vodă Viteazul; de ce să nu fie şi un Armaş copil din flori?! Dac-ar fi să fie! O să faci, poate, si tu ca Goethe al

vostru ori ca Alecsandri al nostru. Nevoie mare nu-i, căci eu am din ce să-l cresc şi sunt destulă femeie ca să scot din el om, dac-ar fi să fie băiat. Grijă tu să n-ai, căci am destulă eu!

Iorgu se simţea parc-ar fi o otreapă pe care toţi o iau în picioare.

— Rău faci, Zoe, că vorbeşti în bătaie de joc despre lucruri foarte serioase, grăi dînsul.

Zoe se simţea-n largul ei.

— Tu despre bătaie de joc să nu vorbeşti — îl înfruntă ea — căci eu vorbesc, iar tu le-ai luat toate-n bătaie de joc. Să nu-mi mai faci mie paradă de principii morale. Dacă om serios erai, nu te expuneai să fii părintele unui copil din flori. Eu, cînd am făcut ce-am făcut, am luat-o în gît, mi-am zis: „Ce-o veni să vie!" şi înc-atunci m-am hotărît să fac ceea ce mă vezi făcînd acum. Tu nu te-ai gîndit decît să profiţi de slăbiciunea mea. Ştiai foarte bine că mama ta murise de curînd, ştiai că eşti la începutul anului de doliu; ştiai care pot să fie urmările firesti ale faptei tale; nu ţi-a păsut de aceste şi ai mers orbiş înainte. Ce vrei să faci acum?! De ce nu mă laşi în pace?! Eu plec! urmă cu toată hotărîrea. Nimic în lumea aceasta nu mă poate îndupleca să rămîn aici, unde unii se uită cu dispreţ la mine, iar alţii rîd de prostia mea. O! te cunosc prea bine şi ştiu ce fel de gînduri te ispitesc, adăugă. Îţi este nesuferit gîndul că cel mai apropiat Armaş ar putea să fie nelegitim şi ai vrea, poate, să-l legitimezi prin o căsătorie pe care o desfaci după ce te vei fi săturat. Nu se poate, Iorgule! strigă dînsa. Lasă că copilul nu e sigur decît în clipa cînd moaşa-l ia în braţe, dar n-am să mai primesc şi asemenea batjocură. Iată de ce plec!

Zadarnice au rămas toate stăruinţele lui Iorgu, toate rugăminţile, toate asigurările lui. Ea a rămas nenduplecată. Tot femeia slabă însă s-a dat în cele din urmă învinsă şi s-a învoit să plece şi el cu dînsa după ce-şi vor fi regulat, se-nţelege — fără de zgomot — poziţiunea de bărbat şi femeie cărora li se cuvine să călătorească împreună.

N-are hotar lepădarea de sine a femeii care iubeşte!

Iorgu era însă şi el vrednic de această dovadă de iubire.

Ieromonahul Gherman, cuviosul călugăr, era la îndemînă. Atît Zoe, cît şi mai ales Iorgu stătuseră adeseori de vorbă cu dînsul. După cum veniseră acum lucrurile, el li se părea oarecum rînduit să binecuvinteze căsnicia lor.

Plecînd deci în lunga lor călătorie, ei s-au oprit la Braşov, pentru ca de acolo să treacă la Zizin. Mai nainte de a se duce la Zizin, au mers împreună la d-l advocat Godelius, care-n timpul sezonului stătuse-n casele din vecinătate. Femeie devotată şi corectă, Zoe ţinea adecă să-şi constituie zestrea şi-şi făcuse inventarul scumpelor ei mobile, al giuvaericalelor, al preţioaselor de tot felul şi al hîrtiilor de valoare, între care o sută zece mii bonuri rurale, şaptezeci de mii scrisuri fonciare şi două sute de mii de lei acţiuni ale marei întreprinderi de la Baia-de-Aramă. Zestre fără îndoială frumoasă chiar şi fără de moşia care era dată cu treizeci de mii în arîndă.

D-l Godelius, avînd să ticluiască foaia de zestre, era de părere că n-are să treacă-n ea şi specificările din inventar, ci numai moşia şi suma globală ce rezultă din inventar.

Iorgu, magistrat, ştia foarte bine care sunt deosebirile între una şi alta. Ar fi jignit-o însă pe Zoe, în care avea atîta încredere, dacă ar fi stăruit asupra unei înşirări amănunţite. S-a mărginit deci a cere nu sumă, ci sume globale: mobilier — atît, veselă — atît, giuvaericale — atît, diferite alte preţioase — atît, deosebite hîrtii de valoare — atît.

„Depozit la bancherul Cohen — atît!“ era să mai adauge Zoe, ca să mai sporească suma totală, dar se răzgîndi şi tăcu.

A rămas cum a voit Iorgu şi, după ce foaia de zestre a fost făcută potrivit cu toate rînduielile locului, au plecat la Zizin, unde celelalte s-au urmat fără de zgomot, cum cereau împregiurările.

Apoi călătorie fericită!

Putea lccuința din Batiște să rămîie-n seama orișicui, putea Valea-Boului să rămîie cu toate cele începute pe ea în grija orișicui, puteau școarecii să roadă cărțile bine alese din biblioteca cea frumoasă, puteau să mucezească lucrurile rămase de la scumpa răposată și să crească buruiana pe mormîntul ei, puteau cei rămași să zică orișice: sccotea'ă n-avea nimeni cădere de a cere.

Cine a pornit o dată în drumul pe care apucase Iorgu merge și merge merge dus fără ca să se mai întrebe unde are să ajungă și dacă se va mai opri vreodată.

E drumul umblat de atîția și atîția care nu s-au mai întors niciodată din el!

PARTEA A PATRA

VALURILE TINEREȚELOR

I

La seratele de la Maiorescu luaseră parte numai unii dintre dascălii ce nu erau angajaţi în vreuna din partidele atunci în opoziţiune. În toamna anului următor s-a pornit deci o mişcare pentru punerea la cale a unor întruniri pe teren neutral, la care să ieie parte întreaga dăscălime din Bucureşti. În fruntea acestei mişcări se afla atunci binecunoscuta şi tuturora simpatica treime, prietenii nedespărţiţi: Tache Laurian, Ştefan Mihăilescu şi Anghel Dimitrescu, iar în dosul lor stăruiau bătrînul Nestor, fraţii Robescu, Străjanu şi Herescu, Ieremie Circa, Ananescu, Marescu, Borănescu, Barbu Constantinescu şi mai ales Ioan Manliu, acum revizor şcolar al capitalei.

Întrunirile se ţineau la Universitate, unde-n timpul lungilor seri de iarnă nici cea mai mare dintre săli nu era destul de încăpătoare pentru mulţimea adunată. Unul dintre profesorii cu oarecare autoritate, urcat la catedră, punea o teză, o lămurea şi-o dezvolta. Urma apoi, sub conducerea lui, discuţiunea.

Se discutau chestiuni de metcd pentru toate materiile, însă mai ales în ceea ce priveşte studiul limbii române.

Maiorescu introdusese adecă în programul şcolilor secundare şi studiul limbii române, pentru care nu existase mai nainte catedră. Mulţi erau de părerea că

inovaţiunea aceasta era cel puţin de prisos, căci şcolarii ştiau româneşte şi-şi desăvîrşeau româneasca învăţînd alte limbi şi făcindu-şi celelalte studii în româneşte. Astfel, Eliad Rădulescu şi Gheorghe Asachi, Costache Negruzzi şi Nicolae Bălcescu, V. Alecsandri şi Dimitrie Bolintineanu, Grigore Alexandrescu şi Al. Odobescu scriau foarte bine fără ca să fi-nvăţat în tinereţele lor gramatică românească. Alţii erau însă de părerea că aceştia şi-au făcut ei înşişi gramatica, şi cestiunea era discutată cu multă aprindere nu numai în cercurile dăscăleşti, ci şi prin cele literare.

Un cuibar de asemenea discuţiuni se afla în palatul „Dacia", la redacţiunea ziarului *Timpul*, unde colaborau M. Eminescu, I. Caragiale şi Haralamb Grandea, şi discutau zi şi noapte atît între dînşii, cît şi cu dascăli ca M. Străjanu, Ieremie Circa şi I. Manliu.

În aceste discuţiuni s-a stabilit, mai nainte de toate, că scrietorii îşi fac ei înşişi gramatica, şi şi-o fac bine dacă cunosc atît limba poporului, cît şi scrierile cronicarilor, ale autorilor bisericeşti şi, în genere, ale celor ce au scris mai nainte de dînşii. Şcoala însă nu scrietori are să ne dea, ci cititori, care sunt în stare să judece dacă scrietorul pe care-l citesc a ales, a întrebuinţat şi-a aşezat ori nu bine vorbele, iar aceasta nu e cu putinţă dacă nu au fost deprins în şcoală să analizeze tot ceea ce citesc. Primind acest fel de a vedea al lui Eminescu, I. Manliu, care atunci îşi terminase primul manual de gramatică după model german, a pus în discuţiune la întrunirea de la Universitate tema „*Puţină grămatică şi multă analiză*", care a fost discutată mai multe seri de-a rîndul.

Luau parte la întruniri şi femei, fie profesoare la atunci singura şcoală secundară de fete, fie institutoare la vreuna dintre însă puţinele şcoli primare. Nelipsită era zeloasa Elisa Săvescu, pe care firea n-o ierta să vie decît însoţită de foste eleve ale ei, acum căpătuite pe la şcoli de prin mahalale. Cea mai stăruitoare dintre aceste era Alina, care, acum femeie cu rost şi cu poziţiune asigurată, şedea totdeauna moţ în frunte, chiar în prima bancă, precum fusese obicinuită la şcoală.

Ochii tuturora erau îndreptaţi asupra ei, nu însă pentru că se afla moţ în frunte, nici pentru că era boboc, tînără şi frumuşică, ci pentru că ochii ei se îndreptau asupra unuia singur, cel ce-şi spunea părerea, iar acesta, orişicine ar fi fost el, era parcă mai ales ei îi vorbeşte.

Dascălul adecă, adevăratul dascăl, spuind ceea ce are de spus, se uită la feţele celor ce-l ascultă şi-n ochii lor vede dac-a fost ori nu bine-nţeles şi-şi potriveşte gîndurile şi vorbele cu cei ce vor cu tot dinadinsul să-l înţeleagă. Iar Alina, venind la întruniri tare încredinţată că are să-nveţe lucruri bune şi frumoase, asculta cu încordată luare-aminte. Cînd vreunul spunea un adevăr, faţa ei posomorîtă se lumina şi zîmbetul ei de mulţumire îl vestea pe vorbitor că se află pe calea cea bună. Cînd el se-ncurca de nu mai puteai să-ţi dai seamă ce vrea să zică, ea dedea din umeri, deschidea ochii mari şi-şi ridica sprîncenele, tot semne că el are să-şi dea silinţa de a fi mai deslușit. Cînd se-ntîmpla ca el să scape cîte o prostie mai mică, ea se strîmba într-un fel, iar cînd prostia era mare, ea se strîmba rău de tot şi pleca fruntea ruşinată, pentru ca nu cumva să-l jignească pe cel ce-a spus-o. Era deci peste putinţă să spui acolo cîteva vorbe şi să nu ţi se oprească ochii asupra ei, iar ceilalţi şi celelalte se-ntrebau mereu ce vei fi avînd cu ea şi se uitau unde te uiţi tu.

Atît şi numai atît: după ce toţi au spus ceea ce aveau de spus, lumea se risipea, şi dînsa, posomorîtă iar şi de cele mai multe ori cuprinsă de simţămîntul că puţin s-a folosit, nu se mai uita nici la dreapta, nici la stînga, ci se-ntorcea acasă.

Vor fi fost fără îndoială între atît de mulţi şi cîţiva care foarte bucuros ar fi însoţit-o, ba pe ici, pe colo şi cîte unul care era ispitit să i se plimbe pe sub fereastră, dar dînsa era nu numai posomorîtă, ci şi neapropiată.

Era timpul cînd Eminescu scrisese versurile:

Pe lîngă plopii fără soţ
Adesea am trecut.
Mă cunoşteau vecinii toţi,
Tu nu m-ai cunoscut.

Cu alte cuvinte:

Degeaba vii, degeaba te duci,
Degeaba rupi niște papuci.

Ea nu vedea nici pe cei ce trec pe lîngă dînsa, nici pe cei ce se opresc în fața ei. Doi oameni erau asupra cărora i se opriseră ochii, despre care-și făcuse cele mai frumoase-nchipuiri, pe care-i pusese de tot sus în gîndul ei și de care prinsese slăbiciune, și amîndoi s-au pocit, cum și cele mai frumoase figuri de ceară se pocesc în bătaia soarelui.

Avuse-ntr-unul o încredere nemărginită, de-ar fi fost în stare să plece cu el fără de nici o grijă-n lume, și în curînd l-a văzut prăpădit, de-i venea să-i plîngă de milă. Îl socotise pe cellalt împodobit cu cele mai frumoase daruri trupești și sufletești, încît numai cu sfială se apropia de dînsul, iar acum era cuprinsă de jale cînd și-l reamintea.

Nu știa dînsa și nici nu-și dădea silința să afle unde s-a dus Emil și ce s-a ales de el. I se revărsa un fel de dulceață în suflet cînd își aducea aminte de puținele ceasuri petrecute cu dînsul, dar lucrurile s-au desfășurat așa, că în adevăr era mai bine ca ei să rămîie departe unul de altul. Ce-ar mai fi putut să fie dînsa pentru el și dînsul pentru ea?!

Nu tot așa se gîndea la Ioigu.

„Ce va fi vrînd omul acesta cu mine?!“ se-ntrebase odată.

Ea se cutremura în întreaga ei ființă cînd își dedea seamă că orișice ar fi voind poate să facă cu dînsa. De aceea era cuprinsă de jale: era pe deplin încredințată că el o iubește, și nu înțelegea de ce nu mai trece el pe la dînsa și nu se-ndoia că azi-mîne o să vie. Era deci posomorîtă, dar nu mîhnită, și nu plîngea, nici nu se plîngea, ci aștepta. S-a cutremurat deci, cuprinsă de spaimă, cînd a aflat, în cele din urmă, că el nu mai e la Valea-Boului, ci a plecat din țară fără ca să fi luat ziua bună de la dînsa. S-a ascuns apoi, ca să plîngă nevăzută de nimeni, cînd i s-a mai spus și că verișoara lui, Zoe, a plecat și ea. Acum era chiar mai mult decît mîhnită, dar tot nu se plîngea, ci era, din contra, cuprinsă

de simţămîntul c-a scăpat de o mare primejdie şi-i era ruşine de gîndurile ce-şi făcuse.

„Săracul! îşi zise. Ce bine e că nu mai trăieşte co-coana-mare!"

„Săracii!" zise iar.

Dacă pînă chiar nici aceia doi n-au rămas cum îi ştia dînsa, ce trebuia să fie de capul celorlalţi?! Bărbatul, prin chiar prisosul lui de puteri şi prin firea lui năvalnică, e sortit să cadă din păcat în păcat şi să se schimbe de azi pe mîne, încît n-ai să te razemi pe el şi numai cu mare grijă ai să-l laşi să se apropie de tine. Ea nu se uita nici la dreapta, nici la stînga şi se ferea de toţi.

Ispita i se iveşte însă muritorului la tot pasul în cale.

Mai era la Bucureşti o şcoală de fete, ale căreia absolvente ieşeau institutoare, ba unele chiar profesoare, azilul „Elena-doamna". Înfiinţată de Elena-doamna în urma stăruinţelor lui Vasilie Alecsandri şi ale doctorului Carol Davila, şcoala aceasta s-a bucurat şi de purtarea de grijă a Elisabetei-doamnei şi a ajuns sub direcţiunea cu adevărat nobilei Elena Davila în curînd la înflorire. Neobositul dr. Davila angajase profesori ca Ieremie Circa, Nae Popescu, Barbu Constantinescu, dr. Grecescu, C. Istrati, M. Minovici, Licherdopolu, pictorul Henţia, caligraful V. Ştefănescu şi alţii, care se puteau făli cu absolventele pregătite de dînşii. Pentru ca să asigure în deplin viitorul acestora, dr. Davila obţinuse, mulţumită stăruinţelor Elisabetei-doamnei, pentru ofiţeri dreptul de a lua în căsătorie institutoare ori profesoare şi dacă aceste n-aveau zestrea reglementară. Era apoi de sine-nţeles că ofiţerii astfel căsătoriţi se bucurau şi de favorul de a nu fi despărţiţi de soţiile lor prin obişnuitele mutări dintr-o garnizoană într-alta. Venea deci pe la întrunirile dăscălimii, ca un fel de oaspe nepoftit, şi cîte un ofiţeraş ferches, care ţinea să nu fie mutat din Bucureşti, şi Alina, orişicît de posomorîtă ar fi fost, era şi ea candidată de ofiţerească.

Nu-i vedea, ce-i drept, nici pe aceştia, dar o vedeau ei pe ea.

Era mai ales unul, d-l locotenent de roşiori Voicu Strună, care făcea tot ceea ce în asemenea împregiurări se iartă ca şi ea să-l vadă pe el.

Om de vreo treizeci de ani, scurt şi bine legat, cu sprîncenele dese şi îmbinate, cu căutarea sperioasă, cam buzat şi cu mustaţa scurtă şi groasă, el mai şi vorbea răstit şi cu o voce cam răguşită, avea mişcările iuţi, călca ţeapăn de-i zîngăneau pintenii şi umbla de ici pînă colo parcă el ar fi fost stăpînul palatului universitar, iar la Alina se uita din ce în ce mai stăruitor.

Dînsa la început să făcea că nu-l vede, dar îi era frică de el, în urmă-şi zicea că el e obraznic şi, în sfîrşit, îl lua drept un caraghios, ceea ce el în adevăr nu era.

Cînd cu discuţiunea urmată asupra tezei puse de Manliu, unii erau de părerea că nu numai gramtica, ci şi analiza e de prisos. E destul — ziceau ei — ca şcolarii să citească-n timpul liber ca să-şi formeze gustul. Ieremie Circa, un om mărunt, iute la fire, foarte pedant şi autor al uneia din cele mai bune gramatici, sări în picioare ca şi cînd ar fi fost atins de pleasna biciului.

— O crimă! strigă. Cea mai monstruoasă crimă! N-are să citească şcolarul decît după ce i s-a dat cuvenita îndrumare cum are să-şi dea seamă despre cele citite.

El începu să vorbească despre analiza etimologică şi despre cea sintactică, despre cea logică şi cea literară, despre cea stilistică şi cea lexicală, tot lucruri asupra cărora Alina nu era dumirită. Ea se strîmba deci în fel de fel de chipuri, deschidea din cînd în cînd ochii mari, ridica sprîncenele şi, ameţită de cele ce auzea, nu mai ţinea seamă că e de faţă şi cineva care se uită mereu la ea; şi s-a ridicat în picioare spre vorbitorul care din întîmplare nu se afla pe catedră, ci într-o bancă din fund.

Unul dintre ceilalţi se ridică şi-ncepu să-l ia de sus pe pedantul susţiitor al nesfîrşitului şir de analize.

— Ai pomit-o, domnule, razna! îi zise. Şcolarii n-au să citească decît scrieri alese de profesorul lor: acesta face analizele de tot felul asupra cărora d-ta stărui cu atîta străşnicie.

Alina se strîmbă rău de tot.

— Auzi vorbă! grăi dînsa aşa pentru sine, parcă n-ar mai fi fost şi alţii în sală. Dar cum, păcatele mele, s-o fac dacă nu ştiu s-o fac, căci n-am fost deprinsă a o face cînd mă aflam pe băncile şcolii?!

Un hohot zgomotos însoţi aceste vorbe. Nu însă de ceea ce a zis ea rîdea lumea, ci de prostia celuilalt, şi nu i-a mai dat nimănuia mîna să spună că gramatică şi analiză sunt de prisos în şcoală.

Alina se căia cu toate acestea de a se fi expus scăpînd acele vorbe şi aştepta cu nerăbdare sfîrşitul întrunirii, ca să poată pleca nebăgată-n seamă şi cît mai iute.

Iute da, dar nebăgată-n seamă nu.

Cînd era să se strecoare prin mulţimea pornită spre ieşire, se pomeni deodată faţă-n faţă cu d-l locotenent, care-şi luă poziţiune bătînd din pinteni şi i se prezentă după toate regulele.

— Să-mi daţi, domnişcară, voie să vă felicit, îi zise. E în adevăr peste putinţă să fac exerciţiile cu răcanii dacă nu cunosc regulamentul şi nu-l ştiu aplica.

Ea-l măsură din creştet pînă-n călcîie. Nu i se mai părea acum nici caraghios, nici obraznic, ci prea-n-chipuit.

— Vă felicit şi eu pentru comparaţiune, dar adresa aţi greşit-o, îi zise, apoi îi întoarse spatele şi-şi căută de drum.

Cu aceasta incidentul s-ar fi sfîrşit dacă n-ar fi fost la mijloc şi altele.

D-na Ionescu deşi avea fată cu rost şi cu poziţiune asigurată, se măritase chiar mai tînără de cum îi era fata şi se socotea destul de tînără pentru ca să nu fie-mpăcată cu gîndul de a-şi petrece restul vieţii tot în văduvie. A adus jertva văduviei cîtă vreme fata îi era încă tînără, acum însă dodea zor s-o mărite, pentru ca să se mărite şi ea însaşi.

Abia acum s-a dumirit Alina că, deşi zidite de răposatul ei tată, casele cele frumoase se aflau pe locul caselor de zestre ale mamei sale, care, măritîndu-se, îi aducea în ele un tată maşter.

E urît gîndul ce-n mintea orişicui se leagă de vorba „maşter". Alinei îi era însă mult mai urît gîndul de măritiş. Lasă că nu vrea şi n-avea nevoie să se mărite, dar nu

se speria de gîndul c-o să aibă tată maşter şi nu-nţelegea de ce adecă mama ei n-ar fi putut să se mărite şi fără ca s-o fi măritat mai nainte pe ea. Nu-i spusese, ce-i drept, nimeni că mama ei vrea să se mărite, acesta e însă un lucru care se sîmte.

Încă de vreun an şi mai bine venea din ce în ce mai des în casa lor advocatul Cezar Lică, însoţitor la maus al d-nei Ionescu, un om „foarte bine" şi cu deosebire binevoitor, care dedea-n toate împregiurările cele mai bune sfaturi, alerga-n treburile familiei şi se amesteca-n toate parc-ar fi la el acasă, încît Alina încetul cu încetul se deprinsese a-l socoti mai mult decît o simplă cunoştinţă făcută la partidele de maus, ceea ce, în cele din urmă, n-o supăra.

Nu s-a supărat nici cînd mama ei, ba chiar nici cînd d-l Lică au început să-i vorbească despre „partide" bune acoperind de multe laude mai pe unul, mai pe altul. Acum în, starea sufletească în care se afla, nu s-ar fi putut apropia de dînsa nici Emil, ba chiar nici Iorgu; ea ştia însă că soarta fetelor mari e să fie nelinştite de peţitori, ceea ce n-are s-o scoată din răbdări.

Sîngele i s-a ridicat însă-n obraji cînd s-a pomenit că d-l Cezar Lică vine însoţit de d-l locotent Voicu Strună.

Asta le-ntrecea toate.

Prezentat d-nei Ionescu, d-l locotent luă poziţiune cu obişnuita bătaie din pinteni, apoi sărută mîna.

— Vă mulţumesc, doamnă — grăi dînsul — de o mie de ori vă mulţumesc pentru bunăvoinţa de a-i fi dat d-lui Lică voie să mă prezente.

D-na Ionescu îşi prezentă fiica.

— Domnişoara mă cunoaşte — zise el rostind vorbele respicat, ca-ntr-o cuvîntare de mai nainte pregătită — dar teamă mi-e că nu prea e bună părerea ce şi-a făcut despre mine.

Alina tresări. Dîndu-şi seamă că vorba e de o urzeală pusă la cale de d-l Lică, viitorul ei „maşter", ea-şi adună toate puterile, ca şi cînd ministrul el însuşi ar fi venit să-i asiste la lecţiune.

— Nici bună, d-le locotenent, nici rea, răspunse ea; despre oameni cari nu ne privesc n-avem nici o părere.

— Sunteţi foarte gentilă, d-şoară, întîmpină dînsul. Eu însă aş dori să aveţi o bună părere şi de aceea am rugat pe d-l Lică, iar d-sa a avut bunăvoinţa să mă prezente, pentru ca — cu voia doamnei — să vă-ncredinţez că n-aveţi să mă puneţi în rînd cu papugiii de Bucureşti, cum sunt vestitul Izvoranu ori camaradul meu Florescu, care stau în faţa Teatrului şi se leagă de trecătoare.

D-l Lică, cunoscîndu-şi omul, îşi stăpînea rîsul, iar d-na Ionescu, cunoscîndu-şi fata, stetea ca pe spini şi jăratec. Ea se aşează şi-l pofti şi pe el să şadă.

— Da, d-şoară, stărui dînsul şi se aşează.

— Eu nu mă plimb prin faţa Teatrului şi nu m-am gîndit niciodată la aşa ceva, îl încredinţă dînsa, aşezîndu-se şi ea.

— Sunteţi foarte gentilă, domnişoară, zise el iar. Eu doresc însă să vă gîndiţi, şi de aceea ţiu să vă spun că sunt, ce-i drept, bucureştean, dar nu pui de boier, nici ciocoi săltat, ci fecior de măcelar şi militar adevărat, adecă om care nu umblă cu mofturi, ci spune verde românește ceea ce vrea.

— Aceasta e o frumoasă însuşire! grăi d-na Ionescu, pentru ca să-i taie vorba fiicei sale, care-ncepuse a zîmbi.

— Da, doamnă! stărui dînsul. Nu că mă laud, dar aşa este. Camarazii mei îmi zic „Zurbagiul". Să nu credeţi că cine ştie de ce. Sunt cel mai bun om: nu supăr pe nimeni, dau fiecăruia ce i se cuvine, dar nici mie să nu-mi calce nimeni pe bătături, c-o pate, chiar şi dacă general ar fi, o pate. Tot respectul, dar pîn-aci şi mai departe nu! Sunt la noi mulţi oameni care au obiceiul de a minţi, de a se făţări, de a linguşi. Eu le zic: „Nu ţi-e ruşine?!" Am, domnişoară, ori nu am dreptate?

— Ai — răspunse ea zîmbind — dar dă-mi voie să-ţi spun că au şi ei dreptate cînd îţi zic „Zurbagiul".

— Da, domnişoară, de aceea! urmă dînsul. Dacă vreunul se leagă de vreuna, eu îi zic: „Nu ţi-e ruşine să fii obraznic?!"

Alina rîse cu hohote.

— Ştiu de ce rîzi, domnişoară, urmă el iar. Vrei să zici că ţi-am făcut-o şi eu. Asta e altceva! O face omul şi are s-o facă fără de sfială cînd intenţiunile îi sunt serioase, bune, curate. M-ai înţeles, domnişoară? Serioase, bune, curate!

Alinei îi venea să se ridice şi să-i întoarcă spatele, dar aceasta ar fi fost cochetărie.

— Mi-ai zis atunci c-am greşit adresa, stărui dînsul. Foarte deslușit, dar...

— O zic aceasta şi acum, îl întrerupse ea, serios şi hotărît.

— Nu, domnişoară, n-am greşit-o! o-ncredinţă el. Te rog să ai răbdare să mă asculţi şi vei vedea că n-am greşit-o.

— Eu răbdare am — întîmpină ea — dar o să-ţi fie zadarnică osteneala.

— O zici pentru că nu ştii încă ce voiesc să-ţi spun, stărui dînsul. El se întoarse spre d-na Ionescu: Îmi daţi voie, doamnă — zise — să vorbesc aci în faţa d-voastre cu inima deschisă, cum se cuvine unui militar?

— Vă face onoare şi ne onoraţi şi pe noi, răspunse muma.

— Eu — începu el — am la Bucureşti trei perechi de case, una-n mahalaua Oborului, unde au stat părinţii mei şi unde stau acum numai eu singur, şi două-n piaţă, cu prăvălii şi cu apartamente de închiriat. Mai am şi două măcelării, una la Obor şi alta-n Piaţa Mare. Am şi uscătoare de pastramă. Iarna, vara lucrează-n socoteala mea cincisprezece pînă la douăzeci de oameni de-ncredere, cu care am multă bătaie de cap, căci mai sunt şi ofiţer, doamnă şi domnişoară, şi ţiu la rangul meu, să vă spuie d-lIcă dacă ţiu şi cît ţiu. Ce fac eu dacă mîne ori poimîne mă înaintează căpitan şi mă mută fie chiar şi numai la Ploieşti ori la Tîrgovişte?! Cum rămîne gospodăria mea?! Afurisita de deprindere, doamnă şi domnişoară. M-am pomenit de copil în mijlocul ei şi nu mă mai pot lipsi de ea. Mă-mbată mirosul de sînge-nchegat şi-mi rîde inima cînd văd un muşchi frumos ori o pastramă bine uscată. Nu mi-ar rămînea decît să ies din ostire. lucru foarte greu. căci

îmi plac caii, mă simt bine-n uniformă şi am slăbiciune de răcanii mei.

Alina începu să se mişte, cuprinsă de nerăbdare.

— Ai răbdare, domnişoară, că nu e cum vei fi crezînd d-ta, urmă el. Am săltat de bucurie cînd am aflat de treaba pe care a făcut-o doctorul Davila. Ai, băiete, să te-nsori cu o profesoară din Bucureşti — mi-am zis — şi nu te mai mută nimeni de la gospodăria ta.

Alina se mişcă cu şi mai învederată nerăbdare, ba se şi strîmbă puţin.

— Nu te supăra, domnişcară — stărui dînsul — că am zis-o aceasta cînd nu te ştiam încă pe d-ta. După ce te-am văzut, s-au răsturnat toate-n sufletul meu: nu mai ţiu nici la militărie, nici la măcelărie. „Nu faci tu pentru ea!" mi-am zis, cuprins de întristare. Aveam ori nu dreptate?! Iară parcă-mi zici: „Lasă-mă, omule, în pace şi caută-ţi de drum". Aşa e ori nu?!

Alina, viu mişcată, i se uită cu seriozitate şi stăruitor în ochi, apoi, dînd din umeri, aruncă o căutătură spre mama ei.

— Eu ce să zic?! răspunse ea plecîndu-şi capul. Inimă deschisă pentru inimă deschisă: aş fi de rea-credinţă dac-aş zice că nu m-ai înţeles bine. Aşa este.

D-l Cezar Lică îşi muşcă buzele, iar d-na Ionescu, adînc mîhnită, se-ntoarse spre locotenent.

— Să nu te jignească răspunsul acesta, îi zise. Fiica mea e încă prea tinără pentru ca să poată da altul.

— Nu, mamă! întîmpină Alina. Chiar fată bătrînă dac-aş fi, tot aşa ar trebui să-i răspund. Propunerea ce d-sa îmi face mă măgulеşte şi ne onorează, dar d-sa a venit să se încredinţeze despre adevăr şi nu-mi este iertat să-l port cu minciuna. Mai sunt în Bucureşti şi altele, care...

— Vor fi fost, domnişoară, dar nu mai sunt, o întrerupse el. Azi nu mai e în lumea aceasta decît una şi singură. Îţi spun încă o dată: s-au răsturnat în mine toate, şi nu mai ţin la nimic decît la aceasta. Mi-e silă de tot ceea ce mai nainte mă ademenea: gospodăria mă plictiseşte, milităria mi-e sarcină grea; îmi plăcea mai-nainte să beau cîte un păhărel, iar acum nu mai pot gusta băutura; îmi petreceam din cînd în cînd

timpul jucînd cărți, iar azi nu mai înțeleg pe cei ce joacă înainte. Am venit, domnișoară — adăugă el — ca să ți le spun acestea nu șoptindu-ți-le la ureche, ci aici, în fața mamei d-tale, și te rog să nu le dai uitării și să mă ierți dacă mai viu din cînd în cînd.

— O, Doamne! răspunse ea, cuprinsă de mîhnire. Eu sunt nevinovată. Societatea d-tale are să-mi fie totdeauna plăcută, dar ai să mă ierți și d-ta dacă o să mă găsești tot ca acum!

El dete cu un fel de-ndărătnicie din cap.

— Eu nu-mi pierd nădejdea cîtă vreme nu voi vedea că altul e mai norocos decît mine.

Cu aceste erau împăcați amîndoi.

Nu erau însă împăcați și ceilalți doi, și după plecarea locotenentului, mama și fata rămaseră față-n față.

— Alino! grăi mama. Nu ești în toată firea. Asemenea partidă nu mai găsești. Ori nu cumva-ți închipuiești...

— Nu-mi închipuiesc nimic! o întrerupse Alina. Văd, însă, că vreți să mă scoateți cu orice preț din casa aceasta. Sunt gata să ies: dacă e vorba, găsesc la Ploiești orișicînd una care-și schimbă bucuros catedra cu a mea.

II

„Frumoasă pereche!" zicea la Brașov lumea cînd îl vedea pe Iorgu braț la braț cu Zoe. Tot așa ziceau și cei ce călătoreau cu dînșii spre Viena. Cu atît mai vîrtos ziceau așa cei din Viena, unde însurăților s-au oprit pe cîteva zile și au rămas cîteva săptămîni.

Era-n adevăr greu să spui dacă e mai frumos el ca bărbat ori mai frumoasă ea ca femeie tînără, cu mult mai tînără de cum în adevăr era. Ochii tuturora, chiar și ai femeilor, se opreau mai mult asupra ei decît asupra lui, pe care mulți îl fericeau, și care se simțea și el nu numai măgulit, ci și-n adevăr fericit. Dacă e vorba, el abia acum cunoștea farmecele mai ascunse ale tinereților. Trăind mereu sub privegherea mamei sale, el nu și le-ar fi închipuit niciodată atît de-mbătătoare cum i le desfășura Zoe, marea măiestră în ale vieții

plăcute, care ca numai puține dintre femei știa să-ndulcească viața bărbatului iubit de dînsa cu patimă nesățioasă.

Adevăr nendoios e însă că fericirea senină nu e-n lumea aceasta cu putință.

Ea se simțea chiar mai fericită decît el, dar cînd fața îi era luminată de cea mai zburdalnică veselie, un gînd urît întuneca sufletul ei. „Pînă cînd?" se-ntreba, și inima îi era cuprinsă de temerea ca nu cumva el să se dezmeticească și ea să-l peardă. Știind cum l-a amăgit și prin cîte apucături viclene a ajuns să-l înduplece, ea îi ghicea gîndurile, umbla-n voile lui și era nesecată-n născocirea mijloacelor de a și-l ține legat. În fiecare zi îl amețea prin cîte o nouă și neașteptată plăcere, pentru ca să nu-i rămîie timp de a se gîndi la cele trecute, de a se căi, de a-și face mustrări și de a se răzvrăti.

Silințele ei erau deocamdată de prisos, căci din drumul în care pornise el, omul numai cu anevoia se-ntoarce.

Mustrări el nu-și făcea. Nu! De fapte pe urma cărora are parte de plăceri azi mai vii decît ieri, omul însetat de viață nu se căiește. Chiar și fiind ispitit a se mustra, el găsește totdeauna cuvinte de a se-ncredința pe sine însuși că se află pe calea cea bună, că e chiar dator să facă ceea ce face.

Era fără-ndoială neobicinuit felul în care s-a căsătorit, dar în împregiurările date un om cumsecade nu putea să facă decît ceea ce a făcut el.

Zoe, tot din neamul Armașilor și ea, nu-i era în adevăr verișoară, ci nepoată de văr, căci răposatul lui tată și bunicul ei erau veri din doi frați. De aceea îi și era oarecum nesuferită răposatei sale mame. Chiar și dacă n-ar fi fost la mijloc datoria de a-și legitima copilul, nu se putea pentru dînsul o mai potrivită însoțire, și el s-a căsătorit în grabă mare și prin ascuns numai ca să scape de gura lumii, căreia nu putea să-i spună de ce nu îi era iertat să aștepte sfîrșitul anului de doliu.

Mai era apoi și nenorocita lui slăbiciune pentru Alina. Îi era și acum scumpă fata aceea, și s-ar fi ascuns cuprins de rușine dacă i s-ar fi întîmplat s-o vadă din

depărtare, dar nu putea să depărteze de la sine gîndul că avea față cu familia sa datoria de a-și călca pe inimă, îi era Zoei recunoscător că l-a ajutat să-și facă datoria aceasta și nu numai că nu se căia, ci era mulțumit de sine însuși, mîndru de fapta ce săvîrșise.

Umbla deci și el în voile Zoei, și gîndul urît care întuneca sufletul ei îi amăra și lui din cînd în cînd viața. Femeie de o fire năvalnică, dînsa era pornită spre desfrîu și-l ispitea și pe el. Nefiind niciodată pe deplin mulțumită cu cele de azi, rîvnea la mai mult pe ziua de mîne și-l ducea mai departe și tot mai departe, și cu cît mai mult se depărtau, cu atît mai vie era în el temerea că dînsa se va sătura în cele din urmă.

Aceasta cu atît mai vîrtos cu cît mai era la mijloc și-o altă supărare.

Nu erau adecă dînșii singurii români care-n drumul lor spre Paris se opreau la Viena. Orișiunde s-ar fi dus, ei dedeau peste oameni care-i cunoșteau și se uitau cu un fel de mirare la dînșii, ceea ce-i făcea lui Iorgu acră plăcere.

— Ce-ți pasă?! îi zicea Zoe. Nu ți-e destul că știi tu însuți cum stau lucrurile, și peste cîteva luni, după ce se va fi împlinit anul de doliu, o să afle și ei adevărul?

Nici că se gîndea Iorgu la sine însuși; ceea ce-l supăra era nedreptatea ce i se făcea Zoei, și de aceea el își dedea mereu silința s-o mîngîie.

Subscriind la Brașov foaia de zestre, el spusese un neadevăr. N-a primit nimic. Pînă chiar și sculele cele scumpe ale Zoei se aflau la Casa de depuneri. Un adevărat Armaș nici nu putea stărui să i se predea cele cuprinse în foaia de zestre, iar o femeie ca dînsa nu se putea găti fără de inele, broșe, brățare, lanțuri. Văzînd deci că ea se căiește de a nu fi adus cu dînsa măcar o parte din giuvaericalele ei, el se bucura că poate s-o mîngîie cumpărîndu-i azi una, mîne alta, se-nțelege, tot lucruri potrivite cu rangul lui și cu gustul Zoei, care-i dedea dovezi că știe să aleagă. Puțin adăugat la puțin face apoi mult. Cu atît mai mult se adună adăugînd mult la mult, și Iorgu a ajuns în curînd să se mire cît poate să cheltuiască omul în timp scurt dacă-i dă mîna, iară lui îi dedea mîna, căci abia de curînd

realizase împrumutul la Creditul Fonciar şi, pe deasupra, mai vînduse şi recolta. Mai avea, ce-i drept oarecare cheltuieli şi la Valea-Boului, dar Valea-Boului rămăsese departe, la poalele Carpaţilor: cine să se mai gîndească şi la ea călătorind prin văile răcoroase ale Alpilor?

Operă, teatre, concerte, galerii, plimbări, mese nu mai aveau în cele din urmă destul farmec pentru Zoe, dar nici pentru Iorgu. Rîvneau la ceva mai picant şi s-au pomenit pe la „Orfeu", pe la „Diana Säle", pe la „Coloseul" din Fünfhaus şi prin alte locuri, unde femei uşuratice îşi petrec nopţile în felul lor. Era o lume pe care n-o cunoşteau nici el, nici ea şi-n care te cobori pe nesimţite şi mereu te cobori, de te pierzi în cele din urmă pe tine însuţi.

Se-ntorceau în zori de zi la hotel, petreceau cîteva ceasuri zbătîndu-se în culcuş, se sculau asupra prînzului mahmuri, de nu le mai priia nimic, şi curînd au ajuns să fie cu totul alţi oameni, sătui amîndoi de cele de pîn-acum şi doritori de altele.

Zoe era dusă cu gîndul la tainele nesecate ale vieţii pariziene, iară Iorgu fugea tocmai de Parisul unde erau chiar mai mulţi decît la Viena oamenii care se uitau cu un fel de mirare la el şi la Zoe. Această deosebire de vederi nu putea să-i înstrăineze însă unul de altul.

— Cum vrei tu, zicea Zoe. Lîngă tine orişiunde mă simt fericită, şi-n familie dorinţa soţului e hotărîtoare.

Frumoasă vorbă, dar nu pentru toate-mpregiurările potrivită.

Mai ţinea adecă Iorgu ca drumul spre Italia să şi-l facă cu oarecare încungiur, pe la München, unde iar s-a oprit pe cîteva zile.

Nici că s-ar fi putut ceva mai firesc decît dorinţa de a-i arăta Zoei unde şi-a petrecut cei mai frumoşi ani ai tinereţelor, ba şi cîţiva din anii copilăriei. În curînd s-a încredinţat însă că erau şi acolo multe colţişoare pe care abia acum ajunge să le cunoască.

Şi aici era adecă nevoit să umble tiptil, ca să nu întîlnească oameni care-l cunosc.

El avea la München prieteni şi cunoştinţe pe care trebuia să-i vadă, şi Zoe era din ce în ce mai mîhnită pentru că el amîna mereu de azi pe mîne împlinirea

acestei datorii de bună-cuviință. Îi era foarte greu s-o facă aceasta. Cum adecă să se ducă? Singur, ori împreună cu Zoe, cum ar fi voit dînsa? Singur nu se cuvenea și ar fi jignit-o și pe dînsa, iar împreună cu dînsa nu-i dedea mîna. Vorba era de unii dintre foștii lui colegi și dintre foștii lui profesori, precum și despre prieteni ai răposatei sale mame, tot oameni din cea mai bună societate, pe care îi vestise despre moartea mamei sale și care s-ar fi simțit jigniți aflînd că el s-a căsătorit fără ca să-i fi vestit și despre aceasta și s-ar fi scandalizat că el n-a așteptat sfîrșitul anului de doliu.

Mai era apoi vorba și de oameni care-l întrebau cum îi merg treburile gospodăriei, și erau foarte dezamăgiți văzînd că el și-a părăsit moșia tocmai într-un timp cînd trebuia neapărat să fie acolo.

Nu mai era Iorgu mulțumit cu sine însuși, și nemulțumirea lui era cu atît mai adîncă cu cît Zoe, jignită-n amorul ei propriu, nu zicea, ce-i drept, nimic, dar nici nu era în voia ei cea bună. El își dedea deci mereu silința de a o împăca.

Münchenul e orașul artelor, în care omul cu dare de mînă nu poate să stea o zi, doauă fără ca să-și cumpere cel puțin un tablou. Încă mai puțin poate să stea acolo o femeie frumoasă fără ca să fie ispitită a-și lua portretul. Și-a ales deci și Iorgu un tablou, nu lucru mare, o vale împădurită la poalele munților, iar în pădure un luminiș, în care o căpricară se coborîse cu iedul ei la părîu, ca să beie apă limpede. În vreme ce iedul bea, căprioara stetea de pază cu capul ridicat și ciulind din urechi, iar dintr-un tufiș ieșea la iveală capul vînătorului, gata de a descărca arma. Ceea ce lui Iorgu îi plăcea nu era nici iedul, nici căprioara, nici vînătorul, ci lumina zorilor de zi, un amurg senin. Zoei nu-i plăcea nici amurgul, și ea-și dete pe față mirarea că el poate să-și deie banii pentru un asemenea fleac.

Se zice că cei ce se iubesc se ceartă pentru te miri ce lucru de nimic. Dacă e adevărat aceasta, Iorgu și Zoe abia acum începeau să se iubească, deoarece nici la Brașov, nici pe drum, nici la Viena nu se certaseră.

Abia acum el s-a simțit jignit de vorba „fleac", și a scăpat vorba că dînsa e lipsită de gust, ceea ce pe dînsa a jignit-o și mai adînc, căci ea deduse în viața ei destule dovezi că are gust. A scăpat dar și ea vorba că el e brutal, și-a urmat o supărare care a mers pînă la lacrămi de amărîciune la dînsa și l-a făcut pe el să-și mărturisească în tăinicia inimii lui că n-ar fi mîhnit dacă ar fi nentemeiate temerile în urma cărora ea se socotise femeie perdută.

După asemenea supărări urmează apoi dulceața împăcării, care-i moaie pe oameni și-i împinge spre jertfe de spășire drept dovezi de-mprospătată iubire. El a stăruit deci ca ea să-și comande portretul. Drept dovadă că nu mai e supărată ea a intrat în voile lui.

Altă supărare.

Adevăratul artist știe ce este și ce nu este frumos, și dacă face un portret, ține să scoată la iveală și sufletul persoanei ce-i stă model, precum și tot ceea ce ea are frumos. Iar sufletul Zoei nu putea să fie oglindit fără ca să fie înfățișate brațele ei frumoase, gîtul ei frumos, umerii și bustul, care-l scoteau din minți și pe cel mai potolit om. Era atît de încîntător portretul acela, încît lui Iorgu îi era greu să se uite la el și-i venea să-l ascundă, ca să nu-l mai vadă și alții, foarte frumos portret, dar numai pentru cel mai secret cabinet. Era în fața aceea atîta patimă nesățioasă, încît mereu își aducea aminte de vorbele: „Fățarnică,. vicleană și plină de răutate".

El nu putea să-i zică nimic, căci iară s-ar fi certat amîndoi.

Intrați însă în legătură cu artiștii, trebuia neapărat să-și aducă aminte de cele citite prin romane senzaționale despre nopțile albe pe care artiști și artiste le petrec cu modelele lor din cînd în cînd împreună, iar din gînd purcede dorința, și dorința e ispită. S-au dus deci la o serată costumată și-au petrecut de minune, dar el n-o mai vedea pe Zoe cum o știuse, ci ca în portretul ei cel frumos, și-n cele din urmă nu s-a mai putut stăpîni.

— Nu ți se pare ție că ești prea decoltată? îi zise.

Ea se uită cu-ndrăzneală la el.

— Vrei să zici ... ca-n portret? răspunse.

— Nu! — întîmpină dînsul — în costum şi în purtările tale faţă cu nişte oameni cu totul străini, care nu sunt, la urma urmelor, de seama noastră.

Aceasta n-o supăra.

Ţinea să-l facă gelos, căci gelozia e lanţ.

— Ei şi?! răspunse dar. Tocmai pentru că ne sunt străini, cu care azi petrecem un ceas şi pe care de mîne înainte nu-i mai vedem. Puţin are să-ţi pese de ei!

— Nu e tocmai aşa, grăi dînsul. Sunt unele lucruri care pe soţ îl jignesc, ba cîtecdată chiar îl umilesc.

— Aş! exclamă dînsa. Nu cumva te simţi umilit cînd ţi se pare că le plac şi altora?! Parcă tu-mi placi numai mie?! Eu mă simt măgulită cînd văd că altele mă pizmuiesc pentru că te am soţ.

— Nu de aceasta e vorba, Zoe replică el. Ceea ce mă jigneşte nu e că placi, ci că prea îţi dai silinţa de a plăcea, încît îi faci pe alţii să creadă că-ţi plac ei.

— Aida-dee! strigă dînsa. La aceasta trebuia să te aştepţi. Tu nu eşti singurul om care poate să-i placă unei femei, nici singurul care poate să-mi placă mie, şi ar trebui să fiu fătarnică şi vicleană pentru ca să-mi ascund adevărata stare sufletească dacă se-ntîmplă să-mi iasă în cale un om care-mi place.

Iorgu clătină cu hotărîre din cap.

— Nu, Zoe! — stărui dînsul — nu fătarnică, nici vicleană, ci cruţătoare. E chiar o datorie conjugală ...

— Să mă prefac, să te mint, să te-nşel! strigă dînsa. Nu, dragul meu. Datorie conjugală e să fiu cu inima deschisă, să mă arăt cum în adevăr sunt, ca să ştii ce ai să faci. Eu, dacă simt că-ţi place vreo altă femeie, îmi dau toată silinţa să te încînt, ca să te depărtezi de ea şi să te simţi mai vîrtos legat de mine. La acelaşi lucru mă aştept din partea ta: dacă în adevăr crezi că am prins oarecare slăbiciune pentru vreun altul, n-ai să-mi faci mustrări, ci să-ţi dai mai vîrtos silinţa de a mi te face plăcut. Căsătoria — urmă ea cu glas stăruitor — nu e robie, ci însoţire făcută de bunăvoie. Nu e, dragul meu, destul să ştii că mă ai, ci trebuie să-ţi dai în fiecare clipă silinţa de a mă păstra.

— Straniu fel de a vedea! exclamă Iorgu, cuprins de amărîciune.

— Straniu, nestraniu, dar potrivit cu adevărul, întîmpină dînsa. Cel mai tăios brici se toceşte dacă nu-l ascuţim mereu, şi cea mai fierbinte dragoste se trezeşte şi ea dacă nu purtăm grijă de ea. Oamenii se satură unul de altul dacă rămîn mereu la fel.

— Mai curînd se satură dacă-şi fac nesuferită unul altuia viaţa, îi răspunse el cu oarecare asprime. Eu, în tot cazul, te rog şi am şi dreptul de a cere de la tine să ţii seamă că eşti soţia unui om cu smţămînt de demnitate şi să îţi stăpîneşti pornirile uşuratice.

Zoe sări în picioare. Prea îi era mult. Nu putea suferi dînsa ca el să-i vorbească de sus în jos; ca domn şi stăpîn, şi avea o de mai multe ori încercată armă ca să-l facă umilit.

— Aşa — îi zise-nţepată — puteai să-i vorbeşti scumpei d-tale vecine, nu însă şi soţiei d-tale!

De astă dată însă ea a dat greş: arma aceasta prindea la Bucureşti, atunci cînd el se temea de gura ei cea rea; aici şi acum el era cu totul altfel atins de ea.

— Comparaţiunea e cu desăvîrşire nepotrivită, îi răspunse el stăpînindu-şi firea. În faţa ei mă-nchinam, iar de tine mă speriu; ea mă-nălţa, iar tu mă cobori.

Schopenhauer zice undeva că omul e fiinţă bătăioasă, care dă cu palma ca măgarul cu copita. Această parte a firii omeneşti ieşi-n Zoe la iveală în auzul vorbelor grăite de dînsul: era gata să sară la el şi să-l pălmuiască.

— Mie-mi vorbeşti aşa?! strigă ca scoasă din fire. Pe mine vrei să mă prosteşti?! Nu te-am văzut oare eu cum, într-o clipă de zăpăceală, ţi-ai dat în petec şi te-ai dat de gol sărutînd-o în faţa tuturora, cum erai obişnuit să faci cînd vă aflaţi numai singuri?! Eu sunt femeie şi înţeleg asemenea lucruri.

Acum se dete-n Iorgu firea bătăioasă pe faţă. Ceea ce-l scotea din sărite nu era că dînsa o zice, ci că o şi crede aceasta.

— Nu! grăi dînsul. Dacă femeie eşti tu, ea e înger, dar tu nu femeie eşti, ci monstru.

Zoe rămase într-un fel de aiurire. N-ar fi crezut niciodată că poate să fie cineva în lumea aceasta atît de aspru față cu dînsa. O-năbuși deci plînsul și, nefiindu-i îndestulător plînsul, ca orișicare femeie slabă, căzu leșinată-n scaun.

Urmarea firească, foarte fireasca urmare a fost sticluța cu apă de Colonia, paharul cu apă rece, o nouă dulceață de-mpăcare și încă mai învederate dovezi de neistovită iubire.

S-a-nvoit Iorgu ca să-și facă drumul în Italia pe la Nizza și să se oprească o zi, două aici.

Îi era, ce-i drept, din ce în ce mai rea părerea despre Zoe, dar o bună părere nu-și mai făcea nici despre sine însuși. Mereu era supărat de gîndul că nu pot oamenii să fie cum el și-i închipuise mai nainte, căci prin chiar firea lor sunt cum o știa pe Zoe și cum se simțea și el însuși, lipsiți de statornicie-n cele bune și slabi în fața relelor îndemnuri. Tocmai de aceea însă mustrări tot nu-și făcea încă, dar îi era nesuferit gîndul că și alții-l judecă tot cum se judecă el însuși, iar nu ca mai nainte, cînd îl credeau mai vrednic decît cei mulți.

În zadar! Orișicît ar fugi și orișicum s-ar ascunde, omul de propriile sale gînduri nu poate să scape.

Mereu și din ce în ce mai des, chiar și-n mijlocul celor mai zgomotoase petreceri, vedea-n fața sa Valea-Boului, ogoarele tot atît de rău ca-n trecut arate, livezile, pometul și viile lăsate-n părăginire, pădurea rămasă-n voia întîmplării, zidirile pe care le-a-nceput după plan atît de bine chibzuit și care acum nu mai știa în ce stare se află. Pretutindeni lipsă de pricepere; risipă și jaf, iară el, care atît de frumos le rînduise toate-n capul lui, se plimba pe unde mai nainte nici cu gîndul nu zburase.

Nu-i era de paguba pe care o suferea, căci în gîndul lui tot îi mai rămînea destul; îi era însă rușine cînd se gîndea ce vor fi zicînd despre dînsul alții, care-l socoteau om cu rost, unii bucurîndu-se că-l văd întrat în rînd cu cei mulți, alții bătîndu-și joc de el, iar alții cuprinși de adîncă mîhnire.

Cu atît mai vîrtos îi era rușine cînd se gîndea ce va fi zicînd despre el Alina, cea atît de cuminte.

Sîrbii şi muntenegrenii nu în ceas bun s-au avîntat în război. Deşi s-au luptat cu multă bărbăţie şi-au mai şi primit fel de fel de ajutoare din Rusia, ei n-au fost în stare să ţină piept cu oştirile turceşti. În vreme ce Abdul Kerim-paşa îl gonea pe principele Milan spre Belgrad, Suleiman-paşa a răzbit prin strîmtorile Muntenegrului, şi numai mulţumită ocrotirii marilor puteri europene au scăpat cei doi vasali de urgia musulmană.

Se credea că prin aceasta s-a pus capăt vărsărilor de sînge din Peninsula Balcanică. Ignatieff ţinea însă să-şi urmeze cu orice preţ lucrarea şi, după cîtva timp, s-au pornit în Bulgaria, mai ici, mai colo, răscoale menite a dovedi că Poarta otomană nu mai e-n stare să asigure liniştea şi buna-rînduială în ţările creştineşti de sub stăpînirea sultanului. Simţămîntul de conservare i-a împins deci pe turci să-şi încordeze toate puterile spre a-năbuşi mişcările din Bulgaria, şi au rămas proverbiale grozăviile săvîrşite de aşa-zişii başibuzuci în Bulgaria. Europa-ntreagă era cuprinsă de fiori în faţa acestor grozăvii, iar marele popor rusesc a sărit în picioare, gata de a scăpa de jugul turcesc pe fraţii creştini.

Toate aceste-i ţineau în frămîntare necurmată pe români.

Erau din ce în ce mai număroşi cei ce socoteau sosit timpul ca România să se declare neatîrnată şi să intre în război alături cu fraţii creştini.

Cu atît mai hotărîţi erau deci aceia care, temîndu-se de covîrşirea puterii ruseşti, stăruiau ca România să rămîie neutrală, ba la nevoie să intre în luptă chiar alături cu Turcia, care nu mai putea să fie primejdioasă pentru români.

Din ce în ce mai puţini erau deci oamenii de o fire mai potolită, care nu se depărtau de gîndul că orişice războire e darea pe faţă a însălbăticirii omului, un lucru care nu se iartă decît fiind vorba de apărarea existenţei.

Aceştia le aşteptau toate de la desfăşurarea firească a evenimentelor. Chiar şi ei stăruiau însă ca pregătiri —

pentru toate eventualitățile — să se facă cu grăbirea cuvenită. Guvernul liberal deci, deși la început luase în zeflemea pregătirile puse la cale de generalul Florescu și nu era nici acum hotărît pentru război, a-nceput să lucreze cu toată rîvna pentru sporirea oștirii românești și pentru înarmarea ei.

Emil a fost chemat dar și el să-și facă rîndul la oaste și, om cu gusturi subțiri, a făcut ce-a făcut să fie trecut la roșiori, nu numai pentru că îi mai plăcea uniforma, ci și pentru că-ți vine mai bine să ieși la război călare decît pe jos. Băiat subțirel și mlădios, îi ședea bine-n uniformă și încă mai bine călare. Pentru ca să călărești, însă, trebuie, mai nainte de toate, să te ții pe cal, un lucru pentru dînsul anevoios. Lasă că el toată viața lui umblase pe jos, dar îl mai și puneau să călărească pe nenșelate, și cînd nici cu gîndul nu se gîndea, se pomenea căzut de pe cal.

Mai bine n-o ducea nici cu sabia, care era prea de tot grea pentru el și afară din cale lungă, încît mereu se-mpedeca în ea.

— Din ăsta n-o să iasă niciodată roșior! zicea d-l sublocotenent Blîndu, care luase asupra sa sarcina de a-l mușstrului pe tînărul aspirant la arma cavaleriei.

Nici c-ar fi ieșit roșior dacă n-ar fi avut parte de cel mai strașnic dintre toți instructorii.

S-a întîmplat adecă și că d-l locotenent Voicu Strună n-a scăpat de ceea ce se temuse: a fost înaintat căpitan.

Nu mai ținea, ce-i drept, tot atît de mult ca-n trecut la rangul lui, dar nici nu-i era tot atît de greu ca mai nainte să se despartă de măcelăriile și de pastramageriile sale și-ar fi fost în stare să se lipsească de toate dacă Alina ar fi cerut-o aceasta. Alina era însă foarte drăguță și nu cerea nici acum decît ca el să-și caute de drum.

Cînd se uita și se vedea pe sine în oglindă și cînd își dedea seama despre starea sa și despre multele sale vrednicii, el era cu desăvîrșire încredințat că ea se va da mai curînd ori mai tîrziu învinsă. O fată deșteaptă ca dînsa n-avea decît să-l compare cu sute și mii de alții pentru ca să-și deie sèamă cît de mare noroc e pentru dînsa să aibă un soț ca dînsul. Vorba era numai

ca nu cumva vreun altul să se apropie de dînsa şi s-o scoată din minţi. Văzînd deci că silinţele-i sunt deocamdată zadarnice şi că la Bucureşti nu mai poate să rămîie, el li-a lăsat oamenilor săi de-ncredere măcelăriile şi pastramageriile ca tovarăşi la parte şi-a-nvîrtit, cum ştia dînsul, toate şuruburile ca să fie mutat la Ploieşti, de unde putea să vie des la Bucureşti şi să se ţie de capul ei.

Ar fi brcdit-o foarte bine aşa dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi vorba pe care o scăpase Alina despre gîndul ei de a face schimb cu vreuna dintre colegele sale de la Ploieşti. D-l Cezar Lică, om deprins a le face toate după calcule bine chibzuite, era pe deplin încredinţat că locotenentul a aflat ce-a aflat şi umblă să-şi pună la cale mutarea la Ploieşti pentru ca să fie în apropierea Alinei, dar nu mai puţin era încredinţat că n-are Alina să facă schimbul dacă află că locotenentul se mută şi el la Ploieşti, ceea ce-n gîndul lui de viitor tată maşter ar fi fost o mare calamitate, mare, zicea şi viitoarea lui. În zadar! aşteptaseră şi răbdaseră ei amîndoi, iar acum erau cu gîndul mereu la plăcerile apropiatei lor căsnicii, şi atît pentru dînsul, cît şi pentru dînsa era nesuferită paza fiicei, care era în stare să le-nţeleagă toate şi să se uite prin gura cheii, ca să le şi vadă.

—N-o nimereşti bine, îi zise dar prietenului său Strună. E, ce-i drept, şi la Ploieşti unul, dar pe acela — după toate semnele—l-a dat de mult uitării. Primejdios e cellalt.

Strună rămase ca şi căzut din cer.

Cum adecă?! El se temea ca un cumva să-i apuce vreun altul înainte, şi, cînd colo, află că-i apucaseră chiar doi.

„Auzi d-ta?! îşi zise. Doi decdată! Dar lucru de mirat nu-i: la boboc de fată ca ea derbedeii dau năvală ca muştele la miere." Te pomeneşti că mai sunt şi alţii, pe care el nu-i ştie!

Îi venea să-şi scoată din teacă sabia cea lungă şi grea şi să dea cu ea năvală asupra obraznicilor ce i se pun în cale.

Abia acum ţinea cu tot dinadinsul să se mute la Ploieşti, anume la Ploieşti, iar nu la Giurgiu ori la Piteşti, cum stăruia d-l Cezar Lică.

Iar la Ploieşti el era comandantul escadronului în care sublocotenentul Blîndu îşi dedea silinţa să scoată roşior din Emil.

— N-o să iasă roşior?! exclamă noul comandant. Nu-i pe lumea aceasta idiot din care nu scot eu cel mai adevărat roşior.

Aşa îi ia soarta-n zeflemea pe oameni.

Dac-ar fi ştiut căpitanul Strună că idiotul acesta e unul din cei doi, l-ar fi apucat de piept şi l-ar fi scuturat de i s-ar fi făcut terci creierii din cap. Tînărul aspirant la rangul de roşior i se părea însă atît de tembel şi de neajutorat, încît nu putea să-i treacă prin minte gîndul că pînă chiar şi-un asemenea netot poate să scoată din minţi pe o fată ca Alina. Cu totul altfel şi-l închipuia dînsul pe cel din Ploieşti şi se uita chiorîş la tinerii mai spelcuiţi ce-i ieşeau din ce în ce mai des în cale. „Nu cumva acesta e?!" îşi zicea puind, mîna pe sabie.

Emil, ştiindu-se însuşi pe sine motolog şi văzîndu-l pe căpitan cum calcă, cum îşi poartă sabia şi cît de răstit vorbeşte, era sfiicios şi se uita la el ca la Iorgu cînd l-a ridicat de pe schelă ca pe o păpuşă umplută cu paie. „Tinere — îi zicea căpitanul mustrîndu-l cu ochi de cunoscător — nu-mi calci deloc a roşior. Mai nainte de-a începe să călăreşti, ai să-ţi ştii purta voiniceşte picioarele."

Săptămîni de zile de-a rîndul Emil a fost nevoit să alerge cîte două-trei ceasuri pe zi, să sară peste gropi şi peste coardă, să urce scara, funia şi prăjina şi să facă fel de fel de alte deprinderi gimnastice. Aşa a ajuns de sabia nu-i era nici prea lungă, nici grea, iar pe cal se ţinea parcă de mic copil ar fi crescut în spinarea lui.

Era mîndru căpitanul de succesul pe care l-a obţinut; nu mai era însă nici Emil tot omul sfiicios de mai nainte, ci călca şi el ţeapăn, îşi purta capul sus şi se uita drept în ochii orişicui. S-a făcut chiar om îndrăzneţ mai ales după ce s-a deprins a-şi purta sabia scoasă din teacă pentru ca să se apere cu ea si

să dea năvală asupra celui ce se pune-n calea lui. Abia acum s-a dat pe față ochiul ager, căruia nu-i scăpa nici cea mai mică mișcare și care le prinde toate cu o fulgerătoare iuțeală. Sta căpitanul, se uita cuprins de mirare și nu era în stare să înțeleagă cum motologul de mai-nainte a ajuns deodată om atît de îndemînatic, încît nu mai era-n escadron nimeni care ar fi fost în stare să se măsoare în sabie cu el. Iar dac-o știau aceasta alții, o simțea cu atît mai vîrtos Emil el însuși și cu totul altfel ar fi vorbit el cu Iorgu acum dacă acesta ar mai fi îndrăznit să-l ia în brațe de pe schelă.

Altfel ar fi vorbit el și cu căpitanul dac-ar fi bănuit că acesta, cînd poate să scape, se repede la București, ca să se ție de capul Alinei, ce-i drept, tot în zadar, deși nu atît de-n zadar ca mai nainte.

„Nu faci tu pentru ea și nu face ea pentru tine!" își zisese el odinioară și-și zicea și acum. O zisese însă aceasta puindu-se alături cu Iorgu și o zicea acum neștiind că acesta e dus nu știa unde. Prea era mare răspunderea pe care ar fi luat-o asupra sa dacă s-ar fi ținut de capul Alinei. Tot așa trebuia să-și zică și căpitanul. Prea multă femeie era dînsa pentru el, și prea puțin om era dînsul pentru ea.

Cam de aceeași părere era și Alina, care se prețuia pe sine după cum era oglindită în ochii celor doi oameni de care prinsese slăbiciune.

Îl punea pe Emil sus în gîndul ei, dar îl socotea om slab, cu care poate să facă tot ceea ce vrea. Iorgu îi era, din contra, omul tare, care poate să facă cu dînsa tot ceea ce vrea el. Acum, după cel el plecase fără ca să-i spună unde și fără ca să ia ziua bună de la ea, ea-l socotea om mai slab, dar încă mai slabă se simțea ea însași și mereu își zicea: „În zadar, totuși poate să facă tot ceea ce vrea cu mine! Nu e nimic ce lui nu i se cuvine, nimic ce lui i se poate refuza!" Orișice s-ar fi întîmplat și orișice ar fi făcut el, ea nu se-ndoia de iubirea lui, și aceasta o făcea să se socotească mai presus de alte femei de seama ei.

Așa era cîtă vreme ea nu-nțelegea de ce adecă mama ei n-ar putea să se mărite și mai nainte de a-și fi mă-

ritat fata. Lucrurile s-au desfăşurat însă aşa că ea a ajuns încetul cu încetul s-o înţeleagă şi aceasta.

Perzîndu-şi răbdarea, d-l Lică şi viitoarea sa au luat-o în cele din urmă în gît şi s-au căsătorit şi fără ca să fi plecat fiica lor din casă, ceea ce nu era lucru plăcut pentru dînşii şi o supăra din ce în ce mai mult pe dînsa.

D-l Cezar Lică era om foarte manierat, care ştia ce se cuvine şi ce nu se cuvine. El se afla însă acasă la el şi se purta cum orişicare om cumsecade se poartă la căminul lui, iar aceasta o jignea adeseori pe Alina şi încă mai adeseori pe mama ei. Era, între altele, d-l Cezar Lică obicinuit să-şi facă în casă treburile-n papuci şi îmbrăcat în cămaşa de noapte. Erau papucii frumos brcdaţi şi încă mai frumoasă era cămaşa lucrată-n fir, dar Alina nu era obicinuită cu aşa ceva şi găsea că bunul ei tată maşter e lipsit de tactul cuvenit, iar mama ei, soţia d-lui Cezar, nu era nici ea încîntată.

D-l Cezar Lică mai era apoi şi soţ foarte afectuos, care ţinea să-şi dea pe faţă iubirea conjugală nu numai prin vorbe, ci şi prin mîngîieri de tot felul. Aceasta n-o supăra pe soţia lui, care era însetată de aşa ceva; ea ar fi dorit însă ca lucrurile să se petreacă mai cu perdea; între patru ochi, dacă nu chiar pe-ntunerec. Iar fiica ei se simţea jignită şi zicea că tatăl ei maşter e lipsit de sfiala cuvenită.

D-l Cezar Lică era şi om deştept, care ştia multe, şi astfel stetea de vorbă mai bucuros cu fiică-sa, care era şi ea deşteaptă şi multştiutoare, decît cu soţia sa, care chiar şi la maus vorbea puţin şi se gîndea numai la cîştig. Chiar şi numai atît ar fi fost destul pentru ca d-na Lică să se simtă jignită-n amorul ei propriu. D-l Lică, soţul ei, mai era însă şi părinte afectuos şi ţinea ca şi dragostea părintească s-o dea pe faţă nu numai prin vorbe, ci şi prin mîngîieri, pe care Alina le socotea îndrăzneţe, iar mama ei chiar nerușinate.

N-aveau dreptate, căci mîngîierile acestea erau cele mai nevinovate, dar mama Alinei îşi luase bărbat ca s-o mîngîie pe ea şi numai pe ea. E lucru neplăcut să-ţi temi bărbatul şi mai urît cînd aceea de care-l temi e chiar fiica ta. Se-ntîmplă însă cîtecdată că omul slab de înger, avînd să aleagă între mamă şi fată, nu pe mamă,

ci pe fiica ei o alege, şi temerea d-nei Lică era cu atît mai întemeiată cu cît ea trebuia să scadă trei, iar d-l Lică avea să mai adauge doi ani la vîrsta sa pentru ca să poată'zice că s-au născut în acelaşi an, şi el, dac-ar fi avut să aleagă, în adevăr nu pe mamă ar fi ales-o, încît d-l căpitan ar fi avut oarecare dreptate dacă l-ar fi pus în rînd cu ceilalţi doi.

Toate acestea erau lucruri despre care nu se vorbea; cel ce are însă pe inimă ceva ce nu-i dă mîna să spuie e posomorît şi cicălitor, încît nu se putea zice că e liniştită şi senină viaţa însurăţeilor. S-ar fi-nseninat, poate, dacă n-ar fi fost la mijloc fata nemăritată, care rîdea pe înfundate şi zicea că e caraghioasă mama ei cînd aceasta scotocea prin blid ca să aleagă cele mai bune bucăţele pentru scumpul ei soţ şi-şi dedea în fel de fel de chipuri silinţa de a-şi îndulci viaţa îndulcind-o pe a lui.

Cît pentru aceste şi pentru altele de acelaşi fel nu-i zicea mama nimic, dar o cicălea mereu pentru iar altele, de-i venea cîteodată să-şi ia lumea-n cap. Ţiind seamă de gura lumii, ea zîmbea şi zicea că-i merg toate bine, dar în fundul inimii ei era multă amărîciune, despre care nimănuia-n lumea aceasta nu putea să-i vorbească.

Azi aşa, mîne la fel, zi cu zi strivită de simţămîntul că e nesuferită-n casa părinţilor săi, ea a ajuns încetul cu încetul să se bucure cînd căpitanul Voicu Strună venea s-o vadă şi s-o întrebe ce mai face şi cum se simte. Era omul pe care nu-l supăra, care în adevăr ţinea la ea, în care putea să aibă toată încrederea, nu ca ceilalţi doi, pe care nu-i mai ştia unde sunt. Se-nşela d-l avocat Cezar Lică dacă credea că Alina fuge de căpitanul Voicu Strună şi nu se va muta la Ploieşti dacă va afla că şi acesta s-a mutat acolo. Din contra. Ea s-a gîndit la Ploieşti, anume la Ploieşti, pentru că avea pe cineva acolo. Cu atît mai vîrtos era îndemnată să se mute acolo după ce-l mai avea şi pe căpitan, omul pe care-n toate împregiurările se putea răzema.

Nu mai erau acum doi, ci trei, şi dac-ar fi atîrnat de bunul-plac al ei, ea şi l-ar fi făcut pe unul soţ, pe altul prieten, iar pe al treilea epitrop, care priveghează

neadormit, ca nu cumva dînsa să dea-n gropi. Acesta şi priveghea cu mîna mereu pe sabia lui cea lungă şi grea, dar stăruia cu-ncăpăţînare în gîndul că, dacă e vorba ca ea să nu dea-n gropi, el are să fie nu numai epitrop, ci totodată şi prieten, precum şi soţ, mai ales soţ, ceea ce în gîndul ei era peste putinţă.

Avea, ce-i drept, şi clipe în care toate cele trecute i se păreau visuri deşerte şi-i venea să-şi zică: „Viaţa petrecută în aievea e prozaică".

IV

Doi oameni în toată firea, soţ şi soţie, începînd o dată să se certe, mereu se ceartă, pînă ce n-ajung, în cele din urmă, ca ori să se apropie sufleteşte atît de mult încît să nu se mai poată certa, ori să se despartă pe toată viaţa.

Iorgu şi Zoe nu mai erau departe de alternativa aceasta.

El îşi dedea, ce-i drept, seamă c-a fost prea aspru faţă cu Zoe, dar nu pentru aceasta-şi făcea mustrări, ci pentru că s-a dat de gol şi i-a făcut o mare nedreptate Alinei, de care nu se mai socotea vrednic. Nu-i dedea deci mîna să-i facă Zoei vreo mărturisire, ci se mărginea la silinţa de a o îmbuna.

Zoe era adînc mîhnită, nu însă de cele zise de către Iorgu, ci de propria ei slăbiciune. Nu se putea ierta pe sine însaşi pentru că a plîns ca orişicare femeie jignită-n amorul ei propriu, ba era p-aci-p-aci să leşine. Cu atît mai puţin putea să-l ierte pe el c-a scos-o din sărite, dar nici ei nu-i mai dedea mîna s-o mărturisească aceasta.

Ei vorbeau deci puţin, pacea nu era pace adevărată, şi pe cînd el umbla mereu în voia ei, ea se folosea de toate împregiurările ca să-l umilească, ceea ce nu era greu, căci el şi altminteri era dispreţuit de sine însuşi, în vreme ce ea era mîndră ştiindu-şi-l supus, cu toată slăbiciunea lui pentru ceealaltă.

Gîndurile se cheamă apoi unul pe altul, cele bune pe cele plăcute, iar cele negre pe cele la fel cu ele.

Ei aveau — în drum spre Nizza — să se oprească la Zürich, unde era vorba să găsească scrisori din țară.

El de la cine și ce fel de știri putea să primească?! Sîngele îi năvălea-n obraji cînd se gîndea cum le-a lăsat toate baltă și era cuprins de un fel de uimire cînd își dedea seamă cît poate să cheltuiască omul în timp scurt și fără ca să poată spune pe ce. Vorba coconului Iancu Talpă: una e socoteala negustătorească și alta cheltuiala boierească. Ce s-a ales de planurile cele frumoase pe care si le făcuse, ca să lase el, om bogat, urme frumoase pretutindeni pe unde trece. Răsturnatu-s-au toate-n sufletul lui, încît se mira el însuși de sine. De ce?! Temutu-s-a ca nu cumva cel mai apropiat Armaș să fie copil din flori? Aceasta nu-l silea să facă o călătorie fără rost și cheltuielile nebunești împreunate cu ea. Le-a făcut și le face toate numai din slăbiciune pentru ea, o slăbiciune care-l înjosea, puindu-l în rînd cu animalele, și erau clipe, ba chiar și ceasuri întregi de-a rîndul, în care îi era urgisită femeia cea fățarnică, vicleană și plină de răutate. Era însă destul ca ea să-l mîngîie, să-i puie mîna pe umăr, ba fie chiar numai să-i arunce o căutătură adimenitoare pentru ca el să pornească iar cu ochii-nchiși pe drumul în care-l purta dînsa.

Trecuseră cîteva zile de cînd ea nu mai făcuse așa ceva, și el era posomorît cînd au sosit la Zürich, iar știrile primite aici nu erau deloc așa ca el să se mai fi-nviorat.

Se-ntîmplase, mai nainte de toate, că-n urma ploilor îndelungate arăturile de toamnă n-au putut să fie făcute la timp și puțin s-a semănat, iară zidarii, dulgherii și salahorii au fost nevoiți să-și peardă timpul degeaba. Pornindu-se apoi pregătirile de război, mulți dintre lucrători au fost concentrați și astfel lucrările au fost amînate pînă la primăvară, dacă nu va izbucni războiul. Steteau deci la Valea-Boului toate în părăsire, parc-ar fi murit stăpînul, și pentru gospcdăria plănuită de Iorgu era perdut un an, iar cametele banilor luați cu-mprumut curgeau înainte.

Curgeau și cheltuielile de tot felul și mai ales cele de călătorie.

Iar își făcea Iorgu socoteli de gospodar cu rosturi bine cumpenite și se sîmțea din ce în ce mai strîmtorat. Umblase cu capul ridicat și călcînd țeapăn pentru că se știa om bogat, care are mai mult decît ceea ce îi este de neapărată trebuință. Acum cheltuise-n timp de cîteva săptămîni ceea ce i se cuvenea pe tot atîte luni. Ar fi trebuit să stea timp îndelungat la moșie pentru ca, cheltuind puțin, să ajungă-ncetul cu-ncetul la cumpăna dreaptă. La moșie?! Cu cine?! Cu Zoe? Da! dac-ar avea acolo castel cu mare lărgime, slugi multe, grajduri pline de cai frumoși, cămări pline, ca să dea mese și să pună la cale petreceri pentru oaspeți aleși pe placul ei.

Era peste putință ca el să nu se gîndească și la zestrea Zoei, de ale căreia venituri i se cuvenea să dispună ca soț.

Subscrisese de primire fără ca să fi primit. Așa trebuia să facă el ca om galant, și nici nu se gîndea atunci că va avea vreodată nevoie de veniturile Zoei. Acum i se părea că e cestiune de bună-credință ca Zoe să i le dea. Lui îi era greu, iară ei nu-i trecea prin minte să vorbească despre aceasta, și astfel se-ngrămădeau supărările ce-i puneau în vrajbă.

S-a mai nimerit însă că după sosirea lor la Zürich au primit și două știri asupra cărora erau nevoiți să ieie înțelegere: una, că Iorgu a fost chemat la concentrare, iar alta, că marele financiar Philippart s-a dat la fund, și întreprinderea de la Baia-de-Aramă a căzut în baltă, încît era foarte apropiat gîndul că cele două sute de mii ale Zoei nu mai prețuiesc nimic.

— Dedeam eu cu socoteală că Philippart, multlăudatul financiar, era un mare șarlatan, grăi Iorgu fără ca să ție seamă că șarlatanul acela mai era și bun prieten al Zoei.

Zoe era gata de luptă.

Nu doară că ținea să-l scoată pe Philippart om cu mînile curate, dar avea cuvinte de a se da-n partea celor ce ziceau că orișice războire e darea pe față a însălbăticirii omenești, și profita de ocaziune ca să-și verse focul.

— Aceasta e părerea d-tale, economistul iscusit, care se avîntă-n întreprinderi mari cînd alții se pregătesc de război, grăi dînsa. Tocmai șarlatan fiind, n-ar fi pornit întreprinderea de la Baia-de-Aramă dac-ar

fi prevăzut că mîne oamenii-şi vor perde minţile şi vor fi cuprinşi de pornirea sălbatică de a se ucide între dînşii.

— Vorbe de femeie lipsită de vlagă! întîmpină Iorgu. Bărbatul e chiar prin firea lui războinic.

Vorbele „femeie lipsită de vlagă" îi reaminteau Zoei lacrămile ce vărsase pornită spre leşin.

— Da! Aşa sunt femeile, lipsite de vlagă, zise ea. D-ta, bărbat plin de vlagă, ai fi pornit lucrările de la Valea-Boului şi dac-ai fi ştiut că mîne se vor face concentrări, iar poimîne va izbucni războiul?

— Ceea ce-am pus eu acolo la cale se face-n vederea viitorului, întîmpină dînsul.

Zoe rîse cu hohot.

— Oameni încîntaţi de trecut, care-n însufleţirea lor pentru viitor dau uitării prezentul, grăi dînsa. Cînd să-i plîng îmi vine, cînd să-i iau în bătaie de joc pe cei ce-n vederea viitorului se lipsesc de mulţumirile pe care ar putea să le aibă azi ori se mistuie-n griji pentru cele ce n-au, poate, niciodată să vie, niciodată. Pleci azi-dimineaţa, ca să te-ntorci pînă seara, şi te miri adeseori cînd ajungi să fii iar acasă şi ce găseşti la întoarcerea ta. De unde ai mai putea să prevezi ce are să fie peste ani şi iar ani de zile şi ce ai să vrei în împregiurările de atunci?! Ia spune drept — urmă dînsa stăruitor — cu trei luni mai nainte de aceasta îţi închipuiai că acum o să fii cu mine aici la Zürich?

Iorgu, strivit de sîmţămîntul propriei sale nimicnicii, clătină din cap.

— Ei bine! — adăugă dînsa — tot aşa nu puteam eu, cînd am luat acţiunile, să ştiu că azi ele nu mai preţuiesc atît cît le socoteam eu. Cu totul altfel ar fi ieşit lucrurile dacă oamenii nu şi-ar fi perdut minţile. Dar ce-ţi pasă?! Nu te priveşte!

Iorgu îşi perdu bunul-cumpăt.

— Cum, păcatele mele! să nu-mi pese, cum să nu mă privească?! răspunse el. N-am subscris declaraţiunea de a le fi primit?

În Zoe izbucni firea ei cea adevărată.

— Ai vrea adecă să spui că dac-ai subscris de primire, trebuia să şi primeşti?! întîmpină dînsa. Nu, stimabile domnule. Iată că eşti chemat la concentrare, şi, bărbat

războinic cum eşti, ai să şi te duci. Cum aş rămînea eu dacă ai fi şi primit cînd ai subscris?!

— Ei bine! îi răspunse el. Ar fi oare cu putinţă să nu mă duc cînd sunt chemat?

— Toate sunt cu putinţă dacă le vrei cu tot dinadinsul şi ştii cum să le pui la cale, grăi dînsa. N-am decît să stărui cum şi unde se cuvine pentru ca să nu fii nevoit a te duce. În cel mai rău caz au să te numească secretar la vreuna dintre legaţiunile României şi să-ţi dea deocamdată un concediu. Vorba e însă că ţii tu să te duci: te-ai săturat şi profiţi de ocaziune ca să scapi. Pleacă, domnule, pleacă! Te cheamă patria, pleacă! Puţin îţi pasă ce-ţi rămîne-n urmă!

Ea ştia foarte bine că el nu s-a săturat şi că-i este afară din cale greu să se-ntoarcă-n ţară mai nainte de a se fi sfîrşit anul de doliu; ţinea însă să-l moaie şi să şi-l facă supus.

— Eu am să-mi urmez înainte drumul — urmă deci — şi aşa singură. N-am nevoie nici de epitrop, nici de ajutor. O să mi le fac toate dintr-ale mele şi eu însami prin mine. Sunt gata să-ţi dau înscris că n-ai primit nimic din cele cuprinse-n foaia de zestre!

Grăindu-le aceste, ea se depărtă şi se coborî la salonul de coafură, ca să fie gătită pentru masa comună. Ar fi putut, ce-i drept, să cheme la dînsa pe una dintre coafeze, dar ţinea să-l lase pe el singur, ca să fiarbă oarecum în zama lui.

A şi fiert, de ar fi putut să-i fie şi ei milă de dînsul.

Mai întîi şi mai întîi era pornit să plece după ea, ca s-o oprească pentru ca să deie răspuns la cele zise de dînsa. Ţinea însă să nu se deie de gol, să arate că în adevăr puţin îi pasă, că nu pune nici un temei pe vorbele ei.

În adevăr însă el era uimit de agerimea ei.

„De! îşi zicea. O fi fătarnică, o fi vicleană, plină o fi de răutate, dar are dreptate. De unde-am plecat şi unde-am ajuns?!"

Se simţea strîmtorat ca vînatul luat la goană din toate părţile de vînători şi de cînii acestora, încît nu mai ştie cum şi încotro să scape.

„Fără-ndoială! își zise. Dacă mi-aș fi dat moșia în arendă și pădurea-n tăiere, mi-aș trăi azi zilele fără de temeri, fără de griji, fără bătaie de cap. Cine știe ce are să ne aducă ziua de mîne și dacă n-o să-mi fie silă de ceea ce azi mă-ncîntă?!"

Un lucru era mai presus de orișice-ndoială: că nu era supărat pentru că Zoe, fie dinadins, fie fără de voie, îl înșelase spuindu-i că se crede-n stare binecuvîntată. Se simțea chiar ușurat cînd se gîndea că nu-i adevărat lucrul acesta.

„O mințeam pe dînsa și mă amăgeam pe mine însumi, își zise iar dînsul; o făceam eu și fără de aceasta!".

Era la mijloc slăbiciunea omenească ce-ți ia mintea și-ți întunecă vederile, și orișicît de-nvederată ar fi fost lipsa de cruțare a Zoei, el se simțea vinovat de a o fi scos prin purtările sale din răbdare și era gata să-i ceară iertare pentru ca să-i zîmbească iar și să-l mîngîie cum știa dînsa.

Tot mai ținea însă și acum să nu-și deie de gol slăbiciunea și stetea posomorît și-nțepat cînd ea s-a-ntors să-și desăvîrșească găteala pentru ca să-l ducă apoi cu dînsa la masă.

V

Lume nu multă, dar aleasă se afla în hotelul de lîngă lac, unde Iorgu și Zoe erau trași, tot oameni bănoși, mai ales englezi și americani, care știu să trăiască bine și n-au nevoie să se scumpească. În sala cea mare, unde era întinsă masa, erau vreo șasezeci de inși, bărbații-n frac și cu cravată albă, iar femeile, fie ele chiar și mai bătrînioare, în găteală decoltată, lume nu numai interesantă, ci — pe ici, pe colo — și frumoasă.

Frumoasă era-ndeosebi și perechea de-nsurăței tineri, Zoe și Iorgu, care, nevoiți să vie aici mai nainte de a se fi-mpăcat, călcau pe-nțepate și zîmbeau a-n silă, încît îți reaminteau soarele ce după o furtună iese la iveală din dosul unui nor negru și-și revarsă razele asupra frunzișului stropit cu picături limpezi. Și aici erau ațintite asupra lor privirile tuturora, și unul îi lua mai

mult drept frate şi soră cu cîţiva ani mai mică decît drept soţ şi soţie.

Peste puţin privirile s-au îndreptat spre intrarea din fund, unde s-a ivit o întreagă ceată tot frumoasă, dar în acelaşi timp şi cu deosebire interesantă: d-l Aristid Zonas, armator de la Alexandria, cu secretarul său William Glocd, d-na Margot, soţia d-lui Zonas, cu dama ei de companie, domnişoara Clio, nepoata de fiică a d-lui şi a d-nei Zonas, cu guvernanta ei, şi negrul Ali Buduc, umbra d-lui Zonas.

D-l Zonas, deşi foarte bine ras şi tot atît de bine cănit, semăna a om mai apropiat de optzeci decît de şasezeci, cum ar fi dorit el să pară, dar se ţinea bine, un bătrîn de statură mijlocie, slab, dar vînjos şi cu ochii vioi. El îşi ţinea trupul drept, călca apăsat, îşi purta capul ridicat şi, înşirînd nelipsitele mătănii de chihlibar, se uita împregiurul lui parcă cei de faţă numai de dragul lui şi pentru plăcerea lui îndeosebi şi-ar fi dat osteneala să vie aici.

Şi ai lui ochi s-au îndreptat spre perechea de-nsurăţei şi s-au oprit cu deosebită plăcere, însă mai mult asupra ei decît asupra lui.

D-na Margot, o creolă înaltă, cu ochii mari şi cam buzată, a fost în tinereţele ei vestită dansatoare, iar acu, femeie matură şi ea, se ţinea chiar mai bine decît scumpul ei soţ, avea obrajii plini şi-şi păstrase talie, bust şi mlădiere, încît ochii ţi se opreau asupra ei. N-a trecut nici ea cu vederea tînăra pereche, îl vedea însă mai mult pe el.

D-şoara Clio, fetişcană de vreo cincisprezece ani, lungă, subţirică, mlădioasă ca un pui de şarpe şi, prin atavism, se vede, chiar mai buzată decît bunica ei, se uita cu ochii ei mari tot unde se uita aceasta şi-ntreba ce va fi văzînd de se uită atît de stăruitor. Ştiindu-se fiică a părinţilor săi şi moştenitoare a unor mari bogăţii, ea era răsfăţată, încît nu ştia ce e sfiala, se uita cu-ndrăzneală în ochii tuturora şi-ar fi fost în stare să sară pe masă numai şi numai pentru ca să arate că e-n stare s-o facă şi aceasta.

Dac-ar fi făcut-o, bunica ei ar fi rîs, iar bunicul ei ar fi fost încîntat, căci în gîndul lui ceilalţi oameni erau

mai prejos de dînsul şi de ai săi şi oarecum anume rînduiţi ca el să-şi facă printr-înşii voia totdeauna, pretutindeni şi pînă-n cele mai mici amănunte.

Aceasta mai întîi şi mai întîi pentru că el era elin, deci om pătruns de convingerea că toate celelalte popoare s-ar zbate-n sălbăticie dacă nu i-ar fi luminat elinii. El mai era apoi şi om nu numai bogat, ci totodată şi binevoitor şi darnic ca — dealtminteri — toţi elinii.

Acum el se duse la stăpînul casei, ceru informaţiuni asupra tinerei perechi şi-şi dete pe faţă dorinţa de a le fi prezentat şi de a i se da la masă loc lîngă dînşii, pe care îi socotea progenitură elină, ce-i drept, mai mult ori mai puţin degenerată.

Au şi fost apoi aşezaţi Zoe la dreapta d-lui Zonas, Iorgu la stînga d-nei Margot, iar d-ra Clio lîngă Iorgu, avîndu-şi lîngă ea multîncercata guvernantă. Iară ceilalţi şi celelalte care se mai aflau la masă erau parcă nici n-ar fi fost.

— Noi, elinii — îi zise el Zoei într-o franţuzească destul de curgătoare — avem o deosebită slăbiciune pentru frumuseţea femeiască. Am moştenit-o aceasta de la strămunii noştri, ca Phidias, Praxiteles, chiar ca Socrates, care tot sculptor a fost şi el. Pentru mine-n-deosebi e o zi de mare sărbătoare aceea în care-ntîlnesc în calea mea o femeie atît de frumoasă ca d-ta.

Nu era Zoe nedeprinsă ca mai ales oameni mai bătrîiori să-i vorbească în felul acesta şi n-ar fi spus adevărul dac-ar fi zis că aceasta o supără. De astă dată însă mărturisirile îi veneau pe neaşteptate şi erau făcute prea de tot fără de-ncungiur. Ea se uită deci în faţa lui zîmbind a nencredere.

— E fără-ndoială la mijloc o neaşteptată bunăvoinţă şi multă închipuire din partea d-tale, îi răspunse ea.

— Nu, doamnă, stărui dînsul. Bunăvoinţă, da, dar închipuire nu. Se zice, ce-i drept, că noi, elinii, suntem făţarnici şi linguşitori, oameni de rea-credinţă. Aceasta e o născocire a duşmanilor noştri, mai întîi romanii, şi pe urma lor şi ceilalţi. Adevărul e că suntem prea mîndri pentru ca să ne-njosim spuind ceea ce nu gîndim. Da, doamnă, adevărată sărbătoare mare. Îmi daţi voie apoi să vă mai mărturisesc că nu e destul să

ai frumusețea, ci se mai cere și s-o știi prezenta — prin ținută și prin gătează. O ai și aceasta: ești o adevărată artistă. Un singur lucru-ți mai lipsește — adăugă el mai pe șoptite și apăsînd asupra vorbelor — o salbă de mărgăritare cum știu eu să le aleg.

Născută, crescută și trăită-n țara mofturilor, Zoe îl luă pe bătrîn tot cum mai luase și pe alții de seama lui; vorba despre salba de mărgăritare îi suna însă mereu în urechi și-n tot timpul mesei ei petrecură încîntîndu-se unul pe altul.

În vremea aceasta, Iorgu, așezat între d-na Margot și d-șoara Clio, își dedea silința să se dumirească asupra lumii în mijlocul căreia se afla și știricea cu discrețiunea cuvenită, ca să afle cine, care, cu ce rost, de unde și pînă unde. Cea mai apropiată-ntrebare era de cînd se află d-na Margot cu ai săi la Ziirich și cît are să mai stea acolo.

— Asta nu se poate ști, grăi d-ra Clio, luînd-o înainte. Noi știm numai unde plecăm, dar nu și unde avem să ajungem și cu atît mai puțin unde și cînd avem să ne oprim. Toate atîrnă de la Ali Buduc, și nu știe nici el azi ce are să voiască mîne.

Lămurirea aceasta i se părea d-nei Margot atît de hăzoasă, încît ea rîse cu hohote zgomotoase, ceea ce pentru unii dintre meseni era un adevărat scandal. D-l Zonas rîse și el, deși nu auzise vorbele scumpei sale nepoate, dar era încredințat că aceasta a spus o vorbă plină de nemaipomenit haz. Iorgu se simțea deci foarte strîmtorat că nu putea să rîdă și el, căci nu izbutea să-și dea seamă de ce are să rîdă.

—Să vezi—îi zise d-na Margot—ca să-l dumirească. D-ta nu știi cine e Ali Buduc, negrul care ne-nsoțește. Cînd m-am căsătorit, soțul meu era cu optsprezece ani mai în vîrstă decît mine, iar azi el e trecut de șaptezeci și doi de ani și vom fi părînd amîndoi cam de aceeași vîrstă.

— Nu, doamnă! stărui Iorgu. Nu pare el de vîrsta pe care i-o dați, dar nu pari nici d-ta cu numai optsprezece ani mai tînără.

— Te pomenești că sunt de o vîrstă cu d-ta, dacă nu chiar ceva mai tînără, îi răspunse ea. Mă bucur de

aceasta. Voiam însă să-ți spun că soțul meu nu mai era om tînăr cînd s-a căsătorit; cu toate aceste, în timpul îndelungatei noastre căsnicii, n-a fost bolnav decît o singură dată, cînd călătoream pe coastele Mării Roșii. Atunci l-a scăpat, așa crede el, Ali Buduc, pe care l-a și luat apoi cu dînsul la Alexandria și de care nu se mai desparte. Îi face Ali în fiecare zi masagiu după cum știe el. Și aceasta îi dă bătrînului sănătate și viață-n-delungată. De aceea Ali hotărește ce avem și ce n-avem să mîncăm ori să bem, cînd avem să ne culcăm și să ne sculăm, cum avem să ne petrecem viața, și soțul meu n-ar pleca cu nici un preț la drum și nu s-ar opri în călătoriile lui fără ca să fi cerut mai nainte sfatul lui Ali Buduc.

Ea spunea adevărul, dar nu-l spunea întreg. Cînd dedea adecă peste o femeie de care prindea slăbiciune, d-l Zonas alerga după ea și nu mai ținea seamă de sfaturile lui Ali Buduc, care era dealtminteri și el de părerea că-i face bine omului mai bătrîn să cadă iar în păcatele tinereților. I se mai premenește sîngele și i se-nveselește inima, așa zicea el.

Și data aceasta d-l Zonas a luat de capul său hotărîrea de a se duce și el, fie chiar și fără de ai săi, la Nizza, iară Zoe l-a încredințat că va-ndupleca pe soțul ei ca-n drum spre Nizza să se oprească la Geneva, unde d-l Zonas avea de gînd să-i lase — la nevoie — pe ai săi și unde se găseau și perle frumoase.

Nici n-a avut Zce decît să mîngîie din nou pe Iorgu pentru ca toate să urmeze după placul ei.

După-masă, d-l Zonas a poftit pe tînăra pereche la o cafea făcută de Ali Buduc el însuși, Mocca veritabilă, prăjită cu priceperea cuvenită și fiartă cu caimac gros.

Încă-n timpul mesei, trăgînd cu ochii la sculele prețioase cu care erau gătite nu numai d-na Margot, ci și altele dintre mesene, Iorgu a-nceput să simtă că el se amăgește pe sine însuși socotindu-se om bogat. Luîndu-și acum cafeaua, el a fost răpus de sîmțămîntul că-n lumea în care intrase era chiar sărac. Își dedea seamă de ce zicea Zoe că e lucru nu numai plăcut, ci totodată și cuminte să te bucuri de clipa prin care treci, ca să-ți trăiești după plac zilele, în lărgime cît se poate de mare.

De aceea se bucura, acum chiar se bucura că Zoe s-a-nșelat crezîndu-se-n stare binecuvîntată ori îl înșela pe el spuind c-o crede aceasta. Nu! copilul e o mare belea! Nu mai mică belea i se părea pacostea de uniformă, și Zoe, încredințîndu-l că poate să-l scape de nevoia de a se duce la concentrare, i se părea un adevărat înger al mîntuirii.

Se zice că sunt femei care-l leagă de sine prin farmece băbești pe bărbat așa că nu se mai poate depărta de ele. L-o fi legat ori nu-n felul acesta Zoe pe Iorgu, destul că el cu ochii ei le vedea toate și din voile ei nu mai era-n stare să iasă. Deprins a nu face nimic fără de voia mamei sale, el a ajuns să nu mai poată face decît ceea ce voia Zoe, femeia fățarnică, vicleană și plină de răutate față cu toată lumea — afară de dînsul.

VI

Frumos era și bine la Zürich, unde Zoe și Iorgu se opriseră dimineața, ca să plece seara, și au stat noauă zile. În vreme ce ea-l purta pe d-l Zonas în toate părțile, ca să nu rămîie nimic nevăzut de dînsa, el îi ținea de urît d-nei Margot, femeie foarte deșteaptă, care, pe lîngă toate celelalte, mai avea și o foarte plăcută voce, oarecum în doauă coarde.

Era însă la mijloc și-o mică supărare: orișicum o sucea și-o-nvîrtea d-na Margot, nu putea să scape de iubita ei nepoată, care avea o încă mai plăcută voce, se ținea scai după dînșii, ca bunicul ei după Zoe, și se amesteca sfătoasă-n toate. Abia a treia zi după sosirea lor la Geneva au scăpat de ea, ca să poată vorbi nesupărați.

— Da, da! — grăi dînsa — soțul meu devine om incalculabil cînd dă peste o femeie tînără care știe să-i placă. Nici cel mai bine potrivit cronometru nu are-n mișcarea lui regularitatea cu care-și petrece el de obicei viața: se culcă și se scoală, se îmbăiază și-și face masa-giul, e tuns, ras și îmbrăcat la timpuri hotărîte; la timpuri hotărîte își face rugăciunea și mănîncă — pe ales, numai ceea ce-i priiește, niciodată nu prea mult — tot la timpuri hotărîte stă cu noi, iese la plimbare ori

își caută de afaceri. În același timp e zgîrcit, se uită de trei ori la ban mai nainte de a și-l fi dat din mînă și nu cheltuiește nici a patra parte din veniturile sale. Deodată-l vezi cu desăvîrșire schimbat, prefăcut în cel mai dezordonat om, care nu știe-n clipa aceasta ce are să facă în cea mai apropiată clipă, ușuratec, risipitor, cîtecdată chiar desfrînat.

— Iată un lucru pe care l-aș înțelege dac-ar fi vorba de un om tînăr. El însă? ... om atît de bătrîn ca dînsul!

D-na Margot se uită stăruitor în ochii lui.

— Ceea ce spuseși — îi zise — e dovadă că n-ai trăit încă și nu cunoști viața. E la mijloc o slăbiciune omenească pe care anii n-o scad, ci o cresc.

— Înțeleg ce voiți să ziceți — întîmpină el — eu sunt însă de părere c-o scad anii și-n cele din urmă o sting.

— Peste doauăzeci, treizeci de ani vei fi de altă părere, îl încredință ea. Se-ntîmplă cîtecdată că o fată tînără prinde slăbiciune pentru un moșneag. E totdeauna înduioșătoare nevinovăția unei asemenea slăbiciuni pornite din cel mai curat gînd. Suflet năzuiește spre suflet. Tot așa ar putea să fie, dar numai rareori și este slăbiciunea moșneagului pentru o femeie tînără. Adeseori, poate chiar de cele mai multe ori, ea e un fel de beție care-ndulcește cele din urmă zile ale vieții!

— Dar tot nevinovată, stărui dînsul.

D-na Margot se uită rîzînd la el.

— Nu știu, zise. Poate da, poate nu! Acestea sunt lucruri care se petrec în taină. Mare nu e în nici un caz primejdia. Cînd îți spun, însă, că anii nu scad slăbiciunea, ci o cresc, vorbesc și din cele trăite de mine însami. Mai ales pentru noi cei mai bogați viețuirea-și perde tot farmecul cînd ne dăm seamă că cu cît mai multe-ți sunt trebuințele, cu atît mai multe sunt și mulțumirile, de care-ți faci parte satisfăcîndu-le. Noi avem prea puține trebuințe-n asemănare cu mijloacele noastre de a le satisface. Vorba știută: e rău să fii flămînd cînd n-ai ce să mînînci, dar încă mai rău e să stai la masă-n-cărcată de tot felul de bunătăți și să n-ai poftă de mîncare. Sunt puțini cei ce-și pot închipui cîtă grijă

avem noi ca să nu ne perdem pofta de mîncare, somnul şi, peste tot, trebuinţele. Pe cînd mulţi dintre ceilalţi beau păharul de vin dîndu-l dintr-o dată pe gît, noi îl gustăm niţel cîte niţel, ca să prelungim plăcerea de a bea şi să fim cuprinşi de o ameţeală-nviorătoare, dar să nu ne-mbătăm. Aşa e şi cu slăbiciunea omenească, pe care anii, după părerea d-tale, o slăbesc: tinerii deşertează paharul dintr-o dată, iară noi, cei mai în vîrstă, facem tot ceea ce omeneşte se poate născoci ca să ne putem bucura mai îndelung de ea. Unde mai pui că la mijloc e o trebuinţă în faţa căreia bogăţiile noastre de cele mai multe ori nu ne sunt de nici un folos!

— Eu cred că nicicdată nu pot să fie de folos, grăi dînsul.

— Te-nşeli, îl încredinţă dînsa. Bătrîneţa nu zice niciodată: *„Iubeşte-mă!"*, ci numai: *„Lasă-mă să te iubesc!"* Înc-o dată: vorbesc din cele trăite de mine însami. Împlinisem abia douăzeci de ani cînd Zonas mi-a cerut mîna. El era atunci de aproape patruzeci de ani şi mi se părea de tot bătrîn, dar era bogat şi-mi făgăduia cerul cu stelele, l-am lăsat deci să mă iubească. N-a trecut apoi mult timp şi am prins slăbiciune de el, căci ştia să mă atingă unde eram simţitoare. În zadar! — urmă ea cuprinsă de-nduioşare — deprinderile din tinereţe se-ntipăresc adînc în firea omenească. Eu fusesem încă din vîrsta de zece ani silită să dansez şi dansam mai tîrziu cu plăcere, în cele din urmă cu patimă din ce în ce mai oarbă. Ştiind-o aceasta, el mă punea din cînd în cînd serile să dansez pentru el şi numai pentru el. Dimineaţa, după ce ne-mbăiam, făceam, aşa, pe răcoare, o plimbare la aer curat. Pe la zece plecam apoi în societate nu prea numeroasă, dar plăcută, fie pe mare, fie-n trăsuri pe uscat, să facem o excursiune mai lungă, în timpul căreia luam o gustare frugală, încît seara ne întorceam flămînzi acasă. Sala din belşug era-mpodobită cu flori, în mijlocul ei era aşternută masa numai pentru noi amîndoi, iar în odaia de alături, în dosul unei perdele, cînta muzica-n surdină. După ce gustam cîte puţin din mîncările alese de Ali Buduc, treceam în iatacul meu, ca să mă dezbrac şi să mă gătesc de dans. Dansam apoi după cum îmi

veneau toanele şi după cum dorea el să mă vadă. Lucrul de căpetenie însă, pe care d-ta nu eşti încă-n stare să-l înţelegi, mai nainte de a începe eu să dansez, luam amîndoi în ceaşca de cafea haşiş, doze mici, măsurate de Ali Buduc, ca să nu ne perdem conştiinţa.

Iorgu asculta ca trecut pe alt tărîm, în lumea celor *O mie şi una de nopţi*.

— Cine n-a luat nicicdată haşiş — urmă dînsa — nu poate să-şi închipuiască deliciile vieţii omeneşti. Toate se prezentă-n dimensiuni mari, colosale, sunetele muzică cei sunt nu numai auzite, ci şi văzute ca colori încîntătoare, iar colorile curcubeului nu numai se văd, ci sunt şi auzite ca muzică a sferelor. Era-n toiul nopţii cînd treceam, în sfîrşit, în iatacul de dormit. Vei înţelege că mi s-a făcut din ce în ce mai drag omul acela, care atît de bine ştia să-mi îndulcească viaţa. Cu toate acestea ... urmă vorbind mai încet. Ce să zic?! E foarte adevărat că omul e firește pornit a face şi ceea ce i se spune că n-are să facă; după trecerea mai multor ani, am ajuns să fiu stăpînită de dorinţa de a dansa — tot între patru ochi — şi pentru alţii. O şi făceam apoi cînd puteam să scap de Zonas şi de fiica mea, care se ţinea după mine cum acum se ţine fiica ei.

Iorgu tresări şi se uită la ea cuprins de un fel de strîmtorare.

— Te miri — zise ea — că, după ce am făcut-o, mai am şi îndrăzneala de a ţi-o spune. O fac dinadins şi cu deosebită plăcere. Nu m-am căit atunci, ci m-am bucurat că am ştiut să adaug la mulţumirile vieţii mele şi una care-n gîndul multora nu mi se cuvine. Cu atît mai vîrtos mă bucur acum, cînd pot să-i vorbesc despre asemenea lucruri omului pe care vreau să-l îndrumez spre o vieţuire cuminte. N-a trecut mult, şi am început să prind slăbiciune pentru oameni cu mult mai tineri decît mine. Cel dîntîi pentru care am dansat a fost ginerele meu, soţul fiicei mele, adăugă ea.

Iorgu iar tresări.

— Şi aceasta te pune-n mirare! strigă ea. Ţi se pare lucru neiertat. Nu cumva-mi era rudă de sînge tînărul acela?! Ce-a pierdut soţul meu? Fiică-mea ce-a pierdut?

Ori nu cumva era la mijloc temerea de un copil născut din adulter? E-n deosebirea de vîrstă un farmec ameţitor, şi nu numai bătrînele aleargă după tinereţe, ci şi tinerelele aleargă după ce au cunoscut o dată farmecul acesta. Aceasta ţi-o spun eu, şi ţi-e destul să faci o singură încercare pentru ca să te-ncredinţezi că ţi-am spus adevărul. Se-nţelege — mai adăugă — nu un ceas, ci o zi, cel puţin o noapte întreagă să petreci nesupărat de nimeni cum petreceam eu şi soţul meu.

Iorgu era cuprins de un fel de aiurire. Nu mai putea parcă să-şi dea seamă dacă lucrurile se petrec în aievea ori şi le-nchipuieşte numai, şi se răzvrătea-n el omul de odinioară, nu însă şi cel de acum.

— Aveţi, la urma urmelor, dreptate, grăi dînsul. Viaţă nu sunt zilele ce vin şi trec, ci ceea ce sîmţim, gîndim şi facem în trecerea lor. Poate omul să trăiască într-o zi mai mult decît într-un an dacă ştie să-şi umplă toate clipele. Vorba e numai s-o facă aşa ca-n urmă să nu se căiască.

— Să se căiască?! strigă d-na Margot. Niciodată omul nu se căieşte de a fi gustat o plăcere fără ca să fi jignit pe altul şi mai ales fără ca să suferă el însuşi pe urma ei.

„Aşa e! Aşa trebuie să fie!" îşi zicea Iorgu, dar încredinţa nu se putea decît făcînd singura încercare despre care îi vorbise ea, şi era din ce în ce mai înteţitoare ispita de a vedea cum ştia dînsa să danseze pentru soţul ei.

Ar fi şi făcut încercarea aceasta fără ca să mai stea mult pe gînduri, dar îi era foarte greu să găsească pentru aceasta ziua ori cel puţin noaptea, căci nu puteau să scape de d-şoara Clio, care se ţinea scai — mai mult după el decît după bunica ei — şi era din ce în ce mai stăruitoare şi mai îndrăzneaţă, încît Iorgu, cu desăvîrşire zăpăcit, nu mai ştia în cele din urmă încotro să apuce, şi cînd căuta să scape de nepoată ca să rămîie cu bunica, cînd o momea pe bunică pentru ca s-o-mpace pe nepoată.

Cu timpul se potrivesc însă toate, iar timp aveau. Au stat adecă la Geneva vreo două săptămîni. Deoarece apoi nici d-na Margot, nici d-şoara Clio nu voiau să

rămîie acolo, au trecut cu toţii la Nizza, unde au petrecut mai multe săptămîni, pînă ce nu i-a venit Zoei pentru Iorgu numirea ca secretar la reprezentanţa din Paris a ţării. Au plecat deci cu toţii la Paris, unde era chiar mai frumos şi mai bine decît la Zürich. Iorgu se simţea tîrît ca o păpuşă umplută cu paie, pe care un hîtru a legat-o-n bătaie de joc de coada unui cal luat cu biciul la goană. Purtat ca-ntr-un vîrtej de ici pînă colo, el nu-şi mai dedea seamă unde se află şi nu mai cerceta unde are să ajungă. Îi era şi lui, ca odinioară d-nei Margot, destul că-şi face parte de plăceri, care, după părerea multora, nu i s-ar fi cuvenit, şi nu are să-şi facă mustrări, căci, vorba d-nei Margot, rudă nu-i era nici una, nici alta şi de perdut nu perdea nimeni nimic.

S-ar fi putut însă-ntîmpla, tot vorba d-nei Margot, că cel mai apropiat Armaş să fie născut din adulter. Ei şi?! Asemenea nimicuri nu-l mai turburau acum pe el, cum nu-l tulburau nici scrisorile ce-i veneau de la Bucureşti în ceea ce priveşte lucrările de la Valea-Boului.

Un simţămînt supărător îl cuprindea numai cînd îşi mai aducea aminte de oarele petrecute cu Alina. Şi atunci îi era însă parcă a scăpat de primejdia unei robii. Ajunseseră el şi Zoe, Zonas, soţia sa şi nepoata lui, Clio, parcă o singură familie şi, căutînd fiecare dintre dînşii să-şi umplă după poftа inimii toate clipele, trăiau într-o zi ca-ntr-un an şi se simţeau cu toţii bine.

VII

Nu erau puţini cei ce se temeau de creşterea puterii ruseşti şi astfel stăruiau ca, la nevoie, Romînia să intre în război alături cu turcii. În adevăr, dacă izbucnea războiul între turci şi ruşi, luptele nu puteau să-nceapă decît la hotarele despre Rusia ale României, care făcea, ca ţară vasală, parte din împărăţia otomană. Românii erau deci nevoiţi să lupte alături cu turcii spre a-i opri pe ruşi la Prut, pentru ca ţara să nu mai fie, ca-n trecut, cîmp de război. Iar alţii socoteau că e mai

cuminte ca țara să se declare neatîrnată, deci ca nemaifăcînd parte din împărăția otomană, ceea ce i-ar fi lipsit pe ruși de dreptul de a trece Prutul. Rămînea ca românii să li se pună-n cale dacă cu toate acestea-l treceau și să se lupte nu ca aliați ai turcilor, ci spre a-și apăra țara. Se credea că puterile europene, și mai ales Austro-Ungaria și Germania, îi vor sări țării într-ajutor. Guvernul s-a-ncredințat însă că într-un asemenea caz românii vor rămînea singuri în fața rușilor. S-a-ncheiat deci între România și Rusia o-nvoială, în vîrtutea căreia urma ca oștirile rusești să treacă prin țară ca niște călători, care plătesc taxele cuvenite pe căile ferate și tot ceea ce consumă-n trecerea lor și dau despăgubiri pentru stricăciunile ce fac. Oștirea română avea să fie înșirată de-a lungul Dunării, ca să-i oprească pe turci de a trece pe țărmul stîng, iar după sosirea la Dunăre a rușilor, se retrăgea peste Olt. O alianță între ruși și români nu s-a încheiat, căci rușii ziceau că nu au nevoie de ajutorul românilor.

D-l căpitan Strună a fost deci nevoit să plece cu escadronul său la Barboși, unde se făcea o concentrare, ceea ce nu-l încînta deloc.

Tot mai era, ce-i drept, oștean în puterea cuvîntului, dar se schimbaseră-mpregiurările și el nu mai ținea la rangul lui tot atît de mult ca odinioară. După ce se lipsise de mulțumirile măcelăriei, nu-i mai era dragă nici milităria, căci prea era lung drumul de la Barboși la București, unde trebuia neapărat să se ducă, dacă nu chiar ca de la Ploiești, de două oari pe săptămînă, cel puțin la două săptămîni o dată.

Erau multe semnele din care se putea încredința că Alinei îi era nesuferită viața în casa părinților ei și că dînsa se bucură cînd el vine s-o vadă. Cu toată bucuria însă ea-l ținea departe, încît el, omul mai nainte îndrăzneț, se sfia să-i mai vorbească deschis și se temea că după plecarea lui la Barboși va pleca dînsa la Ploiești. Mai era apoi și temerea ca nu cumva, lipsind el timp mai îndelungat, să se ivească vreunul dintre ceilalți și s-o scoată din minți.

De! oamenii sunt tcdeauna și pretutindeni aceiași, și slăbiciunea omenească pe urma căreia Iorgu dăduse

uiţării cele de curînd trecute şi umbla razna prin ţările europene îl făcea şi pe căpitanul Strună să alerge de la Barboşi la Bucureşti şi să dea utitării datoriile ostăşeşti.

Mult n-a ţinut însă nici aceasta, căci oştirile ruseşti au trecut pe la Reni spre Dunăre, şi escadronul căpitanului Strună a pornit şi el pe Dunăre la deal, de la Barboşi la Brăila, de aici la gura Ialomiţei, de acolo la Călăraşi, la Oltenița, apoi la Giurgiu, la Zimnicea, la Turnu-Măgurele şi-n cele din urmă peste Olt. Abia acum, după săptămîni de zile, a ajuns căpitanul să se poată duce iar la Bucureşti.

Era pornit acum războiul: bubuiau tunurile pe ici, pe colo de-a lungul Dunării şi morţii erau azi mai mulţi decît ieri.

— De! îi zise căpitanului Alina. Ce să-mi fac?! În mintea mea cea strîmtă nu poate să intre gîndul cum oameni în toată firea, care nu s-au văzut niciodată şi n-au nimic de-mpărţit, pot să se bată, să se schilodească-ntre dînşii, ba chiar să se şi omoare unii pe alţii.

— Se bat, coconiţă — o-ncredinţă dînsul — se schilodesc, se omoară.

— Şi ceea ce e mai urît — urmă dînsa — se mai şi fălesc a fi săvîrşit asemenea fapte rele, ba sunt şi lăudaţi de toată lumea.

— Da, coconiţă — zise el iar — se fălesc şi sunt lăudaţi. E patria pe care o apără! E binele obştesc pentru care se luptă!

— O fi! întîmpină dînsa. Nu ştiu. Fără-ndoială nu totdeauna. Sunt şi războaie din care pentru patrie nu purcede nici un bine. Chiar şi cînd da, jertvele sunt pentru obştie prea mari. Uite! mă gîndesc la mamele, la soţiile şi la orfanii care plîng, la mizeriile de tot felul ale războiului şi la sărăcia ce rămîne pe urma războiului. Judec după mine însami. Stau cîteodată aşa singură şi mă cutremur cînd mă gîndesc că s-ar putea întîmpla să te-ntorci din război fie orb, fie ciung, fie schiop, ba chiar, Doamne fereşte, să nu te mai întorci.

D-l căpitan Strună nu mai ştia acum ce să zică.

Era cuprins de un fel de ameţeală în auzul acestei mărturisiri neaşteptate şi se simţea răpus şi trecut în partea celor ce socoteau orişice războire drept darea pe faţă a-nsălbăticirii omului şi ar fi fost în stare să se lepede şi de rang şi să dezbrace uniforma, la care ţinea atît de mult mai nainte. Era însă la mijloc pacostea că-n ajun de război aşa ceva nu se iartă. De aceea războiul nici în gîndul lui nu mai era acum decît pentru cei ce n-au altă treabă şi nu perd nimic. El mai avea şi altă treabă şi — după mărturisirea ce-i făcuse ea — putea să peardă foarte mult: un păcătos ar fi fost dacă n-ar fi ştiut să-şi învîrtească trebuinţele aşa ca să se-ntoarcă din război întreg şi nevătămat.

Ani de zile de-a rîndul el fusese neobosit purtător de grijă ca superiorii şi cei buni dintre tovarăşii săi să aibă totdeauna parte de o bucăţică bună, fie fleică, fie vrăbioară, fie muşchiuleţ. A dat deci destule dovezi despre destoinicia sa de a hrăni pe cei flămînzi. Dacă dar Zoe a reuşit să-l scape pe Iorgu, socotindu-l cum zicea dînsa, secretar de legaţie în concediu, nu avea nici el, cogeamite căpitan, să alerge prea mult pentru ca să-i încredinţeze pe cei în drept că nu numai luptîndu-se cu sabia şi omorînd oameni îşi poate servi patria, ci şi ostenind pentru ca să nu moară de foame cei ce se luptă. Se putea învedera chiar şi că serviciile aduse-n felul acesta sunt mai preţioase şi că altul n-ar fi-n stare să le aducă tot atît de bine ca dînsul.

Ceea ce-l adimenea pe el acum era nădejdea că va reuşi să fie detaşat la vreuna din bucătăriile din dosul frontului.

— Orb, ciung, schiop, coconiţă? grăi iar. La lucruri atît de urîte să nu te gîndeşti. Cînd laşi ce las acasă eu, nu pleci la război fără ca să fi făcut pe dracu în patru pentru ca să te-ntorci după război zdravăn unde te trage inima.

— Dacă mai e cu putinţă şi aşa ceva, întîmpină dînsa.

— Cu putinţă e aici la noi orişice dacă ştii să-ţi alegi oamenii şi să potriveşti lucrurile cum se cuvine, o încredinţă dînsul.

Ea se uită cuprinsă de nedumirire la el, care mai nainte vorbise cu totul altfel. Îi făcuse mărturisirea fără ca să se gîndească la cele viitoare şi nu-nţelegea cum a ajuns el — aşa deodată — să se schimbe.

— Da — stărui dînsul — cu cît mai tare bubuie tunurile şi cu cît mai des şuieră gloanţele, cu atît mai departe-n dosul frontului te afli! Vorba e numai ca nici d-ta să nu-ţi schimbi gîndul, ca după ce va fi trecut războiul să te găsesc tot cum te las.

Alina, nedumirită şi acum, stete puţin pe gînduri. Îi era parcă aude pe cellalt vorbind despre cele ce au să fie după ce va fi trecut anul de doliu.

— Nu ştie nimeni azi ce are să gîndească mîne, îi zise. Gîndurile ţi le aduc oamenii şi-mpregiurările şi nu o dată rămîi cuprins de mirare dîndu-ţi seamă ce eşti nevoit a gîndi.

VIII

Sîngele apă nu se face. Aşa se zice cînd vorba e de cele vrednice de laudă, dar se poate zice şi fiind la mijloc păcate omeneşti, căci nu numai daruri, ci şi neajunsuri fireşti pot să treacă prin moştenire de la părinţi şi buni la fii, nepoţi şi strănepoţi.

Erau fără-ndoială îndemnurile lumii în mijlocul căreia trăia ceea ce-l făcea pe Iorgu să stăruie-n gîndul că în adevăr omul se naşte pentru ca să se bucure de viaţă şi că e lipsit de bunul-simţ firesc cel ce nu profită de orişice împregiurare spre a-şi satisface poftele. Îndemnurile acestea ar fi rămas însă zadarnice dacă n-ar mai fi fost la mijloc şi anumite înclinări moştenite de la părinţi, buni şi străbuni, şi-o-nduioşare miloasă-l cuprindea cînd îşi aducea aminte de mulţumirile, după părerea lui de acum copilăreşti, de care-şi făcea parte stînd de vorbă cu Alina ori plimbîndu-se cu ea pe la Valea-Boului.

Cu totul altfel erau mulţumirile pe care le avuse la Nizza şi la Paris.

Răzbeau, ce-i drept, din cînd în cînd şi-ndrumările primite-n timpul tinereţelor, şi mîhnirea i se furişa

în suflet cînd se gîndea că la Valea-Boului toate au rămas în părăsire, dar se dezvinovățea pe sine dîndu-și silința de a se-ncredința că numai în urma nenorocitului de război a fost și este nevoit să se lipsească de mulțumirea de a duce mai departe lucrarea începută.

Nu! N-avea el nici un cuvînt de a se căi și de a-și face mustrări: mai vîrtos decît orișicînd în trecut era pătruns de simțămîntul că așa ca dînsul are orișicare om cuminte să-și petreacă viața, și-i părea rău că n-a făcut în trecut ceea ce în aceleași împregiurări ar fi făcut acum.

Se speriase cdată de gîndul că cel mai apropiat Armaș ar putea să fie copil din flori, iar acum era nepăsător cînd se gîndea că ar putea să-i fie tată unui copil născut din adulter. Lucru firesc ar fi fost și acesta, iar cele firești toate i se păreau de sine înțeles și bune și-i era parcă mai nainte fusese legat nu numai la mîni și la picioare, ci și la ochi, încît nu vedea cele ce se aflau împregiurul lui și mereu i se-ntîmpla că nu-ndrăznea să facă ceea ce voia, căci ținea seamă fie de-ndrumări primite de la mamă-sa, fie de dorințele Alinei, fie de părerile lumii. Acum se simțea om liber, care face tot ceea ce voiește. Pînă chiar nici de voința Zoei nu mai ținea seamă totdeauna. Se sfîrșise anul de doliu, iară el nu grăbea să-și publice căsătoria. Ar fi putut, la nevoie, să trăiască și fără de dînsa, dar se temea de răutatea ei și tot mai avea nevoie de mijlocirile ei și de aceea intra în voile ei. Simțind-o aceasta, ea-l ținea de scurt îndeosebi și-n ceea ce privește legăturile cu *madame* Margot și cu nepoata ei.

Obosiți și de viața parisiană, și unii de alții, ei plecaseră iar în Elveția, unde umblau pe căi deosebite de ici pînă colo, ca să găsească un colțișor unde nu li se urește.

În vremea aceasta rușii înaintaseră pînă la Dunăre, și oștirea română se retrăsese peste Olt, unde cea mai însemnată parte a ei era concentrată sub comanda generalului Cerchez la Calafat, în fața Vidinului, comandat de Osman-pașa.

Coloanele ziarelor erau pline de știri despre încercările făcute de ruși ca să treacă Dunărea pe la Turtu-

caia şi despre bombardările dintre Vidin şi Calafat, încît nu mai rămînea îndoială că războiul se-nteţeşte, cînd ei iar s-au întîlnit, ca din întîmplare, la Geneva.

Zoe nu se-ndoia că-ntîlnirea e pusă la cale de bătrînul, iară Iorgu era-ncredinţat că îndemnul e pornit de la bunică şi de la nepoată, mai ales de la aceasta.

Adevărul era, că, după o despărţire de vreo două săptămîni, toţi erau cuprinşi de bucuria revederii.

Zoe avea însă şi-un gînd ascuns.

— După toate semnele, lucrurile se-nteţesc, îi zise. Teamă mi-e că-n cele din urmă tot n-o să-ţi rămîie decît să te-ntorci în ţară.

— Vorbă să fie! răspunse el ca plictisit.

Deşi împăcat cu felul său de a fi, el era mereu cuprins de neastîmpăr: se simţea copleşit de neajunsurile firii omeneşti.

— Nu cumva crezi c-o să mă sperii făcîndu-mă să iau drept război ceea ce se petrece pe cei doi ţărmuri ai Dunării?! urmă el. E lată Dunărea şi, descărcînd tunurile, şi unii, şi alţii stau ascunşi şi bine adăpostiţi. Bine fac, dealtminteri — adăugă peste puţin — căci mai ales ai noştri n-au nici arme, nici muniţiuni, nici proviziuni, nici cuvenita pregătire pentru război, şi cea mai mare dintre mişeliile ce se pot închipui e să-i arunci pe oameni în foc fără ca să le fi dat cuvenita pregătire pentru luptă. Chiar şi dacă ar fi tot atît de viteji ca strămunii lor, au trecut timpurile cînd vitejia era hotărîtoare. Eu, unul, chiar dac-aş fi acolo, le-aş pune toate în mişcare pentru ca să nu fiu nevoit a intra în luptă alături cu oameni care se zic, dar în adevăr nu sunt oşteni. Smintit ar trebui să fiu ca să mă-ntorc.

— Acestea n-ai să mi le spui mie, care sunt de părerea că om cuminte n-ai fi nici ducîndu-te dacă ei ar fi adevăraţi oşteni. Războiul e o prostie mişelească, de care se ţine departe orişice om cu mintea-ntreagă. Eu însă nu la aceasta mă gîndesc, ci la creditorii ce dau din toate părţile năvală. Acum te someză Creditul Fonciar, peste puţin se prezintă bătrînul Cohen, vin apoi unul cîte unul antreprenorii, iar pe deasupra mai sunt şi

cheltuielile de la moşie, precum şi cele de aici, care sunt nenumărate.

— Ţii, precum se vede, să scapi de mine, o întrerupse el supărat.

Adevărul era că dînsa nu mai avea neapărată nevoie de el, dar aceasta nu-i dedea mîna s-o mărturisească.

— Ba ţin să te scap pe tine, răspunse ea. Trebuie să-ţi spun, în cele din urmă, că mă cuprinde un fel de groază cînd văd cum te arunci în cheltuieli pe care n-ai avea nevoie să le faci. Vreau să nu zici tu ori să creadă alţii că eu te bag în cheltuieli prea mari pentru tine. Te-ncăpăţînezi să te iei la întrecere cu grecul, pentru care mia e mai puţin decît pentru tine suta. Are creola fără-ndoială dreptate cînd zice că el e zgîrcit, dar e dintre zgîrciţii care ţin să pară oameni cu mîna largă, dacă nu chiar risipitori. Dă o mie cînd ar putea să dea peste zece mii, dar mai dă pe deasupa o sută pentru ca să aibă mulţumirea de a se socoti însuşi pe sine darnic. Spre a nu-i lăsa mulţumirea aceasta, tu te ruinezi ...

— Ştiu ce vrei să zici, o întrerupse el iar. Ai fi mai mulţumită dacă l-aş lăsa, ca tine, să cheltuiască şi pentru noi.

— Dacă aceasta îi face plăcere — stărui dînsa — şi poate s-o facă fără ca să sîmtă?

— Nu! grăi dînsul cu hotărîre. Eu nu sunt om care poate să fie întreţinutul cuiva.

— Cum sunt eu, vrei să zici, femeie care se lasă să fie întreţinută, întîmpină dînsa. Foarte frumos zis, dar atunci ai să te-nsoţeşti numai cu oameni de seama ta. Puindu-te-n rînd cu unii ca dînsul, eşti boier, ce-i drept, dar ori rămîi de ruşine, ori te ruinezi în curînd. Te mai şi pui să joci cărţi cu el, şi pe cînd el nu sîmte dac-a cîştigat cîteva zeci de mii, tu sîngeri pierzîndu-le.

„El rîde, iar tu gîfăi şi gemi", ar fi voit să mai adauge.

Ea n-a făcut-o aceasta, dar o simţea el, deşi îşi dedea silinţa să pară nepăsător.

— De mine capul să nu te doară, zise cam cu jumătate de gură. Am să mă descurc eu într-un fel ori într-altul.

Aşa zicea şi aşa şi gîndea el; cînd se afla însă singur şi mai ales nopţile, cînd, deşteptat din somn, nu mai putea să adoarmă iar, el era scîrbit de sine însuşi şi se zbătea din ce în ce mai copleşit de gînduri urîte. Orişicum îşi făcea socoteala, se scotea rău de tot împovărat, încît nu îşi găsea scăparea decît în zestrea Zoei. Fără de ea nu-i rămînea decît să-şi vîndă pădurea, ba poate chiar şi o parte din Valea-Boului.

„Ah! — îşi zicea — ce nemernică şi vrednică de dispreţ e fiinţa omenească!"

Prigonit de sîmţămîntul că nu mai poate s-o ducă tot ca pîn-acum, el căuta mereu un nou fel de a-şi petrece viaţa şi-i era din ce în ce mai nesuferit gîndul de a sentoarce iar în ţară, unde atîţi oameni îl cunoşteau, îl urmăreau şi-l judecau fără ca să ţie seamă că faptele lui toate sunt potrivite cu neajunsurile firii omeneşti.

Viaţă tignită nu mai era pentru dînsul cu putinţă decît în mijlocul unor oameni care nu-l ştiu, fie la Paris, fie-n Elveţia, fie la München, ceea ce-l făcea să se gîndească iar la zestrea Zoei.

„Aşi a zis însă ea cînd i-a vorbit despre aceasta. Ca să mi-o toci cum azi-mîne vei fi tocat averea moştenită de la mama ta!"

Nu-i rămînea deci decît să chibzuiască cum are să dea-n arendă ori poate chiar să vîndă moşia pentru ca să-şi asigure neatîrnarea.

Aceasta era starea sufletească în care se afla Iorgu cînd a fost publicată prin coloanele ziarelor ştirea că ruşii, strîmtoraţi de oştirea de la Plevna, unde trecuse Osman-paşa de la Vidin, au cerut ajutor de la România, şi oştirea română a-nceput să treacă Dunărea.

O puternică-nfiorare i-a zguduit întreaga fiinţă şi o luptă-ndîrjită s-a stîrnit între pornirile lui sufleteşti şi felul lui de a gîndi.

Era el şi acum de părerea că n-are ce să caute unde oamenii se schilodesc şi se ucid între dînşii, dar acum se pornea războiul în puterea cuvîntului, îi vedea pe români trecînd Dunărea ca să pornească lupta contra turcilor, cu care se războiseră străbunii săi veacuri lungi de-a rîndul, şi i se părea cu desăvîrşire peste putinţă ca să nu fie şi el acolo. Nu, el nu se putea

gîndi pe sine stînd la o parte cînd românii sîngeră în crîncenă luptă cu turcii.

Dac-ar fi întrebat-o pe Zoe, ea ar fi stăruit să rămîie, dar l-ar fi disprețuit dac-ar fi rămas.

Tot așa grecul, tot așa creola și mai ales nepoata ei. L-ar fi disprețuit toți cei ce-l știau și s-ar fi disprețuit, mai vîrtos decît toți, el însuși pe sine și viața sa toată nu s-ar fi iertat.

Cu toate acestea, om slab, i-ar fi fost destul ca fie Zoe, fie *madame* Margot, fie Clio să-i zică: „Rămîi!" pentru ca să nu plece. De aceea nu-i zicea nimănuia nimic, ci se zbătea el însuși în sine și-n cele din urmă a plecat oarecum hoțește, fără ca să spuie unde și de ce pleacă.

PARTEA A CINCEA

CALEA-NTOARSĂ

I

— Se poate una ca aceasta?! exclamă coconul Iancu Talpă plimbîndu-se prin casă chiar mai mult decît supărat. Auzi d-ta om! Niciodată n-aş fi putut să cred că Iorgu, chiar Iorgu Armaş, e-n stare să plece-n străinătate cu o femeie şi-ntr-o bună dimineaţă s-o părăsească, întorcîndu-se fără de veste, ca să nu zic hoţeşte, în ţară. Chiar şi dacă nu i-ar fi soţie legitimă, e lucru neiertat, ruşinos, un adevărat scandal!

— Da, scandal! strigă cocoana Anica ridicîndu-se încă mai supărată de pe scaun. Scandalul nu e însă c-a părăsit-o, ci că îi este soţie şi că a plecat prin ascuns cu ea, hoţeşte, cum ziseşi. Auzi d-ta femeie! Nu i-a fost destul c-a sucit atîtea capete, ci s-a mai legat şi de vărul ei, cea mai apropiată rudă, ca să-l momească. Orişicît de mult aş fi ţinut la ea, asta mi-a dat-o gata! Frumuseţă de om stricat. Săraca de mama lui! Norocul ei c-a murit, căci dac-ar mai fi trăit, din asta i s-ar fi tras moartea. Nu, Iancule dragă — urmă apăsînd asupra vorbelor — voi, bărbaţii, aveţi slăbiciune pentru ea fiindcă e vicleană şi ştie să vă ameţească. Noi, femeile, avem ochii mai limpezi şi judecăm mai drept. Nu el a plecat cu ea, ci dînsa l-a dus pe el, şi mult m-aş mira dacă nu s-ar adeveri că nici acum nu el a părăsit-o, ci ea s-a săturat de el după ce l-a stors cum storci lămîia şi s-a-ncurcat cu altul.

Intra aşa ceva şi-n vederile coconului Iancu, care nu-şi putea închipui că un om în toată firea e-n stare să părăsească de capul lui pe o femeie ca Zoe. Nu-i dedea însă mîna să-şi mărturisească gîndul acesta.

— De! zise dar. Ai putea să ai dreptate dacă n-ar fi la mijloc şi altele. Perzi, aşa se vede, din vedere slăbiciunea lui pentru Alina. E prea apropiat gîndul că el s-a ntors la aceasta. Cu atît mai urît ar fi, Anico dragă. E lucru nemaipomenit ca o femeie, chiar mai nainte de a se fi publicat căsătoria, să ceară divorţul pentru că soţul ei a părăsit domiciliul conjugal.

— Ce domiciliu?! întîmpină dînsa. Domiciliul conjugal e acolo unde se află soţul. Dacă femeie cumsecade era, se ducea după soţul ei, care n-a plecat în cine ştie ce aventuri, ci a venit să-şi facă datoria luînd parte la război.

Coconul Iancu sări ca-nţepat de un vespe.

— Mare scofală! zise. De războiul roşiilor să nu-mi mai vorbeşti acum, după ce am văzut cum au răsplătit muscalii jertvele ce-am adus ca să-i scăpăm. Îţi spun eu: are să rîdă toată lumea de Iorgu cînd va afla că dînsa a pornit procesul de divorţ.

— Cine să rîdă? Cum să rîdă? De ce să rîdă? răspunse cocoana Anica. Toţi cei ce-o ştiu pe ea şi-l cunosc pe el au să-l fericească, găsînd c-a avut mare noroc de-a scăpat atît de uşor.

Coconul Iancu deţe cu multă-ndărătnicie din cap.

— Nu, Anico, nu şi iar nu! stărui. Una e să pornească el procesul şi alta să-l pornească ea. O simte şi el însuşi aceasta: luni de zile au trecut de cînd s-a întors din Bulgaria şi-n tot timpul a stat înfundat la moşie. De ce? Pentru că îi este greu să se uite-n ochii oamenilor.

— Cînd se gîndeşte la prostia ce-a făcut luîndu-şi-o soţie, adăugă dînsa.

— Nu, Anico, nu! urmă el plin de zel. Mă-năbuş, îmi perd răsuflarea, mă-nec cînd văd cum lumea face glume proaste pe socoteala lor. Ne sunt, dragă, rude, rude apropiate, cea mai apropiată rudă ne este el şi tot rudă ne este şi ea, şi avem datorii de rude mai în vîrstă: trebuie să facem tot ceea ce suntem în stare ca să-i împăcăm.

Cocoana Anica se uită la el lung şi clătinînd mereu din cap.

— Iancule, Iancule!... Iar vrei s-o porneşti?! îl mustră. Pe cine auzi făcînd glume proaste pe socoteala lor?! Am venit aici la moşie pentru ca să facem economii după ce la Bucureşti şi-n străinătate am cheltuit peste puterile noastre: Stăm aici şi nimeni nu vine pe la noi, noi nu mergem pe la nimeni. Pe cine auzi făcînd glume proaste, ca să te-năbuşe cu ele?! Te dai de gol. Se vede cît de colo că umbli să cauţi un pretext ca să pleci iar. Ce vrei adecă să faci?

— Mai ştiu şi eu? răspunse el. Să vorbesc mai nainte de toate cu el şi-o să văd apoi.

Cocoana Anica se plimbă cîtva timp neastîmpărată prin casă. Îşi cunoştea bărbatul şi ştia că zădarnice i-ar fi silinţele de a-l opri după ce el s-a pornit o dată. Îi şi dedea dreptate, căci i se ura şi ei la moşie, unde n-aveau nici o treabă. Mai era apoi — mare uşurare — că n-aveau copii şi astfel puteau să se-ntindă la cheltuieli fără ca să fie nevoiţi a-şi face mustrări de nu le păstrează urmaşilor ceea ce au primit de la părinţi.

Nu! Prea mare păcat nu era că pleacă. Vorba era numai ca nici ea să nu rămîie singură-singurică în pustietatea aceea de moşie.

Aceasta o ştia şi dînsul.

—Atît e deocamdată, adăugă dar; mă duc la Valea-Boului şi-l înduplec pe Iorgu să se întoarcă iar la ea şi s-o împace, apoi iar viu la tine.

II

„*Stimabile domnule Armaş,*

În urma-nsărcinării cu care aţi binevoit a mă onora, am cerut ca d-l Calopolu, advocatul doamnei Zoe, soţia d-voastre, să-mi acorde o-ntîlnire, pentru ca, discutînd împreună, să găsim o formulă pentru rezolvarea prin bună-învoială a cestiunii.

Întîlnirea a avut loc ieri seară şi grăbesc a vă face cuvenitele împărtăşiri despre rezultatele discuţiunilor noastre.

După înțelegerea luată între d-voastre și mine, i-am declarat că nu faceți nici o greutate în ceea ce privește dezlegarea căsătoriei și că din zestre nu ați luat nimic în primire.

D-sa, lucru prevăzut de mine, mi-a prezentat foaia de zestre subscrisă de d-voastră în fața notarului public din Brașov.

D-voastră, om de legi, chiar judecător, știați prea bine că legiuitorul a ținut să asigureze zestrea. În practica judecătorească toate sunt interpretate în favorul femeii înzestrate. Nu mai puteam deci să stărui în punctul acesta. Soțul are-n ceea ce privește zestrea purtarea de grijă a bunului părinte și astfel și răspunderea chiar și-n cazul că, fie din negligență, fie-n urma vreunui accident, se prcduc pagube. Din strîmtorarea în care vă aflați, o singură ieșire ar fi cu putință: ca d-na Zoe să deie o declarațiune autentică de a fi primit zestrea și că astfel nu mai are nici o pretențiune, ceea ce nu poate să facă decît după ce se va fi pronunțat divorțul. Cred de cuviință a vă reproduce aici din cuvînt în cuvînt răspunsul ce mi-a dat d-l Calopolu în privința aceasta.

«O asemenea declarațiune — a zis d-sa — neapărat va da d-na Zoe Armaș după ce va fi luat în primire atît mobila ce face parte din zestre, cît și sumele cuprinse-n foaia de zestre, fie-n numerar, fie-n efecte publice, socotite după cursul zilei.»

Cu alte cuvinte, perderile rezultate din depreciarea hîrtiilor de orișice fel rămîn în sarcina d-voastre dacă desfacerea căsătoriei va urma acum.

Aceste pierderi sunt acum, după război, foarte însemnate, și de aceea aș fi de părerea ca să se caute deocamdată o-mpăcare. Atîrnă, se-nțelege, numai de d-voastră să hotărîți cele cuvenite pentru aceasta. Cel mai apropiat gînd ar fi să plecați înșivă în căutarea doamnei Zoe.

Aceasta cu atît mai vîrtos cu cît în urma împregiurărilor create de război cestiunea financiară foarte cu anevoia se va limpezi.

La Creditul Fonciar sunteți în întîrziere cu trei semestre, și au rămas zadarnice silințele mele de a obținea o păsuire.

Atît banca «Zerlendi», cît și bătrînul Cohen stăruie să li se facă cît mai curînd achitarea.

Antreprenorul lucrărilor de la Valea-Boului declară că nu e-n stare să scoată la capăt cele începute dacă nu va fi achitat pentru trecut.

Mai aveți, precum mi-ați spus, și-n străinătate oare-care datorii.

În fața acestor greutăți regularea situațiunii în ceea ce privește zestrea doamnei e peste putință. Chiar vînzînd, precum aveți de gînd, o parte din moșie, dimpreună cu pădurea, luați în împregiurările de astăzi prea puțin, căci, după toate alergătura, n-am găsit pe nimeni care să dea pentru pogon — în mijlocie — mai mult decît 380 lei. Cel mai potrivit cumpărător ar fi vecinul d-voastre, d-l Aristotel Hariclidi, arendașul moșiei Gropile. După combinațiunile făcute cu d-sa, ați rămînea cu vreo noauă sute de pogoane după ce vi-ați fi achitat toate datoriile. El însă deocamdată nu poate cumpăra, căci au trecut vreo patru ani de cînd și-a cerut împămîntenirea și aceasta tot nu i-a fost încă votată nici de Cameră, nici de Senat. Vorba ar fi să se facă interveniri bine susținute pentru votare.

Primiți etc.

I. Neacșu
advocat"

III

„Anicuță, scumpa mea multdorită,

Am stat aici la București peste așteptările mele și-mi pare rău că n-ai venit și tu cu mine.

M-am gîndit adecă să nu mă pripesc mergînd la Valea-Boului fără ca să mă fi dumirit mai nainte în ceea ce privește pe Alina, lucru cu mult mai greu de cum mi-l închipuisem.

N-avem, precum ştii, între rudele şi cunoscuţii noştri, pe nimeni care stă-n legătură cu familia aceea, şi tu, femeie, găseai mai uşor pe cineva care putea să ne dea cu toată discreţiunea lămuriri.

Nefiind tu aici, am fost nevoit să alerg mult la dreapta şi la stînga şi abia tîrziu am dat peste vărul tău Alfons, a căruia nepoată, Elisa, se află-n institutul d-nei Manliu, fosta d-şoară Săvescu. El dedea cu socoteală că aceasta va fi putînd să-i dea informaţiuni sigure, căci Alina i-a fost elevă la Şcoala Centrală. S-a dus apoi să-şi vadă nepoata şi a vorbit — ca din întîmplare — cu d-na Manliu. Puţine a putut însă să afle de la dînsa. Fie că nu voia să spună, fie că-n adevăr nu ştia; destul că din spusele lui Alfons n-am putut să combin decît atît, că i s-a prezentat o partidă pentru ea foarte bună, dar ea a refuzat, fără-ndoială fiindcă era încurcată cu altul. E-nvederat că acest «altul» nu poate să fie decît Iorgu, ceea ce presupuneam eu şi mai nainte.

Atît îmi era destul pentru ca să nu-mi mai amîn plecarea la Valeau-Boului.

Pe drum m-a prins o ploaie de vară, care m-a udat leoarcă, încît mă temeam ca nu cumva să mă-nbolnăvesc. Am scăpat însă teafăr şi mă simt bine.

Pe Iorgu l-am găsit tot cum îl ştii, dar cu desăvîrşire schimbat.

Nu-i vorba, tot mai umblă mereu cu foarfecile de grădinărie şi cu buzunarul plin de rafie şi tot mai pune mîna la toate cîte nu se potrivesc cu starea lui, s-a-ntins însă prea tare cu aşa-zisele îmbunătăţiri acolo la moşie şi se vede că nici în timpul petrecut în străinătate n-a prea făcut socoteală neguţătorească, cum zice el, căci pare a se afla-n mare strîmtorare. După cele ce-am înţeles din spusele lui, tot mai ţine să gospodărească, dar nu-i rămîne decît să-şi vîndă pădurea, ba pînă chiar şi o parte din pogoanele de muncă. Cred deci că el e-n adevăr gata să se-mpace cu Zoe, căci în strîmtorarea la care a ajuns, are nevoie de zestrea Zoei.

Nu vrea, ce-i drept, să se ducă la ea, cum l-am îndemnat eu, dar s-ar bucura, pare-mi-se, dacă voi reuşi eu să-i împac.

N-am zis deocamdată nici «da!», nici «ba!» am să mă mai gîndesc şi-n tot cazul o să-i scriu Zoei.

În ceea ce priveşte pe Alina, n-am reuşit să storc nimic din el. Zice că nu ştie nimic, că nu-l priveşte. Sunt însă cu atît mai vîrtos încredinţat că mai ales de dorul ei s-a-ntors în ţară şi nu m-aş mira deloc dacă s-ar adeveri că ea se află pe acolo prin apropiere.

Să nu zici că n-ar stărui pentru împăcare dac-ar fi adevărat aceasta. Eu îi cunosc pe oameni şi-l înţeleg foarte bine: gîndul lui e s-o aibă pe una soţie şi podoabă la casă, iar pe cealaltă prietenă scumpă.

Tu iar mă vei fi bănuind că eu caut un pretext ca să mă plimb prin străinătate.

Nu, scumpa mea.

Ca rudă mai în vîrstă, sunt dator a-mi da silinţa să-i împac. Deocamdată am să-l caut pe bătrînul Cohen, care trebuie neapărat să ştie adresa Zoei, ca să-i scriu acesteia cît mai curînd. Chiar şi dac-ar fi ca-n urmă să plec, vorba ar fi numai de cîteva zile, cel mult o săptămînă, căci o mai lungă călătorie n-aş fi-n stare să fac fără de tine.

Toate cele bune şi multe îmbrăţişări etc., etc.

Iancu'

IV

Orişicît de bun cunoscător de oameni ar fi fost, coconul Iancu se-nşela: nu era nici Iorgu, nici Alina întocmai cum şi-i închipuia dînsul.

Iorgu îndeosebi, dac-ar fi zărit-o pe Alina din depărtare, ar fi luat-o la fugă şi-ar fi alergat din răsputeri nu însă spre ea, ci fie la dreapta ori la stînga, fie înapoi, pentru ca nu cumva s-ajungă faţă-n faţă cu dînsa.

Odată, cînd se afla pe sub redutele de la Plevna, mai prin amurgul serii, i s-a-ntîmplat să-ntîlnească fără de veste o patrulă de roşiori care trecea-n goană mare la vale, în vreme ce el călărea cu vreo alţi zece

călăraşi la deal. Unul dintre roşiori s-a oprit pe o clipă şi i-a aruncat o căutătură sub care l-au trecut fiorii.

Peste puţin, turcii, ascunşi după o dîlmă, au început să descarce şi s-a-ntors şi el dîmpreună cu ai săi tot în goană mare. Abia tîrziu, după ce gloanţele nu-i mai şuierau pe la urechi, a ajuns să se dezmeticească şi să-şi dea seamă că cel ce-i aruncase căutarea era tînărul care zugrăvise gîştele cu păstoriţa.

Nu l-a mai întîlnit apoi, dar îndată ce se-nsera, îl vedea iară şi iarăşi călărind în goană mare, se reiveau în sufletul lui mai ruşinea, mai căinţa şi, cînd bubuiau tunurile şi şuierau gloanţele, îi erau totdeauna parcă gloanţele erau descărcate de acela, care striga mereu: „Ce-ai făcut cu ea?!"

Umblînd în treburile sale, mereu se uita împregiurul său, pentru ca nu cumva să se pomenească fără de veste faţă-n faţă cu omul acela, şi-n cele din urmă se ferea de orişice cunoscut, căci nu erau puţini cei ce ar fi putut să-ntrebe şi ei: „Dar cu dînsa ce-ai făcut?!" Aceasta era ceea ce îl silea să se-nfunde la moşie după ce a scăpat din oştire. Îi era peste putinţă să rămîie la Bucureşti, unde-n toată clipa putea să-i iasă-n cale vreunul care-l întreabă: „Ce mai faci? Pe unde-ai fost şi ce-ai făcut de cînd nu te-am mai văzut? Care-ţi sunt gîndurile în ceea ce priveşte viitorul?"

Nu e-n viaţa omenească nimic mai presus de sîmţămîntul că tu însuţi eşti cum trebuie să fii, mai cuminte, mai plin de-ndemnuri bune, mai vrednic, mai stăpîn pe tine însuţi decît cei mai mulţi dintre oameni, cărora viaţa li-e nesuferită tocmai pentru că n-au parte de sîmţămîntul acesta. Iorgu era nu numai născut, ci totodată şi crescut aşa ca-n toate clipele vieţii lui să fie şi timp îndelungat a şi fost pătruns de el. Tocmai de aceea se sîmţea cu desăvîrşire strivit cînd îşi dedea seamă ce-a fost el însuşi şi ce-a ajuns să fie: se dispreţuia pe sine, îşi era sie nesuferit, îi era scîrbă de sine însuşi.

Căzuţi în asemenea stare sufletească, cei mai mulţi dintre oameni ori îşi curmă firul vieţii pentru dînşii nemaisuferite, ori se aruncă orbiş în vîltorile vieţii şi, ca să se ameţească şi să se uite pe sine înşişi, beau, joacă la noroc, cad în desfrîu ori săvîrşesc fapte din ce în ce

mai îndrăzneţe, se ţin în fel de fel de chipuri pe sine în neîncetată-ncordare.

Iorgu era şi el împins cînd spre una, cînd spre alta, dar pentru el viaţa tot mai preţuia ceva. Lasă că-n lumea din care el făcea parte toate se trec cu vederea, dar un om ca dînsul se sîmţea destul de tare pentru ca să se oprească pe povîrniş şi să se-ntoarcă iar în calea cea bună, din care într-o clipă de slăbiciune s-a lăsat să fie împins.

Chiar şi dacă nimic nu i-ar mai fi rămas după ce îşi va fi plătit datoriile, el era destul om ca să-şi croiască drum larg prin mijlocul unor oameni pe care îi socotea mai prejos de sine, şi erau din ce în ce mai dese clipele în care-l clopeşea simţămîntul că n-a făcut, la urma urmelor, decît ceea ce în aceleaşi împregiurări ar fi făcut cei mai mulţi dintre oamenii în mijlocul cărora îşi petrece zilele vieţii. Nu se speria chiar nici de gîndul unei împăcări cu Zoe.

Un singur lucru i se părea peste putinţă: ca el şi Alina să mai stea faţă-n faţă, uitîndu-se ea-n ochii lui şi el în ochii ei. Prea jos se coborîse el, prea sus rămăsese ea, şi perdută era fericirea ce odinioară ar fi fost cu putinţă.

Vorba era însă dacă nu cumva dînsa era de altă părere.

Atunci, în amurgul serii, cînd roşiorii aceia au trecut în goană mare pe lîngă dînsul, cerul era înspre asfinţit ici roşu ca flacăra, colo portocaliu, mai departe galben, apoi verde ca frunza de curînd desfăşurată din mugur, iar zăpada scîrţîia sub paşi orişicît de uşor ai fi călcat. Lui, în orişicare amurg, cerul i se părea tot aşa ca atunci şi scîrţîitul zăpezii îi răsuna în ureche şi după ce codrul înverzise, şi din ce în ce mai adînc, i se înfigea-n minte gîndul că unul dintre gloanţele ce-i şuierau atunci pe la ureche nu de către turci a fost descărcat. Nu era adevărat lucrul acesta, dar el şi-l închipuia, şi nici acum nu ieşea serile din casă, iară nopţile, cînd visuri urîte-l deşteptau din somn, el se uita sperios la ferestrile iatacului.

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, şi-i era lui Iorgu greu să-şi trăiască zilele numai el singur

cu sine cînd îşi aducea mereu aminte cum alerga după plăcerile lumii răsfăţate purtat de femei ca Zoe, ca Margot şi ca nepoţica acesteia. Era parcă-n clipa cînd s-a apropiat de Zoe i-a pătruns în trup o picătură de otravă care i-a răscolit tot sîngele, îl ţine mereu cuprins de neastîmpăr şi-l porneşte spre cele în adevăr nevoite de dînsul.

„Ei! zicea el. O să treacă şi aceasta cum au trecut multe altele!"

V

Ceea ce coconul Iancu Talpă aflase de la Alfons era adevărat: avusese Alina chiar mai multe partide pentru dînsa măgulitoare, dar a refuzat. Greşea însă coconul Iancu cînd dedea cu socoteală că de dragul lui Iorgu a refuzat.

Stările sufleteşti ale omului şi mai ales ale femeii atîrnă şi de la împregiurări, ba chiar şi de la stările trupeşti. Într-un fel vedea Alina lucrurile după o noapte petrecută-n somn liniştit, după o plimbare plăcută ori după o masă bine mistuită, şi-ntr-altul cînd o durea capul, după o noapte petrecută zbătîndu-se-n culcuşul ei ori după ce fetele o supăraseră la şcoală.

Orişicît de multă silinţă şi-ar fi dat să nu se dea de gol şi să se amăgească pe sine însaşi, în cel mai ascuns fund al inimii ei era încredinţată că Iorgu se va întoarce, stăpînit de gîndul că fericirea vieţii sale numai trăind împreună cu dînsa va putea s-o găsească.

Avea clipe, ceasuri, avea chiar zile de-ndoială, şi atunci îi venea să se ascundă pentru ca nu cumva să se dea de gol, dar în cele mai multe dintre clipele vieţii sale nu se-ndoia că el a plecat ca să petreacă anul de doliu departe de locurile unde mama lui şi-a trăit cele din urmă zile, dar se va-ntoarce tot cum era în clipa cînd a plecat.

Nu ştia şi nici nu avea de unde să afle că Iorgu şi Zoe au plecat împreună, dar o bănuia cîteodată aceasta şi atunci era cuprinsă de un fel de scîrbă.

„De!... îşi zicea iar. Poezia e vis, iar viaţa petrecută-n aievea e proză."

Era covîrşită de simţămîntul că nu e nici el, cum nu poate să fie Emil, pentru dînsa decît un trecător, cu care stai bucuros de vorbă şi după care te uiţi cu viuă părere de rău, dar pe care-l dai uitării după ce ţi-a ieşit altul în cale.

Ea nu s-a mai mutat la Ploieşti. Se-nşela însă şi maşterul ei cînd credea că dînsa a rămas la Bucureşti pentru că d-l căpitan a fost mutat la Ploieşti, după cererea sa. Adevărul era că nu mai avea dînsa nevoie să se mute, căci nu i se mai părea-n casa părintească viaţa tot atît de nesuferită ca mai nainte.

Mai ales după trecerea peste Dunăre a oştirii române, căpitanul venea rar pe la Bucureşti. Era însă destul să se ştie că mai curînd ori mai tîrziu el are să vie pentru ca maşterul să-şi pună pază gurii şi pornirilor.

„Zăvodul meu!" zicea dînsa gîndindu-se la credinţa nestrămutată a căpitanului.

Ar fi putut să zică şi „cocoşul meu", căci el nu era numai credincios, ci totodată şi doritor de a-i fi pe plac şi totdeauna de a se lipsi pe sine însuşi de tot ceea ce-şi dorea dînsa.

Mai era apoi şi că la Bucureşti găsea pe toate cărările, mai ales între colegii ei trecători, oameni deştepţi, cu care stetea bucuros de vorbă.

Văzînd-o mai ici, mai colo, azi cu unul, mîne cu altul, ea era ştiută de mulţi drept femeie mai mult ori mai puţin uşuratică, ce aleargă de la unul la altul şi-i ia pe toţi în zeflemea.

Se-ntîmpla deci ca ea să fie din cînd în cînd nevoită a refuza pe cîte unul, dar aceasta o făcea numai ca să nu-l jignească pe d-l căpitan, care, după ce a fost refuzat o dată, se ferea ca de foc să nu mai fie şi el refuzat.

Simţind-o aceasta, ea-l socotea drept cel mai apropiat prieten al ei şi se bucura din toată inima cînd el venea s-o vadă.

„Eşti, coconiţă, bună şi dulce la fire", îi zicea el, tare-ncredinţat că n-are decît să fie răbdător şi să nu se

pripească pentru ca-n cele din urmă să nu mai fie refuzat.

Erau însă şi zile în care Alina nu era şi ea de părerea aceasta.

Vorba fusese ca locuinţa să fie dată cu chirie în socoteala lui Iorgu. Acesta a plecat însă fără ca închirierea să fi fost făcută.

— Treaba lui! zicea stăpîna casei. Mie are să-mi plătească chiria, şi dac-ar fi să rămîie prea mult în întîrziere, îi scot mobila-n vînzare.

De aceeaşi părere era şi soţul ei, care cunoştea bine legile, nu însă şi Alina.

— Iorgu Armaş — zicea dînsa — nu e om să-i scoţi mobila-n vînzare. Orişice s-ar întîmpla, ai să porţi grijă de ea ca să n-o mănînce moliile.

Lua deci din cînd în cînd o femeie cu ziua ca să măture, să scuture pravul, să bată covoarele, să perie ce era de periat şi să aerisească, ba punea şi dînsa mîna mai la una, mai la alta.

— Curat ca şi cînd n-ai mai fi în toate minţile, îi zicea mama ei. Nu vezi că nu-ţi şade bine?! Ce te priveşte pe tine mobila uitată de chiriaşul care de atîta timp nici chiria nu şi-a plătit-o, nici trei vorbe nu ni-a scris?!

D-l advocat Cezar Lică nu zicea nimic, ci zîmbea numai pe sub mustaţă cu învederată răutate, iar Alina îşi căuta cu un fel de-ncăpăţînare de treabă, necăjită, nu însă pentru că maşterul zîmbea, nici pentru că mama ei rostise acele vorbe, ci pentru că i se părea şi ei lucru urît că Iorgu nici după atîta timp nu se mai gîndea la cele rămase la Bucureşti.

Într-una din zile d-l Cezar Lică s-a-ntors de la tribunal zîmbind cu încă mai învederată răutate.

— Am — i-a zis Alinei — să-ţi spun două lucruri care, ce-i drept, nu te privesc, dar o să te surprindă.

— Şi adecă? grăi dînsa uitîndu-se lung la el.

— D-nul Iorgu Armaş, chiriaşul nostru, s-a căsătorit.

Alina rămase cu răsuflarea oprită: îi era parcă i-a turnat cineva o găleată de apă rece-n cap şi se-năbuşe, se-neacă. La aşa ceva în adevăr nu s-a aşteptat. Aceasta

nu-i era însă iertat s-o mărturisească şi, drept răspuns, ea se strîmbă parcă ar fi voit să zică: „Ei şi?!"

— A fost — urmă d-l Lică tot zîmbind — aşa se vede, în lungă călătorie de nuntă, şi de aceea ne-a uitat pe noi, dimpreună cu mobila sa.

— Tot ceea ce se poate, grăi Alina, nu însă drept un fel de răspuns la cele spuse de dînsul, ci oarecum vorbind cu sine însaşi. Unui om ca dînsul toate i se iartă, toate i se trec cu vederea, toate i se cuvin. El n-are să-i dea nimănui socoteală despre ceea ce face ori nu face.

— Dai cu socoteală cine e fericita, ca să zic aşa?! urmă dînsul.

— Orişicine ar fi, tot acolo vine, stărui Alina. Eu şi d-ta şi alţii de seama noastră nu avem căderea şi nici nu suntem în stare să-l judecăm.

Cu toate aceste, încă mai vîrtos i se opri răsuflarea, cele mai ascunse adîncimi ale sufletului ei se zguduiră şi-un junghi îi trecu prin inimă cînd el numi pe Zoe.

— Te pomeneşti că mîne ori poimîne se-ntoarce cu ea aici, grăi dînsa stăpînind-şi firea.

Îi era ruşine de-nchipuirile ce-şi făcuse şi-i venea să se ascundă pentru ca nu cumva cei dinpregiurul ei să bănuiască cele ce i se petrec în suflet.

— Despre aceasta mă cam îndoiesc, răspunse el. Al doilea dintre lucrurile ce am să-ţi spun e tocmai că li-am citit numele în lista proceselor de la tribunal: sunt în divorţ.

— În divorţ?! exclamă Alina, cuprinsă de zăpăceală.

Se răscoliră deodată toate-n sufletul ei, încît dînsa nu mai era tot ceea ce fusese cu o clipă mai nainte. Era parcă focul ce atîta timp a ars înăbuşit a izbucnit deodată prin o spărtură şi flacări mari şi vii şi mistuitoare cuprind tot văzduhul.

Nu se mai îndoia acum că în adevăr mîne ori poimîne, fără-ndoială-n curînd, el va veni. Aşa trebuiau să urmeze lucrurile pentru ca el să se pătrundă cu desăvîrşire de simţămîntul că nimeni în lumea aceasta nu poate să-i dea ceea ce-i dă dînsa, şi se cutremura în toată fiinţa cînd se-nchipuia pe sine însaşi stînd faţă-n faţă cu el şi uitîndu-se în ochii lui.

Cu putere din ce în ce mai covîrşitoare se iveau şi iar se iveau în sufletul ei reamintirile celor de mult trecute.

Se vedea pe sine zugrăvită pe peretele din fund, luînd lecţiuni de desemn de la Emil şi alergînd după acesta prin faţa bisericii Zlătari. Se vedea apoi stînd de vorbă cu Iorgu şi plimbîndu-se cînd cu el, cînd cu cocoana-mare pe la Valea-Boului, unde el a sărutat-o-n faţa tuturora, şi cele simţite atunci le resimţea mărite pînă la extaz.

Furtunile sufleteşti de felul acesta nu sunt şi nici nu pot să fie dăinuitoare. Se ivesc ca din senin şi se potolesc fără ca să te poţi dumiri de ce. Un lucru a rămas pe urma lor: cele ce mai nainte îi fuseseră plăcute încetul cu încetul i s-au făcut nesuferite.

Îi era silă să se ducă la şcoală, unde lecţiunile îi păreau o sarcină pentru dînsa grea, iar cele mai bune dintre elevele ei i se păreau tîmpite şi semnele lor de dragoste o supărau. Cu atît mai vîrtos îi erau supărători mama şi maşterul ei, precum şi aceia cu care mai nainte bucuros se plimba ori stetea de vorbă. „Lăsaţi-mă-n pace!" îi venea să le zică tuturora.

Nu însă şi d-lui căpitan.

De acesta se temea mai ales după ce el i-a spus că e hotărît să iasă din oştire şi să se-ntoarcă acasă.

VI

„Scumpa şi multdorita mea Anicuţă,

Te vei fi mirînd că primeşti această scrisoare tocmai de la Geneva şi vei înţelege că mi se va fi urît şi mie viaţa alergînd prin lume singur ca vai de mine.

Precum ţi-am scris în ajunul plecării mele de la Bucureşti, bătrînul Cohen, în timpul celor din urmă doi ani, nici nu i-a trimis Zoei, nici nu a primit de la ea nimic, n-a putut dar să-mi dea nici o lămurire în ceea ce priveşte adresa ei. Alergînd pe la alţii, am aflat în cele din urmă că advocatul ei este un oarecare Calopolu. Nici acesta n-a putut însă să-mi spună decît că cea din urmă scrisoare a primit-o de la Zürich, unde

dînsa era trasă la «Hotel du Lac». Temîndu-mă ca nu cumva dînsa să plece de acolo şi să-i pierd iar urma, am făcut la bătrînul Cohen un mic împrumut şi am plecat fără de întîrziere.

«Trei zile dusul, trei zile-ntorsul, mi-am zis; într-o săptămînă, în cel mult zece zile, iar sunt acasă.»

Am răcit însă, aşa se vede, pe drum, încît eram foarte îngrijat şi am fost nevoit să mă opresc la Viena şi-n urmă la München. La Zürich n-am mai găsit-o pe Zoe, dar am aflat că dînsa a plecat la Geneva şi că nu era singură, ci însoţită de un oarecare Pablo Berenos, un brazilian bogat, ceea ce-mi era peste putinţă să cred. Am plecat deci în grabă mare aici, unde mă aflu de două zile.

Pe Zoe n-am mai găsit-o aici, dar am întîlnit din întîmplare pe văru-meu Raoul, care, încurcat cu o franţuscă, s-a stabilit de vreun an aici. El a văzut-o pe Zoe şi a vorbit în mai multe rînduri cu ea. Mi-e greu să-ţi spun: e-n adevăr încurcată cu un brazilian, un om tînăr, care o toacă mai rău de cum a tocat ea pe alţii. Mi-am pierdut, dragă, toate iluziunile, încît îmi vine să cred că e adevărat ceea ce se zicea despre mama ei, răposata mea mătuşă, pe care mulţi o socoteau încurcată azi cu unul, mîne cu altul dintre ţiganii boiereşti. Mi se opreşte mintea-n loc cînd mă gîndesc că un om ca Iorgu a putut să fie amăgit de asemenea femeie.

Obosit de lunga mea călătorie, o să mai stau aici, dar azi, mîne plec, mînat de dorinţa de a te îmbrăţişa cu ţie binecunoscuta mea dragoste.

Iancu"

VII

Zilele treceau una după alta fără ca Iorgu să vie, şi Alinei îi era din ce în ce mai nesuferită viaţa.

Serile, cînd îi zicea mamei sale „noapte bună", aceasta parcă-i zicea: „Vezi că n-a venit nici azi", maşterul

parcă adăuga: „Da, n-a venit şi mira-m-aş dac-ar mai veni!"

Dimineţile, cînd pleca la şcoală, toţi trecătorii se uitau la ea parc-ar fi voit s-o-ntrebe: „N-a venit nici ieri?" iar colegele, ba chiar şi fetele din şcoală îşi ziceau: „Nu e-n voile ei cele bune; se vede că el tot n-a venit!"

„Nu! — zicea dînsa-n gîndul ei — n-a venit, dar va veni, nu se poate să nu vie."

El nici nu zisese, nici nu făcuse vreodată nimic spre a o-ntări pe dînsa în gîndul că are neapărat să vie; ea nu era însă în stare să creadă că nu va veni în cele din urmă.

Dac-ar fi venit cineva să-i spună cum s-au petrecut lucrurile nu numai cu Zoe, ci şi cu *madame* Margot, precum şi cu nepoţica acesteia, Alina ar fi zis că aşa aveau să se petreacă lucrurile pentru ca el să vie, şi dacă n-a venit încă, e că are să se mai petreacă ceva.

Într-una din zile a venit însă d-l Neacşu, advocatul lui Iorgu, colegul d-lui Cezar Lică.

— Sunt trimis de d-l Iorgu Armaş, clientul meu — a zis el — ca să regulăm chestiunea chiriei.

— Îmi pare bine — i-a răspuns stăpîna casei — căci cam de mult stă daravera aceasta încurcată.

Alinei iar i s-a oprit răsuflarea.

— Dar d-l Iorgu unde se află? întrebă dînsa cu glas înăbuşit de năvala sîngelui.

— Cînd cu sfîrşitul războiului s-a-ntors în ţară — îi răspunse d-l Neacşu — şi de atunci stă la moşie.

Alina rămase parcă i s-ar fi surpat în cap nu numai casa, ci şi tăriile cerului: nu putea să-i intre-n cap gîndul că el se află de atîta timp prin apropiere fără ca să fi venit.

— Mă mir — zise — că de atunci şi pîn-acum n-a găsit timp să vie el însuşi pîn-aici.

D-na Lică tresări ca alte dăţi cînd fiica ei îşi pierdea sărita, iar d-l Neacşu se uita zîmbind la aceasta ca la un copil sfătos, care se amesteca-n treburile ce nu-l privesc. Buna-cuviinţă cerea însă să-i dea mamei răspuns la întrebarea pusă de fiică.

— Domnişoara are dreptate — grăi dînsul — chiar şi atunci era în mare întîrziere cu chiria. Avea însă să

se lupte cu multe alte greutăţi cu mult mai mari şi abia zilele aceste a ajuns să-şi vîndă pădurea şi o parte din pogoanele de arătură şi să scape, în sfîrşit.

Alina se uită ruşinată la mama ei.

Avea aceasta dreptate cînd îi spunea că nu e-n toate minţile.

Din cele spuse de Neacşu se-nvedera că Iorgu s-a ruinat în timpul îndelungatei sale călătorii şi nu mai e tot boierul de mai nainte. Aceasta însă pe dînsa n-o privea. Ei îi era învederat numai că el ar fi putut să vie, dar n-a venit nici mai nainte, nici acum, fără îndoială pentru că n-a vrut şi nu voieşte să vie.

Îşi aducea aminte cum atunci, în faţa bisericii Zlătari, l-a întrebat pe Emil: „Cînd ne mai vedem?" iară el a răspuns: „N-ai decît să-mi scrii, şi viu fără de-ntîrziere orişiunde aş fi". Ea nu i-a scris. De ce să-i scrie dacă le erau căile vieţii despărţite şi nu se mai puteau împreuna?

Tot aşa Iorgu n-a mai venit. De ce să vie dacă îi erau despărţite căile de ale ei şi nu se mai puteau împreuna?!

Se prefăcuseră deodată toate-n sufletul ei.

A avut ea zile în care ar fi fost gata să alerge la el şi să i se facă roabă pentru ca să-şi îndulcească viaţa îndulcind-o pe a lui. Acum el nu mai era tot cel ştiut de dînsa.

Nu! Orişice s-ar fi-ntîmplat, dac-a fost el odată-n stare nu numai să plece fără ca să-i fi spus ei „rămas bun", ci totodată să nu vie nici mai-nainte, nici acum, în zadar ar mai fi venit de aici înainte. Dacă, adus de orice gînd, el ar mai fi venit, ea ar fi trebuit să fie nemernică fără de seamăn pentru ca să stea de vorbă cu el.

Întocmai cum pe Emil nu putea să şi-l închipuiască decît jerpelit, soios, nepieptenat, nu mai era-n stare să şi-l închipuiască pe Iorgu decît istovit de-mbuibări şi de desfrîu în nopţi nedormite.

Abia acum îi erau toate urgisite: şi casă părintească, şi şcoală, şi prietene, tot ceea ce-l leagă pe om de viaţă, şi mereu era ispitită de gîndul de a-şi lua lumea-n cap.

Nu se mai temea acum de d-l căpitan, care ieşise din oştire, se-ntoarsese la Bucureşti şi tot mai călca ţeapăn, dar n-avea nici pinteni care zurgăiesc, nici sabie care zîngăneşte.

Om el şi tot oameni şi ceilalţi doi, dar pe cînd unul vine numai dacă-l chemi, altul nu vine nici chemat, el nu pleacă nici alungat fiind.

— Mă iartă, coconiţă, că-ţi spun un lucru care ar putea, deşi nu trebuie, să te supere, îi zise acesta Alinei într-una din zile. Îmi pari de la un timp încoace mereu îngîndurată şi mă-ntreb ce ţi se va fi întîmplat de ai pierdut voia bună de mai nainte. Nu întreb, ci-ţi spun, şi nu cumva să zici că nu mă priveşte, căci ai spune ceea ce în adevăr nu gîndeşti.

Alina rămase cîtva timp cu ochii ţintă la pămînt.

Nu putea să-şi dea pe faţă gîndurile şi simţămintele, dar n-o ierta firea să-l amăgească ascunzîndu-şi starea sufletească.

— Mi s-au făcut, aşa deodată, toate nesuferite — grăi dînsa — încît îmi vine să-mi iau lumea-n cap, şi ţi s-ar putea întîmpla într-o zi să nu mă mai găseşti cînd vii să mă vezi.

— Oho! exclamă dînsul înviorat. D-ta eşti prea înzestrată cu daruri firești şi-ndeosebi prea-nţeleaptă pentru ca să poţi lua asemenea hotărîri.

— Mă socoteşti d-ta aşa, întîmpină dînsa dînd din umeri. Adevărul e că sunt slabă şi neajutorată, ca toate femeile.

Căpitanul stete cîtva timp pe gînduri, apoi se îmbărbătă.

— Aşa — zise — nu vorbesc femeile decît fiind căzute-n slăbiciunea pe care o am eu pentru d-ta, ceea ce e peste putinţă cînd e vorba de d-ta.

Alina nu zise nimic, dar se uită mirată la el.

— Da, peste putinţă, stărui dînsul. D-ta ştii foarte bine că nu e nimic ce eu nu sunt gata să fac pentru ca să-ţi fiu pe plac, iar în schimb nu cer decît ceea ce-ţi face plăcere să-mi dai. Chiar şi dac-ar fi să prinzi slăbiciune fie pentru unul, fie pentru altul dintre cei ce mai ici, mai colo îţi ies în cale, mai curînd ori mai tîrziu o să te-ncredinţezi că nu e-n lumea aceasta

nimeni care-ţi dă atît de mult şi-ţi cere atît de puţin ca mine. Orişicît de mare ar fi dar slăbiciunea, ea e trecătoare, iar nu neistovită ca a mea. Ziseşi că ţi s-au făcut toate nesuferite. Prea bine, urmă dînsul. Dacă e cineva care-ţi face nesuferită casa aceasta, ştii prea bine că n-ai decît să vrei pentru ca să te muţi în alta, unde toţi îţi cad la picioare. Dac-ar fi să ţi se fi făcut urgisită şcoala, cu toate supărările ei, ştii prea bine că n-ai decît să vrei pentru ca să scapi de ea. Dacă urgisită îţi este lumea în care-ţi petreci aici viaţa, n-ai decît să vrei pentru ca să pleci pe un timp oarecare în altă lume, în care nimeni nu te ştie cine eşti şi astfel nu are cuvinte de a te supăra.

— Am înţeles ce vrei să-mi spui şi nu mă-ndoiesc de bunătatea nemărginită a d-tale — grăi dînsa — dar tocmai de aceea mă tem, că n-aş putea să-ţi dau în schimb ceea ce ţi se cuvine.

— N-ai să-mi dai nimic, coconiţă, o-ncredinţă dînsul. Mi-e destul că-mi ceri şi primeşti. Nu, coconiţă, inimă rea n-ai să-ţi faci, căci supărările vin şi trec şi voia bună e statornică pentru cel ce are răbdare şi ştie să se mulţumească cu ceea ce i se cuvine, ba fie chiar şi cu mai puţin.

VIII

Nu mai era Valea-Boului tot ceea ce a fost odinioară, dar i-a mai rămas lui Iorgu destul pentru ca cu priceperea pe care o avea şi cu hărnicia cuvenită să-şi înfiinţeze încetul cu încetul acolo un rai pămîntesc, dacă nu o moşie în înţelesul obicinuit al cuvîntului, o fermă-n-cîntătoare, prin care dovedeşte că cultura făcută cu priceperea cuvenită pe o întindere mai mică preţuieşte mai mult decît plugăria fără de rost pe o mare întindere.

Îşi păstrase împregiurul conacului, ce-i drept, acum prea larg, vreo şase sute de pogoane pămînt de arătură, dimpreună cu moara şi cu iazul ei, o baltă de vreo zece pogoane pentru gîşte şi raţe, precum şi pentru prăsilă de porci şi de peşte.

Din pădure i-au rămas vreo sută de pogoane, mai ales stejăriș, iar sub pădure i se aflau via, livezile și — tocmai pe țărmurii rîulețului — vreo patruzeci de pogoane fînaț, pe care în timp de secetă, lăsînd stăvilarele, să-l pună sub apă, ca să aibă pășune grasă și fînaț îmbelșugat.

Încă mai nainte de a fi vîndut partea cea mare a moșiei își croise planurile de cultură pînă-n cele mai mici amănunte, iar după ce s-a făcut vînzarea, și-a cumpărat cele mai raționale unelte de plugărie, precum și zece perechi de boi, doi cai de ham și unul de călărie, șase vaci de prăsilă și un taur de Moldova, o sută de oi, șase scroafe și un vier, precum și păsări de tot felul. În pădure erau însemnați cu var copacii fie strîmbi, fie de calitate proastă, pe care urma să-i taie-n timpul iernii, pentru ca ceilalți să poată crește-n toată lărgimea.

De priceput se pricepea la toate ca numai puțini, și rămînea numai să aibă și tragere de inimă.

Aceasta o cam pierduse-n timpul îndelungatei sale călătorii prin țări străine.

Pentru ca să poți fi plugar bun, ai să te scoli în zori de zi și să te culci mainainte de a fi apus luceafărul de seară. Iorgu s-a deprins însă să se culce cînd răsare luceafărul de dimineață și să se scoale la prînzul mare. La moșie nu-i rămînea, ce-i drept, decît să se culce devreme, dar i se subția somnul și se scula tot ca mai nainte. Cu toate aceste, după-masă iar se culca și adeseori i se întîmpla ca tocmai înspre seară să se deștepte. Acum nu mai putea să doarmă noaptea, și mai ales pentru un om care are pe sufletul lui ceea ce avea dînsul, nu e canon mai greu decît să fie lipsit de dulceața somnului.

Diminețile, cînd, deșteptat din somn, își deschidea ochii, el vedea-n fața lui, mai nainte de toate, ușa iatacului, în care, după îndrumările primite de la Alina, păstra cele mai apropiate lucruri ale răposatei sale mame, și fata stetea-n prag, cu mînile amîndouă ridicate.

Cînd ieșea din casă, trecea pe la capul scării, unde o sărutase.

Cînd el trecea printre lanuri, dînsa i se ivea cînd ici, cînd colo-n cale, fie cu o buruiană ori cu o floare, fie cu cîte un fluture ori cu cîte o gînganie. Ea nu-ntreba: „Ce e aceasta?“ El îi dedea însă-n gîndul lui deslușirile pe care dînsa fără-ndoială le-ar fi cerut dac-ar fi fost în aievea de față.

Noi, oamenii, nu gîndim ceea ce voim, ci gîndurile ni se-nșiră-n minte ele de ele potrivit cu îndemnurile pornite fie din lumea ce ne-ncungiură, fie din sîmțămintele noastre.

Orișice ar fi făcut, Iorgu, trecînd printre țarini, prin livezi, prin pometul acum rcditor, prin pădure, ori și pe unde se plimbase cdată cu ea, o vedea alergînd de ici pînă colo, oprindu-se din cînd în cînd, ca să examineze ceva mai de aproape, puindu-și întrebările și ascultînd cu ochii mari lămuririle date de dînsul. El știa prea bine că toate aceste sunt numai aiurări de ale sale; cu toate aceste, nu era-n stare să nu gîndească ceea ce i-ar fi spus dac-ar fi fost de față, încît era să stea la-ndoială dacă nu cumva aiurează, dacă mai e ori nu în toată firea el însuși.

Valea-Boului și Alina erau în sufletul lui nedespărțite. El nu putea să vadă Valea-Boului fără ca să se ivească-n gîndul lui și Alina și n-ar fi putut s-o vadă pe Alina fără ca să și-o gîndească la Valea-Boului, și nopțile, cînd nu putea să doarmă, gîndindu-se la cele trecute, îl cuprindea o jale nespus de adîncă, încît gemea pe-năbușite în culcușul lui.

De unde ar mai fi putut să ia tragerea de inimă pentru o lucrare care pentru dînsul numai săvîrșită împreună cu dînsa putea să aibă farmec?

Dac-ar fi avut hașiș, ar fi luat o doză pentru ca să iasă pe un timp oarecare în altă lume. Neavînd hașiș, lua morfină și-și petrecea partea cea mare a zilei pierdut în somn zbuciumat.

Timpul trece însă și, dacă mai dă Dumnezeu și ploaie, toate se părăginesc cînd lipsește cuvenita purtare de grijă.

Iorgu amîna cînd una, cînd alta de azi pe mîne, iar cînd se punea pe lucru, era de obicei prea tîrziu. Alte

dăți o pornea cu o rîvnă care te punea în mirare, apoi în curînd le lăsa toate baltă.

Nu mergeau lucrurile cum după priceperea lui ar fi trebuit să meargă, și de aceea îi era de multe ori silă să treacă prin țarini, prin livezi ori prin pădure, pe la grajduri și pe la cotețe, unde toate îl supărau.

„Cu totul altfel ar merge toate dac-ar fi și ea aici" îșI zicea dînsul oarecum ca să se dezvinovățească.

Da! Dînsa fără-ndoială și-ar fi dat silința să-l îndrumeze a-și petrece viața ca mai nainte; el însă fugea de dînsa tocmai pentru că nu se mai simțea-n stare să-i fie ei pe plac.

După ce trăise într-o lume în care femeile erau ca Zoe, ca *madame* Margot și ca nepoțica acesteia, din ce în ce mai rar i se-ntîmpla să se simtă prea jos căzut spre a se mai putea ridica pînă la Alina. Tot femeie era și dînsa și n-avea decît s-o coboare la sine pentru ca să fie amîndoi deopotrivă.

Gîndul acesta l-a cuprins cu putere covîrșitoare cînd a aflat că Alina s-a măritat.

Nu știa și nici nu cerceta cine e soțul ei.

„Orișicine ar fi — îșI zicea dînsul — om care se poate măsura cu mine nu este și n-am decît să-mi dau silința pentru ca dînsa să se plece-n fața stăruințelor mele."

Acum, după ce era măritată, ea era căzută-n gîndul lui cum căzute sunt toate femeile cu bărbat.

Adevărul era că picătura de otravă iar a-nceput să-i pună sîngele în fierbere clocotitoare, și mai ales în timpul nopților petrecute-n neadormire el nu mai putea să scape de dînsa.

IX

D-l Strună avea-n Calea Moșilor, atunci pentru cei mai mulți încă tot Podul Tîrgului-de-Afară, case cu multă lărgime, jos băcănie cu grătar și o măcelărie, iar în etagiu locuința proprietarului de curînd căsătorit.

Tînăra stăpînă a casei, îmbrăcată mai mult ca jupînească decît ca cocoană, ședea oarecum înțepată la una din mescioarele din salonul încăpător și-nșira niște

mărgele, iar Smaranda, fata din casă, deretica-n biroul boierului, care se afla lîngă salon.

— Cine o mai fi şi ăsta?! grăi Smaranda. De cîteva zile trece mereu la aceeaşi oră pe aici şi totdeauna îşi zgîieşte ochii uitîndu-se încoa.

Alina ridică capul şi-l întoarse uitîndu-se în stradă, apoi rămase-ncremenită şi pornită spre leşin.

Afară-n strada cea largă trecea călărind spre gura Oborului, Iorgu — tot cum îl ştia dînsa, deşi ceva mai gras. Trecuse, după spusa Smarandei, şi ieri, şi alaltăieri, deci nu din întîmplare, ci dinadins.

„Nu cumva-l va fi văzut şi el?" îşi zise ea cu inima-ncleştată.

Se temuse ea cîtecdată de căpitanul cel ce vorbea răstit, bătea din pinteni şi zîngănea din sabie; abia acum ştia însă ce va să zică frica cea adevărată.

O-năbuşea plînsul, şi ar fi şi plîns dacă n-ar fi fost de faţă fata din casă. Cel mai apropiat gînd al ei era să se ridice şi să plece fără de-ntîrziere-n urma lui.

Se zice că dihorul se uită cu atîta nesaţiu la pasărea ce-şi alege drept pradă, încît aceasta e cuprinsă de ameţeală şi-i cade la picioare. Tot aşa era şi Alina pornită spre Iorgu.

Îşi zicea, ce-i drept, că are să-i cadă în genunchi, rugîndu-l s-o lase-n pace şi să nu-i mai treacă pe sub fereastră, aceasta însă pentru că se temea nu numai de soţul ei, ci şi de sine însaşi.

Fără ca să mai ţie deci seamă că Smaranda ar putea să prindă bănuială, ea trecu-n iatac, îşi puse pălăria ce-i căzu la-ndemînă, îşi luă o pelerină şi plecă în grabă mare.

Sub şopronul din fundul curţii se afla şi trăsura, şi cupeul, iar în grajdul de alături erau trei perechi de cai. Las' însă c-ar fi trecut prea mult timp pînă să fie puşi caii, dar nici nu se putea da pe gura vizitiului. Prin apropiere era mahalaua Muscalilor. Ieşită deci în stradă, ea o luă spre gura Oborului, apoi peste puţin opri una dintre birjile ce ieşeau în piaţă şi-şi urmă drumul.

Mai era o bucată bună pînă la Obor cînd ea, trecînd pe lîngă călăreţ, s-a uitat înapoi. Cînd ochii lor s-au

întîlnit, el a salutat zîmbind, ca omul care se simte învingător, iară ea a-nceput să tremure ca turturica ce deodată se vede-n fața țevii îndreptate de vînător spre ea.

Își dădea bine seamă că prin fapta pe care o săvîrșește își pune-n joc viața, dar nu era în stare să se oprească.

Ar fi putut s-o vadă cineva care o cunoaște. Chiar și birjarul s-ar fi putut s-o cunoască. Se uita deci sperioasă-n toate părțile și-i părea rău c-a plecat de acasă.

Dintru-nceput gîndul ei era s-apuce la stînga, pe șoseaua Ștefan cel Mare, apoi să cotească la dreapta și să iasă spre grădina de la lacul Tei, unde puteau să vorbească nesupărați de nimeni.

El călărea însă-n urma trăsurii din ce în ce mai îndrăzneț, mai fără de cruțare, mai aproape, încît ea trebuia să simtă că s-a dat de gol și-n cele din urmă s-a speriat de gîndul de a fi singură cu el în pustietatea de la Tei.

„Nu! — își zise — am să ies la capul Podului, unde îi dau birjei drumul și intru apoi pe jos în aleea Kisseleff. Acum, înainte de amează̆zi, e acolo puțină lume, dar singuri tot nu avem să fim."

Ea perdea din vedere că pe cînd dînsa era pe jos, el călărea.

N-ar fi avut decît să descalece și să meargă și el pe pe jos alăturĭea cu dînsa, ducîndu-și calul de căpăstru. El ținea însă să vorbească cu dînsa în toată lărgimea, fiind numai ei amîndoi, și nu se-ndoia că dînsa o va face și aceasta după ce a fost în stare să vină pînă-aici.

După ce dar dînsa i-a dat birjei drumul, el n-a mai așteptat ca birjarul să se depărteze, ci s-a apropiat călare, gata, așa-zicînd, să facă atacul din front.

— Eu am venit să te iau la Valea-Boului! grăi dînsul fără de-ncungiur.

Alina se uită cu ochi mari și plini de mînie la el, apoi se-ntoarse și intră-n Podu Mogoșoaiei.

El se luă și aici după dînsa.

— N-ai decît să stai jumătate de ceas în toată tigna de vorbă cu mine — urmă dînsul stăruitor — pentru

ca să-nţelegi că trebuie neapărat să vii. Te aştept după-ameazăzi atît azi, cît şi mîne şi poimîne la Herăstrău. Dacă nu vii, am să te caut.

Alina auzea vorbele, dar îi era parcă ele nu sunt rostite-n aievea, ci îi răsună-ntr-aiurea.

Era sfărîmată viaţa ei: dacă rămînea, gîndul îi era mereu dus la nenorocitul care o cheamă; iar dacă se ducea, se făcea pe sine însaşi sie urgisită.

Doi oameni se izbeau cuprinşi de mînie oarbă unul într-altul şi orişicare dintre dînşii ar fi rămas strivit; viaţa ei întreagă rămînea întunecată, numai chin şi zbucium.

Îi era frică să se-ntoarcă acasă, căci soţul ei ar fi putut să fie cuprins de starea în care o vedea şi s-o întrebe ce i s-a-ntîmplat, şi nu mai puţin frică îi era că Iorgu iar o va urmări, dacă nu azi, mîne ori poimîne, nu va fi-n stare să-l înduplece a o lăsa-n pace, cu atît mai vîrtos îi era frică şi se cutremura cînd se gîndea că se va duce, tot se va duce unde a chemat-o el.

„O singură scăpare ar mai putea să-mi rămîie, îşi zise-n cele din urmă. Am să-l chem pe Emil. El e-n stare să-l înduplece pe Iorgu, încredinţîndu-l că soţul meu e om în puterea cuvîntului, bărbat care nu sufere să fie atins în cele mai sfinte ale lui."

X

„Azi după-ameazăzi, mîne, cel mai tîrziu poimîne!" îşi zicea Alina-n toată clipa.

Ploieştii sunt fără-ndoială numai aci: pleci dimineaţa, îţi faci acolo treburile şi eşti seara încă devreme întors acasă.

S-ar fi putut însă-ntîmpla ca Emil să fie dus undeva, ca el să primească scrisoarea prea tîrziu ori ca plecarea lui nici mîne, nici poimîne să nu fie cu putinţă. La aceste ea numai cu groază se putea gîndi, căci nu putea să scape de gîndul că poimîne neapărat se va duce la-n-tîlnire dacă pîn-atunci nu va fi venit Emil s-o scape.

Scrisoarea a fost însă în ceas bun dată la poştă, căci încă a doua zi a venit un comisionar s-o vestească

pe Alina că Emil o aşteaptă — după îndrumările primite în scrisoare — în faţa bisericii Zlătari.

Celelalte au urmat precum fuseseră puse la cale.

Cel mai de căpetenie lucru era ca el, adecă soţul ei, nu cumva să bănuiască ceva.

— Din gura mea nici o vorbă nu iese! a zis Emil fără ca să ştie că vorba e de fostul lui căpitan.

Îi era destul să ştie că la mijloc e omul pe care odată pe-nsărate, l-a-ntîlnit sub redutele de la Plevna, unde bubuiau tunuri şi şuierau gloanţe, şi care acum o aştepta pe ea la Herăstrău.

Acolo l-a căutat tot pe-nserate.

Iorgu şedea la o masă din grădină, din ce în ce mai supărat de gîndul că pate o mare ruşine. El tresări cînd îl văzu intrînd pe „zugravul" păstoriţei cu gîştele.

— Cred că n-am nevoie să-ţi spun ce caut aici, grăi Emil, oprindu-se-n faţa lui.

— Dau cu socoteală, răspunse Iorgu ridicîndu-se în picioare.

Fiecare din puţinele vorbe rostite de Emil era pentru dînsul o palmă primită-n faţă.

N-ar fi crezut niciodată că Alina e-n stare s-o pună aceasta la cale, şi Emil n-ar fi-ndrăznit nici el să facă ceea ce făcea dacă n-ar fi trecut prin „mustruluiala" căpitanului său.

—Viu — urmă dînsul — să te rog în numele ei să n-o mai urmăreşti, căci soţul ei e om pătimaş, iar din partea mea — adăugă — am să-ţi spun că eşti un nemernic.

Iorgu ar fi fost şi acum în stare să-l ia pe sus şi să-l arunce cît colo, încît să-i pîrîie toate oasele, dar el era încă tot omul care nu perde din vedere ce-i şade şi ce nu-i şade bine, stetea deci drept, liniştit şi nemişcat.

— Am înţeles — grăi — şi te rog să-mi spui unde am să-ţi trimit martorii mei.

Emil era-n stare să-i crape capul cu un topor, să-i descarce un glonte-n pept ori să-i înfigă cuţitul în inimă, dar dacă-l omora, era ucigaş de rînd şi nu s-ar fi iertat nicicdată pe sine însuşi. Înţelegea deci că are să-şi pună viaţa-n joc intrînd în luptă dreaptă, în care unul dintre amîndoi avea să rămîie mort. Nu voia

însă cu nici un preţ să aibă martori, care află de ce adecă cei doi intră-n luptă.

— Ce fel de martori?! întîmpină dar. Între noi amîndoi nu poate să fie vorba de o cestiune de onoare, pe care o regulează martorii. Vorba e de liniştea unei case şi de numele cel bun al unei femei pe care numai noi amîndoi o ştim şi n-au s-o mai ştie şi alţii, vorba e de viaţa perdută a unui om: aici martorii n-au ce să caute.

— Şi cam ce-ai fi voind d-ta, domnule? întrebă Iorgu zîmbind şi tot liniştit.

— Ceea ce e firesc, răspunse Emil stăpînindu-şi firea. După ceea ce d-ta ai făcut şi vrei să mai faci, noi amîndoi suntem oameni care nu mai pot să trăiască alături pe faţa pămîntului. A fost un timp cînd îmi păreai în toate privinţele atît de sus, încît aş fi rămas dezamăgit dacă dînsa, avînd să aleagă între noi amîndoi, m-ar fi ales pe mine. Mi-am călcat deci pe inimă. Ce-ai făcut şi ce vrei să faci acum cu ea?! De ce m-am jertvit eu?! Ce s-a ales de omul pe care-l puneam odinoară atît de sus?!

Iorgu stetea cu ochii-n pămînt. Atins unde era mai sîmţitor el era viu mişcat şi umilit în sine însuşi.

— La-ntrebări ca aceste nu se poate răspunde printr-o luptă, fie orişicît de dreaptă, în care ai putea să-ţi găseşti moartea grăi dînsul aşezat. Uite, mă căiesc şi te rog să mă ierţi şi să stărui ca şi dînsa să mă ierte, căci n-am să-i mai turbur liniştea. Ce mai vrei?!

Emil se uită lung şi dispreţuitor la el.

— Aşa vorbeşti şi aşa vei fi şi sîmţind în clipa aceasta — îi zise — dar mîne, poimîne ... Pe vorba unui nemernic, pe hotărîrile lui, pe jurămintele lui nu se pune nici un temei.

Împăcare între oamenii aceştia nu era cu putinţă.

— Prea bine! grăi Iorgu, Să luăm fiecare cîte un ciomag şi să ne tot lovim unul pe altul în cap pînă ce nu va fi rămas mort unul din amîndoi. Vorba e numai cum poate — fără de martori — cel rămas în viaţă să-i dovedească orişicui că n-a ucis mişeleşte, ci a scăpat cu viaţă dintr-o luptă dreaptă?

Emil rămase cîtva timp pe gînduri: trebuia să recunoască şi el că nu-i rămînea decît să-şi fixeze la vreunul dintre hoteluri locuinţa şi să-şi aleagă martorii.

— Bine — grăi dînsul — dar de o mie de ori mişel cine dă pe faţă numele femeii.

— Cel mai interesat de a nu o face sunt eu, care am păţit ruşinea, îi răspunse Iorgu.

Se sîmţea istovit sufleteşte. Se făcuse, parcă, iar omul care fusese, înţelegea mînia lui Emil, şi lupta în care era nevoit să intre era-mpotriva firii lui. Îi venea să plece iar de aici, unde atîţi oameni cumsecade-l cunoşteau şi-l arătau cu degetul, şi să se ducă departe, fie chiar şi-n America, şi să-nceapă o viaţă nouă.

Emil era, din contra, nerăbdător. Se temea ca nu cumva alte nenorocciri şi mai mari să urmeze dacă nu-şi va îndeplini cît mai curînd gîndul. După ce şi-a dat dar adresa la „Hotel Union" şi a luat pe a lui Iorgu, care era tras şi acum tot la „Bulevard", el a plecat să-şi caute martori.

Unde ar fi putut să-i găsească aici la Bucureşti, unde de atîta timp nu mai fusese?

Numai la cazarma de roşiori, unde trebuia să fie vreunul dintre camarazii cu care încheiase legături în timpul războiului.

Aici a aflat că fostul său căpitan, ieşit din oştire, s-a-ntors la Bucureşti şi stă-n Calea Moşilor, undeva prin apropierea Oborului.

Mai bun martor nu putea să-şi găsească el, care nicicdată-n viaţa lui n-ar fi crezut că e-n stare să se bată şi cu altcineva afară de turci.

Nu mult a avut să umble, nici pe mulţi n-a fost nevoit să-ntrebe pentru ca să-l găsească pe tuturora binecunoscutul domn Strună, şi s-a adeverit şi astă dată că-n adevăr soarta omului şi de la-ntîmplări de dînsul neprevăzute atîrnă. Dacă d-na Strună ar fi fost acasă, lucrurile ar fi putut să se-ndrumeze altfel de cum au fost plănuite la Herăstrău. Domnul Strună se afla singur acasă şi era-ncîntat că poate să-i fie ucenicului său de ajutor într-o afacere după părerea lui de mare însemnătate.

— Poţi să dormi liniştit — i-a zis lui Emil — că grija mea e să-l găsesc pe al doilea martor şi să le pun şi celelalte la cale.

Le-a şi pus, încît seara tîrziu era hotărît că nici o publicaţiune nu se face, că proces-verbal se-ncheie, dar numai spre a fi prezentat autorităţilor publice, dacă acestea-l vor cere, şi că întîlnirea va fi chiar în dimineaţa zilei următoare într-una din sălile cazarmei de roşiori.

Arma aleasă era sabia.

Mai ales pentru oameni ca fostul căpitan Strună e o mare plăcere să vadă cum se bat în săbii doi oameni îndemînatici în purtarea armei. El trecea cu vederea că luptătorii-şi pun în joc viaţa şi asista ca la un fel de examen.

Chiar dintru-nceput era pentru dînsul învederat că Iorgu e şi mai puternic, şi mai îndemînatic. El se mărginea însă la apărare, şi era de toată frumuseţa cum ştia să-l ţie pe Emil departe de sine, parînd toate loviturile acestuia.

Simţindu-şi superioritatea, gîndul lui era să-l obosească pe Emil şi să-i dea apoi o lovitură care nu-l omoară, ci-l face numai incapabil de a se lupta.

Emil era, din contra, din ce în ce mai înverşunat şi astfel mai puţin stăpîn pe sine şi pe arma sa. Îi era parcă teamă ca nu cumva să fie răpus dacă nu va sfîrşi cît mai curînd.

Deşi însă el era mai slab, cel ce mai întîi obosi n-a fost el, ci Iorgu cel trupeş, care peste cîtva timp a-nceput să şovăie.

Văzînd-o aceasta, Emil se avîntă, făcu un pas hotărît înainte şi-l lovi pe Iorgu-n umărul stîng, făcîndu-i o rană, ce-i drept, nu grea, dar dureroasă.

— Nu te pripi! Mai ai răbdare îi zise fostul lui măiestru perzîndu-şi sărita.

Atins de durerea din umăr şi de vorbele aceste, Iorgu îi aruncă o căutătură plină de mînie, apoi se plecă înainte şi întinse braţul ca să-l depărteze pe Emil cu vîrful săbiii de la sine.

Deoarece braţul lui era mai lung decît al lui Emil, acesta, ca să-i poată atinge umărul, s-a apropiat prea mult şi acum virful săbiii i s-a înfipt în pept.

El se cutremură, scăpă sabia, căzu întins la pămînt şi se zbătu puţin, apoi rămase mort.

Iorgu stete cîtva timp mut şi nemişcat, cu sabia lăsată-n jos şi cu ochii ţintă la jertva sa.

„Da — îşi zise apoi — sunt nu numai nemernic, ci şi mizerabil.".

El nu mai avea ce să caute la Bucureşti, ba, după toate semnele, nici aiurea nu mai avea ce să caute, căci, după vreo zece zile, i-au găsit în pădurea de la Valea-Boului trupul intrat în putreziciune.

Luase, aşa se vede, o prea mare doză de morfină.

SFÎRŞIT

Ivan Slavici